

XXX. ÉVFOLYAM, 2021. JÚLIUS – AUGUSZTUS

T A R T A L O M

- 3 **KIRÁLY KINGA JÚLIA**
Méhemnek gyümölcse (regényrészlet)
- 21–24 **WISŁAWA SZYMBORSKA**
21 Példa
21 Egyszer mindenkinek
22 Vannak, akik
22 Bruegel két majma
23 Vietnám
23 Figyelmetlenség (versek Csordás Gábor és Kellermann Viktória fordításában)
- 25 **CSORDÁS GÁBOR**
A rövidlátás dicsérete (esszé)
- 29 **KÁCSOR ZSOLT**
Mézet vérrel (regényrészlet)
- 33–35 **GERARD MANLEY HOPKINS**
33 Nászdal
34 Nászinduló közben
35 Portré (versek Olty Péter fordításában)
- 36 **PÉNTEK ORSOLYA**
1. 4. Ősz (fejezet egy készülő Pécs-regényből)
- 39–45 **ALLEN GINSBERG**
39 Walesi látogatás
41 Ego vallomás
43 Halál és hírnév (versek Gyukics Gábor fordításában)
- 46 **GYÖRFFY MIKLÓS**
Egy emigráns vallomásai (regényrészlet)
- 61 **FEHÉR RENÁTÓ**
Katedrál
Kicsi janicsárom, (versek)
- 62 **PAPP-ZAKOR ILKA**
Majd, ha fagy (regényrészlet)
- 70–71 **POLGÁR ANIKÓ**
70 Igazgyöngy, hús, Kleopátra
70 Kötélvastag szakáll
71 A vidra mélybe száll (versek)
- 72 **RUBIN ESZTER**
Minek szenved, aki nem bírja (regényrészlet)
- 80 **FORGÁCS MIKLÓS**
Közel a villanytelep (berzenkedő tájlíra)

■	82	VÖRÖSKÉRY DÓRA	
		Hókus	(novella)
■	89–90	BENEDEK MIKLÓS	
	89	Szólt egyhangúan	
	90	Klementina második könyve	(versek)
■	91	BÓDI PÉTER	
		180 milligramm fölött	(regényrészlet)
■	101	PIROS VERA	
		Eltévesztettem, drágám	(verses regény, részlet)
■	111	MOHÁCSI ÁRPÁD	
		A szóda erejével	(regényrészlet)
■	122	MÁRTON LÁSZLÓ	
		Démostenés, avagy az athéni állam bukása	(drámarészlet)
■	139	RADNÓTI ZSUZSA	
		A nagyratörő: Márton László trilógiájának bemutatója az egri Gárdonyi Géza Színházban	(esszé)
■	145	VERSÉNYI ANNA	
	145	Barokk állapotok	
	147	Patkánygyűlölet	
	148	Földalatti	
	151	Végállomás körforgalommal	(novellák)
■	153	LENGYEL ANDRÁS	
		Az „Ötezer vicc” (1932) habitusalakzatai: Az úgynevezett „pesti esprít” történeti-kognitív értelmezéséhez	(tanulmány)
■	168	BARANYAI ZSOLT	
		„Gyakran a szó éles fegyver” („VENDÉGEK KÖZT VENDÉG”: Poétikai örökség és szöveghagyomány: Vörösmarty az ezredforduló után)	(kritika)
■	174	SÁNDOR ZOLTÁN	
		Kifeszített varjak (Jászberényi Sándor: A varjúkirály - Nyugati történetek)	(kritika)

KALLIGRAM
Művészet és Gondolat

FŐSZERKESZTŐ: Mészáros Sándor
ms.kalligram@gmail.com

SZERKESZTŐK:
Ágoston Attila (koordinátor)
oz.kalligram@gmail.com
Száz Pál
palika.100@gmail.com

Szilágyi Zsófia
szilagyi73@gmail.com

Tóth-Czifra Júlia
toth.czifra.julia@gmail.com

GRAFIKAI SZERKESZTŐ: Hrapka Tibor
TÖRDELŐ: Róth Andrea

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

A SZERKESZTŐBIZOTTSÁG ELNÖKE:
Grendel Lajos †

A SZERKESZTŐBIZOTTSÁG TAGJAI:
Földényi F. László,
Keserű József,
Márton László,
Németh Zoltán,
Hiznyai Zoltán,
Rédey Zoltán

Szerkesztőség:
KALLIGRAM, spol. s r. o.
Staromestská 6/D
P. O. Box: 223
SK-810 00 Bratislava 1
Tel.: 00421/ 2 54415028

FELELŐS KIADÓ: Mészáros Sándor

Szlovákiai megrendelések:

oz.kalligram@gmail.com, valamint
a Szlovák Posta alábbi címén: Slovenská
pošta, a. s.; Stredisko predplatného tlačie;
Uzbecká 4; P. O. Box 164; 820 14 Bratislava
214; e-mail: predplatne@slpostas.k

Magyarországi elérhetőség:
ms.kalligram@gmail.com

Támogatóink:

Kisebbségi Kulturális Alap
(Realizované s finančnou podporou
Fondu na podporu kultúry národnostných
menšín)

Nemzeti Kulturális Alap

Kiadja a Kalligram Polgári Társulás/OZ
Kalligram, Hlavná / Fő utca 37/19,
SK-929 01 Dunajská Streda / Duna-
szerdahely [IČO:42291810] és a
Pesti Kalligram Kft., 1094 Budapest,
Tűzoltó u. 8. sz. fél em. 2. Adószám:
12241273-2-43

Nyomja: Expresprint s.r.o., Partizánske
Példányszám/Náklad: 700 db/ks
Ára / Cena: 700 Ft / 2,5 EUR.

Magyarországon terjeszti
a Relay Hírlapkereskedelmi Rt.
és a regionális részvénytársaságok.

EV 358/08 ISSN 1335-1826

Havilap, megjelenik az adott hónap
10. napjáig.

www.kalligramoz.eu

Méhemnek gyümölcse

A fejfőrcs nem sokkal a közbjáték után, szinte egyidejűleg jelentkezett a két aszszonynál, így ülték végig az egész estélyt, belekapaszkodva a fájdalomba, ami a viharzó beszédek és indulókat követően egyre elviselhetlenebb volt, de fájdalomcsillapítóért fordulni Massa doktorhoz már nem mertek. Tétováságuk, amit egyesek eltántoríthatatlanságnak, mások gögnek láttak, akkor sem hagyott alább, amikor a társaság szedelőzködni kezdett. Ők ketten minden áron maradni akartak – segíteni az elrámolásban és helyükre tologatni a bútorokat. Francesca Siparinak, szemben a férjével, nem volt ellenére a dolog. Igaz, mielőtt igent mondott volna, a két Gretét háromszor is elutasította, mert úgy tanulta az anyjától, aki szintén valamelyik felmenőjétől tanulta, hogy úrinő csak akkor fanyalodik kívülálló segítségére, ha ezzel nem kötelezi le magát hosszabb időre, vagy, ami még rosszabb: nem teszi zsarolhatóvá a családját. Ha maga a Hétfájdalmas Szűzanya csúszik térdén előtted, és vérző szívében a hét törét újra meg újra megmártja, akkor is azt kell látnia rajtad, hogy a döntésed nagyobb súllyal esik latba, mint a nyomorod. Ne csak térdén csússzon, tegye is össze a két kezét, hogy segíthetted neked.

Ezt a tudást a háború, kiváltképp a jövevények érkezése körüli tennivalók apránként kikezdték, és három esztendővel később, ezerkilencszáznegyvenhárom októberére Francesca Sipari már csak akkor tartotta magát az anyai intéshez, ha sem a segítségkérésnek, sem magának a segítségnyújtásnak különösebb tétje nem volt. Ennyi kapaszkodót meghagyott a múltból, úgy érezte, ha még a normalitás színlelését is elvitatják tőle, végül semmije nem marad, amihez visszanyúlhat, amikor a normalitás ismét helyreáll.

Az idáig vezető út a háború miatt az átlagosnál is strapásabb volt, rengeteg vita és kiborulás szegélyezte, Francesca Sipari gyakran érezte magát bukdácsoló gyereknek, akiknek az előmenetelét alig említik, a hibáit viszont mindig felróják. Tán ezért sem tudott igazán örülni a megtett szakaszoknak – egyik oldalról Mimma örködött felette mosolyogva, felszegett állal, apró biccentésekkel buzdítva, mintha valami idegkór átvette volna a teste fölött az irányítást; a másik oldalon Guido Massa állt, riadt tekintetében ott vibrált a kétely, hogy el tudja-e vajúzni kapni idejében, ha megtorpan vagy a lábából kibicsaklik az erő.

Szívesen segítetek, hiszen ismertek, mondta Francesca Sipari a férjének és Mimmának, amikor először zárkóztak be Massa dolgozószobájába, de ha kicsit is fontos nektek, hogy a dolog rendben haladjon, még véletlenül se akarjatok rávenni arra, hogy kuncsorogjak valakinél.

Meg sem próbálunk azért kuncsorogni nálad, hogy neked magadnak másoknál kelljen kuncsorognod, felelte Mimma olyan szokatlan szikársággal, ami már-már gúnynak hatott, mire Massa finoman megsuhintotta a könyökét. Jól ismerte a feleségét, húsz év házasság alatt gyakorlatilag együtt cseperedtek fel a fasizmussal, s ez a felnevelkedés leginkább arra irányult, hogy a korszak követel-

ményeihez ne kelljen teljesen lealacsonyodniuk.

Ilyesmitől egyáltalán nem kell tartanod, szívem, mondta Guido Massa, majd átkarolta a felesége derekát.

Megesküszöl a *munaciello* piros kapucnijára, kérdezte Francesca csücsörítve, elvékonyított hangjában egyszerre volt évődés és duzzogó hitetlenkedés.

A vérpáros kapucnijára esküszöm, felelte Guido szintén gügyögve, és maga felé fordította a feleségét, két tenyeréből csákót formált, ráhelyezte a feje búbjára, majd összeviszta borzolva a haját. A mindig halk, szűkszavú Guido, aki soha, egy fél hanggal nem mondott többet a kelleténél, akinek mozdulatai fegyelmezettek, már-már kiszámíthatóak voltak, félszegen borzolgatta Francesca lazán, valamivel a nyakszirtje fölött összefogott haját. Valami történhetett vele azóta, hogy hirtelen leváltották. Vagy még azelőtt.

Mimma Bernardi elkapta róluk és lesütötte a tekintetét. Nem éppen ilyennek képzelte a meghittséget, s hogy a jelenet közelsége zavarta-e inkább, vagy a bárgyúság, ami a közelségtől vált szembeszökővé, nem tudta volna megmondani. Amilyen gyermekesen kérkednek előtte a közös nyelvel, gondolta, legalább annyi kajánsággal veszik semmibe a jelenlétét, lealacsonyítják kukkolóvá, kíváncsiságot és sóvárgást ébresztenek benne, aztán ott hagyják a suhogó magányban, az ember úgy érzi magát, mint éjnek évadján a besurranó: felkapja, amiért kockára tett mindent, de alig várja, hogy túladhasson a portékán.

Összerezzen, és átjárta a hideg. Mintha egy jégcsap húzódná a gerince helyén, és apró leágazásokban jégerek hálózna be a testét. Lenézett a kezére, szorult helyzetben mindig összekulcsolta és a köldökére tapasztotta, talán a méhét akarta így védeni. A tenyere most is ott volt, szinte hozzáragadt a szoknyájához, az ujjai viszont elváltak egymástól, elgörbedtek a kézfejtől, és görcsösen, mint valami élettelen ágak, meredtek a hasa előtt. Aztán – talán az iménti kép hatására, talán eleve része volt a folyamatnak – kékülni, majd üszkösödni kezdtek, a torkában egy jégdugó torlaszolta el a levegőt. Se beszívni, se kiengedni nem tudta – bepánikolt. Óvatosan, nehogy az ágak letörjenek a kézfejről, behúzta a hasát. Az utolsó ujjpercek megzizzentek, de töből még tartották magukat. Mimma megállt egy pillanatra, a hasát még beljebb húzta, elképzelve, ahogy a köldöke hozzá simul a gerincéhez, és egy-két-há-ra megpróbálta kipréselni a benne rekedt szuszt.

Francescáék még mindig a szoba közepén dülöngéltek, túl sok idő nem telhetett el azóta, hogy egymásba gabalyodtak, gondolta, különben már halott lennék. A halál gondolatára az ujjai fekete pernyét szírták a lába elé. Előbb halk sistergéssel, ahogy leváltak, és alig

hallható puffanással, amint elérték a padlót. Aztán egyre vadabban, egyre nagyobb sugárban peregtek, a hangra azonban, amely a lehullott pernyeréteggel való találkozásból adódott, Mimmának nem volt szava. Eszébe jutottak az őszi falevelek. Hangja van az ágtól elváló falevelnek, és hangja van az avarra hullásnak is, mondogatta néha Apusnak, amikor a Monte Pizzuto erdeiben sétáltak, és Apus a nyelvben megbúvó rettenthetetlen erőről áradozott. Annyi minden van a világon, amire nincsen szavunk, szakította félbe Mimma, és a cipője orrával rálépett egy elszáradt levélkacsra, bódultan figyelte, ahogy a kis szár felporlik, majd leválik a levélről. Végül Apusra nézett: te például milyen szót használnál erre. Mire? Hát, erre itt, mondta Mimma, és rátaposott a következő levélre. Apus az állkapcsát úgy összeszorította, hogy az arcéleken látni lehetett a táncoló idegeket. A síri csend legfeljebb egy-két percig tartott közöttük, és semmihez sem hasonlított. De ez a pernyesztatás most más volt: hangosabb az eddig ismert, fülben zúgó némaságnál, és sivárabb a természet nesztelenségénél. A táviródrótokban surrannak úgy a halálhírek, ahogyan pernye a pernyére hull.

A jégdugó még mindig a torkát szorította, most már recsegték-ropogtak az ujjai. Ha leszakadnak, vége. Mennyi idő vajon a meghalás. Kislányként gyakran merült el a fürdővízben, de amikortól a meghalás idejét számolni kezdhetné volna, kikapta a vízből a fejét. Az utóbbi hónapokban – hogy pontosan mikor kezdődött, nem tudta volna megmondani – egyre kevésbé akarta számontartani az időt. Minden mondat kilógott belőle – ahogyan később, a háború alakulásával az *odaát* szó a térből –, és nem csak azért, mert az anyanyelvén most már alig beszélt. Ellenkezőleg. Mindehhez a nyelvnek édeskeves köze volt. Önmagában a beszéd volt az, ami egyre inkább zavarta, a szavak fizikai megjelenése, amelyek fölött, legalábbis így érezte, nem rendelkezett. Korábban, ha kimondott valamit, ő meg a szavai is benne voltak az időben, lenyűgözte a gondolatok gomolygása, a pillanat, amikor úgy érezte, uralja az események beszéddé alakulását, élvezte ennek a folyamatnak a kölcsönösségét. Ilyenkor a végtelenből csípett le egy aprócska részt magának, abból kerekítette le a jogos jussát, ami megilleti a létezőt. Az utóbbi hónapokban viszont épp fordítva történt. Minden egyes hang az életéből, a testéből hasított ki valamennyit, és ez a hervadást juttatta eszébe. A hervadást – nem az elmúlást. Előbbtől félt ugyanis jobban, mintha az élete a valós időn kívül, ő maga pedig az életén kívül rekedt volna. Rettegett, hogy ez az álca, amiről Apus mellett egyedül Francesca tudott, és aminek – ezzel nagyon is tisztában volt! – az életét köszönheti, elszívja előle a maradék éveit. Olykor persze neheztelt magára, hogy hála helyett a hervadás feletti aggodalomra pazarolja a drága idejét, de tudomást nem venni, csak úgy, mint beszélni róla – lehetetlenség volt. Csacsiság, legyintett rá Francesca, te öregem is babaarcú leszel, kincsecském. Így mondta: *tesorino*, nem pedig kincsem, ahogyan a férjét és a fiait szólította, s hogy ez a kicsinyítő képző többet vagy kevesebbet jelent, azt a hanglejtéséből vagy a csücsörítéséből sem tudta megállapítani. Te mostan engem gúnyulsz, vágta oldalba Lucia Baccari nyerítve, és a másik kezével megpödrögte a hosszú, fekete pihéket a füle alatt. Mimma Bernardi kényszeredetten nevetett Francesca és Lucia válaszára is, rajtuk és Apuson kívül senkije nem maradt. Apusnak viszont, aki nemrég egy teljes hétig nem szólt hozzá, mert szerelmeskedés után, ahogy egymás karjában heverték, azt találta kérdezni, hogy vajon a mellbimbóját szívó csecsemő szája van-e annyira izgató, mint egy férfié, eleve nem mert beszélni a nyomasztó érzéseiről. Mi vagyok én: szoptatós dajka, mordult egyet a férfi, majd lefordult róla, és paplanba csavarodva átment a szobájába, egy hét alatt csak enni és vécére jött ki – még pizsamát sem cserélt. Nem, Apus a hervadástól való félelemben is a gyermek utáni vágyát látná, követelődzéssel és büntudatkeltéssel vádolná, meg kell tanulnia kiiktatni az időt. Mert az időben benne van ugyan a bujkálás vége, de benne van a rohamos hervadás is, ami egyre torkosabban eszi fel a testét: előbb egy hajtincset a halántéka fölött, aztán a bőrt a szeme sarkában és a szája körül, végül mind lejjebb

kúszik, közelebb és közelebb a földhöz, az embernek tán a lába öregszik el utoljára, gondolta Mimma, és amikor járni sem bír már, amikor gyökeret ereszt a földbe, bizonyára közel a halál. Most mégis a haláltól fél inkább, pontosabban ettől a kevéske hátralevő időtől, aminek a jégdugó fog véget vetni, miközben letörnek az ujjai.

A zöld márványpadlón, ahová a keze lepernyézett korábban, most egy tenyérnyi naptócsa vetült. Pimasz kis vigyor volt a komor, padlótól plafonig zsúfolt ébenfa könyvespolcok szorításában, a faragott orommezőben elefántcsont betűk jelezték a tematikát: orvos- és valástudomány, történelem és építészet, klasszikafilológia és szépirodalom, szőlőtermesztés és gazdálkodástudomány. Mennyi tudás gyűlt össze csak ebben a dohos, vidéki dolgozószobában, de vajon akad-e akár egyetlen könyv, egyetlen oldal vagy sor között, ami átlibbenti az embert a meghaláson, észrevétlenül? Mimma szeme a polcokról visszasiklott a naptócsára, ahol megjelent a házaspár lába: Francesca jobb cipőjének spicce Guido Massa nyári papucsja között. Ismét kukkolónak érezte magát. Hangtalan, egyre sírabb kukkolónak, aki a mások ablakából kiszivárgó fényvel a szemében búcsúzik a világtól, majd odébb száll.

Jaj, nézd már a Mimmát, kiáltotta Francesca, a hangjában maradt még valamennyi a férjének szánt gügyögésből, és lefejtette a derekáról Guido karját.

A Mimmát. Ez úgy hangzott, mintha egy távolodó hajóra vagy egy messzi sziklaszirtre bökött volna, és érezte, amint csakugyan nő a távolság, előbb a napfolt zsugorodott össze, aztán a férj és feleség lett papírmasészerű, végül a könyvszekrények és a könyvgerincek váltak olyanokká, mint egy elmosódó mozaik. Mimma megpróbált mosolyogni, de a szarkalábak ugrálni kezdtek a szeme sarkában, egyik-másik összetapadt. A keze elvált hirtelen a szoknyájától, emelkedni kezdett, az ujjai még zsidbadtak voltak, amikor elérték a szemét. Érezte rajtuk a nedvességet, sírva-ríva fogok kimúlni a világból, micsoda szárnalmas alak vagyok. Vissza akarta nyelni a könnyeit, de a jégdugó nem engedett a szorításból, megsósosodott nyála egyre magasabban állt a szájában, eleinte csak a torkát nyaldosta, aztán a fogait hátul, végül elérte és elborította a nyelvét. Ismét nyelni próbált, amitől még több nyál futott össze a szájában, közben patakozott befelé a könnyei. Tele volt a szája rettegéssel és önsajnálattal, a sós íz egyre keserűbb lett, ki fogja köpni, ki kell köpnie, ha élni akar. Az ajkai önkéntelenül váltak el egymástól, bugyogott a száján a keserűség. Aztán egy sípolás, egy kiszakadó sóhaj vagy egy elfojtott sikoly töredéke, és lassan enyhült a szorítás a torkában is. Talán a könnyei melegítették fel a nyálát, talán a meghalás jár szokatlanul nagy hőleadással, a pillanat gyorsabb volt minden eddigi pillanatnál, gondolkodni nem volt ideje. A bennrekedt levegő sziszegve tört fel, az új levegőt Mimma óvatosan, a szája sarkán át harapdálta, mint egy pipát. Hangja volt ennek is – eltévedt víz kaparászása a pince mélyében, vagy valami ahhoz hasonló. Csak meg ne hallják, csak meg ne, gondolta, ahogy a kortyokban beszívott levegőt megpróbálta összegyűjteni, felhevítgetni a tüdejében, eljuttatni a jégerek-

be, s egyúttal ott tartani még egy kis ideig a meghalás élményét. De közben valami kudarc-szerűség is munkálkodott benne, fájta, hogy ennyire ragaszkodott az életéhez, hogy a meghalásnak csak a töredékét tapasztalta meg. Lennie kell egy ennél távolabbi pontnak, egy utolsó pillanatnak közvetlenül a nagy pillanat beállta előtt, ahonnan a dolgok még visszafordíthatók.

Jól vagy, kérdezte Francesca, már nem gügyögött.

Khm, jól, köszönöm, bocsánat, haddarta Mimma, és a csupasz karjába tördölte a nyálát.

Falféher az arca, kedves, biztosan nem fáj a gyomra, evett ma valamit egyáltalán, lépett közelebb Guido Massa, a hangja szokatlanul lágy volt, törődő. Mint-

ha a pár nappal korábban leváltott podestà, aki bátor és dörgedelmes szavakkal búcsúzott a közszolgálatától – *Kedves egybegyűltek, a láthatáron aranyló pirkadatot, aminek eljövetelét évek óta türelmesen várjuk, ne keverjük össze az éjjeli ágyutűzekkel; a gyorsan ellobbanó lángok nem derítik fel a horizontot, de hosszú időre felperzselik ártatlan emberek millióinak életét* –, egy csapásra elcsúsztatotta volna azoknak a hangját, akikkel szemben éveken át elvárták tőle a határozott fellépést. Guido Massa ezt az elvárást csak részben teljesítette – leginkább dörgedelmes, kétértelmű szónoklatokkal. Beszédei során, alighanem egyedülként a környéken, sosem az uralkodó harci nyelvet használta, inkább az állattartásból és gasztronómiából kölcsönzött metaforákat – az összefogást például gyakorta nevezte jó kovásznak, amely anélkül fejt ki a hatását, hogy különbséget tenne ilyen vagy olyan búza közt, az országot fenyegető ellenséget pedig – hivatali idejében akadt néhány belőlük – megszelídítendő bivalycordának, amely az erőfeszítést zsíros mozzarellaival hálálja meg. Csatafüst és győzelmi lángok, csakúgy, mint vér és veríték, vihar és szélcsend, az egy leköszönő beszédet leszámítva, nem szerepeltek a szónoklataiban. A falu népe összeforrt a jó kovász metaforájára, s az alkalmi kihágások miatt, amelyek megtorlására egy valamire való podestà külső erőket is bevont volna, börtöntől vagy száműzetéstől nem kellett tartaniuk: a büntetést belesürgötték egy közös alapba, mint dézsába a bivaly tejét, majd szétszórták Nagyboldogasszonykor a rászorulók között. Massát még akkor sem rendelték fel Rómába, amikor a Madonna del Carmine harangtoronyára valaki napokon át kicsempészett egy vörös lobogót. *Viva la plebe, abbasso il fascismo*, azaz: Éljen a nép, le a fasizmussal, libbent fel a zászló pontban a reggel hatkor az Úrangyalára szólító harangkondulásra, s az írás rajzolatából – ide-oda röpködő, talpuktól elválni készülő betűk voltak, csúcspdíszekkel, cifra hurkokkal – Massa azt gyanította, hogy az elkövető csakis nő lehet. Talán egy *cipolla*, akit elcsábított valamelyik családos gazfickó, s a hálátlan leosztást így akarta megbosszulni: a férfit, esetleg a nejeire terelni a gyanút. De az is lehet, hogy többen voltak. Egy *cipolla* és a cinkosai. Vagy több bosszúszomjas *cipolla*, akkor viszont a házasságtörő szarjankót kell előállítani. Mindenesetre, aki kitzette, kőfejtő családból származik. Ők boldogulnak sziklaszirten, harangtoronyban, fák hegyén.

Mimmáék épp azokban a napokban érkeztek a faluba – ezerkilencszázharmincnégy késő ősze volt. A tereken, az utcákon fűrtökben lógtak az emberek. A rendbontás kizökkentette őket a hétköznapiakból, a boltosok átálltak ünnepi nyitvatartásra, pontosabban végig zárva voltak, de hosszas döngetésre valamelyik családtag előkecmergett a házból és beállt a pult mögé. Csak az Európa Kávéház működött zavartalanul. A felszabadult csevegés, nevetgélés mindenhová, még a legszűkebb sikátorokba is bekúszott, mintha az apró novemberi nap ernyedte, rövidke sugarait akarták volna meghosszabbítani. Mimma és Apus akkor már hónapok óta szökésben voltak, a régi okmányait elégették, és fogalmuk sem volt, mikorra szereznek majd újakat. Mimma javaslatára, aki azt állította, hogy jól ismeri az északi megyéket, a Brenner-hágón át érkeztek Itáliába gyalogosan és névtelenül. Egy ideig Bolzano környékén húzták meg magukat, fenn, a gries-i legelőkön, egy időse házaspár kecskefarmján. Apusnak, aki nehezen tudott megválni a nevéől, ezért szerelmeskedés közben folyton harmadik személyben beszélt önmagáról – Alois most a füledet harapdálja, Aloisnak mindjárt elcsöppen az orra, Alois sírni tudna a gyönyörűségtől –, úgy tűnt, ismerhették Mimmát korábbról, sokszor kapta hármójukat pusmogáson, az öregek kedvesemnek szólították, és reggelente pillecukrot szórtak a tejeskávéjára, amíg neki keserű cikóriakávét adtak. A gyanúját tovább fokozta, amikor az érkezésüket követő első napokban a házaspár szemrebbetés nélkül rábólintott, hogy a poggyászaikat a címükre küldessék. Mimma a postai és egyéb bürokráciára hivatkozva olykor órákra eltűnt, begyalogolt a városba, Apust azonban min-

dig lebeszélte arról, hogy vele tartson. Kész öngyilkosság nyelvtudás nélkül lófrálni manapság, ez volt a legfőbb érve, meg az, hogy: Nézz magadra, lóg rajtad a zakó, csöppet sem vagy feltűnő. Apus úgy tett, mintha értékelné Mimma megfontoltságát, aztán egy alkalommal nem bírta magával, és utána settenkedett. Le, a legelőn, dűnéről dűnére haladva, majd a városba érve saroktól sarokig lopva magát, de csak egy búcsújelenet végéig sikerült elkapnia valami istenverte szarzagú téren egy lovasszobor alatt. Ő legalábbis búcsújelenetként értelmezte, ahogyan Mimma egy búskomor, beesett szemű aggastyán arcából kisöpör egy elszabadult ősz tincset, az meg eltolja magától, lecsapja a kezét. Ezt követően sarkon fordult,

viesszament a kecskefarmra, s egy karosszékekben olvasást színlelve várta be az asszonyt, aki feldúltan jött meg, a bosszúságát kifulladásnak álcázva, és hónapok óta először nem hajolt le hozzá kisimítani az arcából a haját. Levette a kabátját, a kandallóhoz lépett, és a kezét dörzsölgetve röviden közölte, hogy táviratozott egy régi ismerősének, már a héten indulhatnak, lejjebb fognak élni, Róma alatt.

És a csomagok, kérdezte Apus az egész napos hallgatástól rekedten.

Ja? A csomagok már ott vannak.

Amikor megérkeztek a faluba, harmadik vagy negyedik napja tartott a felfordulás. A frosinonei állomásról Francesca hozta el őket egy piros Lancia kabrióval, útközben többször is szabadkozott a férje távolléte és a német nyelvtudása miatt. Mimma irigykedve nézte a gyakorlott mozdulatokat, ahogy gyújtást ad, egyik kezét a hatalmas kormánykerék közepére helyezi, a másikkal a sálját – akár egy férfi a nyakkendőjét – meglazítja az álla alatt, és úgy érinti meg a kapcsolókart a mutató- és középsőujjával, mint keringőzés előtt a táncpartner kezét. Mielőtt beszálltak volna, a kesztyűtartóból kivett egy élénkcsárga szarvasbőrt, szárazra törölgette a nyirkos, burgundi vörös üléseket, s amikor a hegyi útra rákanyarodva a felhők szitálni kezdtek, finoman rálépett a fékre, behúzott egy kallantyút, az utastérre pedig illatos ponyva borult. Egy ideig szótlanul zötykölődtek, a balos tükanyarokban Francesca mozdulatai megmerevedtek, mindkét kezével belekapaszkodott a volánba, és az alsó ajkát beharapva figyelte az utat. A robusztus autó jobb oldali kormányzású volt, megmegcsúszott a sáros úton, amire a szél időről időre friss avart sodort. A tramontana, emelte fel mindkét mutatóujját ujját a volánról, néha felszúr az ember agyába, mint a torma, de segít a tisztánlátásban, és távol tartja a kígyókat, amiket a sirokkó csalogat elő. A lakásabb szakaszokon Apust mustrálta a műszerfalra erősített visszapillantóban, párszor találkoztott a tekintetük. A zászlós bonyodalomról mindössze néhány mondatot ejtett, immár a faluhoz közel. Aprócska döccenés, mondta, és nyelvvel az ablaktörő ritmusát követve végignyalta az ajkait, majd hozzátette, hogy reményei szerint hamar megoldódik, hála a férjének, aki tapasztalt válságkezelő. Ami pedig az érzésüket illeti, a lehető legjobb az időzítés. A kis terekhez szokott emberek, mondta, a nagyvilággal azonosítják a kívülről jövőket, a mindenséggel, amiből nekik csak kevés jutott. Kíváncsiskodni vagy faggatózni már csak azért sem fognak, hogy ne teregessék ki a szennyest, vagyis az irigységüket. Legjobb, ha azonnal elvegyülnek a tömegben, a helyieknek most van mivel felvágniuk. Ő addig megrakja a kandallót, hogy mire hazaérnek, jó meleg legyen. Remek házat sikerült bérelnie, remek helyen. *Tolles Haus, ganz tolles*, ismételte; úgy tűnt, kedvére való ez a szó, ami a szuperlatívusz kifejezésére, legalábbis az olasz megfelelőjéhez képest, túl rövid volt,

ezért megtoldotta egy-egy mozdulattal, hol a kontyát igazgatta, hol a füle tövéhez kapott, mintha a fülbevaló kapcsával babrálna vagy elvakarna egy pörsenést.

Amikor a Lancia befordult a piazza San Matteóra, a csödület, Donato di Bona plébános és a sekrestyés vezetésével épp elindult a Madonna del Carmine irányába, hogy eltávolítsák a zászlót a harangtoronyból. Az előző napok sikerein felbuzdulva – bár siker alatt, minthogy ismeretlen tettes a zászlót újra meg újra kitűzte, legfeljebb a tömeges zavargások megfékezését érthette a köznyelv – a nagyobbacska ministránsfiúkat küldték fel a toronyba, akik élére vasalt ballila-egyenruhában vonultak libasorban a plébános és a sekrestyés után. Arcukról büszkeség sugárzott, mintha azt üzennék, lám, mégsem volt hiábavaló a heti két kiképzés, rátermettségüket és edzettségüket végre a haza szolgálatába állíthatják. Mimma elszörnyedve nézte őket, alig tizenpár esztendősek lehettek, bocinyalás a homlokukban – vajon mit érezhetett az anyjuk, amikor reggel útnak indította őket? –, a vállukon szuronyos puskával.

Lőni is fognak, kérdezte Francescától olaszul.

Ne finnyáskodj, Francesca belenézett a visszapillantóba, tekintete szúrós, a hangja karcos volt.

Nem finnyáskodom. A fiaid köztük vannak?

A fiúk a bácsikájuknál vannak. Nápolyban.

Aham. Annál a bácsikánál?

Annál.

És ezek kire vagy mire fognak lőni? Csak nem a szélre?

Ó, ez a humorérzék, hogy ez mennyire hiányzott, nevetett Francesca, majd leparkolt egy göcsörtös mandulafa alatt. Mielőtt kikászálódtak volna, Apushoz fordult, aki az út utolsó szakaszát átbóskolta, és most zibbadtan hunyorgott a novemberi nap alatt. A fény, mint ha ágyúlöveg hasított volna ki az ég szürkeségét, egy ökölnyi lyukon szivárgott bátortalanul.

Ha lejár ez az egész, mindenképp el kell jönniük hozzánk, nyúlt hátra Apus kezét keresve, hiszen azt sem tudom, mikor és hogyan botlottak egymásba.

Mindenképp, biccentette Apus, majd becsapta az ajtót, és Mimma nyomába eredt.

Mekkora tahó, gondolta Francesca, és kerécsikorgatva kifordult a térről, tovább hajtott a vicolo Nardone felé.

Mimma ezalatt utat tört magának a csödületben, és boldog-boldogtalanak odaköszönt. Buongiorno signora, salve signore, biccentett ide is, oda is vigyorogva, felsőajka bekunorodott, mint a sültzalonna, a nyelvével próbálta a helyére tolni, buongiorno ragazzino, mondta elfogódottan, megfélekedve a kivillanó ínyéről és fogáról, és benyúlt a kabátzsebébe abban a reményben, hogy talál ott valami apróságot a kisgyerekeknek, aki prüszkölve, kapcában szökdécselt mellette a porban – legfeljebb a combja közepéig ért.

Te meg mit bazsalyogsz, kérdezte Apus, amikor utolérte, csukd össze a szád, belátok a gyomrodig.

Hát nem csodálatos, felelte Mimma, és a kezét a szája elé kapta, a másikkal belekarolt. Olaszul fogunk beszélni. Úgy is fogunk élni, mint az olaszok.

Ha jól érzedkelem, egy parasztfelkelés kellős közepébe hoztál minket, recsegte Apus.

Ez neked felkelés?

Tehetek én róla, hogy ennyire futja tőlük? Egy istenverte hóbörgőt kellett volna lesíttelni. Egyetlenegyet.

Az meg sem fordul a fejedben, hogy ezért is választottuk ezt a helyet?

Választottuk? Meg se kérdeztél, hogy akarom-e egyáltalán, mondta Apus, és lefejtette karjáról Mimma kezét.

Nem sok lehetőség volt, próbálj meg ezzel együtt élni, és ne kelts feltűnést.

Feltűnést? Én? Hiszen úgy vigyorogsz, mint egy morfinista.

Lenyűgöz a nyelv, az elnyújtott magánhangzók, az időtlenség illúziója. Mi a baj ezzel?

Hogy egy felkelés közepén akarsz értekezni róla?

Sose fogod jól érezni magad a bőrödben, ha mindig leszólod az új dolgokat.

Mindig, sose. Már megint ezek a híg, semmitmondó általánosítások, ráadásul egyetlen mondatba passzírozva, bravó.

Szeretnék végre kiengedni, mondta volna Mimma, de a tömeg eleje megérkezett a Madonna del Carmine oldalhajójához, az első fertályban füttyögni és huhogni kezdtek, a hátsó sorok előre nyomultak, egyre szorosabban tapadtak rájuk az emberek. Innen-onnan ke-replő hangja hallatszott, volt, aki fazekat püfölt, mások tapsoltak és dübögtek, néhányan a szájukkal doboltak. Egészen rutinosnak tűnt a falu. Mimma békülékenyen nyúlt Apus keze után, de a férfi összefonta karját a mellén és elnézett a feje fölött – toronyiránt. Nem gond, ha előre megyek, kérdezte Mimma. Parancsolj, felelte Apus szenvtelenül, és felvont szemöldökkel méregette a messzeséget, mintha egy ritka természeti jelenség ragadta volna meg a figyelmét. Forza, forza, skandálta a tömeg, amikor a plébános levette a lakatot a harangtorony bejáratáról, és szélesre tárta az ajtót. Mimma a balillákat nézte, akik vezényszóra – *sull'attenti, levate le baionete*, rikoltotta kappanhangon egy langaléta, pattanásos kölyök – lekapták vállukról a szuronyos puskát, a torony falának támasztották, majd felsorakoztak a bejárat előtt.

Fegyvertelenül is ugyanolyan büszkén, kidüllesztett mellel pózoltak, mint korábban, vajon mekkora távolságra kell lennie egy férfinak a fegyverétől, tűnődött Mimma, hogy megroggyanjon a saját hatalmába vetett hite. A fiúk felszegett állal, üres tekintettel várták a következő parancsot, pipaszár lábuk lúdbőrözött a zöld egyenrövidnadrágban, az érésnek indult, lila tüszőkből kunkorodó anyátlan szőrszálak egyszerre tűntek a férfilétebe vetettségük szimbólumának és paródiájának. Ezeket itt vajon az anyjuk távolléte vagy a fegyverük hiánya roggyantja meg? Sejtik-e, ha tudni nem is tudják, hogy viszonszeretni a szuronyos puskájuk *sosem* fogja őket, vagy még a sejtés bizsergető – a dicső múlt védelménél nagyobb tettekre sarkalló – érzetét is átengedték annak az embernek, aki önmagát a hazával azonosítja, őket pedig arra kárhoztatja, hogy a fegyverük jelentse a hazát? És ha a sejtést, ezt a ködös de-rengést, amit sokszor a banalitás kelt életre – egy íz, egy villanás a hegyoldalban, egy érzet ugyancsak a test banalításában –, és ami az elme terében egymástól oly messzire eső pontokat is képes mozgásba hozni és összekötni, ha tehát a sejtéseiket is egyetlen ember kezébe adják, marad-e még valamijük egyáltalán? Már megint becsusszant egy *sosem*, torpant meg Mimma, ki ugyan nem mondta, de gondolatban ott volt, határozottan emlékszik rá. Lassan Apus szemével tekint magára, a derengés szertefoszlik, mielőtt kiválna a gomolygásból – neki vajon mije marad?

Hátrafordult, a férfit addigra elnyelte az embermassza, ami ugyanúgy pulzált és szuszogott, mint kemencepadkán a kovász. Ennyire még *sosem*... vagyis... minden eddigénél jobban zavarta, hogy Apus távol tartja magát az új dolgoktól, a régiekről meg direkt nem beszél. Egy ideig azt hitte, tanácsosabb, ha nem bolygatja, és most már késő máshonnan indítani. Pedig annyi mindent szeretne kérdezni tőle. Nem feltétlenül személyes dolgokat. De lehet-e a személyesen túlról beszélni, ha az ember nem tudja megmondani a másíkról kapásból, hogy miért undorodik, tegyük fel, a tejtől. Alig va-

lamit tud a férfiról. A tejtől való undorban is a saját undorát látja, a vastag föl vékony, nyúlós szalagokra foszlik a szájban, mint a főzelékbe hullott zsíros-csirizes hajsálak, mint a tehén- vagy kecskeszőr. Ha most itt állna mellette, fejét a mellére hajtaná és megkérdezné, még csak rá se nézne, a hajtókája illatából is tudná, hogy alkalmas a pillanat a személyesen túli beszélgetésre, megkérdezné, hogy miért siettetik a gyerekkor végét, honnan veszik a bátorságot, hogy mihamarább felnőtteket faragjanak belőlük, elanyátlanított, meghunyászkodó teremtményeket. Apus meg, ha válaszolni nem is válaszolna, megemelné az állát a mutatóujjával, és azt mondaná: fel a fejfel, csibe. Ez az érintés egy ideig kárpótolná azért, hogy önmagával kell eldiskurálnia. Csak később jönne rá, hogy átverték.

De erről végképp nem ejthet szót. Ha nem a szüksézsavóságával és kedvetlenségével kellene viaskodni, ha lenne tér a nagy mondatoknak, a hígabb szavak sem okoznának felfordulást. Nem mondhatja azt, hogy *mindig és sosem*, mert Apus szerint minél tágabb perspektívából nézünk a világra – nézni márpedig csak így érdemes –, annál közelebbről kell elcsípni a nyelvvel a látottakat. Hogy ez egész pontosan mit jelenthet, arról eleinte volt némi sejtése, mostanra már ez is Apushoz került. Mintha nem is benne, hanem felette állnánk, ahonnan nem látszanak a repedések, a bőrpír meg a szőrtüszők. Valami ilyesmi. Próbálta párszor lekövetni, elcsípni a nyelvvel egész közelről, de kitértek előle a gondolatai. Legfeljebb egy hatalmas, sodró áradásban tudná tetten érni. Egyszer majd. Talán. Olaszul. Mindig, sosem – egyelőre ezt a két szót igyekezett kiiktatni a békesség kedvéért. De nem *mindig* sikerült. Többnyire *sosem*. Vajon elég egyértelmű volt az előbb, hogy békülni szeretett volna, nem kellene inkább visszamennie? Ismét hátrafordult. Pont akkor, amikor két nagyobb fiú kihúzott egy vaskos harangkötelet a lépcső alatti tárolóból, majd egy aprócska gyerek derekára kötötték. Törpeszerű volt, vagy teljesen törpe, a tömeg elcsitult, mindenki őt bámulta, biztató szájalom tükröződött az arcokon. Aztán eltűntek a lépcsőfordulóban, elnyelte őket a harangtorony.

Mondhatom, jókor gyűttetek, vágta oldalba valaki dörmögve, s alig bírta leplezni a megütközését, hogy nem férfi az illető.

Lucia. Baccari, nyújtotta oda a kezét a fiatal nő, a bőre kérges volt, a körme koszos és repedezett. Egyikből is, másikból is sok van itten, de ebben a társításban egyedül én vagyok. Nem nagy szám, sosem is voltam, tette hozzá pillázva, és a könyökével megint oldalba bökte Mimmát. A barátaim Baccának szólítanak, tudod, mint Bacchus, csak női alakban. Asztal alá iszom a szarjanikat.

Mimma, csúszt ki a száján, ahogy a kezét nyújtotta, ekkor használta először ezt a nevet. Emmeg milyen név?

Északi.

Hadd el, na, vannak rosszabb helyek is a világban, fő a lényeg, hogy a képed takaros. Nekem?

Játszod itt az eszed, mintha nem tudnád magadról. De nem baj, legalább nem olyan vagy mint a férjed, tartson meg téged így a madonna, mondta és keresztet vetett. Az embered citromba harapott máma, vagy így született, elrobbanó pucával az agya helyén?

A gyomra. Gyengélkedik egy ideje.

Fő a lényeg, hogy te szeretsz vigyorogni. Imádni szokták itten az ilyen teliképeket. A férjednek meg adjál keserűsót. Kipurgálja még a pucát is az agyából. Na, de ne kiáltás ördögöt, mert idedugja még a szarvát, mondta röhögve, és magához rántotta Mimmát, a kérges ujjával a csődület túlsó szárnya felé bökött.

Apus csakugyan ott állt az első sorban, tőlük húsz-huszonöt méterre, közvetlenül a falnak támasztott puskák előtt.

Minek nem mégy oda, kérdezte Lucia.

Hagyni kell, felelte Mimma, majd jön ő magától.

Az ilyeneket szoktam asztal alá inni, neked is megmutatom, hogy csináld.

Tessék?

Jaj, ne nézz már rám ilyen szemekkel! A barátnőm vagy, vagy nem?

Micsoda rámenősség, akár egy férfi, gondolta Mimma szemlesütve, máris többet tud róluk a kelletnél, és megakadt a szeme Lucia Baccari szakadt bocskorán.

Nem a legújabb divat, hehe. Neked adom, ha kinövöm: bírja a strapát.

Azt hiszem, mégis odamegyek hozzá, mosolyodott el Mimma, de azért köszönöm, és elindult Apus felé.

A keserűsót el ne felejtsd, meglásd, egy-kettőre jobb lesz az életed tőle, kiáltott utána Lucia Baccari.

Ahogy utat tört magának a tömegben, ismét feltűnt mellette a kisgyerek. Mintha az utca porából kelt volna életre, az arca maszatos volt a sírástól, az orra körül és a szája sarkában csirizszerű sár. Szürke sebek, alvadt vér egy haditudósításban, gondolta Mimma lesújtva, a vér az egyetlen, amit valós színben lát az ember, az egyenruhák szürkeségében ez hozza közel a halált. A kisfiú egyik lábáról leoldódott a kapca, úgy húzta maga után, mint egy köldökszínórt. Időnként megbotlott benne, és dühösen dobantott egyet, amitől újabb sáv tekeredett le.

Na, gyere csak, hajolt le érte Mimma és a karjába vette. Elárulod, hogy hívnak?

A gyerek dühösen kapálózott és olyan erővel tolta el magát Mimmától, hogy kis híján kiejtette a karjából.

Le akarsz szállni? Igen?

A fiúcska összeszűkülte szemmel követte a szájmozgását, majd hirtelen kidüllesztette a mellét, a lábait hátra vetette, és megmerevedett. Egy pillanatig úgy maradt, aztán teljes erőből előre lendült, Mimmának az utolsó pillanatban sikerült elkapnia a fejét.

Segglyuk, lihegte a kisgyerek selypegeve, és mutatóujjával beledöfött Mimma szájába. Segglyuk, segglyuk, énekelte gúnyosan, és es ki-be-húzgálta az ujját.

Ezt ne csináld, kérlek, mondta Mimma, és összepréselte az ajkát. Mindezidáig fogalma sem volt róla, hogy baj lenne a szájával, most fél órán belül harmadjára szekálják miatta. Mi az isten ütött ebbe a gyerekbe, hol az anyja, miért nem foglalkozik vele senki, gondolta, és lehajolt vele, hogy visszatekerje a kapcáját, de a gyerek belekapaszkodott a vállába és a lábával áthurkolta a derekát.

Ó, te, sóhajtott Mimma, és megsimogatta a gyerek fejét.

Szégyellj magad, Addis, te kis pokolfajzat, harsant fel egy ismerős hang mögötte, Lucia Baccari volt.

A patikus fattya, tette hozzá Lucia, majd elmondom, ki melyik pulyát csinálta, hogy képből legyél. Annyi itt a zabgyerek, mint kő a hegy gyomrában. Csak úgy okádják őket magukból a leányaink.

Addis? Ez meg milyen név? Adonis becézve?

Te most szórakozol velem? Ó, kérlek, Addis, így, ahogy hallod, Abeba nélkül, Rosa fiának híres játszótere.

Hogy mi? Egy szót sem értek az egészből, Mimma telitorokból nevetett.

Egek ura, hogy neked mekkora szád van, s milyen kevés eszed. Rosának hívják a vezér anyját, hogy folyt volna le a lába szárán annak idején.

Mimma abbahagyta a nevetést. A kislány még mindig a nyakában lógott, most már ha akarta volna, se tudta volna letenni. Maszatos arcát a kabátjához szorította, időnként bekapta az ujját, szopta egy kicsit, majd a nyálas kezével elmatatott a nyakszirtjén. Bizsergető érzés volt, valahol az undor és kellem határán, egy vékonyka jégvárta, ahogy a nyála találkozott a hideg széllel és elpárolgott.

A tömeg újra tolongani, majd skandálni kezdett, for-za, for-za, kiáltották teli tüdővel, a pergő r-ek és az elhaló á-k úgy estek szét, mint gyújtás után lefulladó motor. Mimma azon kapta magát, hogy ütemesen ringatja rá a kislányt. A szavak közötti szünetekben női hangfoszlányokra lett figyelmes, először azt hitte, valaki megsérült vagy eltaposták, csak később jött rá, hogy a sok „bee” vagy „pee” Bepét jelent, esetleg Peppét – aggódó anyák szölongatták fiaikat. Bizonyára azokat, odafenn. Tőlük nem messze egy idősebb férfi dalra fakadt. A hangja hamisan csúszkált eleinte, de ahogy egyre többen csatlakoztak hozzá, letisztult és mindenkit túlharsogott. Valami népszerű indulót énekelhettek, az első taktusok mindössze két hangból álltak, egy magas, egy mély, látta a bővített szeptimet kirajzolódni a zongora billentyűin, az emberek a nyakukat nyújtogatták, és úgy bógtek, akár a szamarak. Mimma nem sokat értett a szövegből – süvít a kő, fűrgé lábak, az ellenség homlokának –, Lucia krárogott és káromkodott. Főként sorvégekre rímelő dolgokat. Mimma felnézett a harangtoronyra, zömök, szerkezetét tekintve inkább román kori építmény volt, gótikus beütésekkel, még csak nem is a legmagasabb a faluban. Két sor ablak futotta körbe, közvetlenül a lapostető alatt galambdúcok, a második ablaksor alatt galambtűskék és vízköpők. Ekkor nézte meg jobban magát a büntértyát is, amit mindennek, csak pirosnak és főként zászlónak nem lehetett mondani. Egy rongydarab volt, rozsdával vagy a fene tudja, tán vérrel összepacsomagolva, rajta kis és nagy betűk találomra, az elválasztás is véletlenszerű. A zászlót az ismeretlen tettes a felső ablaksor párkányához rögzítette, az alsó csücskei azonban beakadhattak a szárnyaskígyónőket ábrázoló vízköpőkbe és galambtűskékbe, ez borzolhatta aznap ennyire a kedélyeket. Az ablakban mocorgás támadt, a mellvéd mögött fejbúbok, homlokok, félarcok bukkantak fel, két fiú látszott csak – ők lehettek a legnagyobbak – válltól felfelé.

Benigno, sikított fel egy kicsi asszony az első sorban, Benigno, kicsikém, majd elájult.

Nem bírja idegekkel. Az ő fiacskáját fogják kilógatni. Addig kutyába se vették, most meg mindennap kilógatják, suttogta Lucia izgatottan, a mutatoujján a körömágyat csócsálva, majd kiköpött egy bőrcfatkát.

A toronyban, háttal a tömegnek, megjelent Benigno. A két nagyfiú emelte át a mellvédet, a többiek felszívódtak, ők tartották a derekára csomózott harangkötelet. A gyerek le-guggolt, megkapaszkodott a mellvéd párkányába, és óvatosan leengedte magát. Egy ideig a falhoz tapadt, aztán nekilódult, és a párkányon egyik kezét a másik után csúsztatva jobbra tartott, hogy kiszabadítsa a zászlót. Amikor elérte, határozott mozdulattal kiakasztotta a csücskét, a szájába vette, és azonnal megindult a másik irányba, a testével egyensúlyozta a kilengéseket. A zászló másik végével valamivel hosszabban pisz-mogott, de végül ezt is kiakasztotta, s a szájába véve megrántotta a kötelet.

A tömeg már egy ideje abbahagyta a skandalást, és olyan feszült figyelemmel követték a mozdulatait, hogy a gyufa sercegését is hallani lehetett. Benigno anyukája, aki magához tért időközben, kereszt alakban szorította a kezét a melléhez, reszketett. Addis elbóbiskolt Mimma karjában, álmában szörcsögött és sóhajtozott.

Azt hiszem, megfázott, szegényke, súgta oda Luciának, hogy lehet így járni egy gyereket.

Ha megéri, majd lesz ő is farkaskölyök és balilla, és akkor kap rendes cipőt, vetette oda Lucia foghegyről, de nem nézett rá, Benignón tartotta a szemét. A gyerekek fel-felpillantott az ablakba, várta, hogy lejjebb engedjék a kötelet.

Mifélek ez az ára a túlélésnek, mondta kisvártatva. A lányokat süldőkoruktól elkezdi feltáplálni, hogy mihamarőbb szüljenek. Van, akinek a csecse is alig bimbózik, de felsínáltatja magát az első zarándokkal vagy napszámossal, aki betéved a faluba. Csak az első pár évet kell kihúzni...

És kihúzzák?

Mimma maga is megdöbbsen a reakcióján. Fél, vagy talán egy órája ismeri az asszonyt? Ha csak fele igaz mindannak, amit ilyen rövid idő alatt mondott, Apus morogni fog.

Ki. Összedobja nekik a falu.

Psszt, szolt rájuk egy tenyeres-talpas, ünneplőbe öltözött asszony, gazdagon hímzett fekete kötényt és durva szövésű piros könyökvédőt viselt.

A kötél megfeszült, majd süllyedni kezdett, Benigno, szájában a rongydarab egyik és másik végével, apró rándításokkal irányította a társait. Amikor leért a második ablaksorhoz, behúzta a kötelet, akár a gyeplőt, ellökte magát a faltól és lábát a galambtüskék közé illesztve a vízköpőkön araszolgotat a fennakadt zászlóvég felé. Úgy mozgott, mint aki erre született. Magabiztosan és fürgén, sietségnek nyoma nem volt. A veszélyérzet elmúlásával a tömeg figyelme lankadni kezdett, állagra sem volt már olyan áthatolhatatlan, mint az imént. Az emberek kisebb csoportokra hullottak, mint a fák lombjai, ha közékük hatol a szél. Mimma tekintete Apust kereste, egyre inkább tartott a rosszkedvétől, a zúgolódásától, nagyokat nyelt, hogy legyűrje a nyugtalanságát. Csak ő tudja, amit tud, mondogatta magában, és ennek így is kell maradnia. De a férfit elnyelte a föld. Már azon volt, hogy átadja Addist Luciának, és utána megy, hogy megkeresse, amikor ismét felbukkant. Ugyanott térdelt vagy guggolt, tán fél fenékkal a cipője sarkára ereszkedve, volt, aki kikerült, mások átgyalogoltak a kabátján, ami úgy terült el körötte a porban, mint egy uszály. A tornyot bámulta vagy a kisiút, a tarkójából, amit félig eltakart a felhajtott gallérja, nehéz lett volna megállapítani. Időről időre megemelkedett és átült a másik sarkára, majd matatni kezdett a lábszára tájkán, a kabátját ide-oda húzgalta, mintha keresne valamit. Végül kivette a zsebkezdőjét, egy villanásra látta is az arcát profilból, aztán ismét eltűnt, a felhajtott gallérja paravánként takarta el. Biztosan az orrát fújja, gondolta Mimma, gyűlöli a port. Benigno közben elérte a zászló alsó csücskét, egy mozdulattal kiakasztotta, és leengedte. Bravó, bravó, üdvrivalgot ismét a tömeg.

Kicsikém, rikoltotta elcsukló hangon az anyja, Szent Bernát hozzon le épségben, és keresztet vetett.

A gyerek, mintha meghallotta volna az anyja sopánkodását, oldalvást fordította a fejét és lenézett a csődületre, aztán fel, a harangtorony ablakában a társaira. A kötél megrándult, ő egy pillanatra odatapadt a falhoz, szinte ráfeküdt, mintha ágyon hasalna, még az egyik térdét is felhúzta. Mimma karjában a kis Addis nyöszörögni kezdett, sssh, shhh, dülöngélt vele erre-arra, és lelehunyta a szemét. Amikor kinyitotta, a balilla még mindig kapaszkodott, mintha kézzel-lábbal gyökert akarna eresztetni. A kötél ismét rándult egyet, a két vége, mint két kígyófej a meredélyen, átcsapott a mellvéden, a fiú pedig elvált a faltól, az utolsó csücsköt is magával rántva, és szájában a rozsdabarna lepedővel zuhanni kezdett. Az emberek elharrapták az utolsó bravókat, az anyja felsikoltott és újra elájult. A gyermek zuhanás közben megpördült, mint az orsó, a zászló rátekeredett. Csak a feje látszott ki, tágra nyílt szemében sikoly meg valami végső bölcsesség. Az asszonyok rikoltoztak, a férfiak óbégattak, az anyja, hiába pofozgatták, nem tért magához. Apus felpattant és odaugrott a fal tövébe. A körötte állók, mintha összebeszéltek volna, úgyszintén. Karjukat a magasba lendítve szökdecseletek, és csípőből taszigálták egymást: odébb;

úgy; közelebb; ne ennyire. Egy röpke szemhunyas volt, ugyanakkor gyötrelmesen hosszú, mint a kárhozat.

Benigno a magányos Apust választotta. Mielőtt belezuhant volna a karjába, aki úgy vágódott vele hanyatt a porban – lassan, kitartva – mint egy zongoraszónáta második tétele, kiszabadította a karját a zászló fogságából és jérce hangon felkiáltott: megcsináltaam. *Ce l'ha fatto.*

Mimma későn ocsúdott fel. A kis Addisszal a karjában futott Apushoz, de még így is megelőzte Benigno anyját. Amikor Apus feltápáskodott a gyerekekkel, ő lehajolt, és gépiesen lepallta a kabátját. Egy fotó őrzí, valahol az anyakönyvvezető archívumában, hogy volt egy pillanat, amikor úgy festettek, mint egy rendes család. Igaz, az egyik kölyök-

nek sáros volt az arca és lógott a kapcája, a másik meg, szegényke, törpe volt, de Apus úgy mosolygott rá, úgy ragyogott az arca, ahogyan sem előtte, sem utána – *sosem*. Mimma mégis úgy akart gondolni erre az elkapott pillanatra, mint a megszámlálhatatlanul sok közül egy tetszőlegesre, amit kiragadtak a folytatólagosság és a hétköznapi időtlen képsoraiból. Csak így tudta elhíttetni magával, hogy nem véletlenek összejátszásáról van szó, nem egyetlen kirívó alkalomról, aminek épp ott és akkor férközött egy kamera a közelébe, és amire, a pillanat egyedülállósága miatt, egy életen át a nosztalgia árnyéka vetül.

A szerencsés kimenetelű esetet követően a falusiak nekik rontottak. Benigno anyja Apus kezét csókolgatta, a fiáról kis híján megfélekedezett. Egyik-másik, mielőtt bemutatkozott volna, megköpködte, majd a bekecséhez dörzsölte a tenyerét. Volt, aki letérdelt és Apus lábára vetette magát, San Bernardo, San Bernardo, motyogta, és leheletével fényes pecsétet nyomott a cipőjét borító koromszerű porrétegbe, a bátrabbak meghívták magukhoz, hogy megkóstolják az idei tárnicsgyökérpálinkát.

Guido Massa lóhalálában érkezett a térre. A rögtönzött pulpituson, amit az átellenben épülő iskola állványából tákoltak össze, megköszönte a vendégeknek a hősiesség felépést, a balilláknak a falu jó hírnevéért tett szolgálataikat. Díszpolgári címet emlegetett, amire végül nem került sor, elkallódott a többi ígéretével együtt, lesöpörte a küszöbön álló afrikai háború.

Ekkor készült a fénykép is. Egy fiatal lányka fotográfozta le őket – így mondta, meszterként tudálékossággal: szabad lesz egy fotográfozás? A beállítással nem sokat bíbelődött, a gyermekeknek odaszólt, hogy: *dite pur gigli*, mondjátok, hogy lilium, s miután a nyakában lógó Rolleiflexszel elkattintotta a képet, ugyanolyan tudálékosan elmagyarázta, hogy az i betűs szavakra, akár a csiklandozásra, vigyor terül el az ember arcán, még a legbőszebb harag is derűvé változik.

Úgyes vagy, Pasqualina, dicsérte meg Guido Massa, és atyaián magához húzta, ő itt Perella kisasszony, bedolgozik hozzánk a község házára, nagy hasznát vesszük kiváló szemének, nemcsak tehetséges fotós, de remekül utánoz kézírásokat is.

A napokban előhívom, ugorjék be hozzám, fordult Mimmához Pasqualina, és ha gondolja, csináljak magáról egy portrészorozatot.

Hosszú vívódásába telt, míg rávette magát, hogy veszni hagyja azt a fotót. Halogatta, hogy bemenjen Pasqualina műtermébe, aki többször is utána üzent. Aztán hetekkel később, amikor egymásba botlottak, már nem tudott kitérni a meghívás elől. A lány szabályosan becibálta a méterárubolt raktárában kialakított stúdiójába, és elébe tolta négyőjüket. A fénykép, néhány apróságot leszámítva, egybevágott Mimma emlékeivel: a rendkívüli-ben is a hétköznapi-ságot dokumentálta, ha kívülállóként kellett volna címet adnia a fotónak, talán az „Egy nap a lencházban” illet volna hozzá leginkább. De kívülállóként már

nem tudta megmondani, hogy kinél mi válhatta ki a megrendülést. Az övét valószínűleg Apus viselkedése és az ezzel egyidejűleg fellépő kényszer, hogy nem szabad megélnie a pillanatot. Gyerekkora óta tudta, hogyan kell kimaradni a saját életéből.

Massa lehenгерlő fellépése azonban ideig-óráig feledtette vele a fotó körüli pillanatokhoz fűződő felemás érzéseket. Igaza volt Francescának: a férje csakugyan jól értett a válságok kezeléséhez, salangok nélkül fordította át a káoszt népünnepélybe, a hangja kimért volt, tiszteletteljes, tán ezért is sikerült túlharsognia, majd elcsitítania a megbokrosodott tömeget. Beszédében nem utalt az elkövetőkre és a zászlóra, ehelyett a gyermekéletek szentségét dicsérte, ami mindennél előrébb való. A személyes érdekeknél és politikai bosszúnál – bár ezt a szót, hogy politika, nem használta – mindenképp. A gyermekek, hangsúlyozta, kivétel nélkül tiszteletet érdemelnek, mert arra figyelmeztetnek bennünket, hogy ne tekintsük magunkat késznek és elégségesnek, hiszen mindannyian segítségre, szeretetre és megbocsátásra szorulunk. Merjünk megmerítkezni a gyermekeink derűs esendőségében, mert olyan világ jön, amikor erre egyenként és együtt is nagy szükségünk lesz. Ez a gondolat legyen az első, amikor reggel a szemünket kinyitjuk, és ez legyen az utolsó, amibe belealszunk.

Éljen, éljen, dübörögte a csődület, éljen Benigno, skandálták néhányan, aztán egyre többen, végül a Benignóból Benito lett, Guido Massa pedig egy fakó karlendítéssel üdvözölte a kezdeményezést.

Mimma kelleetlenül, Apus sokadik böködésére emelte fel a karját. A pódiumról nézve, ahol ők álltak, egy hatalmas tarajos sültre hasonlított a tömeg. A kezek, amelyek oly szívélyesen lapogatták őket pár perccel korábban, most ellenségesen meredtek feljükk, mint a tüskék. Vagy inkább szuronyok. Az ünnepi hangulatot fokozandó az Európa Kávéházból ládászám érkezett a bor a San Matteo térre, főként gyengébb évjáratú, savanyú Montepulciano, és megjelentek a gesztenyeárusok is. Massa nem tágított Mimmáék mellől, végig kalauzolta őket a téren, bemutatta pár fontos embernek – az anyakönyvvezetőnek, a rendőrpáncsnoknak és Donato di Bona plébánosnak –, majd meghívta ebédelni az egyik trattoriába, ahol Appennini-pizzát rendelt nekik. A kemencét már korareggel befűtötték, mintha előre tudták volna, hogy valami rendkívüli fog történni aznap, mintha megsejtették volna az érkezésüket. De persze az is lehet, hogy Francesca intézkedett.

Ezt kénytelenek lesznek megszeretni, mondta Massa, a vargányát itt szedik felettünk, a Monte Pizzuto erdeiben, a ricottát a völgyben csinálják, szavamra, az abruzzóinál nincs is jobb ricotta, és levágott egy szeletet, hosszant félbe hajtotta, majd a szájába gyömöszölte. Apus egy rosszálló félmosollyal nyugtázta a mozdulatot, tán épp azokban a percekben lobbant be a lekcisnylés meg az undor, ami az itáliai éveikre a későbbiekben rátelepedett. Mimmát viszont lenyűgözte a közvetlenség és elegancia keveréke, ahogy a kiállós tésztaveget betolta a mutatóujjával, majd zárt ajkak mögött, révülettel forgatta a szájában, a kockás asztalkendő pedig, amivel a folyamatot másodízigen is eltakarta, fel-fellibbent, akár egy függöny. Valami furcsa, magától értetődő teatralitás hatotta át az egészet, rágás, nyálcuppanás, nyelés, rágás – az evés vásári komédiája, körkörösség és misztérium.

Amikor kiléptek a trattoriából, már jócskán benne jártak a délutánban, a tér üres volt, a tramontana felverte a fekete port és mindenkit hazazavart.

Hogy mivel telt el ennyi idő – két-három óra –, arra Mimma már nem emlékezett. Mintha belebódult volna a pizzába, ami csakugyan remek volt, vagy a férfi vette volna el az esztét. Még ebéd előtt összetegeződtek. Massa jól beszélt németül, Francescánál is jobban, a szavakat zártan, szinte csukott szájjal ejtette ki, ez pedig, ahogy ő maga mondta, idefelé, Rómától délre ritkaságszámba ment. A kilétüket egyetlen szóval nem firtatta, épp csak annyit kérdezett, amennyit az illendő érdeklődés megkívánt, s ha nem kapott azonnali választ, másfelé terelte a beszélgetést. Egyik ilyen döccenőnél elővett a táskájából egy paksamétát, és bemutatta az épülő iskola terveit. Az alaprajz, mondta, és karcsú, ápolt ujját lehetőkönyvedén körbevezette a terven, a nyáláb és a bárd alakját adja felülnézetből, ami,

ha nem is követelmény, mindenképp nagy divat mostanában, méghozzá akkora, hogy lassanként mi magunk fogjuk követelménnyé tenni, amit persze senki nem akar. Itt zavarosan elnevette magát, most először engedett betekintést a szájába, a fogai meglepően kicsik és gyöngyszerűek voltak, rövidre nyírt, tömör bajusza követte a felső ajka vonalát. Egy-két pillanatig így maradt, félig nyitott szájjal maga elé révedve, végül észbe kapott, és felkapta a fejét. Előbb Apusra nézett, aztán Mimmára, és visszahőkölt. Szíven ütötte, amit az asszony mohazöld szemében látott, a tág pupillák úgy szippantották magukhoz, mint erdő mélyén tátongó üreg. Zegzugok és járatok tárultak fel előtte, amelyek hol egymást keresztezték, hol zsákutcába torkolltak, összességében azonban egyre lejjebb tartottak, a föld gyomrába, a levegőtlen tágasságba, ami a sötét éjszakai égbolthoz volt hasonlatos. Elnézést kell kérnem a por miatt, mondta rekedten, és teletöltötte a poharát. A habarcshoz, hogy az épületet megszilárdítsuk, a Vezúv mellől hoztattam vulkáni hamut. Ezt kizárólag Apushoz intézte, mintha egyedül csak rá tartozna és tőle várna feloldozást. Közben meg azt gondolta: a szem csak bizonyos értelemben, legfeljebb egy távoli pontból figyelve a lélek tükré, de ha az ember egészen közelről néz valakinek a szemébe, azokat az útvesztőket és akadályokat látja, ahol az illető lelke megfeneklett. Nem volt olcsó, jó alaposan fel kellett túrni a déli lejtőt, magyarázta tovább, de a nagy dolgokra sokkal több pénzt adnak, sőt mint ha csakis a nagy dolgokba tartanak érdemesnek befektetni manapság. Elég egy széljegyzet a földrengésálló szerkezetéről, és dől a pénz.

Apus, akár egy szélhűdött, még mindig ugyanazzal a csalé félmosollyal, merev derékkal ült az asztalnál, de a hangjába szemrehányás és aggodalom vegyült: Földrengés? Gyakori az errefelé?

Gyakorinak nem mondanám, felelte Massa rezzenéstelen arccal, olykor meg-megmozdul a föld alattunk, vagy mi megyünk odébb a térképen, végtére is egy csizmában vagyunk.

Látszott rajta, hogy nem viccnek szánta, Mimma mégis elnevette magát.

Minket ugyan nem fog levetni magáról, a fél falu a megmondhatója, milyen biztosan állunk a lábunkon. Főleg ő, biccentett Apus felé.

Kínos csend telepedett közéjük, Apus az abrosz kockáin zongorázott, a középső ujjával akkorákat billentett, hogy belekocogtak az evőeszközök.

Ezt inkább elteszem, mondta Massa, és felgöngyölytette a paksamétát, majd felhajtott egy újabb pohár vizet.

Mimma haragudott magára, amiért nem állta meg szó nélkül. Lám, már megint okot szolgáltatott a zúgolódásra, a sokadikat egyetlen nap alatt. Ha majd megérkeznek a ki tudja milyen sikátoron át a ki tudja milyen kulipintyóba, és lehuppanhat végre egy csendes sarokba, majd akkor fog kitörni a vihar. Fel akart állni, hazamenni – haza: ismeretlen emberek sebtében hátrahagyott tárgyai közé, belakni a svájci frankban lefoglalózott idegen úrt, megálljt parancsolni a lejtőnek, amin újabb s újabb, zúgolódást kiváltó okok gördülnek elébe, ő pedig ahelyett, hogy kikerülné vagy elnézne felettük, egyenként lehajol értük. De nem merete megtörni a csendet. Kétségbeesetten meredt Guido Massa nyakkenőjére, a snájdig, pemzliszerű bajszára, a szájában az apró gyöngyfogakra, amiket a húsos ajka most félig eltakart. A két férfi szintén hallgatott. Egyikük csendjét alaposan kiismerte, s hogy ezt elviselje, a másikkól kellett erőt merítenie. Szerette volna megérinteni Massát, legalább a zakója ujját, egy otthonos gesztusra lett volna szüksége, hogy annyi idő után megérkezzen – valahová. Az meg, mint ha olvasott volna a gondolataiban, feléje csúsztatta a kezét. Mimma felnézett, majd vissza az asztalra, az egymáshoz tapadó karcsú ujjakra, a félholszerű kifehéredésekre a körmökön, aztán oldalra sandított, és a hasára szorította a tenyerét.

Aggodalomra semmi ok, fordult ekkor Apushoz Guido Massa, az építkezést hamar befejezzük, tán már tavaszra, és akkor megint vakítanak majd a márványkövek. A vicolo Nardonéig, ahol Francesca bérelt nektek házat, nem ér el a por; ott most is vakítanak.

Akkor jó, vágta rá Apus, és mást már nem is mondott aznap délután.

Mimma kivételesen nem is hiányolta, csendesen örült Massa társaságának, aki úgy tudott beszélni, hogy ültében is egy arasszal magasabbnak tűnt mindenkinél. Még a válla is kiszélesedett, mint apálykor a főveny. A karját ugyan nem kínálta fel sem aznap, sem a későbbiekben, de nem hagyott kétséget jóindulata és segítő szándéka felől. Apus mogorva hallgatása, úgy tűnt, jottányit sem feszélyezte, önhittségnek, lekicsinylésnek a leghalványabb jelét nem adta, és nem várta el a csodálatot. Amikor Mimma beszélt, enyhén összevont szemöldökkel, leszegett állal hallgatta, mintha jegyzetet készítené fejben, hogy a legapróbb részlet se kerülje el a figyelmét.

Míg le nem váltották hat évvel később, közszereplőként és magánemberként egyaránt így viselkedett. Az átmenet gyors volt, az eljárás homályos, a faluban, az újonnan kinevezett podestàt leszámítva, csak úgy kapkodták a fejüket az emberek. Guido Massát sem előtte, sem utána nem hurcolták meg a pártban, az indokot nem verték nagydobra, ebből is sejtethető volt, hogy a borzalom majd csak ezután következik. De miféle borzalom? Sokan elővették a nápolyi álmoskönyvet, szorgosan jegyzeteltek és értelmezték az álmaikat, aztán másnap reggel az Európa Kávéházban összesítették az eredményt. A könyvben szereplő kilencven számból, amihez egy-egy álombéli jelentés is társult, legalább harminc családban szerepelt a harminchetes és a hetvenegy, ami a kiscsuhásra és szarcsimbókra utalt, továbbí huszonpár családban a hatvannyolcas és negyvenes, vagyis a híglevés és a víztökűség, a harmadik leggyakoribb pedig a hatvannyolcas és a hatos voltak, előbbi tetveket, utóbbi egy megmohásodott női szervet ábrázolt, amint a földdel összenő.

Háború lesz, mondta Lucia Baccari, és a füle tövében sötétlő szőrszálakat bögyörgette, de az emberek letromfolták: honnan a faszból veszed?!

Pedig háború lesz, ha mondom, még hozzá csúfságos, minden eddiginél pusztítóbb háború.

Dugulj el, Bacca, túl sokat ittál már megint!

Én csak annyit mondok, Serafino, hogy ideje rendbe hozni a barlangokat odafenn, felelte Lucia Baccari a patikusnak, és kikért egy újabb pohár tárnicsgyökérpálinkát, amit azonnal legurított.

Agyalágyult vagy, mondta Serafino Capogreco, a patikus, annak születéssel, az is maradsz. Szerezz inkább egy rendes férjet, ha jót akarsz magadnak és a falunak.

A szóváltás hallatán a kávéházban nyugtalanság támadt, az emberek felkapták az álomfejtős paksamétákat és hanyatt-homlok menekültek ki az utcára, aki meg bennrekedt, a falnak lapult. Néhányan még visszasettenkedtek a poharaikért, de iszkoltak is mindjárt a többiek közzé. Csak a patikus és Lucia maradtak ülve, érezni lehetett a levegőben a hepaj ecetszagát. Lucia azonban, ahelyett, hogy szokás szerint nekiugrott volna Serafinónak, annyit mondott: beh, igazad lehet.

Ez a reakciója újabb megütközést keltett. Lucia, aki lehetőleg soha senkivel nem értett egyet, most helybenhagyólag bólogat egy bitang fasiszta sértéseire. Hát csakugyan eljött a világ vége? Lucia Baccari, női fodrász és notórius léhűtő, aki a butykos ujjával a legdivatosabb római fri-

zurákat is leutánozza, nem harapta át a szarcsimbók torkát, akiről sose tudni, nem kotyvaszt-e össze valami cukrozott mérget a haragosának, és akihez már csak akkor mertek fordulni, ha házilag csakugyan orvosolhatatlan volt a baj. Ó, Szent Dónát, te, aki kivezettél minket az ösztönvilágból, add, hogy feloldoztassunk, amikor az ösztöneinkre szorítkoznunk muszáj vagyunk. Szinte egyszerre bizonytalanodtak el. Eleinte csak sugdolóztak. Mi van, ha mégis igazat beszél. De hiszen most vettük be Afrikát. És ha ellenünk fordul a népus? Miért, ellenünk fordulhat? Ördögfajzat, hát potyára vittünk fényt a sötétségbe? Potyára, hát. És ha a baj máshonnan figyel? Honnan máshonnan? Végül Mimma volt az, aki félbeszakította a pusmogást. Hogy a jelenlevőket jószándéka felől biztosítsa, abruzzói nyelvjárásban, színlelt együgyűséggel azt kérdezte Luciától, miből olvasható ki a szörnyűséges háború eljövetele. Igen, miből, huhogta a kórus még mindig a falnak lapulva, és a huhogásból megkönnyebbülés áradt, nem pedig félelem. A kiscsuhásból meg a tetvekből? Nem. A híglevésből? Nem. Akkor a szarcsimbókból? Még csak az sem, felelte Lucia önelégült vigorral. Akkor miből, könyörgöm: miből? Mit hagytatok ki? Na, mit?

Megmondom én nektek, tápázkodott fel Serafino az asztaltól, és hüvelykujjait a derékszíjába hurkolva előre-hátra tolt a lágyékát ütemesen.

Ülsz vissza azonnal a fonnyadt seggedre, förmedt rá Lucia.

Ebben a pillanatban megjelent az ajtóban Guido Massa. Az arca sápadt volt és gyűrött, a szeme karikás, mint aki éjszakákon át nem aludt. Pedig egy nap se telt el azóta, hogy kézhez kapta az elbocsátását, amit – legalábbis Pasqualina szakértő véleményét tekintetbe véve – saját kezűleg a Duce írta alá.

Isten hozta, signor podestà, huhogta a kórus.

Nocsak, hát lemerészkedett a pór nép közé, vigyorgott a patikus.

Tyű, de rosszul fest máma, signor Massa, szórjon citromfüvet és levendulát a bruschettára, és húzza le egy napra a zsalut.

Beérem egy jó erős kávéval, de igazit adjon, ne cikóriát, kacsintott Massa a zavarodott pultosra, aki, miután a csészéket és poharakat sebtében elrámolta, a söntést vikszolta gépiesen.

Jó, de csak akkor, állta útját Lucia Baccari, ha utána megmondja: lesz-e háború?

Ezt korai volna még kijelenteni, felelte Massa, hogy aztán este, a San Matteo téren tartott leköszönő beszédében mégis csak gyújtóhangú, metaforákban és hasonlatokban gazdag szónoklattal marasztalja el a küszöbön álló háborút, aminek eljövetelére, vallotta be később, Lucia Baccari irányította rá a figyelmét.

Miből jött rá, signor Massa, kérdezte tőle emez.

Te magad mondtad, én meg, tudja isten, de valami okból hiszek neked, nevetett Massa, aztán elkomorult. Meg hát, minden jel erre utal.

Erre, biza. Ha a férfiak töke ágyúgolyó nagyságúra duzzad, a nők lika meg a parlagon aszalódik, a napnál is világosabb, hogy valami közénk ékelődik, s éppenséggel az ágyúgolyók utalnak erre a bizonyos valamire.

Kár, hogy asszonyokat nem jelölnek ki a falu élére, mondta Mimma, szerintem nagyobb podestà lennél.

Így igaz, hagyta helyben Guido Massa, nagyszerű vezető lenne belőled, Bacca. Ha egyszer újra lesz szabad választás, és még élünk, én rád szavazok.

De ez a hang már nem az a hang volt. Tétován csúszkált fel-le, mint a sihedereké, majd néhány nap leforgása alatt hozzáidomult az új szerephez: a gügyögő férjhez és a nyájas, vi-

déki orvoshoz. Egyikben is, másikban is hamisság vibrált, sokévi elfojtás és ingerültség, ami a mondatvégi szünetekben éppúgy sziszegett, mint Mimma légszomja ezerkilencszáznegyven májusában, amikor először zárkóztak be Massa dolgozószobájába, hogy a jövevények fogadására felkészüljenek.

Semmisség, megszédültem, ez minden.

Csak nem vagy terhes, csapta össze a kezét Francesca.

Mi? Nem. Nem hinném.

Istenem, hisz ez csodálatos: te terhes vagy!

Szeretné, hogy megvizsgáljam?

Nem. Nagyon kedves magától, Guido, de: köszönöm, nem.

Még kérdezed, szívem? Vizsgáld csak meg azonnal! Én már itt sem vagyok.

Francesca boldogan szökelt az ajtóhoz, s mielőtt kilépett volna, Mimmára kacsintott.

A vigyorgó napfolt még mindig a padlón volt, legfeljebb néhány centivel húzódott odébb. Mimma azt bámulta, miközben Guido a fotel támláját markolászta – tanácstalanul. Egy ideig csendben álltak, Mimma teleszívta a tüdejét, sóhajtásnak tűnt a szabadság, amit a harag hívott elő. Végül a férfi megköszöri a torkát.

Valamit mondanom kell majd Francescának.

Tudom.

Nem gondolja, hogy mégis...

Nem!

Biztos benne?

Ennél biztosabb már nem lehetek.

Mármint, hogy nem terhes. Tudja, a maga korában nem mulaszthatom el...

Mi az a *munaciello*, szakadt ki a kérdés Mimmából, és ez annyira váratlanul érte, hogy felnyerített. ■ ■ ■

■ **Király Kinga Júlia** 1976-ban született Marosvásárhelyen, jelenleg Budapesten él. Író, műfordító, dramaturg. A Kalligramnál megjelent munkái: *A test hangjai* (novellafüzér, 2011), Giambattista Basile: *A mesék meséje, avagy a kicsik mulattatása* (műfordítás, 2014), *Apa Szarajevóba ment* (regény, 2017).

Példa

[Przykład]

Egy vihar
letépett éjjel minden levelet a fáról,
kivéve egyet,
azt hátrahagyta,
hogy egyedül libegjen a kopasz ágon.

Ezen a példán
mutatja be az Erőszak,
hogy ugyebár
a tréfát néha ő sem veti meg.

Fordította Csordás Gábor

Egyszer mindenkinek

[Kazdemu kiedys]

Egyszer mindenkinek meghal valaki közeli,
ha a lenni vagy nem lenni közül
az utóbbit kényszerül választani.

Nehéz elfogadnunk, hogy közöséges tény ez,
része a dolgok folyásának,
összhangban az ügymenettel;

előbb vagy utóbb napirendre kerül,
akár este, éjjel vagy kora hajnalban;

és nyilvánvaló, mint címszó a tárgymutatóban,
mint kódexben a paragrafus,
mint bármelyik
dátum a naptárban.

De ilyen a természet bújája és bája.
Ilyen találomra ómene és ámene.
Ilyen evidenciája és onnipotenciája.

És csak nagy ritkán
apró szívességként –
a közeli halottainkat
felhozza álmunkban.

Fordította Kellermann Viktória

Vannak, akik

[Są tacy, którzy]

Vannak, akik ügyesebben űzik az életet.
Rend van bennük és körülöttük.
Mindenre mód és helyes válasz.

Azonnal kitalálják, ki kicsoda, ki kivel,
mi célból és merre.

Lepecsételik az egyetlen igazságot,
a felesleges tényeket papírdarálóba dobják,
az ismeretleneket
előre kijelölt dossziékba.

Annyit gondolkoznak, amennyit érdemes,
egy perccel se többet,
mert a perc nyomában ott lopakodik a kétség.

És amikor elbocsájtják őket a létből,
a munkavégzés helyét
a kijelölt kapun hagyják el.

Néha irigylem őket
– de szerencsére elmúlik.

Fordította Kellermann Viktória

Bruegel két majma

[Dwie małpy Bruegla]

Így fest az én nagy érettségi álmom:
egy ablakban két megláncolt majom ül,
az ablakon túl repül az ég
és fürdik a tenger.

Az emberiség történetéből felelek.
Dadogok és botladozom.

Az egyik majom figyel, gúnyosan hallgat,
a másik mintha szundikálna –
de amikor egy kérdés után csönd lesz,
súg nekem
halk lánccsörgetéssel.

Fordította Csordás Gábor

Vietnám

[Wietnam]

Mi a neved, asszony? – Nem tudom.
Mikor születted, honnan származol? – Nem tudom.
Miért ástál a földbe gödröt magadnak? – Nem tudom.
Mióta bujkálsz itt? – Nem tudom.
Minek haraptál a gyűrűsujjamba? – Nem tudom.
Tudod, hogy nem bántunk? – Nem tudom.
Melyik oldalon állsz? – Nem tudom.
Háború van, választanod kell. – Nem tudom.
Áll még a falud? – Nem tudom.
Ezek a te gyerekeid? – Igen.

Fordította Kellermann Viktória

Figyelmetlenség

[Nieuwaga]

Rosszul viselkedtem tegnap a kozmoszban.
Egy álló napon át nem kérdeztem semmit,
semmin nem csodálkoztam.

Hétköznapi dolgokkal foglalkoztam,
mintha ez volna minden, amivel tartozom.

Belégzés, kilégzés, lépésre lépés, teendők,
de véletlenül sem gondoltam többre, mint hogy
mikor kell elmennem, hazajönnöm.

Én csak úgy használtam a világot,
bár tébolyultnak volt tekinthető.

Semmi hogyan – és miért
és hogy jön ide –
és minek neki megannyi nyüzsgő részlete.

Olyan voltam, mint egy rosszul falba vert szög
vagy
(itt nem jutott eszembe egy hasonlat).

A változások egymás sarkára hágtak
egy szempillantás szűk terében is.

Fiatalabb asztalnál egy nappal fiatalabb kéz
másképpen szelt a tegnapi kenyérből.

A felhők olyanok voltak, mint soha máskor,
és mert más cseppekkel cseperészett, az eső is.

Fordult egyet a Föld a tengelye körül,
de már örökre hátrahagyott térben.

Jó 24 óra hossza.
1440 percnyi alkalom.
86 400 másodpercnyi minta.

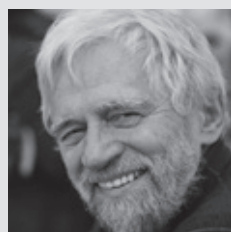
A kozmikus savoir-vivre
rólunk nem szól ugyan,
valamit mégis elvár tőlünk:
némi figyelmet, pár Pascal-mondatot
és hökkent résztvételt a játékban,
mely ismeretlen szabályokat követ.

Fordította Csordás Gábor

Wisława Szymborska (1923–2012) Nobel-díjas lengyel költőnő, esszéíró, irodalomkritikus, műfordító. Válogatott versei 2021 első félévében jelentek meg a Kalligramnál Csordás Gábor és Kellermann Viktória fordításában.

Csordás Gábor 1950. augusztus 6-án született Pécsen, ugyanott végezte középiskolai tanulmányait és az orvostudományi egyetemet. 1974-ben szerzett orvosi diplomát, majd hat évig kutatóorvosként dolgozott. 1980-tól a Jelenkor irodalmi és művészeti folyóirat olvasószerkesztője, majd 1993-ig főszerkesztője. A Jelenkor Kiadó alapítója és 2016-ig igazgatója. 2016-tól a Jelenkor Kiadó szerkesztője. Angol, francia, német, lengyel, szerb, horvát és olasz nyelvből fordít (költészetet csehből, szlovákból, szlovénből és románból is). Fontosabb díjai: Leipziger Anerkennungspreis zur Europäischen Verständigung, Solidarność Emlékérem, József Attila-díj, a Szerb Pen Club műfordítói díja.

Kellermann Viktória 1984. augusztus 3-án született Zalaegerszegen. Polonista, műfordító. A PPKE-n végezte angol, filozófia és lengyel szakos, majd irodalomtudományi doktori tanulmányait. Számos kutatói és alkotói ösztöndíjjal járt Lengyelországban. 2007 óta fordít, a kortárs próza és líra mellett gyermekirodalmat és képregényeket is. Budapesten él.

A rövidlátás dicsérete

Wisława Szymborska 1923-ban a Poznań melletti Kórnikban született. Hatéves korától 2012-ben bekövetkezett haláláig Krakóban élt. Ott járt általános iskolába, és ott kezdte meg középiskolai tanulmányait, amelyeket a háború kitörése félbeszakított. A német megszállás alatt illegális oktatásban részesült, és ugyancsak illegálisan tett érettségi vizsgát 1941-ben. A háború végéig a vasútnál vállalt munkát, hogy ne vigyék el kényszermunkára. 1945-ben egy napilap tizenöt számot megért irodalmi mellékletében jelent meg első verse – a szerkesztőség által felére rövidítve. Ugyanebben az évben a Jagelló Egyetemen előbb lengyel irodalmat, majd szociológiát hallgatott, de tanulmányait nem fejezte be.

1948-ban férjhez ment Adam Włodek költőhöz, és ugyanebben az évben *Czarna piosenka* [Fekete dal] címmel verseskötetet próbált megjelentetni. Ezek a korai versek a kor sajtójának hatását mutatják, jellemző rájuk a nyelvi pátoz, a deklaratív jelleg, a kollektív érzélelvilág, mindaz, amit Zbigniew Herbert „az újságírás fekete tajtékjának” nevezett. Tartalmilag a háborúban felnőtt nemzedék közös élményvilágából táplálkoztak. Az élet a megszállás körülményei között, a szabadság vágya, a függetlenségért hozott áldozat dicsőítése magától értetődően illeszkedett bele a lengyel nemzeti romantika hagyományába, amelynek értékrendszerét a klasszikus avantgárd sem változtatta meg alapvetően (és amely melleleg máig jellemzi mind a publicisztika nyelvét és szemléletmódját, mind a kevésbé művelt közönség versekkel szembeni elvárását). A pályakezdő költő egy nemzeti és nemzedéki közösség tagjaként és nevében beszélt. Ugyanazt élte át, amit ők: a múlttal való szakítás elszántságát, a háború végével újjászülető politikai optimizmust és a választás elkerülhetetlen voltát, azt, hogy a bolderabb jövő érdekében (ismét) áldozatokat kell hozni.

Csak hogy 1948-ban már más szelek fújtak: a kommunisták megszilárdították hatalmukat, kíméletlenül leszámoltak az emigráns londoni kormány által irányított honi ellenállással, és az irodalom terén a szocialista realizmus zsdanovi irányelveit érvényesítették. Az emlékezés a varsói felkelés hőseire, a nemzeti hangsúlyú kollektívizmus nem volt többé összeegyeztethető a költészettel szemben támasztott elvárásokkal. Ráadásul Szymborska verseskötetében túl sok volt a kétely, a fölösleges kérdésföltevés, versbeszéde túl áttételes, túl „bonyolult” volt ahhoz, hogy a munkások és parasztok megérthessék. A kiadó papírkosarában végezte.

Voltak, akik cinikusan alkalmazkodtak az új elvárásokhoz. Voltak, akik inkább a hallgatást választották, mint Zbigniew Herbert vagy Miron Białoszewski. Voltak, akik az emig-

rációt választották, mint az egy nemzedékkel idősebb, a kommunizmusról már tapasztalatokkal rendelkező Czesław Miłosz. És voltak, akik mély meggyőződésből fakadó, erkölcsileg motivált választásként éltek meg a csatlakozást a kommunista ideológiához, mint Szyborska, aki korántsem volt egyedül ezzel. Európa-szerte a háborút átélő fiatal emberek tízezrei látták úgy, hogy a borzalmak megismétlődését egyedül az az erő képes megakadályozni, amelyik a legradikálisabban áll szemben a háború előtti társadalmi renddel: a kommunista világmozgalom. És mivel ezek a fiatal emberek a háború alatt azt is megtanulták, hogy aki a közös ügyet tartja szem előtt, annak sok mindentől el kell és szabad tekintenie – hát sokáig sok mindentől el is tekintettek.

Tegyük hozzá, ez az átállás vagy inkább átsodródás legtöbbjük esetében szinte észrevétlenül zajlott, hiszen világképük kognitív struktúráját, világmagyarázatuk általános menétét alig módosította új értékválasztásuk. Mondhatni, inkább csak áthangolni kellett gondolati rendszerüket, nemzeti helyett új, „szocialista” tartalmakkal feltölteni. És noha ezek az új tartalmak nem megélt tapasztalaton alapultak, a háború utáni értékválságban kész válaszokkal kecsegtettek, miközben a deklaratív „üzenet” iránti igényt, az egyén (és a személyes felelősség) feloldódását a közösségben, a kételkedés iránti gyanakvást, a nagy összefüggések előnyben részesítését és a hagyományos világszemlélet megannyi más keretösszefüggését változatlanul érvényben hagyták.

Szyborska 1950-ben belépett a LEMP-be, a lengyel kommunista pártba. Első megjelent verseskötete már az új esztétika jegyeit hordozza. Mire a második, *Kérdések önmagához* (*Pytania zadawane sobie*) című kötete 1954-ben megjelent, Lengyelországban már megkezdődött a kommunizmus monolit hatalmának bomlása, de ez a kötet, címe ellenére, még nem igazán tett föl kérdéseket. Következő, 1957-ben megjelent kötete azonban már radikális szakítás volt a „szocialista realizmus” költészetével.

Talán éppen azért, mert saját tapasztalatából ismerte meg, milyen veszélyekkel jár a költészetre nézve instrumentalizálásának, eszközzé alacsonyításának minden kísérlete, tagadásában messze tovább ment, mint azok, akik a hallgatást vagy az emigrációt választották, akiknek tehát ezzel a tapasztalattal nem kellett számolniuk és elszámolniuk. Érett költészetétől éppolyan idegen Czesław Miłosznak a lengyel katasztrófizmus hagyományában gyökerező tragikus erkölcsi pátosza, mint Tadeusz Różewicznek az avantgárd hagyományt folytató nyelvkritikai attitűdje, vagy az 1955-ig hallgatni kényszerült Zbigniew Herbert választékos klasszicizmusa (akit egyébként, Miron Białoszewskivel és három másik addig betiltott kötével együtt, ő közölt először a krakkói irodalmi és politikai hetilap, a *Życie Literackie* hasábjain, amelynek versrovatát tizenöt évig vezette). Nem volt képes többé eltekinteni attól, hogy *minden* nagy igazság, *minden* ideológiai távlat elhomályosítja szemünket, öszszemossa a részleteket. Minden nagy egészből kimarad valami, minden törvényszerűsége ezer véletlen vérzik el.

Ezek a radikális felismerések alapvetően megváltoztatták a költő lehetőségeiről alkotott nézeteit. A költészet: elégtelenség és tökéletlenség: „Ha választok, elvetek, mert nincs más lehetőség, / de amit elvetek, számosabb, / sűrűbb, erőszakosabb, mint valaha” (*A nagy szám*). A költő, aki hagyományosan az igazság letéteményesének vagy legalábbis igazságok hirdetőjének tartotta magát, most nem fél beismerni, hogy semmit sem tud. Még azt sem, mi a költészet: „A költészetet – / csak mi is az a költészet. / Nem egy ködös válasz / születt már erre a kérdésre. / Én meg nem tudom és nem tudom, és ebbe / kapaszkodom mentőkorlátként.” (*Vannak, akik szeretik a költészetet*) Dikcióját magabiztos állítások helyett visszafogott kijelentések jellemzik. Az, amit az angolok *understatement*-nek, a stílusanok *litotésznak* neveznek. Nem megállapít, inkább fennhangon gondolkodik, magával vitatkozik, társalog, kérdez. Többnyire nem frontálisan közelíti meg tárgyát, hanem oldalvást, kerülő úton cserkészi be. Az előtérben, a főszerepben rendszerint valami más van, a voltaképpeni tárgy a háttérben lappang, néha kimondatlanul van jelen. Egy paradoxon zárójelében. Egy közhelyes kijelentésből kifogástalan logikával következő további, meglepő állítások hálójában. A költő „nem az élre tör, hanem a sor végén kullog”, és „mentségére csak annyi mondható, hogy hiszen valakinek a végén is kell kullognia. Ha másért nem, hát azért, hogy összeszedje az objektív igazságok diadalmenete közben elhullajtott és eltaposott tárgyakat” – írja olvasónaplója, a *Kötelezőn túli olvasmányok* (*Lektury nadobowiązkowe*) egyik bejegyzése-

ben. Mi sem áll tőle távolabb, mint hogy túlbecsülje a költő szerepét és tevékenységének jelentőségét. Fialább pályatársait – a Jagelló Egyetemen tartott íráskurszán – arra inti, hogy a költő legfontosabb tevékenysége a húzás, lakásának legfontosabb bútordarabja pedig a szemétkosár. Ami őt illeti, tizenegy kötete, az 1957-es *A yeti szólításától* (*Wolanie do Yeti*) a posztumusz *Elég lesz* (*Wystarczy*) címűig mindösszesen kétszáznegyvenhat verset tartalmaz. A Nobel-díj után, amely igazán meggyőzhette arról, mennyire fontos, amit csinál – három évig egyetlen verset sem írt.

„Szymborska költészete pontosan azt tartalmazza, ami hagyományosan hiányzik a lengyel lírából: távolságtartást a nagy ügyektől, konkrétságot a kis ügyekben” – írta már 1972-es kötetéről kivételes élelátással Jan Gondowicz. Költőtársa és amerikai fordítója, Stanisław Barańczak *ünneprontónak* nevezte költészetét. És valóban, amikor minden szépen összeáll, és úgy véljük, értjük a világot, a benne elfoglalt helyünket, önmagunkat, a természetet, az életet és a halált, jön Szymborska – és az orrunk elé tartja, ami kimaradt, amiről megfeledkeztünk, amitől a rend kedvéért eltekintettünk. A krakkói avantgárd nagy öregje, Julian Przyboś, aki nagyra értékelte Szymborska költészetét, némi éllel, mégis találóan mondta róla, hogy rövidlátó, aki csak a kis dolgokat látja tisztán. Költészetében nem a szabálynak, hanem a kivételnek van kitüntetett jelentősége. Minél közelebb van valami, annál kevésbé gyanús.

Humora, a hétköznapi tények, a mindennapi lét iránti kivételes figyelme már 1957-es kötetétől kezdve népszerűvé tette a lengyel olvasók körében. A kánon őreit azonban nem győzte meg költészete jelentőségéről. A kor más lengyel költőit, Czesław Miłoszt, Zbigniew Herbertet, Miron Białoszewskit, Tadeusz Różewiczet sokkal többre tartotta nála a hazai és a nemzetközi kritika. A nagy elbeszélések használhatóságába, az egységes világmagyarázatok helytállóságába vetett bizalomnak kellett megrendülnie ahhoz, hogy a kilencvenes évek elejétől hazai kritikai fogadtatása és nemzetközi ismertsége lendületet kapjon. Ezt jelezte számos nemzetközi elismerés, az 1991-es Goethe-díjtól az 1996-os Nobel-díjig.

Szymborska költészetétől hiába várjuk az emberi lét szakadékoságának szimbolikus feloldását. Minden kérdésben ragaszkodik az illúzióktól és öncsalástól mentes szembenézéshez. „A szakadék nem vág ketté. / A szakadék körülvesz minket” – írja egyik korai versében (*Autotómia*). Költészete az egzisztenciális rémületnek ad szót, de látványos díszletezés és tragikus hangsúlyok nélkül. Tárnyilagos hangja azt sugallja: a helyzet nem tragikus, hiszen nem lehet másilyen. Nem „kizökkent az idő”, nincs tehát mit „helyretolni”. Nem elvesztettük

az Édent, soha nem is volt. És mondja mindezt sok humorral, játékosan, könnyed hangon, miáltal tiltakozás és tudomásulvétel feszültsége oldódni látszik – miközben fennmarad.

Filozofikus költő, de a maga módján. Költőtársa és kiadója, Ryszard Krynicki szerint éppen annyira foglalkoztatják metafizikai kérdések, mint Czesław Miłosz. Csak éppen ezt Miłosz tüntetően kimutatja, Szymborska viszont úgy tesz, mintha egyáltalán nem erről lenne szó.

Ontológiája a jóvátétel jegyében áll. Igazságot szolgáltat a lét emberitől eltérő formáinak, nem csupán a növényinek és az állatinak, hanem az élettelennek is. Megtanítja elfogadnunk e más léteknél az emberitől különböző igazságát, lehántja róluk a rájuk aggatott antropomorf vonásokat – szerénységre tanít. Világszemlélete decentrált, anti-antropocentrikus. A tudatosság emberi tulajdonság, a természet nem tud önmagáról. Az idő, a hely képzete, a szándék, a színek, a formák, a hangok és nevek csupán az emberi tudat termékei (*A növények hallgatása, Kilátás porszemmel*). Természetfogalma így alapvetően antiromantikus. A természet nála nem a lírai én kivetítődése.

Igazságot szolgáltat a nemlét különböző formáinak is. Például annak, ami volt, de már nincs. A halál, a halottak kezdetétől fogva egészen sajátos módon *vannak jelen* költészetében. A gyászmunka nála nem vezet a szorongás szimbolikus feloldozásához. Az elveszített személyt nem transzponálja emlékezetté. Versei a helyrehozhatatlan veszteség helyén tántorgó úrt rajzolják körül. *Búcsú a látványtól* című verse egyszerre szól az elszakadás vágyáról és lehetetlenségéről. A gyászmunka befejezetlen és befejezhetetlen folyamat a veszteség ambivalens jelenvalóságában.

Ebben az ontológiában helyük van a nemlét olyan sajátos formáinak is, mint a hiány, a meg nem valósult vagy elszalasztott lehetőség (*Változat, Kavardásban*). E ponton – némi kerülővel – a lengyel költészeti hagyományhoz kapcsolódik. Igaz, hogy akihez visszatekér, Bolesław Leśmian, maga is egyedül áll a huszadik század elejének lengyel költészetében.

Egyik kritikusa, Tadeusz Nyczek szerint „ez a költészet mindenről szól. A legkisebb falevélről és a végtelenségről. A szenvedésről és a nagy örömről. Az élet törekenységéről és fantasztikusságáról. A halálról és a filozófiáról. Ehhez a költészethez képest [...] amely együttvéve elfér egy akkora kötetben, mint az Iliász, csaknem az egész irodalom töredékesnek vagy lehetetlenül túlírtnak hat.”

Mézet vérrel

Mézet vérrel

1. VLSG

Most alkonyul, de belül az éjszaka már egy hete tart: odabenn még mindig nem jött föl a Nap. Az éjjeliszekrényre, amely valójában éjjel-nappali szekrény, kikészítettem a gyógyszereket és a kést, ez még akkor volt, mielőtt lefeküdtem, s volt erőm elvonszolni magamat a konyháig. Reggel óta mozdulatlanul fekszem az ágyban, és igyekszem nem arra gondolni, hogy az az én hever itt, aki nem akar én lenni. Ha megmoccanok, megfájdul bennem az üresség. Héberül az *én* szó azt jelenti, hogy *nincs*, és ha majd fölkelek, ezt le fogom jegyzetelni, de most nincs rá erőm, hogy az ágy mellé kikészített papírt magam elé húzzam, s ráírtam: *én = nincs*.

Nem tudom elképzelni, hogy bármit is leírjak magammal kapcsolatban, mert a *magamság* rám vonatkoztatva értelmezhetetlen: az elme elmerült saját magában, a tudattal pedig útközben nem találkozott össze. Ha magamra gondolok, nem látok senkit, mert nincs arcom. Üres papírlap van a helyén, nyugtalanító érzés, hogy bárki ráfirkálhat. A fizikai test körvonalai elmosódtak, a testemnek mintha nem volna kontúrja, emiatt a birtokos ragot a testemre vonatkozóan teljes egészében indokolatlannak érezném, ha bármit is képes volnék érzékelni az ürességen kívül, ami odabenn észrevétlenül és folyamatosan táguul, akár odakinn a világmindenség.

Karnyújtásnyira mellettem altatók, antidepresszánsok, nyugtatók vannak felhalmozva halálos dózisban, plusz a kés, ami egyébként fölösleges, mert ha ennyi gyógyszert bevesz az ember, arra már nem lesz ideje, hogy az ereit elnyisálja, tapasztalatból tudom, mármint annak az *énnek* a tapasztalataiból, akivel kénytelen vagyok azonosítani azt a szót, hogy *magam*. Az ablakok napok óta csukva, a redőnyök lehúzva, a sötétítő függönyök leengedve, s még így is elhatol a dobhártyámig a körút lüktető zaja. A forgalom csak éjjel egy óra és hajnal négy között szokott elcsendesülni pár órára, s napközben, amikor elviselhetetlen a külvilág dübörgése, egy svéd ipari fülvédőt szoktam a fejemre húzni: *Husqvarna, Made in Sweden*. Megnyugtató márkajelzés. Szeretném, ha ebben a fülvédőben temetnének el, nem akarom hallani a rögöket, de sajnos lehetetlen kérés, mert a koporsóba majd csak ezt a szánalmas testet teszik bele fehér halotti ruhába öltöztetve.

Olyan csönd van bennem, hogy hallom, hogyan ritkul odabent a csont. Foszladozik és mállik a koponya anyaga, majd a levált darabok bekerülnek a véráramba, ezt hallom meg, a keringés ütemes dobolását, de mintha nem is az én vérem volna, amit odabent egyhan-

gúan keringet az az emberi test, amit az enyémnek mondok. Ha a testet sz-szel mondom, akkor *teszt* lesz belőle. Emberi *teszt*. Ezt a kifejezést szimbolikusnak értem, mintha az ősvilág az emberrel kezdené tesztelni magát. Ha lesz erőm, majd kinyúlok az ágyból a tollért és a papírért, és ezt fölírom magamnak. De nem most. Most nem tudok mozogni, holott egyetlen sejt sem sincs, amelyik ne volna mozgásban, még a csontom is mozog, igazából folyamatosan ritkul és feloldódik a vérben és a vesében. A csontozatomat ki fogom vizelni magamból, de meg is érdemlem, egy lelkileg gyöngye senki vagyok, akinek nincsen tartása.

Alkonyodik, lassan eljön az idő, amikor be kell vennem a szokásos esti gyógyszereimet, és ez a feladat enyhe érdeklődést támaszt bennem a külvilág raktárai iránt. Az ágyból, ahol napok óta fekszem, ezt a világot hatalmas konténer-raktárnak látom. Az élet egyforma méretű és egyforma színű konténerekből áll. Az egyik konténerre azt írták, hogy munka; a másikkra azt, hogy család; a harmadikra azt, hogy irodalom; a negyedikre azt, hogy halál; az ötödikre azt, hogy szerelem; a hatodikra azt, hogy Franciaország; a hetedikre azt, hogy én magam. Az a közös ezekben a konténerekben, hogy mindegyik le van zárva előlem, mindegyik idegen, hideg és néma. Mintha egy elhagyott kikötőben bolyonganék éjjel, rajtam kívül senki sincs a partra kipakolt konténerek között, nincs bejárásom sehová, egyedül vagyok, a világmindenséget raktározó konténerek pedig lassú mozgásban vannak, hol egymás felé araszolnak, hol széttartanak, de ha összecúsznak, tudom, agyonnyomnak, s kiszorítják belőlem a szuszt. A *szuszt* szó héberül azt jelenti, hogy *ló*. Ha lesz erőm kinyúlni az ágyból a jegyzetfüzetemért, akkor ezt le fogom jegyzetelni, ki tudja, mire lesz még jó.

A jegyzetfüzetem éppen olyan üres, mint az arcom, pontosabban: az a fehér papírlap, amely az arcom helyét elfoglalta. Bárhová megyek, nem ismernek meg, de hát hová is mehetnék? Nem akarok menni sehová, nem akarok érzékelni, sem érezni, sem gondolni, sem fájni, nem akarok lenni, feküdni sem akarok, de valahová le kell rakni ezt a testet, amelyben tartózkodni kénytelen vagyok. Napok óta nem ettem, de nem vagyok éhes, nincs étvágyam, és amikor sóhajtok, az üres, elkínzott gyomor kissé kellemetlen szaga tör elő a számból, igen, igen, az vagyok én legbelül: az a kis kellemetlenség.

Egy hete voltam az utcán utoljára. Már nem voltam jól, de még képes voltam kimeni a bőrrömnél kezdődő világegyetembe és viszonylag egyenes tartással járni-kelni benne.

A járás különösen problematikus tevékenység, mert egyrészt energiaigényes, másrészt olyannyira abszurd, hogy emiatt folyton abba kell hagyni, meg kell szakítani, le kell állni vele; hiszen amikor lélekben magamon kívül vagyok, a városban nem embereket látok magam körül, hanem emberi bőrbe kötözött, bűzölgő bélcsoomagokat, amelyekből alul csontos ízületekkel tagolt végtagok nyúlnak ki.

Amikor az utcán járva azt észlelem, hogy emberi bőrbe kötözött, bűzölgő bélcsoomag vagyok, amelyből alul csontos ízületekkel tagolt végtagok nyúlnak ki, már tudom, hogy hamarosan fel kell készülnöm arra a periódusra, amikor csak feküdni fogok az elsötétített szobában, és önsajnálattal nélkül igyekszem nem gondolni arra, hogy mi vagyok valójában.

De egy hete még ki tudtam menni. Találkoztam két íróval, Cs-vel és K-val munkaügyben, a találkozást már hetek óta halasztottam, folyton lemondtam, mert amikor arra gondoltam, hogy rám fognak nézni, és meglátják, hogy csak egy üres papírlap van az arcom helyén, akkor kiröhögnek. A Kálvin téren ültünk be a Fecske teraszára, s habár sörözésre készültünk, végül csak ásványvizet kértem, azt is csak azért, hogy ne maradjon az asztal üresen előttem, legyen mibe belekapaszkodni. Cs-nek pár nappal korábban jött ki az új regénye, őszintén gratuláltam neki, de a hangom nem az enyém volt, az arcom nem az enyém volt, úgy éreztem, kiürített üvegszekrény vagyok, amibe bárki beleláthat.

Átlátszó mivoltom miatt elborított a székelyen.

Úgy éreztem, hogy a két író, akik között ültem, az üres üvegszekrény polcait nézi, és azon a semmin, amit lát, magában röhög.

Rádásul meg voltam győződve róla, hogy K. titkosügynök és mindent jelent. Gyanús, hogy jó embernek mutatja magát. Elhalmozott a kihízott zakóival, gyanús. A nők is gyanúsak, akikkel dolgom volt. Eddig két szerelmemről derítettem ki, hogy valójában ügynökök voltak: az egyik a CIA-nak dolgozott, a másik a Fidesznek. Megvádoltam őket négy-szemközt, de tagadtak. Egyikük később kirúgott, de nem emiatt.

Onnét szoktam tudni, hogy kezdek jobban lenni, amikor eltűnnek a környezetemből a megfigyelők, egészen addig azonban trükköket kell alkalmazni ellenük. Az előre megbeszélte találkozót az utolsó pillanatban átszervezed egy másik helyre, magyarul nem adsz nekik időt arra, hogy felkészüljenek. Közöld az ügynökökkel, hogy nem a Kálvin téri Fecskében vagy, hanem a Komédiás Kávéházban, jöjjenek inkább oda. Amikor megérkeznek, kivered a hisztit, hogy nem jó a sör, nem jó a kiszolgálás, el kell mennetek gyorsan máshová. Ha improvizálniuk kell, akkor hibáznak. És ha hibáznak, akkor lebuknak.

Nem tudom, hogy ez a két író kiknek dolgozik. A Moszadnak biztos nem. Mindenesetre nagyon tudni akarnak valamit, láttam az agyukat, ahogy fészkelődtek bennük a kérdések. Cs. úgy tett, mint aki megszánt, de tudtam, hogy hazudik. Azért van velem jóban, hogy ne írjak róla rosszat. De elszámította magát, mert nem tudnék róla rosszat írni, nagyon kedvelem, főlegesen iparkodik. Láttam, hogy K. és Cs. titokban összenéztek és röhögtek. K. azt sutyorászta a hátam mögött Cs-nek, hogy ez a pojáca csak megjátssza magát. A pojáca ebben a szereposztásban én vagyok. Valamit magyaráztam nekik a héber nyelvről, amihez amúgy nem értek, de gyakran úgy teszek, mintha értenék. Gyöknyelv. A héberben egy szó csak néhány mássalhangzóból áll, emiatt ugyanaz a betűalakzat mást és mást jelenthet, attól függően, hogy mit olvasunk bele. Ha a magyar is gyöknyelv volna, akkor a VLSG betűk azt a szót adnák ki, hogy VALÓSÁG. Ami egyenlő azzal a szóval, hogy VÁLSÁG. A valóság tehát válságban van, amiből társaságban messzemenő következtetéseket lehet levonni – az ember mindent megtesz érte, hogy érdekesebbnek tűnjék. Nem tudtam a szemükbe nézni, mert az emberi szemek olyanok, mint a pengék, halálosan élesek és kibíratlanul fénylők, de éreztem a tekintetüket magamon. Röhögtek, kiröhögtek. Kacagj te is velük, bajazzo. Nem tudták, hogy nálam volt a késem, a jó kis Kershaw kés, amit beleírtam az egyik könyvembe, gondolom, az olvasók szokás szerint azt hitték, hogy fikció, pedig nem az, a kés mindig nálam van. Ha kell, embert is ölök, a magam védelmében mondom, hogy ezt J. A. írta, de nem tette meg.

Mindegy amúgy, hogy az olvasók mit gondolnak, ők is be vannak zárva egy konténerbe, ahonnét szivárog a csönd. Nálam van a késem, meg tudom védeni magamat, a kérdés az, hogy akarom-e. Az is mindegy, hogy az írók mit gondoltak. Le van szarva, még a szar is le van szarva – ez Pierre bácsi mondása volt, akiről könyvet írtam, de nem mertem neki megmutatni, mert igazából hülyének nézett, egy akarategyöngye senkinek tartott, aki nincs felkészülve az életre, és amikor Marseille-ben együtt laktunk, ezt számtalanszor elmondta. Egyszer hajnal kettőkor vágtam rá az ajtót, elmentem hazulról, ki az éjszakába, pedig a marseille-i éjszakától féltam és rettegetem. Itthon mindig előadtam a nagy marseille-i csávót, de ott igazából rettegetem, és nem csak Pierre bácsitól, akinek egyébként igaza volt, én egy akarategyöngye senki vagyok, aki nincs felkészülve.

Az íróknak is igazuk van abban, hogy kiröhögnek. Cs. és K. szerint vélhetően tehetségtelen pojáca vagyok, igazuk van, mindenkinek igaza van, sőt, még nekem is igazam van, és éppen ez az, amitől olyannyira elviselhetetlen ez az egész.

2. MGLLK

A vécén ülök, hasmenésem van, mert tegnap éjjel a gyógyszerekre ittam, s mivel a vécén ülök, teljesen pucér vagyok. Sajnos csak pucéran tudom elvégezni a dolgomat, ami kissé kellemetlen és bonyodalmas, főleg, ha az embernek hasmenése van. Indulnék hazulról, de a lépcsőházban megint rám jön, mehetek vissza, ledobálom a ruháimat, és: it's showtime! Előfordul velem vendégségben is, ami szintén roppant kellemetlen és bonyodalmas, mert vetkőzéssel és felöltözéssel a tevékenység kétszer annyi időt igényel, magyarázkodni meg nem lehet, boci, azért tartott olyan sokáig, mert ruhában nem tudok szarni. Még a zoknit is le kell venni, mert amikor a vécén ülök, a zoknit sem bírom elviselni magamon. Végül is az állatok sem felöltözve szarnak, sőt, az ősember is pucéran csinálta. Éjjel amúgy szereltem, lakatokat szedtem szét, és közben ittam, mert igazából nem akartam lakatokat

szerelni, de muszáj volt, mert elhatároztam, hogy megtanulom álkulccsal kinyitni a zárat, s ehhez elsősorban a lakatok szerkezetét kell megismernem. A neten rendeltem álkulcs készletet, de silány minőség volt, kénytelen voltam elmenni a Praktikerbe néhány nélkülözhetetlen szerszámmért. Felöltözés, indulás, hasmenés, visszafordulás, vetkőzés, szarás, felöltözés, indulás, menés, menés, menés, vásárlás, indulás haza. Otthon rájövök, hogy valamit elfelejtettem megvenni, méghozzá azt az átlátszó szerkezetű kis lakatot, amellyel tanulmányozni lehet a lakat működését. Trükkös kis szerkezetek, rá fogok jönni, hogy mi a titkok. Nagyon fáradt voltam, ki akartam ütni az agyamat, mint egy biztosítékot, ezért megittam egy fél üveg bort a 600 milligrammos skizofrén gyógyszeremre. Ez csak az egyik gyógyszer a sok közül, de ez a legjobb, rendszeren betépek tőle, és utána már nem fájok, nem fáj az, hogy egy szaralak él bennem és belülről kifelé haladva szétrágja az életemet. Halott embernek hívom, úgy érzem, mintha az ikertestvérem volna, aki bennem született meg, ezért amikor megszülettem, nem vették észre, hogy igazából ikerszülés történt. Hát persze, hiszen még engem is alig vettek észre: 1 kiló 70 dekával születtem, ráadásul 7 hónapra, az életem első két hónapját inkubátorban töltöttem, s mindezt a hetvenes években. Talán ezzel kúrodott el minden, rögtön az elején. Mindenesetre, ha a lakatok működését kiismerném, előbbre jutnék, kár, hogy a lakatok tanulmányozása túl sok időt elvesz a munkától, nem haladok egy novellával, amit Cs-nek ígértem, nem haladok egy ÉS-anyaggal, amit K-nak ígértem, és nem haladok a regénnyel, amit a kiadónak (ennek) ígértem, de nem mondhatom azt magyarázatképpen, hogy bocsi, azért nem haladok, mert lakatokat igyekszem álkulccsal feltörni, a köztes időben pedig órákig pucéran üldögélek a vécén. Sok időt elvett az írástól a gitározás is, ugyanis a lakatmánia előtt gitáros akartam lenni, kicsit sokba került, mert vettem egy Epiphone elektromos gitárt (Les Paul, vintage edition, 50 ezer forint), egy Cort erősítőt (CM15R, 25 ezer forint), egy Joyo Deluxe Crunch torzítót (18 ezer forint), minden szükséges kábelt (12 ezer forint) és hangológépeket (9 ezer forint), ez utóbbiakra azért volt szükségem, mert nincsen hallásom, és nem tudok gitárt hangolni. Három hétig tartott a gitáros korszakom, utána eladtam az egész hóbelevancot, aztán jött a lakatosság, ami szintén drága mulatság, a jobb lakatok 10 ezer fölött kezdődnek, és messze vannak az elfogadható minőségtől, mindenesetre pénzem lesz, mert meg fogok gazdagodni, erre reggel jöttem rá, a vécén ülve, pucéran, amikor arra gondoltam, hogy indítani kellene egy lovas hintós mobil vécés vállalkozást Pesten, egy zárt hintóba bele kell szerelni egy ToyToyt, a bakra fel kell ülni XIX. századi ruhában, aztán gyíá, el kell indulni a lóval a hetedik kerületben, és ha a részeg angolok vizelni akarnak, akkor 1 euró fejében használhatják a hintót, ilyenben még úgysem vizeltek, remek vállalkozás lenne, ráadásul hagyományörző, mert Pesten az 1840-es években már ilyen hintók járták a várost, csak nem ToyToy volt bennük, hanem egy hordó, az ügyfél felszállt, fizetett egy krajcárt, elvégezte a dolgát, majd ha a hordó megtelt, a kocsis fordult egyet a Duna felé, beleborította, aztán ment vissza pénzt keresni, én is ebből fogok meggazdagodni, ha jól megy a business, akkor három hintót is üzemeltetek, a részeg angolok majd szelfiznek a lóval, én meg olyan szakállat növesztek, mint amilyen Kossuth Lajosnak volt, hogy korhű legyek, én leszek a leggazdagabb magyar író, méghozzá minimális befektetéssel, milyen kár, hogy a neten olvastam egy cikket a magyar oligarchákról, és felkúrtam az agyam, nem is tudom, mit csinálnék, ha élőben látnék egyet, megállok és bámulom, ez történné, MGLLK, igen, ezzel is lehet játszani, ha a magyar gyöknyelv volna, akkor a MGLLK betűkből nem csak azt olvashatnám ki, hogy MEGÁLLOK, hanem azt is, hogy MEGÖLLEK, az indulatom szerintem érthető, itt ülök kora reggel a vécén teljesen pucéran, megy a hasam, fáj a fejem, és nincs senkim és semmim, csak egy halott ember belül, aki lassan felfal, szétszed apró cafatokra, és nem tudom bezárni sehová, nincs lakat, ami őt megfogná, nincs zár, amit ki ne tudna nyitni, megöllek, megöllek, egyszer megöllek, akárki is vagy te ott belül. ■ ■ ■

Kácsor Zsolt (1972, Eger) író, hírlapíró. Legutóbbi kötete *Cigány Mózes* címmel jelent meg a Kalligram Kiadónál 2020-ban. Budapesten él.

Nászdal

(Epithalamion)

Halld, hallóm, mit dalolok! bízd rám magad, és álmodj oly
 bozontbozótost fölénk, mely el
 mint kapucnikedves kuckó nyel,
 legyen északi árok, walesi völgy, vagy devoni zugoly,
 lombos domblágyék, hol egy márványmíves, nyalóka-huncut,
 mézmáz vadvíz, gyönyörü-duhaj,
 ring indás kőágyában, s lejt habbúb-labdát fúvó táncot!
 S most hallj egy kurjantást,
 meg a loncosláncos, barkafaroktól rojtos rejtekvár
 hogy rebben, meg lebben,
 és rajcsúrt, amit egy raj
 fürdő, nincs vita ebben,
 falubeli fiu csap: a legfőbb jóval hívogat a nyár!

Lankadt alak vetődik arra; letér a csalogány zaj
 iránt; fedezi a fiualmot
 fel fedezékből, ahogy nekifutván,
 fenékdelfinkedve, majd kifészkelődő csillám bronzbőrrel
 huss földpép, légpép, folyadékpép közt végigtép, és így köröz, egyik
 a másik után.

Ez a kecefice fűzér úgy veri bágyadt
 lelkében föl a vágyat
 e nyári derűkre,
 hogy ő is lohol egy parthoz; a legjobb ott
 lesz; illatos, árnyas friss;
 tündérvíz; csupa kőrisciga-, pasztellbűkk-, szibillaszil- meg
 rácsaharántos gyertyánlevelek tükre;
 parttól partig, pillepuhán, mint freskó, helyben lebegő,

molyt meg sólymot függeszt így, csak csillagot, angyalt levegő,
földről mint aki sohasem hallott, tövenincs fát
csakis. Itt lesz a nász: isteni mind! Elég, le ezzel! – ütögeti takk
le a szappanszagu szőrposztót;
az színfoltos kis dimbben-dombban
huppan hanyagul; majd hurkos cakk
míg moco-rog, a fejbőr felgyűrt, ajk makk,
ahogy incseleg ujjával, a bakancsot is,
már bogját bontja ki, nyomja le nyomban,
földhöz a talp míg meztelenül nem lát,
s egy vízkamrát nem lel, hol roppant hátat,
szorosra ékelt sziklák vetnek az árnak gátat,
és onnan csörgedez alá, filézve szálkás-nyálkás, kristályrostos sarjtól, testtől,
a mennyek harmata folytán mégis mindenestül,
míg világ a világ, zsongítóan. Itt engedi majd, törni tagjain át,
itt az eliramló elemi, a hideged, kovakő levét
hosszan. Itt, hol hagyjuk, dévajteljben, míg körbetekint, ahol úszkál, nevet.

Nászinduló közben

(At the Wedding March)

Fölszegzett fő díszítsen,
vő, és áldja meg ágyad, meny,
nemzett testből, kiseded testből,
hajló kacccsal a szemző meny!

Légyen vígasza egyik a másnak:
vessen gáncsot a baljóslásnak
jószág-gúzs, szeretet-gúzs,
odabent kötve, hol el nem váshat!

Arra a napra a nászindulót! –
ezért a könny, a Hozzá hullott,
aki ama násznak, a Szent Násznak
diadalt oszt, el nem múltót.

Portré

(The Furl of Fresh-leaved Dogrose Down)

Egy tavasz se kellett göngyölődő
rózsalevél-friss molyhának,
hogy sárga sörénnyé szinezze össze
a fennhéjázó nap.

Rá habkese haj, mint matrózbogból
kóckusza kenderrojt,
lóg hadsor vonal bontó fonal –
csokros, csimbókolt.

Itt kékcseengőkből frissen font,
mozgó, májusi kéve,
ott hajtáshosszú birkabozont,
nem nyírtak hol egy éve.

És a homlok homorát takaró – ím –
az a veresebb, akármi is,
szellőszegfű vagy indás ín-
fű, fővegén pántlika dísz,

hova rostált fényt a szalmakalap
hajló rácsai szórnak –
gyöngyharmatnak, gyémántnak,
dédelgetnivalónak.

Fordította Olty Péter

Gerard Manley Hopkins (1844–89) az angol modernista költészet egyik legjelentősebb előfutára, Oxfordban tanult klasszikusokat, majd katolizált, és belépett a jezsuita rendbe. Lelkipásztorként, valamint görög- és retorikatanárként szolgált Angliában és Írországban. Élete különös, aszketikus életmódja, elfojtott plátói vonzalmai és a Szent Ignác-i lelkiesség jegyében telt. Vallási szemléletmódjára nagy hatást gyakorolt Duns Scotus teológiája, különösen utóbbi egyediségfogalma. A költői és a papi hivatást sokáig összeegyeztethetetlennek érezte, életében nem publikált; versei évtizedekkel halála után, 1918-ban jelentek meg először.

Olty Péter (1976) filozófus, költő. Budapesten él. Legutóbbi verseskötete a *Heteró közegben* (Scolar, 2019). G. M. Hopkins versfordításait korábban a Kalligram 2018. decemberi és 2019. szeptemberi számában közölte.

1. 4. Ősz

A rossz ómenek Sopianae-ban ugyanúgy megjelentek, mint Savariában és Aquincumban; Savariában megdöglött egy áldozni vitt kos, Aquincumban szűz lányok tűntek el sorban, nyom nélkül, Sopianae-ban madarak hullottak az égből és hamuvá lett Lucius horreuma, a megpörkölődött gabonaszemek keserves szaga megülte a várost, de Luciusnak, akinek vagyonát nem csorbította sokkal a káreset, az arcizma sem rendült.

– Legyen áldozat a pogányok istenének, hogy ha a városunkat le is rombolják, minket szabad polgárként hagyjanak távozni Itáliába – mondta, és Sopianae lakói, mármint, aki még nem csomagolt össze, és indult neki, meg-megálltak az üszkös romok előtt.

A városi gabonátároló tele volt, de aligha ők sütik fel kenyérnek, ami abban van. Talán a barbárok, bár beszélnek, azok csak húst esznek, azt is nyersen, a nyereg alatt zúzatják össze pépesre, a gyerekeik arcát meg bevagdossák, farkaspofák, medvepofák, sakálpofák, hegyes fogú, bűzös állatok mind, lények az állat és az ember közt, a szatíroknál is rosszabbak, még Pán is undorodik tőlük, még Bacchus őrzőngő női is iszonyodnak a láttukon, még a farkasok és medvék is undorodnak a pofájuktól, és a római lovak, ha megérik a szagukat, behajjták a nyakukat és a farkukat égnek vágják.

Aztán megérkeztek.

Átcsaptak újra a folyón, egy szakaszon elsöpörtek mindent, szétdobálták a limes védőit, mint ahogy a játékokat a gyermekek.

Olyan sokáig várták őket, hogy amikor ideértek, semmivel sem volt valószínűtlenebb, sem valószínűbb a jelenlétük, mint a birtokőrző Silvanusé, akit sokan láttak fent, a szőlők közt, Lucius Fulvius Flagidus öreg nagybátyja, a városi tanács legöregebbje, Sylvester Lucius Maximus, aki a Száműzött után következett a sorban, ha a Bikaölhöz vonultak, és abból megmondta, milyen lesz a termés, hogy összemorzsolt egy marék rögöt az év első napján a markában, azt állította, hogy minden ősszel, amikor először csípi meg a dér a mezőt, a Custos végigjárja a birtoka határát, széles háta meg-megvillan a fák között, kezében egy köteg ültetni való cseresznyefa-csemetét látni, ezért az öreg Sylvester évek óta minden ősszel ültet cseresznyét, amelyek lassan körbeveszik a birtokot. Nyáron a forrásnál találkozott vele, amely a Száműzött és az ő birtoka közt tör elő egy sziklából, és amelynek oltárához mindketten járnak.

Porcius főnek-fának mesélte, hogy Pán magával vitte, alkonyatkor ért a város elé, Savariából indult, ahol üzleti ügyeit intézte – így mondta, pedig mindenki tudta, hogy kölcső-

nért ment nagybátyjához, aki kidobta –, és a fák között megjelent neki az isten, szólította is, ám Porcius emlékezete elillant, mint az isten a fák közt. Hajnal volt, amikor feltápászkodott, megtapogatta a tagjait, de sem a ruhája, sem a pénze nem hiányzott. Kótyagosnak érezte magát, mintha lakomán lett volna előző nap, pedig megesküdtött rá, hogy nem ivott.

Ulpia Rucáról, aki még mindig kívánatos volt, és beszéltek, hogy Rufust kikosarazta, bezeg Luciust a teliholdas éjjeleken látták hozzá tartani, az járta, hogy újabban Venus rendelte szolgálatára; ám Ulpia Ruca nyilvánosan továbbra is a Krisztus istennek áldozott, a keresztet magára rajzolta az ujjával, és többen látták a keresztények imahelyére be- és onnan kitérni, hosszasan beszélt azokkal a férfiakkal is, akik magukat Rómából jöttek mondták, és freskókat festettek az új szentélyük falára egy férfiról és egy nőről, akit ők Ádámnak és Évának mondanak, egy hajósról, aki a madár röptéből jósol a képen és egy másik istenről, aki talán Pán zsidó nevét viselheti, ámbár nem hasonlít rá, de erdőben, nagy levelű cserje alatt pihen és igen csúnya.

– Ki-ki a magához való istent köszöntheti Sopianae előtt – válaszolta Lucius a disznószemű férfinak végre, aki negyedszer mesélte el a történetet a fürdőben, hogy miként hurcolta magával Pán. Szó, mi szó, a bakszag, amely körüllegte, kedves és ismerős lehetett az erdei istennek.

De a barbárokat nem állította meg sem Pán, sem Vénusz. Ők talán nem találkoztak a római istenekkel, vakok voltak rájuk, mint aki a napba néz, de nem látja. Végigrabolták a határ mentén, amit tudtak. Fényes délben jöttek, mint a vihar, végigvágattak a vicusokon, ha asszonyt értek, megpróbálták felkapni magukhoz a nyeregbe, a férfiak sorra estek össze a torkukba lőtt nyilaktól, a gyermekeken egyszerűen keresztül gázoltak, mint a porban araszoló férgéken.

A barbárok kétségtelenül egyformák voltak barbárságukban, de egymástól mégis különböztek.

Ezek, az utóbbiak pedig az összes többitől különböztek.

– Kutypofájuk van, a hajukat zsírral ragasztják a fejükre, és olyan a nyelvük, mintha ugatnának – szuszogta Rufus, akihez veteránként olykor tényleg előbb értek el a hírek, mint másokhoz.

A Száműzött felfigyelt.

– Sárga a bőrük? – kérdezte. A fürdő előtt álltak, a hosszú tél után a napon.

A kék szemű gyermek, akit már csak a Száműzött látott gyermeknek, szótlánul állt az apja mellett. Most már szembetűnő volt a hasonlóság, de közel húsz év után hogy lehetne már hír valami, amit akkor nem vettek észre. Minden pletykahordó szégyellte a vakságát, így hát úgy tettek, mintha a Száműzöttnek mindig is lett volna fia.

– Azt mondják, sárgás, mint az agyag – válaszolta Rufus, és a Száműzött hazatérve maga elé intette Fotist, aki a város egyetlen lányához sem hasonlított, legyen bár szabad vagy rabszolga, pannon vagy római.

– Emlékszel még az anyanyelvedre, Fotis?

A lány állt előtte, a karjában azzal a csokor késői rózsával, amelyet talán Isisnek, talán Venusnak, talán a Krisztus templomába, talán csak a kamrájába akart vinni, szép volt és fiatal, illatos és nyugodt, egy másik Fotis volt, egy idegen nő, aki úgy bújt ki a kis barbár lány bábójából, mint a kert legkülönösebb pillangója.

Tett egy lépést hátra, mintha menekülni akarna. De aztán felvetette a fejét.

– Emlékszem – válaszolta nyugodtan, és a szemébe nézett.

– Taníts nekem szavakat a nyelveden, Fotis. Ahogy mi is megtanítottuk neked a mi nyelvünket.

Fotis arcát és szabadon maradt karját könnyű pirosság futotta be, ferde szemében megvillant valami, de meghajtotta a fejét a gazdája előtt.

– Felszabadítalak, mielőtt elmegyek.

A Száműzött hangja tompán csengett.

Fotis másnap reggel a kezére mutatott, és mondott egy szót, amely úgy hangzott, mint a lópaták kopogása. Aztán a fejére mutatott, és mondott egy szót, amely úgy hangzott, mintha tej folyna körül egy fémtál peremén. Aztán a hasára mutatott, és mondott egy szót, amely puha volt és ízes.

Így tanultak egész délután, végül a Száműzött kihozta a házból a kertbe az egyik kódexet. Görögül írt, nehéz könyv volt, amelyet könnyebb volt szállítani, mint a régi tekerceket. Lucius mellett egyedül ő rendelt újra és újra könyvet Itáliából, megbízható emberekkel elhozatott mindent, ami új, és néha, amikor belemerült az olvasásba, mintha megállt volna az idő, mintha már olvasott volna így egy messzi városban, ám hogy az a város mitől volt messzi és hol volt valójában, nem tudta. Különös történetek érkeztek nemrég, egy idegen, messzi nép történetei, és a Száműzötnak úgy tűnt, forgószéllbe került, majd a pillanat kimerevedett a ritkás levegőben; egyedül volt Sopianae-ban, de közben Rómában állt, a kezével egy épület falának támaszkodva, a feje felett lila volt a tavaszi ég, és beburkolta a virágok édes illata.

Fotis tanácstalanul nézett rá.

– Nincs szavunk a könyvre – felelte magától, de rajta felejtette a szemét a kódexen, mint Ulpia Ruca kék szemű fia a mézes édességeken vagy az aszalt gyümölcsökön a piacon fiúkorában, túl büszke volt ahhoz, hogy kérjen, de azt nem állta meg, hogy újra és újra rá nézzen.

Tízéves lehetett, amikor a Száműzött elkezdte magával vinni a szőlőbe, a kisebb újtjaira, Savariába és Scarbantiába, Mursába, a piacra, a fürdőbe, járatta, mint a csikót, hogy lássa, mi lesz belőle, és amikor a gyermek eszesnek, szerénynek és bátornak bizonyult, repesett a szíve az örömtől, de nem mutatta. Várt. Várta, melyik tudomány felé hajlik és megérti-e, hogy ha van is, mire jó, és mire nem jó a vagyon, és hogy melyik lányra néz majd rá.

Mindenre hajlott. Hol a költő soraival repült Trójából Rómába, hol a csillagok húzták, hol Róma összes kútját és épületeit akarta ismerni, hogy ráismerjen majd mindegyikre, hol egy óriás Sopianae-ről álmodott, amelynek templomai és fürdői messze, a barbárok földjén is híresek lesznek.

És csak Fotisra nézett. Megkaphatta volna, de inkább olyannak tűnt, mint Daphnis, epekedni látszott, majd örültként rohant le a dombról, ahová a Száműzött felküldte Fotist valami köntössel, hogy vigye el neki, máskor napokig a szavát sem lehetett venni.

– Nemcsak a teste vágyódik utána. De a lelke is – mondta végül Lucius, és a Száműzöttre pillantott.

Fel kell szabadítanod – mondta magában abban a pillanatban, amikor Lucius, hogy ne tűnjön túl bizalmasnak, valami apróságra hívta fel a figyelmét, talán arra hogy újfajta lepényt kínálnak a fürdő előtt, eddig ismeretlen fűszerrel sütik össze a tésztát, és nem tudni a receptet.

Lucius gyermektelen volt, Rufus is az volt, Marcus fia meghalt, azaz hacsak Porcius számtalan csúf lányát nem számoljuk, alig születtek gyermekek a városban. Csak az insulák zavaros, mindenféle nyelven beszélő népe szaporodott.

– Szabad polgárok – gondolta megvetően, és Fotisra gondolt, aki rabszolga létére maga nyúlt a könyv után.

A Száműzött, aki emlékezett még Iuliára, akárhányszor ránézett a fiára, és akárhányszor ránézett a fiatal barbár lányra, aki, ahogy teltek az évek, előbb állatból lány, aztán lányból nő, majd nőből keleti istennőkhöz hasonlatos szépség lett, bólintott.

Inkább ezt vegye el, mint Porcius egy lányát. Akárhonnan jött.

Fotis most állt előtte büszkén és zavarodottan. A Száműzött felé nyújtotta a könyvet.

– Nézd meg, Fotis. Tudom, hogy a betűket ismered.

A lány a lábához ült le, és úgy nyúlt a könyvhöz.

A Száműzött lassan, félve, hogy elszalad, mint az első napon, a vállára tette a kezét. De Fotis maradt. ■ ■ ■

Péntek Orsolya író, festőművész. Kötetei: *Az őszön egy rőtbarna komondor borongol keresztül* (vers, 2002, Fekete Zongora), *Az Andalúz lányai* (regény, 2014, Kalligram), *Dorka könyve* (regény, 2017, Kalligram), *Hóesés Rómában* (regény, 2020, Kalligram).

Walesi látogatás

Wales Visitation

Fehér köd emelkedik és szitál a hegyfokon
szélfolyókban mozognak a fák
a felhőket, mintha hullámok
emelnék magasba, gigantikus légörvény
a völgyeső osztott üvegén átpillantó
zöld sziklák mentén
nyüzsgő, finoman lengedező páfrányok
fölé emeli a ködöt –
Bárd, Ó én, Visitacione, ne mondj
csak annyit, amennyit egy férfi látott az albioni völgyben
abból a népből, melynek fizikai tudományai az Ökológiával záródnak,
földi kapcsolatainak bölcsessége
a szájé és a szemé egymásba fon tíz látható évszázadot
a tudatnyelvi gyümölcsöskert nyilvánvalóan emberi
a sátáni bogáncs felemeli agancsos szimmetriáját
virágzik a nővér-fű-százszorszépek rózsaszín kicsiny
angyali izzószerű bimbói felett –
160 mérföldnyire London szimmetrikusan tuskés tornyaitól emlékszem
tv-hálózatokon villog szakállas énem
bárányok a domboldal beszögellő fáin a mai napon
Blake bégetést hall vén fülében és Wordsworth halk gondolatát a régi időkben
Csend
felhők húznak el a Tintern Apátság csontváz tornyai között –
A Bárd oly Névtelen mint a Végtelen, fecsej a Végtelenbe!
Megremegett a völgy, egy elnyújtott mozdulat, szél
hullámoz a mohás dombokon
a fehér ködöt lágyan vörös csermelybe süllyesztő gigantikus lép
a hegyoldalon
leveles ágainak indáit
gránitos hullámtörés mosta el –
és felemelte a sodródó ködöt, felemelte a fák karjait
és egy pillanatnyi egyensúlyban tartva felemelte a füvet,

és felemelte a bárányokat, hogy ne mozogjanak
és egy ünnepélyes hullámban felemelte a dombok zöldjét
a Mennyeek szilárd tömege, párával feltöltve süllyed a völgyön át,
A Mérhetetlenség apró hullámai hatalmas nyelvcsapásokkal szelik
át a Llanthony völgyet,
ez így hosszában Anglia, völgy völgy hátán a Mennyeek óceánja alatt
felhő tónuson függeszkedve.

– a Mennyeek fűszál pengén egyensúlyozik.

A lassú hegyi szél üvöltése a test sóhaja,
Egy teremtmény pezseg kedvesen a hegyoldalon
Tökéletes arányok rezegnek kiegyensúlyozottan a skálán,
milliónyi százszorszép lábón tolódik el egy
mozdulat a felhős égbolton át,
a hegycsúcs remegő virágain át
Fenséges mozdulat izgatta nedves fű remegés
zúdul a fehér köd legtávolabbi indájába –
Semmi nem tökéletlen a bimbózó hegyen,
lélegeznek a völgyek, a mennyeek és a föld együtt mozognak,
hüvelyknyi sárga levegőt ösztökélnek a százszorszépek,
zöldegek remegnek, zölden csillog a fű
juhok pettyezik a hegyoldalt, üres szemekkel kérődznek,
a meleg esőben lovak táncolnak,
fákkal szegélyezett élő csatorna hálózat köti össze a tanyákat,
a galagonyával borított dombokon áfonya öltöztette kőfalak.
A páfrány hajú mezőn fácán dürrög –
Kint, kint a domboldalon, földre esni az óceán hangjába,
a nedves leveg puha szellőkésébe
Ó, briliáns Nedvesség, Ó Anya, nem éri testedet bántalom!
Nézd közelről, semmi nem tökéletlen a fűvön,
az összes virág Buddha-szeme számtalan formában
ismételi a történetet –
Térdelj le zöld rügyeire a gyűszűvirágnak, lila harangjai
megduplázzák a szár remegő antennáit estükben,
nézz egy billogozott bárány szemébe, amint a párázó galagonyabokor alatt
bámul mozdulatlanul lélegezve –
Lefekszem, szakállam összevegyül a hegyoldal nyirkos hajával,
érezem a föld vagina-nedves szagát, ártalmatlan,
megízlelem az ibolyaszín bogáncspihét, édesség –
ez a kiegyensúlyozottság és mérhetetlenség a legpuhább lélegzettel
mozdítja meg a néma völgy alján az összes virágot,
megremegteti a bárány gyapját, ökörnyál eső-gyöngyöt függeszt a fűbe,
felemeli a gyökéren a fát, a velük egyenlő súlyú erős légáramlatban
a madarak az esőbe rejtik erejüket,
mellkasból, nyakból sóhajt, egy hatalmas Ó! együtt hív
a föld szívébe
A nagy titok nem titok
Az érzékek beilleszkednek a szélbe,

A Látható látható,
eső-köd függönyök hullámoznak keresztül a szakállas völgyön,
szürke atomok vizezik be a szél kabbaláját
Az alkonyi esőben, keresztbe tett lábbal egy sziklán,
gumicsizmásan a puha fűben nem mozdul az agy,
lehelet remeg az útszéli fehér százszorszépeken,
a mennyei fuvallat és vele szimmetrikus levegőm
agancsos páfrányokon hullámoz át
köldököm vonzza magába
ez ugyanaz a lehelet, amelyik áthatol a Capel-Y-Ffn-en.
az Alef és az Om hangja
porcerdőkön át,
a koponyám méltó társa Lord Hereford's Knob hegyének,
Minden Albion egy és ugyanaz.
Mit vettem észre? Részleteket! Az Egyetlennek
számtalan látomása van –
felfelé göndörödik a hamuzóból a füst,
gyengén ég a tűz a házban,
Még nedves az éjszaka és a csillagtalán, szeszélyes fekete
menny
felfelé mozog a nedves szélben.

Ego vallomás

Ego Confession

Azt akarom, hogy a legzseniálisabb emberként ismerjenek Amerikában
Úgy mutassanak be Gyalwa Karmapának, a Suttogva Sugárzó Őrült
Bölcsességet
Gyakorló Családfa várományosának, mint egy misztikus fiatal férfit, aki egy
évtizede
meglátogatta Gangtokban és névtelenül rákacsintott
A Dharma említése nélkül előkészítette Amerikában a Dharma útját – lefirkantotta
a nevetést
Látta Blake-t és elhagyta Istent
Akinek a fém lepedőn alvó Messianic Fink a legsötétebb órákban küldött
üzeneteket,
„valahol a Szövetségi Börtönrendszerben” Weathermen nem kapott Moszkvai
Aranyat
aki hátrament Cecil Taylorhoz a hátszínpadra átbeszélni egy komoly
akkordot és egy night klubban tölti az időt

aki, miközben Vajrasattva szobra bámulta megbaszott egy rózsás ajkú
rocksztárt egy apró mocskos hálószobában –
és egy hangtalan gondolattal megbuktatta a CIA-t –
a bécsi sörkertek a Vén Bohémjai még emlékeznek
fiatal lenyűgöző arcú és vas mellű szeretőire,
gnosztikus segédeszközök és szivárvány világította pókhálók mágikus
észlelése
kivételes konyha, tüdőpörkölt, Spagetti a la Vongola és salátaöntet recept
3 rész olaj, egy rész ecet sok fokhagyma és egy kanál méz
kivételes és teljesen üres egója a Dharma szolgálatában
nem fél saját szellemétől
szajkóként pletykál gurukról és szűkszavúságukról híres zsenikről –
Bluest énekelt, megríkatta a rocksztárokat és Memphisben megnevetetett
egy öreg
fekete gitárost –
Szeretnék a Költészet látványossága lenni, győzedelmes a világ trükkjei felett,
Saját mindentudó lélegzése áthatol a Háború könnygáz kém hallucináción
észszerúsége elámította gaga Gurut és a jómódú Művészeket –
ő szólt az Igazságügy Minisztériumnak és fenyegetőzött, hogy megosztja
információit
Megállította a Háborút, visszafordította a Kőolajipar parancsnokait, hogy
otthon az ágyukban szomorkodjanak és morgolódjanak
Fát vágott, erdei házakat épített és farmokat hozott létre
pénzt adományozott rászoruló költőknek és gondoskodott az ország
fantáziadús zsenijeiről
Harsogó jazz mellett üldögélt csendesesen és töltőtollal írt verseket –
48 éves korán túl nem félt sem Istentől, sem Haláltól –
hagyta, hogy a nevetőgáztól vízzé váljon az agya hogy futurista fogászok
kihúzhassák arany őrlőfogát
Hajósként egy év alatt megismerte az óceánt
később asztalosként megtanult faragni és sarkosra vágni
fiatal korában beszélgetett az öreg Pound-al és jól bánt az apjával
– Üres az egész, az egész csak a show kedvéért, az egész csak a Költészet
érdekében
hogy a jövő generációjának fokmérőként lefektesse az észszerúség
rendhagyó példáját
hogy a fiataloknak szemléltesse a Múza erejét és megakadályozza a jövő
öngyilkosságait
és hasonló jó humorral fogadja saját hazugságát és a szakadékot hazugság
és hazugság között
Magányosan a magányos rovarokkal és énekes madarakkal teli világokban
– akinek nem volt más témája csak saját maga különböző álruhákban
valami saját testén kívüli ideértve az üres levegővel teli tér-erdőket és
városakat –
Hogy megteremtse saját hegyét, még hegyet is mászott, gleccsereken át
jégcsákánnyal, mászóvassal és kötéllel –

Halál és hírnév

Death and Fame

Amikor meghalok

nem érdekel mi történik a testemmel

dobják hamvaimat az égbe, szórják az East Riverbe

temessenek el egy urnában a B'nai Israel temetőben Elizabeth városban New Jerseyben

Bár komoly temetést akarok

St. Patrick's Cathedral, St. Mark's Church, Manhattan legnagyobb zsinagógája

Először is, ott a család, a bátyám,

a fiú unokatestvérek, 96 éves virgonc mostohaanyám Edith, Honay néni Ó

Newarkból, Joel doktor, Mindy unokatestvérem, egy szemű, egy fülű Gene

bátyám, szőke Connie sógornóm, öt fiú unokatestvérem, mostohafivérem,

-nővéreim és unokáik,

társam Petert Orlovsky, gondozóim Rosenthal & Hale, Bill Morgan –

Másodszor, tanítóm Trungpa Vajracharya szelleme, Gelek Rinpoche szintén,

Sakyong Mipham,

Dalai Lama ébersége, esély, hogy meglátogathassa Amerikát, Satchitananda

Swami,

Shivananda Dehorahava Baba, Karmapa XVI, Dudjom Rinpoche, Katagiri és

Suzuki Roshi szellemei

Baker, Whalen, Daido Looi, Qwong, a törekeny, fehér hajú Kapleau Roshis,

Lama Tarchin –

és ami a legfontosabb; félévszázadnyi szeretőim

tucatnyi, száz, vagy több, öregebb arcok, kopaszok és gazdagok,

fiatal fiúk, akikkel nemrég meztelenül találkoztam az ágyban, meglepődő

egymásra ismerő csődület, számtalan,

intim, emléket cserélnek

„Ő tanított meditálni, én az ezer éves elvonulás vén veteránja vagyok –„

„Metró állomásokon zenéltem, heteró vagyok, de szerettem és ő is szeretett”

„19 éves koromban több szeretetet kaptam tőle, mint bárki mástól”

„Feküdtünk a takaró alatt, pletykálgottunk, olvastuk a verseimet, ölelkeztünk

és csókolóztunk, összeért a hasunk, egymást ölelték karjaink”

„Mindig alsóneműben feküdtem az ágyába, de reggelre a földre kerültek

alsóruháim”

„Japán, mindig a fenekembe akart hatolni a mester”

„Egész éjjel Kerouac-ról és Cassadyról beszélünk, Buddha ülésben ültünk,

azután magasított ágyában aludtunk.”

„Úgy tűnt, hogy komoly szüksége volt a gyengédségre, szégyen lenne, ha nem

tenném boldoggá”

„Magányos volt, előtte soha nem voltam pucér senkivel az ágyban, oly gyengéd

volt, beleremegett a gyomrom, amikor végigfuttatta az ujját a mellbimbómtól

a hasamon át a csípőmig -- „

„Csak feküdtem csukott szemmel, a szájával kielégített és a kezével a csipőm körül”
„Remekül szopott”
„Szóval lesz pár szeretői pletyka 1946-ból, Neal Cassady 1997-ben visszatér lélekben, testben és vérben fiatalosan meglepődöm – „ Te is? Azt hittem heteró vagy!”
„De Ginsberg, én kivétel vagyok, valamilyen oknál fogva tetszett nekem,”
„Már elfelejtettem, hogy heteró buzi queer voltam vagy humoros, de én magam oly gyengéd és szerethető voltam, meg lehetett csókolni a fejem tetején,
a homlokomon torkomon szívemen és gyomorszájamon, hasamon, a faszomon, nyelvével csiklandozta a hátsómat”
Szerettem, ahogy szavalt 'Hátam mögött folyvást hallom még/ az idő sietve közelgő szárnyas szekerét”
együtt a fejek, szemtől szembe a párnán –“
egy jóképű fiatal a szeretők közül kissé lemaradva
„17 éves kölyökként jártam költészeti óráira, intéztem neki pár dolgot lift nélküli lakásába,
elcsábított, nem akartam, kielégített, haza mentem, többé nem láttam, nem is akartam soha...”
„Nem tudta felállítani, de azért szeretett,” „Tiszta öregember,”
„Gondoskodott róla, hogy én élvezzek el hamarabb”
Ez a meglepett büszke csődület a tisztelet szertartásos helyén –
Aztán a költők, zenészek – egyetemista grunge bandák – Beatles korú vén rocsztárok, húséges ritmusgitárosok, homokos komolyzene karmesterek, ismeretlen high jazz zeneszerzők, funky trombitások, a bőgő és a kürt fekete zsenijei, népdalénekes hegedűsök, dobroval, tamburinnal, harmonikával, mandolinnal, akkord citerával, furulyával, kazooval
Utánuk, olasz művészek, romantikus realisták, akik a 60-as években indiai misztikusokról tanultak, késő toszkániai fauista festő-költők, klasszikus fogalmazó Massachusettsz szürreális jackanapes európai feleséggel, vázlatfüzet a nyomorról, gesszó olajfestékkal és akvarellel dolgozó amerikai provinciák mesterei
Azután, középiskolai tanárok, a magányos ír könyvtáros, kényes könyvgyűjtők, szexuális felszabadító csapatok, nem hadseregek, két nemű hölgyek
„tucatnyiszor találkoztam vele, soha nem emlékezett a nevemre, de azért szeretem, igaz művész”
„Menopauza utáni idegösszeomlás, költői humora mentett meg az öngyilkos kórházaktól
Elbűvölő szerény modorú zseni, elmosogatott, egy hétig volt a stúdióm vendége Budapesten”
Ezernyi olvasó „Az Üvöltés megváltoztatta az életem, Libertyville, Illinois”
„Hallottam a Montclair State Teachers egyetemen felolvasni,
eldöntöttem, költő leszek -- ”

„Begerjesztett, garázs rockkal kezdtem, Kansas Cityben énekeltem
a számaimat”
„Megsirattam magam és apám a Kaddish olvasásakor, Nevada City”
„A Halál apa blues segített, amikor 1982-ben, Bostonban meghalt
a nővérem”
„Olvastam, miket mondott egy újságban, eldobtam az agyam, rájöttem
más is van hozzám hasonló”
Siketnéma költők briliáns gyors gesztusokkal, kézjelekkel
Aztán, újságírók, szerkesztők, titkárok, ügynökök, portréfestők és
fényképész rajongók, rock kritikusok,
művelt munkások, kultúrtörténészek jöttek, hogy tanúi legyenek
e történelmi temetésnek,
Szuper rajongók, költőcskék, öregedő Beatnikék és Grateful Dead
imádók, autogramvadászok, kiváló paparazzik,
intelligens idióták
Mindenki tudta, hogy a „Történelem” részévé vált, mondjuk a halottat
kivéve,
aki még életében sem tudta soha pontosan, mi történik

Gyukics Gábor fordításai

■ **Allen Ginsberg** (1926–1997) amerikai talán legismertebb költője, a beat generáció vezéralakja. *Üvöltés* (*Howl*) című versével tűnt fel 1956-ban. 28 kötet szerzője. Érdekes módon egyetlen komoly díjat sem kapott. A 20. és 21. század életszemléletének és irodalmának meghatározó személyisége. Itt publikált versei az Európa Kiadónál ősszel megjelenő Ginsberg-fordításkötetből valók.

Gyukics Gábor (1958, Budapest) a Szépírók Társasága és a Magyar Műfordítók Egyesületének tagja, a magyarországi Open Reading (nyitott versfelolvasó) és jazz-költészeti estek meghonosítója. 11 verses és 1 prózakötet szerzője, 16 verses és prózakötet fordítója. 2020 őszén az amerikai National Beat Poetry Foundation Hungary Beat Poet Laureate életműdíjjal jutalmazta.

Egy emigráns vallomásai

Édes Micukám!

1945. november 14.

Már nem tudom, hányadszor írok neked ilyen beszámolót, és azt sem, hogy előző, hasonló tartalmú leveleim közül megkaptad-e valamelyiket, egyáltalán életben vagy-e még, és hogy ezen az újabb címen végre elérlek-e. Így azt sem tudhatom, értesültél-e már a miniket ért rettentő csapásról, amelyről most kénytelen vagyok megint úgy beszámolni, mint ha még nem tudnál róla, hiszen lehet, hogy tényleg nem jutott el még hozzád a híre. Borzasztó ezt így újra meg újra, imamalomszerűen elismételni: Édesapa és Édesanya áldozatul estek Budapest ostromának. Január 16-án egyszerre haltak meg, mikor bombatalálat érte az Attila úti házat. Édesanyát a házmesterlakásban légnymomás érte, Édesapát pedig a lépcsőházban szabályszerűen eltalálta a bomba. Mindketten szenvedés nélkül, pillanatok alatt haltak meg. Miskáék isteni szerencséivel épségben maradtak az óvóhelyen, noha összesen 52 személy pusztult el a házban.

Szörnyű, hogy ezt így, nagy késéssel, levélből kell megtudnod, ki tudja, hol, milyen körülmények között. Nagy fájdalomam nekem is, hogy életük utolsó hónapjában már nem láthattam őket. Karácsony előtt Édesapa egyszer még felbukkant váratlanul a klinikán – ugyanis mi a város ostroma előtt beköltöztünk ide, szerencsénkre még azelőtt, hogy a mi lakásunkat is bombatalálat érte –, gyalog jött át Budáról, látni akart bennünket és az unokáit, de szemmel láthatólag nagyon félt. Leginkább attól, visszajut-e az Attila útra. Várható volt, hogy a hidakat bármikor felrobbanthatják. Talán ezt már tudod a hírekből, a németek később valóban felrobbantották az összes hidat.

Mikor elment, borzasztóan éreztem magam. Akkor persze főleg azért aggódtam, hogy épségben hazaér-e, de így utólag visszagondolva mintha azt is éreztem volna, hogy utoljára látom. Nem elég, hogy meghaltak, ilyen szörnyű halállal, még az a tudat is, hogy magukra kellett hagynom őket. Mi a Mária utcában, ők az Attila úton, te Németországban, semmit nem tudunk egymásról, ez volt talán a legrosszabb. És rólad még most sem tudom, meg vagy-e, hogy vagy, de valami azt súgja, hogy te jól vagy, nem esett bajod.

A karácsonyt Édesapáék még viszonylagos békeességben töltötték el Miskáékkal, akik októberben menekültek haza Ungvárról. Ők legalább velük voltak. Mi a klinika alagsorában, illetve később a pincében húztuk meg magunkat, és itt vészeltük át a teljes ostromot, sok szenvedés és nélkülözés árán, de hála Istennek végeredményben szintén épségben. December végén zárult be az ostromgyűrű Budapest körül, és megkezdődött az öldöklés a vá-

rosért. Hat héten át folytak a légitámadások, a bombázások, az utcai harcok. A legtovább a Várban, a Krisztinavárosban és a Vízivárosban tartották magukat a németek. Édesapák és Miskák már karácsony után leköltöztek a szenespincébe. Volt a házban egy nyilvános légópince is, Édesanya és Édesapa itt töltötték az éjszakákat, mivel a szűk szenespincében nekik már nem jutott hely. Napközben, a légiriadók közti szünetekben jöttek-mentek, és amit csak lehetett, kimentették a lakásból. Január 16-án délután három óra körül súlyos bombatámadás érte a környéket. Az első bombák mindjárt a mi légópincénkben robbantak fel. Óriási pánik tört ki, mindenki menekült, Édesanyák ki a szabadba, vesztükre. Miskák is kirohantak a szenespincéjükből, de ők nem a felszínre, hanem a pincefolyosó másik végébe, amely szerencséjükre épen maradt. Pont akkor, mikor odaértek, újabb találat érte a házat, vagyis az udvart, és mint utóbb kiderült, ez ölte meg Édesanyákat. Menekülés közben valószínűleg elvesztették és az udvaron vagy a lépcsőház aljában keresték egymást. Édesanyát a légnyomás berepítette a házmasterlakásba. Azt mondják, teljesen sértetlennek látszott a teste. Édesapát egy darabig nem találták. Csak néhány nap múlva, a romeltakarítási munkálatok közben találták meg a levéltárcáját. Aztán a házmasterné állítólag néhány maradványát is agnoszkálta. Belegondolni is iszonyú. A Kókay-féle szomszéd ház kertjében temették el őket egy tömegsírba, rengeteg más halottal együtt, de még ez a temetés is állandó lövöldözés közben folyt. Exhumálásukra eddig nem kerülhetett sor.

A lakás csaknem teljesen megsemmisült, a bútorok nagy része tönkrement, a szőnyegek elégték. Ami épségben megmaradt és mozdítható volt, azt vitték előbb a németek, aztán az oroszok. A te holmidből az maradt meg, amit sikerült levinni a pincébe: a bélyeggyűjtemény, a fényképalbumaid, a lemezeid, a Märklin vonat, az írógép, a Leica. A ruháid odavesztek. A könyvek egy része megmaradt a romok között, azok nem kellettek a ruszkiaknak, kimentették, amit lehetett. A mi József körüti lakásunk is súlyosan megsérült és lakhatatlanná vált. Az emelet egy része leszakadt, vele az ebédlő. A középső szobában gránát robbant. Mikor véget ért az ostrom, és elhagyhattuk a klinikát, máshová kellett költöznünk. Sándor szerencsére talált egy elég jó lakást a Múzeum kert mellett. Sándorka és Jankó jól vannak, remélem, nem hagyott bennük maradandó nyomot a szörnyű óvóhelyi hónap.

A nagymarosi villa sem úszta meg sértetlenül a front átvonulását, de a cárok helyreálíthatók. Átmenetileg oroszok foglalták le maguknak, valószínűleg tiszték vagy hadtáposok. Főleg Édesanya szobáját tették tönkre, mert istállóknak használták, és a kert felé eső falán nagy ajtót vágtak a lovaknak. Mikor a nyár elején elvonultak, egy helybeli nő költözött a pereputtyával a házba, aki már előzőleg is bejáratos lehetett, állítólag főzött az oroszokra. Valószínűleg másra is használták, bár szegény eléggé elnyűtt prolinő. Egyelőre nem sikerült kirakni őket, de Sándornak Lőrinc révén vannak új kapcsolatai, és úgy néz ki, hogy előbb-utóbb ennek fogantatja lesz. Ha Édesanyák még karácsony előtt kijöttek volna ide, most valószínűleg élnének, még ha az oroszok később ki is lakoltatták volna őket. Tudtommal ez szóba se került. Azt hittük, a németek feladják Budapestet.

Miskák az ostrom borzalmai után egyelőre a Böske valami rokonaihoz költöztek, nem ismerjük őket, de a Böske ismeretében nem is vagyunk rájuk különösebben kíváncsiak. Mivel Kárpátalját az oroszok annektálták, Ungvárra már nem mehetnek vissza. Cége romjain Miska vegyszer-nagykereskedéssel foglalkozik, és egész jól élnek belőle. Most – a mi példánkon felbuzdulva – üresen álló lakást keresnek.

Az itthon maradt barátaid közül Boromisza Gusztiról és Medvegy Friciről tudunk, ők élnek, jól vannak. Állítólag Frank is megmenekült, vidéken bújtatták valami arisztokraták. Gyurkovics Lexiről nincs hír, csak annyit lehet tudni, hogy orosz hadifogságba esett. Egyéb-ként okvetlenül írd meg, tudsz-e valamit azokról a fiúkról, akikkel összebarátkoztál az ezrednél, mert a hozzátartozóik állandóan érdeklődnek nálunk, tudunk-e már rólad valamit.

Mindezt már sokadszorra írom le neked, ha tudnék gépírni, és lenne indigóm, sokszorosíthatam volna ezt a szöveget, de minden levélíráskor azt reméltem, ezt most már biztosan megkapod. Ezt a passau címet Miska szerezte Tibi barátod mamájától, ez állítólag valami olyan iroda, ahol összegyűjtik az adatokat a magyar menekültekről és hadifoglyokról, és továbbítják a leveleket tőlük is, meg nekik is. Tibi mamája is ezen az irodán keresztül tudta meg, hogy a fia egy angliai faluban él mint hadifogoly, jó körülmények között. Egyelőre csak ennyit írok, ez is épp elég, vannak mindenféle más újságok, fejlemények is,

például hogy újra terhes vagyok, ötödik hónapos, hál' istennek jól viselem, de most addig, amíg meg nem tudom, mi van veled, nem vagyok képes egyebekről beszámolni.

Sok szeretettel csókolunk mindnyájan

Olinka

Édes Olinkám és Miskám!

1945. december 31.

Végre-valahára kaptam újból hírt rólatok. Ma érkezett meg Olinka nov. 14-én kelt levele. Bár először rettentően megörültem neki, aztán szíven ütött, hogy újból végig kell olvasnom a szörnyű csapásról szóló beszámolót. Ennek a levélnek egy előző változatát ugyanis már olvastam. Október 1-jén kaptam meg azt a július 26-án kelt levelet, amit a Vöröskeleszt útján Drostéék frankfurti címére küldtetek. Drostéék csakugyan tudtak rólam, mert még a nyár elején fölvettem velük a kapcsolatot, de mivel őket is kibombázták, és most vidéken laknak rokonoknál, jó darabig eltartott, amíg megkapták a levelet, és aztán továbbították nekem. Borzasztó volt a hír, de mivel akkorra már sok mindent megtudtam Budapest ostromáról, el voltam készülve a legrosszabbra, amennyire ez egyáltalán lehetséges. Mindenféle rémképeket láttam, sokáig, talán mindmáig nem tudom igazán megkülönböztetni őket a valóságos hírektől. Valójában nem tudom felfogni, hogy ők nincsenek többé. Mindenesetre én is írtam nektek többször, az Attila útra, a József körútra, aztán a júliusi levél után az új címekre, de ezek szerint ti se kaptatok meg semmit.

Akkor most én is megismétlem, amit korábban már részben megírtam. Az ezredünket decemberben először Ausztriába telepítették, ahol felrobbantott vasúti pályaszakaszokat kellett helyreállítanunk. Innen Berlinbe, majd az itteni helyzet súlyosbodása miatt Bajországra, Grafenwöhrbe (Oberpfalz) helyeztek át bennünket. Itt Sarudi alezredes a fregoli nyelvtudásomra való tekintettel kiemelt a legénységből, és tolmácsként alkalmaztak. Sőt, még egy angol-német tolmácskurzusra is jártattak, hogy legyenek embereink, akik megértik az amerikai kapitulációs feltételeit. Sok értelme nem volt, mert jobban tudtam angolul, mint a tanárunk. Nem is tartott az egész sokáig, mert márciusban az egész tábor egyetlen puskaelövés nélkül amerikai hadifogságba esett. Bad Emsbe, Koblenz közelébe vittek bennünket, ahol egy nagy gyűjtőtáborba kerültünk. Itt is kiderült mindjárt, hogy jól tudok angolul meg németül, és bár hivatalosan hadifogoly voltam, gyakorlatilag itt is tolmácsi teendőket láttam el. Volt mit ennem, egy barakkban laktam, tábori ágyon aludtam, volt hol mosakodni. Német tiszték kihallgatásán működtem közre. Bennem mint nem-németben jobban megbíztak, mint az angolul tudó németekben, de ilyen ott különben se volt sok. Az amerikai tiszték még kevésbé tudtak németül. Az amerikaiak célja kezdettől fogva az volt, hogy kiszűrjék azokat, akiket valamilyen felelősség terhelhet háborús bűncselekményekért. A kishalakat hamar elengedték. Így június végén engem is szélnek eresztettek.

A katonai postán keresztül már korábban megpróbáltam felvenni a kapcsolatot Drostéékkel, de nem válaszoltak. Gyalog, teherautón, tehervonaton nagy nehezen eljutottam Frankfurtba, ahol alig lehetett tájékozódni, mert felismerhetetlen romhalmazzá változott minden. A gyönyörű óvárosból nem maradt semmi. Drostéék házáat is lebombázták, alig maradt egy-két lakható ház a környéken. Nagy nehezen kiderítettem, hogy élnek, legalábbis az öregek, Wilhelmről egyelőre nem tudnak, az orosz frontra került, vagy elesett, vagy hadifogságban van. Az öregek és Kurt meg Ingeborg az unokákkal vidéki rokonoknál húzták meg magukat egy Kleinkarlbach nevű faluban, Ludwigshafentől nyugatra. Hol gyalog, hol szekéren, hol amerikai dzsippel sikerült ide is eljutnom. Kedvesen fogadtak, bár elég rossz lelki és fizikai állapotban vannak. Néhány napra vendégül is láttak, úgy, hogy a szénapajtában aludtam, de olyan szűken voltak, és olyan nagy szegénységben, hogy nem maradhattam tovább náluk. Azért próbáltak segíteni, és érintkezésbe léptek egy ismerős családdal a tőlük 25-30 kilométerre lévő St. Martinban, mert úgy tudták, hogy napszámosféle kisegítőre lenne szükségük a nagy szőlőjükben. Üzentek, hogy keressem föl őket, kaptam kölcsön egy biciklit, és átkerekeztem. Megfogdosták a karizmaimat, belenéztek a számba, megko-

pogtatták a patámat, és megalkudtunk. Fizetésről szó sem volt, a pénz itt teljesen elértéktelenedett, mindenki mindenütt árut ad áruért cserébe, nekem szállást és teljes ellátást ajánlottak föl. Mivel egyelőre reménytelennek tűnt a hazautazás, meg egyébként is tudni akartam előbb, mi vár otthon, úgy döntöttem, hogy megpróbálkozom ezzel a St. Martinnal.

Ez délre van Kleinkarlbachtól, körülbelül 20 kilométerre nyugatra a Rajnától, tulajdonképpen a Rajna széles völgyének a peremén, a Pfälzerwald lábánál, nagyon szép helyen. A kisváros fölött a lejtő csupa szőlőbirtok. Speernek hívják a családot, ugyanúgy, mint Hitler fegyverkezési miniszterét, aminek persze most nem örülnek, bár szerintem szimpatizáltak a náccal. Nagy szőlőjük van, meg jókora veteményeskertjük is, főképp pedig egy vilaszerű emeletes házuk, ahonnan tiszta időben jó messzire el lehet látni keletre, a Rajna felé.

Speerék viszonylag épségben úszták meg a háborút, eltekintve attól, hogy az orosz fronton elesett a fiuk, és két félárva kislány maradt utána, akiket a fiatal özvegy, Charlotte nevel a nagyszülőknél. A házban külön szobát kaptam, és afféle házi mindenem lettem. Mivel más élelmiszer nem nagyon van, mint amit ki-ki maga megtermel, főleg a veteményeskertben kellett dolgoznom. Kapáltam, gyomláltam, locsoltam, de gyakran volt dolgom a szőlőben is, főleg persze szüretkor, amit nagyon élveztem. Kiváló boraik vannak, palackozva meg hordókban, a háború előtt kereskedtek is velük. Az amerikaiak alaposan megcspolták ugyan a készleteiket, de azért maradt így is bőven. Az általános hús- és tejhiány miatt most állatokat is tartanak, baromfit, disznót, tehenet, egy olyan melléképületben, amiben azelőtt szerszámoskamrák voltak, meg kocsiszín.

November végéig voltam náluk, és őszintén meg kell mondanom – volt is lelkiismeret-furdalásom miatta –, nagyon jól éreztem magam. Ehhez nagymértékben hozzájárult, hogy szoros érzelmi kapcsolatba kerültem Charlottéval. Őt is pótolhatatlan veszteség érte, én is értesültem nemsokára a Drostéékhoz írt leveletekből a bennünket ért szörnyű tragédiáról, és a közös szomorúság meg a fiatalságunk nagyon közel hozott bennünket egymáshoz. Charlotte egy évvel idősebb nálam, érettségi után hamarosan férjhez ment a Speer fiúhoz, de nem sokáig voltak együtt, mert a fiút elvitték előbb a nyugati, aztán a keleti frontra, és jóformán csak gyereket csinálni járt haza. Charlotte a háború éve alatt végig otthon volt, nevelte a kislányait, segített az apósáéknak a ház körüli munkákban, és érzelmileg eléggé elfásult, kiszikkadt. Kemény nő, tud uralkodni magán, látszólag kissé apatikus, de közben belül izzik. Amikor kiderült, hogy velem egy csomó olyan dolgról lehet beszélgetni, amiről a környezetében senkivel, mintha egy zsilipet nyitottak volna ki benne. A szép nyári, kora őszi időben gyakran dolgoztunk együtt a kertben meg a szőlőben, és ha épp ráértünk, nagyokat bicikliztünk a környéken. Furcsa érzés volt egyszerre szomorúnak és boldognak lenni, hazavágyódni és valamiképpen otthon is lenni.

Minderről nemsokára talán személyesen is mesélhetek. Nősülésre mindenesetre nem gondolok, mert haza akarok menni. Mivel itt eléggé el vagyok vágva a világtól, nem nagyon értesülök sem az otthoni helyzetről, sem a hazautazás lehetőségeiről. A menekült magyarok nagy része Bajorországban van, állítólag több tízezernyen, ott biztosan adják-veszik a híreket, és mindenféle tanácsokat kaphat az ember. Pfalz jóval nyugatabbra van, itt tudtommal nem nagyon vannak magyarok, a háziakon kívül lényegében csak Drostéékkel álltam kapcsolatban, meg néhány amerikaival, akiknek alkalmilag itt is, pontosabban Mannheimben és Heidelbergben tolmácsoltam.

Nekik köszönhetem, hogy november 26-a óta állásban vagyok Mainzban. A francia Gouvernement Militaire secrétaire interprète-je lettem. Működésem egyelőre gépelésből és tolmácskodásból áll, de fűtött irodában dolgozom, és rengeteget tanulok. Igaz, a szoba, ahol lakom, hideg és kietlen, a leírhatatlanul romos városban pedig teljesen egyedül vagyok, de szombat-vasárnaponként elvergődök valahogy St. Martinba, ott meleg van, lehet fürdeni, és kedvesek hozzám. Néha már az az érzésem, hogy meg akarnak fogni. A kislányok imádnak, alighogy megjövök, rám csimpaszkodnak, és játszani akarnak. A karácsonyt is náluk töltöttem, már úgyszólván családtagként. Mindenesetre rendszeresen mondogatom, hogy hazavágyom, haza akarok menni, nekem otthon a helyem.

Tulajdonképpen már októberben el akartam indulni, de hosszas habozás után ezt végül is elhalasztottam, mert egyrészt tartottam a nagy utazás viszontagságaitól, a közelgő téltől, az állítólag várható többhetes átmenőtábori tartózkodástól, másrészt szörnyű hírfoszlányok

jutottak el hozzám a budapesti ellátási helyzetről, amelyek alapján azt kellett hinnem, hogy éheztek, és nincs tüzelőtök. Mondhatnám, hogy nem akartam még én is a terhetekre lenni, hiszen egyhamar biztosan nem tudom eltartani magam, de persze gondolhatnám azt is, hogy éppen azért kellene mielőbb hazamennem, hogy én is viseljek valamennyit a terhekből.

Édes Olinkám, nem panaszkodsz, én mégis aggódom, hogy csak az irántam való kíméletességből hallgatod el nehézségeiteket. Nagyon rossz érzés, hogy míg én mindennap jólakom, otthon közben élelmiszerínség van, csillagászati árak és nyomor. És hogyha pénzre van szükségetek, esetleg el kell adnotok mindenfélét, szíveteknek kedves dolgokat is. Lehet, hogy nevelésesen hangzik, de ha pénzzé tehető a bélyeggyűjteményem vagy a fényképezőgépem, amelyek leveled szerint megmenekültek, akkor ne legyenek skrupulusaitok amiatt, hogy én fájlalnám elvesztésüket. Utóvégre a bombázásban azok is odaveszhetnek volna.

Félek feltenni a kérdést, mi van, mi lesz az exhumálással? Történik valami ebben az ügyben? Iszonyú érzés arra a tömegsírra gondolni. Miska írhatna külön is az ő helyzetükről, a gyerekekről. Biztosan nagyon elfoglalják a vegyszerei, de két üzleti levél közé belophat egyet a hadviselt öccsének. Őszintén szólva, nem bánom, hogy nem tudnak visszamenni Ungvárra, az ügyis örökre elveszett, így legalább együtt lesz a három testvér.

Örülök, hogy Boromisza, Medvegy és Frank épségben megvannak. Ezzel kapcsolatban arra kérnélek, hogy értesítsétek Hevesy Gyuri szüleit (Káplár utca 11–13.) és Herzog Henrikéket (Fillér utca 54.), hogy a fiúk jól vannak, készülnek haza, de egyelőre ők sem tudták rászánni magukat a bizonytalan kimenetelű visszatérésre. Az én sorsomról pedig értesítsétek a Csoboth családot (Lulu, Németvölgyi út 16.), és aztán engem is arról, hogy mi van velük. Hogy ezek a címek léteznek-e még, azt persze nem tudom. És kérlek, értesítsétek még özv. Mátrai Istvánnét (XIII. Fáy u. 10.) és Kahler Győzőt (XI. Budafoki út 41/b) arról, hogy fiaik élnek, egészségesek, de sajnos egyelőre még amerikai fogságban vannak.

Úgy tűnik, ez a passzai Ungarisches Auskunftsbüro működik, még ha lassan is, én is ide címezem ezt a levelet, remélem, továbbítják, és persze alig várom, hogy újra írjatok ti is, mégpedig erre a címre, mert a Speerék címére egyelőre aligha jön meg egy levél Magyarországról. Az most már biztos, hogy tavasz előtt nem vágok neki az útnak, tehát a leveletek még itt talál, és esetleg abban is segítségemre lesz, hogy döntsek a jövőm felől. Borzasztóan vágyom közétek, nekem nincs családom, nincsenek vigaszt nyújtó gyerekeim, de ugyanakkor most már szüleim sincsenek, egyelőre munkám sincs, úgy tűnik, az imádott Budapestem sincs többé, úgyhogy a nulláról kell újrakezdenem az életemet, és bár ezt az életet nem nagyon nem tudom elképzelni máshol, mint otthon, mégis mérlegelnem kell, hogy mindennél előbbre való-e hazamennem, vagy esetleg még érdemes várnom egy darabig. Németország romokban hever ugyan, és elképzelhetetlen egyelőre, hogyan fog talpra állni, de nekem az a benyomásom, hogy a szövetségesek talpra akarják állítani.

A boldog viszontlátásig számtalanszor csókol mindnyájatokat

Micu.

Kedves Micu!

1946. január 29.

Megjött a szilveszterkor írt hosszú leveled, többször is elolvastuk, megmutattuk Miskának, Boromiszának, Franknak. Lulunak persze nem, de Boromisza élőszóban neki is beszámolt, az új barátnőről hallgatva. Örülünk, hogy jól vagy, mi is megvagyunk tűrhetően, és bár a viszonyok csakugyan rosszak, azért annyira talán nem súlyos a helyzet, mint ahogy képeled. A közellátás valóban borzasztó, kenyér, liszt alig van, zsír, hús egyáltalán nincs. A cukor kilója 400.000 pengő (a klinikai havi fizetésem 162.000 pengő). Tüzelő sincs. Fa a szállítási nehézségek miatt nincs, szén pedig azért, mert a bányászok nem dolgoznak, lényegében sztrájkolnak. Persze feketén mindent lehet kapni. Pár hete vettem 10 mázsa fát egy budakeszi svábtól, két és fél millió pengőért, a félretett pénzünkből. A nagyobb baj az, hogy nincs kereset. A rettenetesen rossz vasúti viszonyok miatt a vidéki páciensek teljesen elmaradtak, és a pestiek közül is csak az jön el a rendelésre, akinek már tűrhetetlen fájdalom

mai vannak. Aki mégis beállít, attól se pénzt kérünk, hanem élelmiszert. Akkor az infláció, hogy vidéken pénzért már nem is lehet semmit sem vásárolni, csak ruhaneműért, sóért, gyufaért stb. Egy dollár hivatalosan 130.000 pengő, feketén 270.000. Így aztán csakugyan kénytelenek vagyunk sok mindent eladogatni. A feketézők, a kereskedők és az iparosok bezzeg jól élnek. Ezek a békebeli árakat kérik valorizálva, nincs alku.

A közművek se nagyon működnek. Gáz csak háromszor van naponta egy-egy óra hosszát. A villanyszolgáltatást is folyton korlátozzák. Időnként fél napokig nem közlekednek a villamosok, azok sem, amelyek elvben már járnak. A közbiztonság nappal tűrhető, de este nem tanácsos az utcán mászkálni. Gyakori az útonállás, a rablás, ha nincs egyebed, mint a ruhád, pucérra vetkőztesznek. Aki ellenszegül, azt többnyire lepuffantják. Mindez elég aggasztó, de ha az ember kiismeri magát, akkor nehezen bár, de elboldogul. Éhezünk szerencsére még nem kellett, sőt néhány dologból még tartalékaink is vannak.

Talán tudod, hogy voltak országos választások, és megalakult a képviselőház. A Kisgazdapárt 57%-ot kapott, a szocdemek 17-et, a kommunisták szintén 17-et, a Parasztpárt 7%-ot. Az államforma köztársaság lesz. A miniszterelnök a kisgazda Tildy Zoltán. Amúgy a Te leveled is azt az itteni közvélekedést erősíti meg, hogy Németországnak jobbak az esélyei, mint nekünk. Annak ellenére, hogy ők indították a háborút, minket is belesodortak, kifosztották az országot, elpusztították Budapestet, és elvesztették a háborút, még mindig jobb helyzetben vannak, mint mi. Azt hiszem, ebben a nyomorult háborúban a lengyelek mellett mi mentünk tönkre a legjobban. De a lengyeleket legalább segítik a szövetségesek, hát még a németeket, mint te is írod, minket bezzeg le se tojnak.

Lőrinc kedvezőbbnek látja a kilátásokat. Ő most nagy potentát lett, a Parasztpárt főtitkára, gazdasági tótumfaktuma, a Földhitelintézet elnöke stb. Kapott egy Mercedes szolgálati autót, és hozzá sofőrt is, aki egyben afféle mindenbeszerzőjük. Az a véleménye, hogy Magyarországon most már előbb-utóbb igazi polgári demokrácia lesz, amelynek gazdasági alapját a földtulajdonos parasztság korszerű mezőgazdálkodása fogja biztosítani. Azért is örülünk karrierjének és nagy befolyásának, mert az erősen balra tolódott politikai erőviszonyok között ő egy mérsékelt középúti képvisel, és mivel kiegyensúlyozott, tisztességes, okos ember, adnak a szavára. Közbenjárásának köszönhetően sikerült kirakni a nagy-maroszi lakót, de valakinek sürgősen be kellene költöznie, mert manapság nem állhat üresen egy ilyen ház. Ha itt lennél, lakhatnál te is, minden szobájában tarthatnál egy-egy nőt. Szó volt róla, hogy Miskákék költöznének oda átmenetileg, de letettek róla, mert egyrészt a helyreállítási és fűtési problémák miatt nem akartak kisgyerekekkel odamenni, másrészt Miskának az üzleti ügyei miatt folyamatosan Pesten kell lennie.

Mikor augusztusban kimotoroztam egyszer a kis Puchommal (alkatrészeire szétszerelve megmenekült egy budaörsi motorszerelő páciensemnél), még ott tanyáztak ezek a Vilcsekék, homályosan emlékszem rájuk a háború előtti időkből, a pasas a fatelepen volt éjjeliőr. Már májusban is voltam kinn egyszer, de akkor az oroszok még a kertbe se engedtek be, pedig vöröskeresztes karszalag volt rajtam, orosz személyi igazolványt mutogattam, és a motrom elejére cirill betűkkel az volt felírva, hogy „doktor”. Próbáltam magam oroszul megértetni, „eto moj dom”, mutattam a házra, de az örök elzavartak.

Még mielőtt az oroszok bekvártélyozták magukat, valamikor októberben felbukkant Erdélyből Tőkés Ignác, menekült a románok elől. Felajánlottuk neki, hogy költözzön a nagy-maroszi házba. Így is lett, de amikor ruszkiok elérték a Dunát, Ignác nagyon megijedt, túl kockázatosnak érezte, hogy ott maradjon tovább egyedül a szép nagy nyaralóban, és valami szentendrei ismerőseinél húzta meg magát, ahol jó sokan voltak egy rakáson.

Azzal az elhatározással mentem ki augusztusban másodszer, hogy nagyon fenyegetően lépek fel. Vittem egy hivatalos levelet a Nemzeti Parasztpárt nyomtatott felzetével, lepecsételt aláírással arról, hogy a házat a párt lefoglalja Pest megyei székházának, és engem bíz meg a határozat végrehajtásával. Ellentmondást nem tűrően behatoltam a házba, tárva-nyitva volt minden a nagy melegben, csak a Vilcseké volt ott, főzött valamit a konyhában. Közöltem vele jövelelem célját, illetve hogy szemrevételeznem kell a szobákat, megvan-e minden, és megvizsgálom, mi lett azzal, ami eltűnt. A nő persze megijedt, és rögtön azt kezdte hadarni, hogy itt szovjet katonák laktak, és ami eltűnt, azt ők vitték el, és ő csak azért van itt, mert megbízták, hogy őrizze a házat. Elég sok minden eltűnt vagy tönk-

rement, a bútorzat nagy része, eltűnt a szép hartai parasztszekerény, a benne lévő néprajzi gyűjteménnyel együtt, az összes szőnyeg, ágynemű, pokróc, és persze a fészerből a biciklik, a locsolótömlő, a szerszámok. Édesanya szobájának egyik sarkában még nagy halom széna állt, itt-ott összeaszott, széttaposott lócitromok heverték, és bár a deszkából eszkábált primitív ólajtó nyitva volt, még mindig érezni lehetett a lóhúgy szagát. A padló föl volt szedve, abban a vaskályhában tüzelhették el, amelyet a középső szobába állítottak be. A csövet kivezették az ablakon. A kertben nem történt különösebb pusztítás, mindenesetre a lövészárkok ugyanúgy megvoltak, ahogy még októberben kiásta őket a magyar katonaság. Leltárszerű jegyzőkönyvet vettem fel a ház állapotáról és berendezéséről, és közöltem a Vilcseknével, hogy ha netalán ők vittek volna el valamit, kérem, hogy haladéktalanul szolgáltatassák vissza, mert különben a „hatósággal” gyűlik meg a bajuk. Még legalább egy hónapig ott tanyáztak, de aztán a következő felszólításra, amelyet a Lőrinc utasítására mozgósított „helyi hatóság” eszközölt, eltakarodtak.

Micuka, a jövőre vonatkozó terveidben vedd figyelembe, hogy Lőrincnek komoly összeköttetései vannak, és ha hazajössz, biztosan el fog tudni helyezni valahol. Talán teljesülhetne régi vágyad, a diplomáciai hivatás, mert ismerve képességeidet és nyelvtudásodat, biztosan szerezne neked valami külügyi állást, esetleg mindjárt valamelyik követségre is kiküldenek. Jó barátja a kispap külügyminiszter. És családi körben már szó is volt erről. Lőrinc, mint nyilván te is tudod, igen jó véleménnyel van rólad. Persze mi meg tudjuk róla, hogy szeret álmodozni, tervezgetni, és nem mindig számol a realitásokkal úgy, mint én, ezért ne vedd készpénznek ezeket az ígéreteket. Gondold meg jól, hogyan döntesz, mert ha esetleg kint is jól el tudsz helyezkedni, a viláért sem próbállak a hazajövetelre rábeszélni. Óvatosan bánj a hazulról kiszűrődő hírekkel, vigyázz, nehogy tévútra vezessenek. Mindenesetre ha hazajössz, nálunk egy darabig ellakhatsz. Akkorra remélhetőleg már nem négyen, hanem öten leszünk, de azért majd csak elférünk valahogy, elég nagy a lakás.

Addig is minden jót kíván és ölel

Sándor

Édes Micukám, Sándor nagyjából minden fontosat megírt, én csak annyival egészíteném ki, hogy az exhumálásra még mindig nem került sor, a hivatal rettentően nehézkes, csak megbeszélések folynak, de semmi sem halad előre. Álmatlan éjszakáimon én is gyakran küszködöm a borzasztó halál és a tömegsír rémképeivel. A terhességet jól viselem, március közepére várjuk a kisbabát. A két fiú után én most már kislányt szeretnék. A fiúk egyébként szépen fejlődnek, az ostrom okozta nélkülözéseket hamar kiheverték, Sándorka ösztől már első osztályos lesz, és gyakran emleget téged. Mondtam nekik, hogy ha hazajössz, az ő szobájukat kell átengedniük neked. Én is megismétlem, hogy lakhatsz nálunk: három nagy utcai szobánk van, és egy nagy hall, amely az udvarra néz, a két fiút majd átköltöztetjük ide, itt akár futballozhatnak is. Az ellátási nehézségekről Sándor beszámolt, ha ő nem lenne olyan ügyes és élelmes, jóval nehezebb dolgunk lenne. Képzeld, tavaly nyáron zöldséget természettem más környékbeliekkel együtt a Múzeumkertben. Petrezselymet, sárgarépat, hagymát, paradicsomot, paprikát. Gyomláltam, locsoltam, mint te a Charlottéddal. A nagy részét lelopták, de volt, mikor nekünk is jutott valami.

Édes Micukám, persze hogy nagyon szeretném, hogy gyere haza, de ha nagyobb perspektívát látsz magad előtt odakinn, akkor ne érezd úgy, hogy muszáj hazajönnöd. Szép dolog a haza meg a család, de lám, mit érnek, ha a gonoszság és az ostobaság erősebb. Mindenesetre ne az döntsön, hogy belehabarodsz valami nőbe. Szép lányok még vannak itthon is, a Lulukád állítólag él és virul, én ugyan nem találkoztam vele, de a Boromisza barátod mesélt róla. És ő elmondta neki, amit tőlünk tudott meg rólad, de hogy a Lulu éppen rád vár, azt nem hinném. Édes Micukám, vigyázz magadra, és légy ügyes és okos.

Csókol púpós hasú nővéred,

O.

Nehezen olvashatók helyenként ezek a kézírásos levelek, gyűrött, szakadozott a vékony papír, átüt az írás az egyik oldalról a másikra. Beírom őket a számítógépbe, így próbálok közelebbi kapcsolatba kerülni velük. Magamhoz veszem őket. Vagy áldozatot mutatok nekik azzal, hogy úgy, mint a középkori szerzetesek a kódexeket, lemásolom őket. Micu írása mintha hasonlítana az enyémmre. Nem tudom, lehetséges-e ilyesmi egy családon belül. Apa betűi lendületesen, energikusan hurkolódnak, emlékszem a receptjeire meg a kézírásos üzeneteire. Mama írása szép szabályos, kiegyensúlyozott, folyamatos írás, az apró betűi mintha gyöngy sorokat alkotnának, és a szavak kicsit mintha jobbra dőlnének valami szélről vagy huzattól.

A számítógépbe írással a levelek veszítenek valamennyit személyességükből, de erre is szükségem van. Miközben szóról szóra haladva, néha betűzve magamhoz veszem őket, vagy épp a soron következőt magyarra fordítom, a képernyőre vitt gépírás által elszakadnak a papírtól, amely még az ő kézmozdulataik nyomait őrzi.

Kedves [meine liebe] Olinkám és Sándor! Mainz, den 10. April 1946

Sajnos németül kell írnom, mert a végre helyreállított normális postaforgalmat csak az előírt nyelveken lehet lebonyolítani. Pár napja kaptam meg a január végén írt leveleteket. Ez volt eddig a harmadik. Az első októberben jött meg, a második december végén, ez a harmadik pedig pár napja. Mivel már nem emlékszem pontosan, mit írtam meg, lehet, hogy ismételni fogok bizonyos dolgokat. Legfőképpen azt ismételném, hogy nagyon aggódom miattatok [dass ich um euch sehr besorgt bin]. Mi van veled, édes Olinkám [meine liebste]? Megszületett a kisbaba [das Bébé]? Fiú vagy lány? Épek és egészségesek [heil und gesund] vagytok-e mindketten? Borzasztó, hogy ezekre a kérdésekre talán megint csak hónapok múlva fogok választ kapni. Sándor megnyugtatóan ugyan, hogy nem olyan rossz a helyzet [dass die Lage nicht so schlimm ist], de kisgyerekekkel élni egy elpusztult városban súlyos beszerzési gondok, száguldó infláció [rasende Inflation] stb. közepette – ez nagy próbatétel [Heimsuchung] lehet. Tudnak-e például a gyerekek tejet inni? Van-e evőeszközök [Besteck]? Mi van Miskáékkal? Írt nekem ő is, csak talán elveszték a levelei? Én többször írtam neki, nem tudom, megkapott-e ezekből valamit.

Ritkán jutok rádióhoz, az újságok pedig az itt teljesen érdektelen Magyarországról szinte semmit sem írnak. Amit tudok a hazai helyzetről, azt általában többszörös áttétellel [durch mehrfache Vermittlung] a hozzám hasonlóan itt veszteglő [stillsitzenden] magyaroktól tudom, és ezek a hírek aggasztóbbak [bedenklicher], mint amikről Sándor írt. Itt az a vélemény, és ezt azok a francia és amerikai források is megerősítik, akikkel érintkezem, hogy Magyarország, más kelet-európai országokkal együtt, most hosszabb időre szovjet megszállás és befolyás alá fog kerülni, óriási jóvátételt kell fizetnie, és az oroszok a magyar belpolitikába is bele fognak szólni [hineinreden]. Ennek ellentmond, mint írtátok, Lőrinc bizakodása. Annak persze megörültem, hogy tekintélyes politikus lett belőle, és hogy nekem is tudna segíteni az elhelyezkedésben [bei einer Anstellung], ez komoly érv jelenlegi dilemmáimban. Ti otthon biztosan jobban ítéletek meg a helyzetet, bár a Parasztpárt [Bauernpartei] mégiscsak egy kis párt, és az itteni barátaim és volt katonatársaim [Kameraden] azt mondják, hogy a szovjetbarát [sowjetfreundliche] kommunisták nélkül most annak ellenére sem lehet Magyarországon kormányozni, hogy a kisgazdák [Kleinwirte] szereztek abszolút többséget.

Azt nem is mondtam még, hogy az elmúlt hetekben jártam Bajorországban, Kempenben, Münchenben, Pockingban, és ott sok magyarral találkoztam. Itt még mindig táborokban élnek a menekültek. Állítólag Bajorország-szerte több mint százezren vannak. Kerestem Laci bácsiékat [die Onkel Laci's], mert úgy tudom, ők is egy ilyen táborban vannak, de nem találtam őket. Mit tudtok róluk? Találkoztam viszont Dinivel és Mikecz Gyurival! Gyuri is hazakészül, Dini egyelőre nem. Neki felvitte az isten a dolgát [er hat es schön weit gebracht], koncerteket ad épségben maradt termekben. Egy pockingi tornateremben is zongorázott a magyaroknak. Az angolok és franciák kézzől kézre adják. Pockingban főleg olyanok vannak, akik előbb-utóbb haza akarnak menni. Itt lehet a leginkább információkat szerezni

arról, hogyan lehet hazatérni, és mire mi vár otthon, attól függően, hogy kicsoda-micsoda volt a háború előtt és alatt. Mondanom sem kell, sok a nyilas [Pfeilkreuzler] meg a volt hivatalnok, köztisztviselő. Még mindig nagy a bizonytalanság, ki hogyan döntsön. Vannak olyan egykori fejesek [Bonzen], katonai vezetők, akik úgy fogják fel a helyzetet, hogy a hivatalos Magyarország tulajdonképpen kitelepült átmenetileg Németországba, és az otthoni közigazgatás nem legitim, illetve legalábbis egyezkednie kellene az emigrációval. A szövetségesek közben úgy tekintenek rájuk, mint a náci cinkosaira [Komplize], és ezért UNRRA-segélyt sem adnak nekik. Sikerült annyit megtudnom, hogy másképp, mint szervezett, hivatalos transzporttal, nem nagyon lehet hazajutni. A transzportok amerikai katonai kísérettel egy dunántúli átadóállomásig [dunántúli Ablieferungsstation] viszik a hazatérőket. A transzportok indulása azonban hosszadalmas és kiszámíthatatlan. Az amerika–oros zónahatáron egyénileg csak átszökni lehet, de ez nagyon veszélyes.

Mi van a hidakkal? Azt tudom, hogy mindegyiket fölrobbantották, de akkor hogyan közlekedtek Pest és Buda között? Arról is hallottam és olvastam, hogy Bárdossyt, Imrédyt, Jarosst, Szálasit mint háborús bűnösöket felakasztották. Mondanom se kell, ennek hatására sokan döntöttek úgy itt a táborokban, hogy akkor inkább nem mennek haza. Persze itt is folyik a nürnbergi per, nyilván ti is hallottatok róla, de a magyar menekültek szerint ezek a németek (Göring & Tsai) más elbírálás alá esnek [fallen unter eine andere Beurteilung], mert ők a főfelelősök, ráadásul ők a vesztesek is, Magyarország is miattuk omlott össze. Nekem persze megvan a magam véleménye ezekről a dolgokról, de azt úgyis ismeritek.

Ne haragudjatok, hogy ilyen politikai helyzetjelentéssel [Lagebericht] traktállak [traktiere] benneteket, de tudjátok, engem mennyire érdekelnek ezek a dolgok. Ami a lényegét illeti, nagyon vágyódom haza, de még mindig várok egy végső lökésre [auf einen letzten Stoß], illetve egy kedvező utazási alkalomra. Itt Mainzban tulajdonképpen jól érzem magam, hétvégenként St. Martinban még jobban. A munkám főképpen gépírás [Daktylographie], fordítás és tolmácsolás franciáról németre és németről franciára. Mainz a francia megszállási zóna [Besatzungszone] egyik központja. A Rajna a határ, azon túl az amerikaiak vannak, és csak úgy lehet átkelni egyik oldalról a másikra, mint egy országhatáron. Mainz irtózatosan néz ki, de nekem van egy tűrhető kis szobám egy lefoglalt lakásban. Az ellátási viszonyok [Versorgungszustände] kezdetben jobbák voltak, mostanában romlottak.

Hétvégenként, mint valami tisztet, kivisz egy Besatzungswagen [megszállókocsi?] St. Martinba. Itt gyönyörűen tavaszodik, virágnak a fák, metszeni kell a szőlőt. Gyakran gondolkodom az otthoni tavaszokra, a Margitszigetre [ez magyarul van], a Dunakorzóra [ez is], az első napozásokra, biciklizésekre. Charlottéval egyre szorosabb, intimebb a viszony, de enyelegni [zum Getändel] ritkán érünk rá, mert rengeteg a munka, és lassan neki kell a kezébe vennie a gyeplőt [die Zügel ergreifen]. Az öreg Speer betegeskedik, rosszkedvű, és ha mi ketten nem állnánk helyt, befellegzene a gazdálkodásnak [wäre es mit der Wirtschaft aus]. Szó is van róla, hogy fel kellene venni valakit, de nem nagyon van miből, már így is le kellett vágni a disznót, a tavalyi termés nagy része elfogyott. Kénytelenek ők is jegyre [für Marken] venni azt, ami éppen kapható, de most kevesebb kalória (1000) jár fejenként, mint tavaly, és mint az amerikai zónában. Fő ételünk a krumpli, a tojást, a tejet inkább piacra visszük. A szándékaimról a szülők most nem nagyon kérdezősködnek, felteszem, nem akarnak elijeszteni [abschrecken] azzal, hogy valljak színt. Charlotte türelmes, megértő, megmondtam neki, hogy én egyrészt haza akarok menni, másrészt diplomáciai pályára készülök, és legfeljebb akkor vehetném el őt, ha ő velem tartana. Ez egyelőre már csak a két gyerek miatt is kivihetetlen [undurchführbar]. Mellesleg a férjéről még mindig nincs hír, nem valószínű, de elvben bármelyik nap beállíthat. Mindenesetre kezd kicsit kényelmetlenné válni a helyzet, noha Charlotte nem győzi hangoztatni, hogy neki a háborús évek kietlensége [Öde] után ajándék minden újabb együtt töltött hétvége.

Engem magamat is feszélyez kicsit [fühle mich geniert], hogy ilyen intim, érzelmi dolgokról írok, de azt szeretném, ha minél jobban megismernétek és megértenétek a helyzetemet, azt a dilemmát, hogy mit csináljak. Most már lassan az is egy komoly dilemma, hogy ha maradok még, járjak-e tovább St. Martinba, vagy építsem le ezt a kapcsolatot. Néha Drostééknál is megfordulok, ők is tudnak már mindenről, és Droste bácsi azt tanácsolta nekem bizalmasan, hogy szerinte énelőttem ígéretes perspektíva áll [ich sehe einer

verheißungsvollen Perspektive entgegen], ne vegyek a nyakamba egy egész családot. Azt is mondta még, hogy bár az öreg Speer állítólag csak szimpla párttag volt, legföljebb valami kis helyi funkcionárius, de azért lehet, hogy előveszik még [vorgenommen wird]. *Ezt most magyarul írom, hátha nem veszik észre, vagy ha mégis, úgyse értik: én végül is bizalmi feladatot látok el a franciáknál, és vigyázok.* Szerintem az öreg Droste rémeket lát.

Várom biztató híreiteket és tanácsaitokat. És még egyszer elnézést, amiért túl sokat beszéltem magamról. Millió csók [Küsse millionenweise].

Micu

Mama legközelebb franciául írt Micunak. Úgy látszik, a francia zónába franciául is lehetett írni. Mama francia szakos volt az egyetemen, a harmincas években ösztöndíjjal Párizsban is járt, és annak idején néha mesélt is erről, de ez a francia szál lassanként eltűnt az életéből. Mikor én is ott tanyáztam, próbáltam néha az ő szemével látni a létező helyébe képzelni régi Párizst, és gyakran álmodtam is egy ilyen Párizsról, amelyben összekeveredett valóság és fantázia.

Ezt a levelet is idefordítom. Írógéppel írta, de másolat, mégpedig hajszálvékony papíron, és olyan elmosódott a gépirás, hogy alig lehet kibetűzni.

Mon cher Micu!

le 17 mai 1946

Most kaptuk meg az április 10-én kelt leveledet, ezt a választ Sándor írógépén pötyögtettem [pianote], indigókkal, több példányban, és többféle úton is megpróbáljuk elküldeni, mert úgy látszik, több előző levelünket nem kaptad meg. Január óta már többször is írtam neked, és úgy tudom, Miska is.

Mindenekelőtt rólam és a kis Margitkáról. Március 9-én megszületett a kislányunk. Az Üllői úti szülészeti klinikán születtem, minden simán ment. Jól vagyunk, egészségesek vagyunk. Van tejem bőven [j'ai du lait largement suffisant]. És különben is isznak tejet a gyerekek, általában kocsin hozzák kannákban [dans des bidons a lait – nyilván nem volt a gépen accent grave-os betű], és helyben, a ház előtt mérik ki. Borika megy le érte, ő az új cseléd lányunk, nagyon csinos lány egy somogyi faluból, fog tetszeni neked, tetszik a tejesembernek [laitier] is, kicsit mindig udvarol neki. És van evőeszközünk [couvert de table] is, nem kézzel eszünk, még akár válogathatnánk is a készletek [services] között, mert Édesanya ezüstkészlete is megmenekült, és itt van nálam. Nem is értem, miért pont az evőeszköz hiányától féltesz bennünket.

A szép tavaszi időben gyakran megyünk sétálni, levegőzni a Múzeumkertbe vagy a Duna-partra. A gyerekkocsi még a régi, a fiúké, a klinikai alagsorban [sous-sol] vészelté át az ostromot. A fiúk el szoktak kísérni, és mint a kiskutyák, úgy rohagnának körülöttünk, produkálják magukat Margitkának. Ahhoz képest, hogy min mentünk keresztül [par rapport a ce qu'on a passé], boldog vagyok.

Őszintén szólva, kicsit csodálkozom, és egy kicsit nyugtalanít is, hogy még a legutóbbi leveled szerint sem döntöttél véglegesen a hazatérésről. A napokban feljött hozzánk Miska, és ő se érti, miért habozol még, miért nem indulsz útnak a jó szerencsére bízva magad [se confiant au sort]. Naponta térnek haza ismerősök Európa legtávolabbi sarkaiból, nagy málhával és családdal. Inkább megértenénk, bár nagyon fájlalnánk, ha úgy döntenél, hogy kinn maradsz. Ha bizonytalan vagy, akkor szedd össze magad, *ne vacakolj* [ez magyarul van], és indulj el. Gyanítom, hogy a Charlottéd (ta Charlotte) tart vissza. Droste bácsinak igaz van: te nem arra vagy hivatva, hogy német szőlősgazda [vigneron allemand] légy, és hogy – ne haragudj, ha kicsit durván [rudement] fogalmazok – pótold az elesett férjet és apát. Ha szerelmes vagy a nőbe, és ő is beléd, legfeljebb vártok kicsit egymásra. Ha már elhelyezkedtél valami neked való és hozzád méltó állásban, és el tudod tartani a két gyerekkel együtt... – de nem is folytatom, beláthatod, hogy ez képtelenség. És minél tovább halogatod a szakítást, annál jobban belegabalyodsz ebbe a hálóba [t'empêtreras dans ce filet].

Azért is volna jó, ha mielőbb hazajönnél, mert ha késlekedsz, romlanak az elhelyezkedési esélyeid [tes chances de trouver un emploi]. Lőrincnek most nagy a befolyása, de ki tudja, meddig. És egyáltalán, most állnak föl az új hivatalok, intézmények, minisztériumok, most szerveződik az új közigazgatás, a diplomáciai testület, szükség van új emberekre, később aztán már jóval nehezebb lesz bejutni valahová. Egyvalami azonban nagyon fontos: okvetlenül hozz magaddal egy igazolást arról, hogy csak most szabadultál a francia hadifogságból [de la captivité française]. Ez a dokumentum nélkülözhetetlen ahhoz, hogy fölvegyenek állami hivatalnoknak. A szabadfoglalkozásúakra nézve [pour les gens qui travaillèrent à son propre compte] nincs ilyen előírás, de ahhoz, hogy Lőrinc segítségével meg tudd valószínűsíteni régi tervedet, kell egy ilyen papír. A mainzi franciák biztosan minden további nélkül kiállítják neked ezt az igazolást.

Az itthoni helyzetről szóló híreid túloznak. Vannak súlyos nehézségek, de ezek nem mindenkit érintenek egyformán, és vannak biztató fejlemények is. Az infláció teljesen elszabadult [s'est déchainé complètement], egy villamosjegy már 10 millió pengő, egy liter tej pillanatnyilag 220 millió, egy kiló krumpli 60 millió, egy kiló zsír négy milliárd pengő. Egy gramm arany is négy milliárd. Akik fizetésből élnek, azok nem tudnak ezzel lépést tartani. Sándor is kap ugyan fizetést, de nem abból élünk, hanem a magánrendeléséből [pratique personnelle], de ott is csak annyit keres, hogy a napi ételmeget épphogy meg tudjuk venni belőle. Egy vizsgálat egymilliárd pengő. Kisebb műtét, amit illegálisan itthon is el tud végezni, például szürkehályog eltávolítása: 10–15 gr. arany. De a páciensek többsége ételmisszerrel fizet. Borika családja is rendszeresen hoz valamit, hetente egyszer-kétszer megpakolva [chargés des produits agricoles] feljönnek valahogy Pestre, és piacon árulják a terményeiket, de persze csak aranyért vagy dollárért. Ha volna elég aranyunk, kaviárt és grape fruitot is vehetnék egyes üzletekben. De még húsrá se futja, húst szinte egyáltalán nem eszünk, legfeljebb néha kolbászt vagy szalonnát.

Szegény Nagymamát nagyon megviseli, hogy túlélte a lányát, és egyébként is kezd beszámíthatatlan lenni. Nem eszik, mindent félretesz, ugyanakkor örökké takarít, még a padlót is naponta felmossa a konyhában. Térden állva mos fel, csuromvíz körülötte minden, nőtt is valami csúnya kelés [un clou laid] a térdén. Néha még lemegy vásárolni, de amikor előhúzza az eldugdosott pengőit, a boltos, aki régről ismeri, sajnálkozva közli vele, hogy ennyiért nem adhat neki semmit. Az ékszereiért az egész üzletet megvehetné, de ilyesmire még gondolni sem szabad. Amit néha mi viszünk neki, azt elvackolja valahová.

A politikai helyzet elég bizonytalan, de hát mikor és hol nem az. Megint csak azt mondom, ahhoz képest, hogy min mentünk keresztül, csak jobb jöhet. És Pest azért Pest maradt, működnek a vendéglők, a kávéházak, az espressók, a mozik, a színházak, a Zeneakadémia, a Dunakorzón elegáns emberek is sétálnak. Erről jut eszembe: januárban megnyílt az első új Duna-híd, Kossuth hídnak hívják, és a Parlament és a Batthyány tér között épült meg, nem éppen építészeti remekmű, de át lehet menni rajta. Késő este mindenesetre továbbra sem tanácsos az utcán mászkálni [flaner]: gyakran megtörténik, hogy levetkőztetik, kirabolják az embert, vagy elhurcolják [déportent] az oroszok. Az a szokás alakult ki, hogy ha este ismerősökhöz, társaságba megy az ember, akkor ott alszik a vendéglátónál. Gondolom, ez felcsigázza a fantáziádat [titille l'imagination de toi], hiszen így inkább megtörténhet az, ami különben kevésbé.

Április 9-én végre exhumálták Édesapáékat. Már előzőleg eldöntöttük Miskával, hogy a marosi temetőben temetjük el őket, közös koporsóban. Remélem, nem kifogásolod, sajnos téged nem tudtunk megkérdezni. Sándor intézkedett a helybeli temetkezési vállalatnál, Lőrinc sofőrje vitt ki bennünket a Mercedesszel a temetőbe, addigra már eléggé erőre kaptam [j'ai repris mes forces suffisamment], ragaszkodtam hozzá, hogy ott legyenek. Értesítést már nem tudtunk és nem is akartunk küldeni senkinek. Rajtunk és Miskáékon kívül Édesapáék néhány régi helybeli tisztelője volt még jelen. A nagybörzsönyi evangélikus pap mondott szép halotti beszédet. Szép helyen van a sírjuk, a visegrádi várhegyre néz. Kár, hogy te nem voltál ott. Már csak az ő emlékükd kedvéért is gyere mielőbb haza.

Irod, hogy kerested Laci bácsiékat a bajorországi táborokban. A napokban tőlük is jött levél, egy kempteni táborból, és érdeklődnek a hazatérési lehetőségeik meg a holmijuk iránt. Írtam nekik, nem tudom, megkapják-e, neked is elmondom, hogy a Horthy Miklós úti la-

kás épségben maradt, de mindent kirámoltak belőle [a été totalement démanté]. Néhány ruhadarab volt a földön eldobálva. Nagymamánál maradt némi fehérneműjük, Laci bácsinak pár inge, gatyája [quelques chemises et culottes].

Laci bácsi érdeklődik, tudunk-e valamit azokról a csomagjaikról, amelyeket '44 őszén a határon vettek el tőlük, azzal, hogy visszaküldik őket Pestre. Szegénykém [pauvre chou], nem tudom, mit képzél. Nekünk itt az a véleményünk, hogy jobb, ha Laci bácsiék nem jönnek haza. *Durch die Blume* [azaz virágnyelven; ez az eredetiben is németül van] megírtam nekik, hogy a kommunisták itt most vadásznak a régi rend embereire. De ezt neki is tudnia kellene, nem értem, miért nem számol ezzel. Persze borzasztó lehet ötvenhét évesen újrakezdeni az életet, ráadásul idegenben, és épp nekik, akik olyan rettentő mereven ragaszkodtak mindig az életformájukhoz és az anyagi javaikhoz [biens matériels]. Az üres lakásukba ősszel Miskáék költöztek be ideiglenesen, sikerült innen-onnan némi bútorzatot szerezniük. A Böske rokonainál már tarthatatlan volt a helyzetük. Most megint költözni készülnek, Miska az ördögös üzleti érzékével [avec son intelligence endiablée de commerce] máris szerzett egy új lakást a Rózsadombon. Arról van szó, hogy odaveszik magukhoz Nagymamát. A Horthy Miklóst pedig egyelőre megpróbáljuk kiadni.

Sándor minden hétvégén kimegy Nagymarosra, folynak a helyreállítási munkák, idén nyáron talán már ki is tudunk menni kicsit a gyerekekkel. A ház természetesen közös örökségünk, Miskáéknak és neked is rendelkezésekre áll, valahogy majd biztosan megosztozunk rajta, eladni, gondolom, egyikünk se akarja, ha nem muszáj. Mindenesetre Sándornak és Lőrincnek komoly szerepe volt abban, hogy a ház végül is megmenekült, és az is Sándornak köszönhető, hogy újra lakható lesz, még ha egyelőre elég mostohák is a körülmények. Úgy gondolom, mind a hármunknak hálásnak kell lennünk neki ezért. Sándornak persze ez passzió is, ő nem tud megenni úgy, hogy ne fejtsen ki folyamatosan valamilyen aktivitást [sans déployer une activité continue].

Édes Micukám, remélem, megkapod ennek a levélnek valamelyik példányát, és az is hozzá fog járulni ahhoz, hogy mielőbb hazagyere. Már nem emlékszem, hogy megírtam-e: három utcai szobánk van, és egy nagy hall, amely az udvarra néz. A három utcai szoba egyikében fogsz lakni, a bejárat felől az elsőben, amelynek külön bejárata is van, úgyhogy nőket is felhozatsz oda [tu peut y amener meme des femmes]. Most még a két fiú lakik ott, de őket majd átköltöztetem a hallba. Igaz, itt van most ideiglenesen Sándor rendelője, de hát a rendelés idején majd legfőljebb máshol játszanak. Lassanként nélkülem is lemehetnek a Múzeumkertbe, vannak már barátai, nem éppen arisztokrata gyerekek.

Az Attila úti szenespincéből végül mégiscsak előkerült néhány ruhadarabod, többek közt a télikabátod meg a túrabakancsod [chaussure de montagne], a megmaradt könyveid, a bélyeggyűjteményed, fényképalbumaid. A sílécet elveszett, a fényképezőgépedet Miska eladta, mikor még bizonytalan volt a helyzetük. Megvan viszont a Märklin vasutad, utólagos engedéllyel a fiúk karácsonykor már játszottak is vele, az én felügyeletem alatt. Az Édesanyáéktól kimentett néhány bútordarab egyelőre Miskáékhoz került, kezdetben nekik se volt szinte semmijük, mindenük ott veszett Ungváron. A barátaid közül Gyurkovics még mindig orosz hadifogságban van, Goldzieher eltűnt, valószínűleg elpusztult egy lágerben, Boromisza, Medvegy és Frank épségben itthon vannak. Soltész elesett, de azt hiszem, erről még itthon értesültél.

Sok szeretettel üdvözljük Drostéékat, téged meg milliószor ölelünk és csókolunk

Olinka és Sándor

„Ezek a budai ödöngések, – különösen a város felett, a várbeli romok között, – csakugyan kísértetiesek. Ház-hullák, lakástetemek között sétálok, ismerős szobák zsigerei hevernek mindenfelé. Tizenöt éven át éltem itt, alig van ház, amelyet ne ismernék belülről, s alig maradt ház sértetlenül a helyén. Tökéletesebben már nem pusztulhat el valami, amit az ember ismert és szeretett.

S lenn a mélyben, a Széna tér piacán, a romházak gödrei fölött kinyitott üzletekben, acsarkodik a nép: zsírt, cukrot, lisztet harácsol, kapzsi kereskedőtől, kapzsi vásárlók, riká-

csolva viaskodnak egy rémmel, mely kezd már testi alakot ölteni; a közelgő tél éhségével. Mi értelme ennek az életnek? Azt mondják, máshol sem jobb Európában.”

„A Krisztinaváros egyik romutcájában az öreg Szász Károllyal találkozom. Nyolcvanötéves. Mindenkije meghalt, lakása elpusztult, konyhában lakik. Madzagból font hálóban krumpelit, kelkáposztát cipel, de most is korrekten öltözött, fekete ruhában jár, mint mikor még a Budapesti Közlöny szerkesztője és az Akadémia tagja volt. Hosszan szorongatja a kezem. A romvárosra mutat, s mint egy francia regényben a hős, elragadó naivitással mondja: Sándorkám, ez már nem a mi világunk.”

„Menetelő tömeg jön szemközt, zászlókkal, énekelve. Az Internacionálét éneklük: *»Ez a harc lesz a végső...«* Az országház elé mennek, ahol most kiáltják ki a köztársaságot. Ez a nap – állítólag – »történelmi«. Arra gondolok, hogy egyszer már megéltém ezt: ez a tömeg, ezeken az utcákon – csak akkor sértetlenebbek voltak az utcák, – pontosan így vonult a parlament elé, hogy kikiáltssa a magyar köztársaságot. Akkor is az Internacionálét énekeltek, és vörös zászlókat is lengettek. Tizenkilenc voltam akkor. A köztársaságot kikiáltottuk, aztán felmentem az Otthon Körbe, az írók, hírlapírók és kártyások közé. Karinthy is az Internacionálét dúdolta, így: *Ez a nap lesz a végső, vagy ha nem, hát tévedtünk*. Néhány hónapig tartott az egész. Most talán tovább eltart, egy vagy két nemzedék idejére, vagy a nemzet életének idejére... nem tudom.”

„Nedves, gőzös siroccó, harmincfokos, lucskos hőség. Az infláció valahol a téboly határvonalán, billiós és trilliós számok röpködnek a forró levegőben. Mindez vihar, izzás, gonoszság, indulat. Egy napon megnyugszik. Aláírják a békét, amely olyan lesz, amilyen. Akkor elutazom, csöndesen és feltűnés nélkül, Rómába. S akkor egy ideig minden másképpen lesz.”

Április tizenkettedike van. Megtartottam az első óráimat, Kulturtheorie: történeti kultúraelméletek 1900 körül (Rickert, Simmel, Cassirer), Einführung in die Medienwissenschaft (a média fogalma, a médiaelmélet kialakulása), Kultur und Kunst in der Doppelmonarchie (társadalmi szerkezet, közigazgatás, nemzetiségek). Az első sorokban nyugdíjas vendéghallgatók ülnek. A szünetben okvetetlenkedő kérdéseket tesznek fel. Esténként másolom és fordítom ezeket a leveleket, amiket a magammal hozott dobozban találtam. Kazettás magnót még nem szereztem.

Otthon az első fordulót, a listás szavazást a szocik nyerték, nem nagy előnnyel, de az SZDSZ-szel közösen biztos a győzelmük. Úgy tűnik, végleges a restauráció. Többen is felhívtak az itteniek közül, mit szólok az eredményhez, biztos csaltak a komcsik. Gyulával le is kellett ülnöm egy kicsit társalogni. Odavan. Idén nyugdíjazzák, azt tervezi, hogy hazaköltözik. Van egy háza Balatongyörökön. Most mi lesz, mit csináljon. De talán még nem dőlt el. Márai jutott eszembe, elővettem a 45/46-os naplóját, azt olvasgatom Mamák levelei mellé, idemásoltam belőle néhány szakaszt. Most megint úgy tűnik, hogy ez a nap lesz a végső.

Meine liebe Charlotte!

1946. szeptember 17.

[Ez a levél is németül van, szintén gépelt másolat úgynevezett „átütő” papíron, így neveztek azt a szinte áttetszően vékony írógéppapírt, amelyből az indigókkal együtt többet is be lehetett fűzni az írógépbbe.]

Itt van hát az a levél, amelyről olyan sokat beszélünk, első magyarországi beszámoló. Igen, itthon vagyok, és ezt alig tudom elhinni. Csaknem három hónappal utolsó St. Martin-i látogatásom után végre hazaérkeztem. Már egy hete itthon vagyok, de olyan nagy volt az izgalom és jövés-menés a hazaérkezésem körül, hogy csak most tudok írni neked. Meggyűjtöttem is a benyomásokat és információkat, hogy képet adhassak az itteni helyzetről.

Remélem, megkaptad az útközben feladott leveleimet és lapjaimat, azokat csak egy példányban írtam, ezt most több példányban írom, és külön-külön adom fel mindegyiket. Csak röviden ismétlem, hogy az utolsó hetek a pockingi Ungarn-Lagerben nagyon zaklatottan és keservesen teltek, mert mindenféle nehézségek merültek fel. Szinte olyan volt,

mintha másodszor kellene kiszabadulnom a hadifogságból. Sokadmagammal egy vasúti kocsiban laktam, nagyon pocsek körülmények között. Vártuk, hogy elindulhasson a transzport, de zárva volt a határ. Hadászati és közigazgatási okokból időnként hosszú időre lezárják a határokat. Mivel nem lehet tudni előre, mikor nyitják meg az átkelőket egy-egy transzport előtt, és mivel semmiképp sem akartam elszalasztani a legközelebbi indulását, nem mozdulhattam el a helyemről. Végül sikerült két barátommal együtt csatlakoznom ahhoz a transzporthoz, amely szeptember 6-án délután 16 óra 30-kor indult Plattlingból. Ez Deggendorfától délre van. Körülbelül 1100 fő gyűlt össze, úgyhogy alaposan össze voltunk zsúfolva a vagonokban. A mi kocsinkban negyvennégyen voltunk, mindkét nembeliek és minden korosztály, és hozzá még óriási halom málna. Sikerült úgy elhelyezkednünk, hogy éjjel félig-meddig fekvő helyzetben még aludni is tudtunk. B. és Á., a két barátom kellően föl volt szerelve konzervekkel, úgyhogy egyfolytában húskrémet meg makrelát ettünk kétszersülttel és csokoládékrémmel, és egyik cigarettát a másik után szívtuk.

Nagy kerülőt tett a vonat dél felé, gondolom, a vasúti pálya csak erre járható. Freilassingnál értük el az osztrák határt, itt feladtam neked néhány sort. Salzburg és Linz érintésével 7-én késő délután, 17 óra körül haladtunk át Ennsnél az amerika–oroszlón határon. Kísérteties, hogy éppen itt van ez a zónahatár, a régi magyarok számára ugyanis nyugat felé itt volt a világ vége. Ami túl volt Ennsen, az már a mesék világa volt. Újabb nap elteltével, 8-án este 21 órakor értünk Sopron (Ödenburg) mellett a magyar határra, és másnap este futottunk be a kaposvári szűrőtáborba. Ez a Kaposvár Délnyugat-Magyarországon van, nem éppen Budapest felé. Itt kirakodtunk, és újabb 24 óra a formalításokkal telt el. Hivatalosan itt szereltek le, le kellett adnom azokat a szerelvényeimet, amelyek még megmaradtak a magyar katonai felszerelésemből. Kis híján két éve vonultattak be, kis híján két évig voltam úgy magyar katona, hogy egyetlenegyszer se lőttem senkire, tudtommal énám se lőtt senki, közben nyelveket gyakoroltam, szőlőművelést tanultam, szerelmeskedtem, egyszóval nem hoztam nagy dicsőséget a hazára. Ha arra gondolok, hogy miközben én így háborúskodtam, ugyanebben a háborúban sok millió ismeretlen emberrel együtt a szüleim is elpusztultak, lelkiismeret-furdalást érzek.

10-éről 11-ére virradó éjjel Kaposvárról személyvonattal Budapestre utaztam, és kora délelőtt nehéz szívvel és súlyos poggyásszal szálltam le a Déli pályaudvaron. Ez a pályaudvar elég közel van a régi lakásunkhoz, ahol a szüleim több mint másfél éve szörnyet haltak. Szinte csak egy nagy park választja el tőle. Villamosra szálltam, ez a villamos még közelebb vitt a volt házunkhoz, egy keresztutcán egy pillanatra mintha meg is pillantottam volna a romjait, de aztán újra távolodtunk, vitt tovább a villamos Pest felé, az egyetlen eddig helyreállított hídon át. Aztán leszálltam a Jean Calvinról elnevezett téren, átkeltem a Nemzeti Múzeum kertjén, gyönyörű nyár végi idő volt, a fákon még alig látszott az ősz, és becsöngettem a nővéremék új lakásába. Senki nem volt otthon. Ez váratlanul ért, és hirtelenjében nem tudtam, mit csináljak. Egy pillanatra úgy éreztem, hiába jöttem haza, és nagyon egyedül éreztem magam. Visszamentem a Múzeumkertbe, leültem egy padra, ahonnan szemmel tarthattam a ház bejáratát, és vártam. De hamarosan elaludtam, úgyhogy amikor fölébredtem, nem tudtam, közben hazajött-e valaki. Nagyon fáradt, álmos és éhes voltam. Aztán egyszer csak megláttam egy motorbiciklist, amint megállt a nővéremék háza előtt. Mivel motoros borsapka és szemüveg volt rajta, nem ismertem fel rögtön, hogy a sógorom az. Aztán kiabáltam neki, és mikor végre megismert, persze nagy volt az öröm. Kiderült, hogy a nővérem a két kisebbik gyerekkel sétálni ment a Duna-partra. A nagyobbik fiú, a Sándor már iskolába jár. Van ugyan cselédlányuk is, de az épp hazament vidékre. Mikor megjöttek a nővéremék, én nyitottam nekik ajtót. Olinka nővérem akkorát sikított, hogy még most is hallom.

Természetesen nem tudom most itt mindazt elmesélni, amit azóta átéltem, hiszen szinte minden egyes percre esett valami felkavaró élmény és esemény. Még a megérkezésem napján találkoztam a bátyámmal is, és a beszámolója nyomán újra, ha lehet, még fájdalmasabban, mint az első levél olvasásakor, át kellett élnem a január 16-ai bombatámadást és szüleim halálát. Néhány nap múlva elmentem a régi házunk elé, és hosszan néztem a romjait. Az egykori szobámból semmi nem maradt. Állítólag még az ostrom vége után is történtek falomlások.

Közben nem tudok betelni a gyerekekkel, itt van körülöttem a nővérem három szép gyereke, a féléves bájos kislány és a két fiú, akik persze nem emlékeztek rám, de mikor megértették, hogy én vagyok a Märklin vonat titokzatos tulajdonosa, mindjárt mondták, hogy nagyon vigyáztak rá, bár egyszer egy éles kanyarban felborult a mozdony. Jól van a bátyám két gyereke is, akik csodálatos módon menekültek meg abból a pokolból, amelyben a szüleim elpusztultak. Vajon felnőtt korukban emlékeznek-e majd valamire, elvégre a nagyobbik akkor már majdnem hároméves volt, a kisebbik pedig másfél.

Aztán a barátok, a város, óriási öröm volt viszontlátni azokat, akik életben maradtak, ugyanakkor folyton szembetalálja magát az ember a szörnyű veszteségekkel és romokkal. A gyönyörű hídjaink mind a vízbe rogyva [ins Wasser gestürzt]. A pusztulás majdnem akkora, mint a német városokban, Mainzban, Frankfurtban, Heidelbergben. Az általános pillanatnyi helyzet, úgy látom, mégis jobb, mint Németországban, bár a jövő szerintem itt bizonytalanabb. A szövetségesek Magyarországot, mint ezt már a magyar menekültek táboiraiban is tapasztaltam, ugyanúgy vesztesnek és háborús bűnösnek tekintik, mint Németországot, de minket átengedtek az oroszoknak, míg Németországot a nyugati hatalmak fogják pacifikálni, legalábbis az általuk megszállt nagyobbik felét, és ők fogják saját érdekében és saját normáik szerint újjáépíteni. Ez sok pénzükbe fog kerülni és sokáig fog tartani, de a végén Németország Közép-Európából át fog helyeződni Nyugat-Európába. Ezzel szemben mi Közép-Európából Kelet-Európába, a szovjet befolyási övezetbe fogunk átcsúszni. A kérdés csak az, hogy ez a befolyás milyen erős lesz.

A politikus rokon, tudod, a „Lőrinc” szerint, akit többször emlegettem, az oroszokat csak az fogja érdekelni, hogy a nyugati hatalmak tartsák távol magukat ezektől az általuk megszállt keleti országoktól, és a németek mellett végsőkéig kitartó Magyarországon irtózatot jótételt fognak behajtani, ami már folyik is javában. A többi megszállt országot is ki fogják zsákmányolni, de a belügyeikbe nem nagyon fognak beleszólni, és ez lehetővé teszi majd a lassú konszolidálódást és demokratizálódást. Kétségtelen, van egy kormány, amely szabad választások alapján alakult meg, és ez csak annyira szovjetbarát, amennyire muszáj neki. Nemrég a pénzt is sikerült stabilizálni, vége a katasztrofális inflációnak. Az árak persze magasak, háromszor olyan magasak, mint a békebeli pengőárak, a fizetések pedig jóval alacsonyabbak, mint annak idején, de mindent lehet kapni az üzletekben, és aki a piacról él, az egész jól él, főleg ahhoz képest, hogy mi van nálatok. Számomra szokatlan újság, hogy ha bemegyek egy üzletbe, szinte bármit megvehetnék, ha volna elég pénzem. És vannak sokan, akiknek van is, elegáns emberek sétálnak a belvárosban, meglepően nagy a forgalom, és a legkülönösebb az, hogy orosz katonákat alig lehet látni.

Édes Charlottém, sokat gondolok Rád és a gyerekekre, nagyon hiányzol, most, hogy közeledik a szüret, gyakran eszembe jut a tavalyi ősz, a szép napok, amelyek elfeledtették velünk, min mentünk keresztül mind a ketten. Természetesen jó itthon, testvéreim és családjuk nagy szeretettel vesznek körül, előbb-utóbb talán pénzkereső állásom is lesz, bár ezen a téren még nem történt érdemleges fejlemény, ugyanakkor honvágyam van St. Martin iránt, és ha épp egyedül vagyok, akár a szobámban, akár az utcán, kissé szokatlannak, idegennek érzem ezt az új helyzetet.

Várom válaszod, csókol és ölel

Miklós

Györffy Miklós (1942) az ELTE professor emeritusa, irodalom- és filmtörténész, műfordító, kritikus, író. Tucatnyi irodalom- és filmtudományos szakkönyvet publikált, mintegy ötvenkötetnyi műfordítást készített, és Gazdag Gyula filmrendezővel közösen öt megvalósult játékfilm forgatókönyvét írta. 1987-ben *A férfikor nyara* címmel regénye jelent meg.

Katedrál

Látszott végül valami az

*aero alexandria altdeutsche bagoj bambusz barok
basak boncuk buborék buket buzul csincsilá delta
deniz diamant dolmabach fáraó fatörzs felhő flemlis
flutis galaxy gótik görög grízes grossfield guttro gül
kare klein konfetta krepí krizett kura lale madeira
marine mastercarre méhselyt mercan midye mozaik
mutfak niagara óceán orhídea quattrix sárga sarmasík
screen square szallag szarkaláb szilvi szingapur
templom topkapi travertino twist yildiz yonca zebra*

mintájú üvegen át a gyerekkorodból?

Kicsi janicsárom,

idegen tűzfalak mögé
estél csapdába ki a számból,
s most úgy térsz vissza hozzám
a gyermekági lázba, mint egy bumeráng,
amit a temetőárokba kapartál ki,
ahova az ellenséges árvákat játszani
hordják a hadiözvegyek anyanyelvén.
Testvéreidet ugyanott akna cincálta szét.
Maradványaim terítik be a nyelvterületet,
ahová te most mint vesztőhelyemre törsz.
Nincs több szavam, akit mondani
maradt volna bennem barmi ero.

Fehér Renátó (Szombathely, 1989) költő, a Hévíz folyóirat szerkesztője. Kötetei: *Garázsment* (Magvető, 2014), *Holtidény* (Magvető, 2018).

Majd, ha fagy

Hétvégenként Anitaék szeretnek sokáig ágyban maradni, különösen, ha rossz idő van, és szürke minden. Egymáshoz bújnak, a paplant a fejükre húzzák, és Anita egyszer még azt is megkérdezte Norbitól:

– Na mi a véleményed?

– Miről?

– A mai napról.

A mi a véleményed a mai napról? azóta szállóige lett köztük. És egy szép, nyári szombat reggel, amikor a nap hét ágra süt, Anita, némi hentergés és tünődés után újabb, gyámoltalan kérdéssel áll elő:

– Ssz?

– Hmm? – feleli Norbi.

Anita abszolút, de abszolút nem szeretné, hogy érzelmi zsarolásnak tűnjön, de eljutott hozzá a filatelista központban szervezett időszakos kiállítás híre. Kivételes, egyedi lehetőség, ilyen véletlenek márpedig nincsenek, teszi hozzá, bár nem pontosítja, hogy mire érti. Strandidőben Ruszlán nélkül mennek el művelődni, és, bár Anita kezdeti lelkesedése gyorsan lankad, kíváncsiságot mímelve végignézik az összes kiállított darabot. Norbi lovasgiasan örül bárminek, ami egy bélyegben örömforrás lehet, leginkább persze a madaraknak, ugyanis az ornitológia iránti visszafogott érdeklődésük közös, és a középső teremben a John Gould stílusában készült sorozat tényleg gyönyörű; de találnak több dinoszauruszos példányt is – ami Norbit meglepi, Anitát nyilván kevésbé; tény azonban, hogy nem annyira a bélyegek, mint inkább a hozzájuk fűzött magyarázatok fogják meg a tekintetüket: *Europosaurus, az izolált zsuorodás iskolapéldája, félprofil, 5 zł 20 gr értékben* – olvassák.

– Látod, kicsim – örül meg Norbi –, ezek még nem a mostani zlotyik.

Küszvágó csér karcsú sziluettje, különleges darab, Bölömbikapár felborzolt tollakkal, aprólékos, 1930.

Ez a napjuk egyébként nagyon szépen sikerül, a kiállítás után vacsorázni mennek, egy romantikus helyre, ahol a pincérek, a békés fülleedség ellenére is zakóban és színes ingben pompáznak, mint kék-, illetve vörösbegyek. Az asztalukon gyertya ég, Norbi pedig, aki láthatóan szeretne erre a napra szívesen emlékezni, áthajol a láng fölött, és homlokon csókolja Anitát. Ő valami spéci, fűszeres sajtbundában, csóban sült csirkemellet kér, és amikor rájön, hogy felesége nem túl nagy meggyőződéssel eszi a büntetésízű rántott karfiolt,

anélkül hogy a szószét bántaná, letisztítja a bundáról a husit, a többit pedig, villára szúrva, továbbra is a gyertya fölött átnyúlva, Anitaival eteti meg.

– Ugye, de fincsi? – kérdezi, büszkén, mintha bizony az ő ötlete lett volna a csirkét így elkészíteni. A szokásosnál egyébként is jóval többet beszél, hogy pontosan miről, azt Anita elfelejti, arra azonban tisztán emlékszik, milyen gyakran mondja – szemöldökét minduntalan végigsimítva – azt, hogy *holott*, illetve, mutatóujjával tréfásan a levegőbe dőfve, hogy *ellenben*. Olykor elkezdi egy mondatot: „Ha belegondolsz, ha belegondolsz...” – de nem fejezi be, csak legyint, nem lemondóan, inkább derűsen és régimódián, ahogy Anita nagyapja mondhatta néha Elvirának ugyanezt, amikor még jól mentek a dolgok. Sokáig tehát minden jel arra mutat, hogy valami jelentőségteljes bejelentéssel fog hamarosan előrukkolni, Anita úgy érzi, búcsúvacsorán van, ami paradox módon valóságosabbnak tűnne – ahogy voltaképpen az egész kapcsolatuk is –, ha férje nem asszisztálna hozzá, hanem hagyná, hogy egyedül figyelje meg az eseményeket; egy idő után azonban, a tompa fény és talán az alkohol hatására is, mindketten elálmosodnak, és Norbi fizet.

– Ugye, adtál neki... – súgja még, miközben belekarol a felesége, és ő bólint:

– Bár továbbra sem vágom, miért kellene... mármint, hogy miért kellene borralalót adni valakinek, akinek amúgy állandó fizetése van. Ebben azonban már rég nincs egy cseppnyi zúgolódás sem.

– Mert ez a világ rendje – hangzik az évek óta változatlan felelet.

Levélváltásuk az oroszsal ekkorra rendszeressé vált, sőt, Anita már azt is tudja, mekkora szünetet tart Iván a különböző típusú e-mailekre adott válasza előtt; megszokta üzenetei cirkalmasságát, a körülményeskedést, amely mögé odaképzeli az összpontosítástól ráncokba futó homlokot, és frusztrálja saját, minden bizonnyal sivárabb, óvatos stílusa, az esetleges nyelvtani hibák, amelyekért találó meglátásokkal próbálja kárpótolni. Akárcsak hetekkel később, amikor hosszas latolgatás után a bélyegkiállításról számol be neki, egy olimpiai bajnokra tett pökhendi célzást ellensúlyozandó a díszes tollruhákra tér: *a természet látványa, írja, több más egészségügyi haszna mellett a közérzeten is jelentősen javít; a madármintás bélyegek ezáltal válnak származási helyük idealizálásának eszközévé. Ki tudja – élcelődik –, egy ilyen bélyeg talán még azt is elhitetné velem, hogy nálad, a messzi Moszkvában édenkert vár rám, bánhatjuk tehát, hogy manapság az emberek már nem küldenek egymásnak postán levelet.* Magától értetődik, hogy az efféle eszme-futtatások után várat magára a legtöbbit Iván válasza. Ezen a szombaton pedig, bár minden számítás szerint aktuális volna, és előzőleg Anita semmi feszélyezőt nem írt, szintén nem érkezik tőle üzenet.

Másnap este, a hét utolsó, alig túlélhető óráiban Norbival úgy döntenek, hogy megnéznék pár epizódot egy szitkomból, amely, ha nem komédiaként határozná meg magát, szappanopera lenne – ez esetben viszont nem követhetnék. Anita még gyorsan összedob valami majszolnivalót, rozsfalatkákat kéksajttal és szőlővel, bort tölt, aztán a film előtt még elszívna egy cigit, hangjukkal álmos fadongókat riasztva a petúniákról a szomszédos lakásba. Ha mindketten rágyújtanak, hiába a kitárt ablak és az évek során megereszkedett csipkefüggönyök, amelyeket az ablakon kihajolva a hátukra terítenek, a szoba megtelik füsttel és a lakás figyelmeztető szava, amely alkalomadtán azt is jelzi, ha odakozmált az ebéd, vagy ha a padlón magasan áll a por, többnyire felvijjog. Norbi értékeli, hogy van, aki az életműnőségüket felvigyázza, és, mint bohókás öregember tréfáján, úgy mosolyog, miközben ki kapcsolja a füstjelzőt.

Anita egyébként sok mindent megtesz, hogy közös lakásuk otthonosnak tűnjön, lelkiismeretesen takarít és kiegészítőket helyez el a szobák kritikus pontjain. „Ez a falrész itt olyan szörnyen szomorú!” – panaszkodott aznap is, mire Norbi a kerekas fotelbe kényszerítette, és arrébb szállította. „Szeretek így utazni” – repesett Anita; és egy pillantásra a tükörből is visszamosolyog.

Már a sorozat intrója is lemegey, amikor Anita telefonja megrezdül, végre emailje érkezett: egy, a beszámolóját Verka néven szignáló személy értesíti a *kedves, ismeretlen barátnét*, hogy előző este *Iván a nyirkos úton fénymacskákat kergetve tartott hazafelé, amikor egy nem várt bucka vagy más akadály, esetleg egy váratlan rosszullét, amely miatt elvesztette uralmát a kormány fölött, a járművet a külső sávról ledobta. Az útját álló vadcseresznye pozdorjává tört.* Iván egy moszkvai kórház intenzív osztályán fekszik, állapotja válságos.

Anita nem tudja, hogy illik-e a levélre válaszolnia – ehelyett félig teli borospoharát forgatja, belefúj, és megállapítja a felületi feszültség tényét, Norbi pedig, akinek fogalma sincs Ivánról, és még kevésbé a kapott üzenetről, végül csak mostanra szedi össze eléggé a bátorságát ahhoz, hogy meglepje a hírrrel: kihelyezték Párizsba.

– Nem is értem – mondja, amikor felesége kijelenti, hogy egyelőre még biztos nem tart vele. Hiszen Anita, mint minden oroszos, rajong Tolsztojt és a francia nyelvért, szereti az ínycsiklandóan bűdöske sajtokat, a bort, a bagettet, Chopint, és nemcsak gyerekkorában balettozott, de mindmáig, ha például a konyhában pepecsel, vagy ha – nagy ritkán – a port törölgeti, feleleveníti a régi lépéseket: kifordított lábfejjel áll meg, felemeli a lábát, kinyújtja, a másik lábikrájához görbíti. Liliomkönyűnek látja magát, kicsit hátrahajol, aztán előre, a keze a ronggyal a polcra lebben, végigsimítja. „Nagyon szép, hallod – bátorítja Norbi –, mi ennek a neve?” Anita arcát pedig ilyenkor betölti a gézengúz mosoly, petit pas du tout, feleli, és, mivel férje még annyira sem ért franciául, mint ő, egymagában kuncog a szójátékon.

– Bestializáltad az álmodat – mondja most félig viccből, félig fáradtan, mert Norbinak Párizshoz semmi köze, a pozíciót azonban, amit ajánlanak, bolond lenne nem elfogadni, még akkor is, ha közben nyilván szorong.

Két hónapra rá, az utolsó éjszakán, amit együtt töltenek, egy nagybátyjánál elköltött kimerítő ebéd után, ami miatt aludni abszolút képtelen, Anita feltesz neki pár rég halogatott, személyes kérdést, amelyek nélkül úgy érzi, nem engedheti a férjét elutazni. Ruszlán nyugodtan lélegzik köztük, és mindketten az alvó kutyát simogatják, miközben Norbi habozva közli, hogy most talán ilyesmibe nem menne bele. Másnap délután pedig, amikor belép új otthonába a Rue Dunois-n, nyújtózkodik, elszív az erkélyen egy cigit, és játszi könnyedséggel szokja meg a helyet – ahogy Ruszlán szokta meg egykor az ő lakásukat.

Ciao Bella!

Hát, itt vagyok Párizsban. Fura volt repülőre ülni és magam mögött hagyni mindent, amin eddig dolgoztam, de mint látod, én nem ijedtem be :D

Leszálláskor, miután kiderült, hogy a csomagomat nem sikerült elveszíteni (legközelebb majd jobban próbálkoznak :D), már ökörködtem is ezerrel. Ne félj, nem egymagamban, hanem a csajjal, aki a cégtől várt rám. Amúgy mivel is kezdjem? Talán azzal, hogy soha életemben nem éreztem ilyen szabadnak magam, mint most, hogy tudom, még sokáig nem kell hazamennem. Vagy a melóval, hogy túl legyünk a nehezén. Jelentem, az elődöm konkrétan vakvágányra tette a csapatot. A jó hír – és hatalmas meglepetés –, hogy az embereim továbbra is lelkesek. Most még pár napig szokom a terepet, de utána muszáj lesz majd azon agyalni, hogyan csináljak belőlük újra egységes csapatot. De miért is ne, elvégre, mielőtt idejöttem, már éveikig csak „még jobb csapatot” kovácsoltam egy alaptól profi társaságból. Kezdtett icipicit unalmassá válni...

Ismersz, mint a rossz pénzt, szóval biztos sejted, hogy már tükön ülök. Ez aztán a kihívás! A team is kreatívabb, nem mondom, hogy bármi bajom lett volna az otthoni HR-rel, de ennyi év után már nagyon monoton volt, a PR pedig tényleg a szívem csücske, ha most lennék ott, biztos, hogy egyetemre is arra mennék. Na de ez már a múlt zenéje. Az egyik fő feladat most, hogy egy hamarosan piacra kerülő vízsűrőnek „előkészítsük a terepet”, elég egyedi lesz, mert környezetbarát, kiszűri a csapvízből mikroműanyagot, hormont, antibiotikumot, kórokozókat, döglött patkányt és az ólmot, ami, mint sejted, nagy szerencse, mert mostantól mondhatom (és mondom is!) a csapatnak, hogy: „follow my lead!”

Párizs. Hát „csalódtam”. A sok kigyóhoz és békához képest, amit rámondtak erre a városra, hogy így szörnyű, meg úgy borzalmas, piszkosak az utcák és pökhendiek az emberek... sajnálom, de én szeretem őket. Még alig két nap telt el, mióta megérkeztem, és már azon pörgök, hogy el tudnám képzelni itt hosszabb távon az életem. Csak a nyelvet kell

megtanulni. És festeni, mert ha jól látom, azt itt illik :D (Majd veszek Ervintől pár magánórát, biztos hiányoznak már a Louvre-ból a dinoszauruszok.)

Egyébként meg fog lepni, milyen stílusos a szerény kis hajlékom. Kényelmes, praktikus és modern. Csak akkor ijedtem meg, amikor megláttam az asztal közepén a virágcserepet, de kiderült, hogy a kaktusz benne műanyag. Szóval esélyes, hogy kibírja mellettem :P Kérdés persze, hogy ha majd ti is kijöttök, elférünk-e hármasban, de hát max. költözünk egyet. Nehogy kijöjjetek a gyakorlatból, lol.

Amikor tegnap kinyitottam a hűtő ajtaját, vicces volt, hogy a kutya nem jelent meg egyből. Semmi torlódás, semmi „én is kérek” meg „ó, jaj, szánj meg, éhezem”. De túltettem magam rajta, gondolhatod...

Most még abban a fázisban vagyok, hogy reflexből keresem az ismerős arcokat. A reggel beszállt a liftbe egy mademoiselle, akiről a szemem sarkából azt hittem, te vagy. Még jó, hogy időben rájöttem a tévedésre, különben ki tudja, mi történt volna, és hordhatnád nekem egy francia börtönbe a levest. Ezt a liftet amúgy látnod kell! Egy, hogy henger alakú. Kettő, hogy a padlója is tükör. Persze a mennyezet is az, szóval a fejed fölött látod a lábnyomaidat. Csinálhatnánk pár érdekes dolgot egy ilyen helyen. A kamera miatt erről le kell mondanunk :)))

És valami, ami neked is tetszene: a tömbház előtt, a betonon áll egy fotel. Mintha csak rád várna, hogy elüldögélj benne. Ismersz, én ritkán mondom, hogy valami tökéletes, de ez az. A kárpitja már foltos, de nem tré, csak mintha az ágak közül sütné rá a nap. Azt is hittem az elején, hogy a világosabb foltok mozognak (a szél miatt), és kerestem a tekintetemmel a panel körül a fákat. Amik nincsenek. Pluszban úgy tűnt, hogy kenyérszagot érzek, pedig pékség sincs a közelben. Annyi, hogy egy ideje, ha nagyon süt a nap, mindig kenyérszagot képzelek hozzá. Biztos ismered, hogy van ez. Ja, amúgy ne aggódj, ha itt leszel, csak croissant-on és bagetten tartalak.

A munkába harminc percet utazom. Jobb, mint otthon.

A hétvégén biztos nem írok majd, welcome-bulit szerveznek nekem, csipogják a verebek, hogy kemény menet lesz. Nem semmik, ezek a francia verebek :)

Na, és te hogy vagy? Milyen a lakás nélkülem? Remélem, Ruszlán jól van. Ha most hétvégén Ervinnél leszel, add át neki az üdvözlőmet. Igen érdekes ember.

És persze, vigyázz magadra, egészben akarlak viszontlátni!

Miután kikíséri Norbit a reptérre, Anita nem buszozik egyenesen haza – a munkában szabadnapot vett ki, és most, hogy felmérte, mennyi időt kell estig értelmesen eltöltenie, rémülten eldönti, hogy vásárol magának néhány ruhát: az évenként – immár nem növési, hanem stílusokból – legalább részlegesen lecserélt gardrób továbbra is a gyermekkorában kapott gondoskodást idézi meg. Sőt, útközben a bevásárlóközpont felé még a vanília joghurtra is kedve támad, hiszen köztudott, hogy az milyen jó kedvre tudja az embert deríteni. És akkor már érdemes lenne pár más, ha nem is elengedhetetlenül fontos, de azért hasznos dolgot beszerezni, mint például egy új kaktuszt, ahelyett, ami a múltkor leájult a polcra, meg egy olyan padlómosásra használható, jópofa, kefetalpú papucsot, amiről a múltkor a kolléganők meséltek (Anita nem hallgatózik, ennek ellenére megüti a fülét néhány, mellette folytatott beszélgetés). A bejáratnál ijesztő látvány fogadja, a forgóajtó duplaüvege közé veréb szorult, a jó ég tudja, hogy. Még csapkod, verdes, integet vagy mit csinál a szárnyával egy szinte teljesen összepréselt madár. Két munkaruhas férfi próbálja körülötte az ajtót szétbontani, Anitának tetszik, hogy nem hagyják csak úgy bent pusztulni az állatot. Persze nem hagyhatják, mert akkor ő nem jönne többet ebbe az áruházba. Ott akar maradni, végignézni, sikerül-e a verebet kiszabadítani, de egy biztonsági őrré lép, mutatoujjával megpöccenti a karját, és a másik bejárat felé mutat. Mázlija van – mármint a biztonsági őrnék –, hogy hétköznap történt a baleset, hétvégén biztosan nem lenne ilyen könnyű szétosztatni az összeverődő tömeget. Anita eldönti, hogy amikor végzett, erre jön vissza, megnézni, mi a helyzet, de a vásárlás a vártnál sokkal jobban elhúzódik, mert megiszik egy jeges kávé – talán az idén utolsó jeges kávéját – is, sokáig válogat a csodaszép, és amúgy is leértékelt fehérneműk között, megállapítja, hogy nyílt egy új ci-

pöbölt, és vételez egy pár tarka vászoncipőt, illetve bemegy a könyvesboltba is, mert Norbi hiányában több ideje jut a művelődésre. Csak amikor az autóbuzson a reklámtáskák köze vackolódik, és felüti az egyik frissen beszerzett regényt, jut eszébe, hogy kifelé jöttében nem ellenőrizte a verebet.

És, mintha nem alakult volna ez a nap már így is épp elég csapnivalóan, Ruszlán bánatos ábrázattal, a konyhában, egy vértócsa mellett ülve vár rá (vagy még inkább: Norbira). Orrából vékony, piros patak szivárog megállíthatatlanul. Anita rémülten mellé térdel, megcirógatja a kutya palaszürke pofáját, megpuszítja a homlokát, ahogy csak tudja, bátorítja. Pár csepp vér a combjára csöppen, aztán Ruszlán elrántja a fejét. Anita tehetetlen. Hideg vizet itat vele, és jobb híján egy zacskó fagyasztott borsót is a pofájára tesz, mivel azonban mindez nem segít, kipakolja a vásárfiát, aztán felszerszámozza a kutyát (hám, póráz, szájkosár), és elindulnak az állatorvoshoz.

A közel félórás vizsgálat után Ruszlán nélkül tér haza: a kutya másnap reggelig a rendelőben marad, addig is elvégeznek még pár tesztet és adnak neki erősítő szurit; de reggel, amikor Anita visszamegy érte, a megszeppent állatorvos még mindig nem tud neki mást mondani, mint hogy meg kell várni a laboreredményeket, majd hozzáteszi, sajnos úgy tűnik, találtak Ruszlánnál valamit. De egyelőre nem menne részletekbe.

Anita otthonról felhívja a teamleaderét, kivesz még egy nap szabit, szekrénybe zárja a Norbi után maradt, buborékos hangulatlámpát, majd a fotelba rogy, és levelet ír Ivánnak, kicsit feszengve, egyrészt, mert a napokban sajnos elhanyagolta, másrészt, mert a telefonján lehetetlen beállítani a cirill betűket (valamivel – állítólag – nem kompatibilisek), a számítógépet viszont egyáltalán nincs kedve bekapcsolni, így a fonetikus átírással kínlődik. Nyilvánvaló, hogy a latin betűk akcentust visznek a szövegbe, a törődés pedig, ami ott lakik minden lágyítójelben, az aposztróftól teljesen idegen.

Mint minden nem túl sikeres közös ebéd után, amikor a csalódást végre kiheverte, Ervin most is végiggondolja, mi az, amit Anitának feltétlenül el kellett volna mondania. A monológhoz, amit a fejében forgat, már évek óta, viszonylagos rendszerességgel visszatér, illetve időnként, ha alkalmasnak látja a pillanatot, néhány részletét a valóságban is megsúgja unokahúgának, a beszéd azonban elejétől végéig sosem hangzik el, Anita pedig nem mutat különösebb hajlandóságot az itt-ott elkapkodott gondolatfoszlányok egymáshoz toldására. Kétli, hogy nagybátyja még bármivel meg tudná lepni. A szóban forgó monológ érzékeny remélt elhangzásának körülményeire, és azok függvényében változik, ez alkalommal például kitért volna a kertre is, ami Ervin előző napi álmában jelent meg, és ami-ben ő némi vizsgálódás után felfedezte Anitát. A kertet egyébként először parknak nézte a szabályosan elrendezett ágyások és a kőszökökút miatt; csak később tűnt fel a háttérben a két nyugágy, az egyik piros-kék csíkos, a másikon kék-fekete kockás matraccal, közöttük a hely eleganciájához semmiképp sem illő, műanyag kerti asztalka, a háttérben pedig egy fehérre meszelt, tornácós hétvégi házikó. Ervin álmában Anita egy fiatal platánfa tövében állt, és mintha várt volna valakit, zavartan tekingetett körbe, majd hátralépett, egészen a fához, hogy bal tenyerét a foltos törzsre tapassza. Jobbjával oldaltáskájába nyúlt, cigarettát húzott elő (szóval nem igaz, hogy már rég nem dohányzik!), meg egy öngyújtót, majd hátát könnyedén a platánnak támasztotta, a kerti ösvény felé gondosan szeb-bik profilját fordítva fújta a füstöt egyenes sugárban maga elé. Ervin erre az álomra már csak mint látomásra gondol, egyrészt, mert könnyebb és izgalmasabb is felidéznie, mint a szokványos álmot, másrészt, mert annál jóval színesebb. Lehetetlen, döntötte el még reggeli közben, hogy ne lett volna belekódolva valami üzenet, amelyet kisilabizálva unokahúgának újabb szívességet tehet. Az értelmezésnek többször nekiveselkedik: a lehetőségekhez mérten pozitív kicsengést keres, egyre egyértelműbb azonban, hogy a látottak el-lenállnak az ilyesminek.

Mint mindig, most is elképzeli, hogy alkalmas irányba kanyarodott a beszélgetés, és ebéd közben, talán már a levesnél belevágott, kezdetben merev testtartással, a tányér szélére támasztott kanalát feszült figyelemmel vizsgálva, de aztán, amikor már kellőképpen beleme-gedett, nem használta már kötőhangként az ööö-t és az aaaa-t, és nem kerülte tovább

Anita tekintetét, szépen, megfontoltan artikulálva terjesztette elé maga nemében egyedülálló, visszautasíthatatlan ajánlatát. Kezét, amellyel szokása beszéd közben a száját kényszeresen eltakarni, most az asztalon hagyta, és időnként, ha szünetet tartott, hogy összegyűjtse gondolatait, mutatóujját a levesestányér szegélyét díszítő epermintákon futtatta végig.

Hosszú évek óta tervezi ezt a híres beszédet. Egy hokedlire huppan, billeg, nyögve időz el néhány alapos megfontolást igénylő szöveghelyen. Néha olyan, mintha a tyúkoktól remélne segítséget. Az, hogy már a levesnél terjengős eszmefuttatásokkal megszakítani az ebédet igen kontraproduktív, nem merül fel benne, de nem is igazán merülhet, ő ugyanis inkább csak főzni szeret, a táplálkozás folyamata viszont hidegen hagyja, madárétkű, és korántsem tartja ördögtől valónak, hogy szóval tartsa unokahúgát, míg az átverekszki magát az elé halmozott ételhegyeken.

Más kérdés, hogy az a fránya beszélgetés már évek óta sosem kanyarodik az Ervinnek kedvező irányba. Anita nem mond olyasmit, amibe nagybátyja belekapaszkodhatna: ez alkalommal például igen hasznos lett volna – már Ervin monológjának szempontjából is –, ha beszámol Norbi elutazásáról, és nem hagyja, hogy arról nagybátyja éppen az érintettől értesüljön nem sokkal azután, hogy Anita távozott tőle. Így tehát nem hangozhattak el a következők:

„Arra nagyon figyelj, hogy ha már elment, utána fokozatosan egyre kevesebbet kommunikáljatok. Rögtön elvágni minden szálát nem lehet, és várhatóan lesznek visszaesések, amelyek során órákig szkájpoltok, és szavadat veszi, hogy hamarosan követed Párizsba. A lényeg azonban, hogy, amennyiben a dolgok a maguk természetes rendje szerint alakulnak, a téged hozzáfűző rengeteg emlék lassanként elhalványul. Ha teheted, ne látogasd meg, és semmiképp se költözz ki hozzá. Gyanúm szerint nemsokára úgyis találász magadnak valakit, aki eléggé emlékeztet rá ahhoz, hogy ne legyen hiányérzeted. Nem véletlenül mondják, hogy amikor egy ajtó becsukódik, kinyílik egy másik, ami ugyanabba a szobába vezet.

Hidd el, nem fogalmaznék ilyen kategorikusan, ha nem tapasztaltam volna meg a fentiek szöges ellentettjét éppen a saját bőrömön. Tudod, bizonyos szempontból kifejezetten szerencsétlenül alakult, hogy gyermekkoromban pont a dinoszauruszok keltették fel az érdeklődésemet, az elmúlt néhány évtizedben ugyanis igazi Nagy Bummnak voltunk tanúi: az őshüllőkről való tudásunk meghatározódott, egyik izgalmas felfedezés követte a másikat, visszarepítve engem a boldog kezdetekhez, azaz teljesen elfedve a tény, hogy visszahozhatatlanul kihaltak ezek az állatok. És ellehetetlenítve számomra a továbblépést, valami komolyabb irányba... Mert az őslényfestő búcsúja a theropodáktól eredendően félresikerül.

Ez nyilván mellékes lenne, ha nem határozta volna meg régtől a világ egyéb dolgaival – mindenek előtt: veled – kialakított viszonyomat. Mire azonban – meglehetősen váratlanul – az életünkbe csöppentél, nekem már megvoltak a mindenféle megrögzötéseim, amiket képtelenség lett volna levetköznöm. Mindjárt megérted, mire gondolok. Fontos azonban, hogy tudd, tényleg nem számítottunk rád. Anyád nagyanyád testalkatát örökölte, amennyiben szörnyen, szerintem egészségtelenül vékony volt, és – gondolom, ezt leplezendő – mindig bő ruhákat hordott. De nem is ez volt a legmervadóbb, hanem, hogy amúgy sem sok időt töltött akkoriban itthon. Tudtuk egyrészt, hogy munkát vállalt valami boltban, nyilván ebből finanszírozta a szenvedélyével kapcsolatos kiadásait. Másrészt, mint állította, egyetemre járt, bár ezt mi nagyanyáddal, úgymond, kötve hittük. A legtöbb területen sokkalta rátermettebb volt nálam, minden nehézség nélkül eltiint például otthonról, és ehhez nemhogy nem kellett falaznom neki, hanem jellemzően engem is megtévesztett. Például esküdni mertem volna rá, hogy aznap kétszer is láttam teával a kezében visszavonulni a szobájába – miközben ő már napok óta nem tette be a hozzánk a lábát. Ezt úgy értem, hogy bármennyi ideig is hiányzott, mindig az volt a benyomásunk, hogy ott van. Az eltűnésnek egyszerűen virtuóza volt. Az utolsó néhány hónapban köddé vált, és amikor újra megjelent, mindkettőnk, Elvirát és engem is kész tények – a te kész tényed – elé állított.

El sem tudod képzelni, mennyire örültünk neked. Én akkor már túl voltam egy s másón – a borzalmas katonaságon, meg azt követően az Ágival való szakításunkon –, és bizonyos értelemben nyomasztott, hogy úgy éreztem, mindezek ellenére sem komolyodtam meg. Sokkal inkább éreztem magam – megkeseredett és sokszor szenvedő, de – kamasznak, mint fiatal felnőttnek. A megjelenésed számomra csodálatos, ajándékba kapott felelősséget jelentett. Úgy hittem, a nevelésed feladat, amelyhez meg kell érnem, és ha ez sikerül, az majd a többi problémámat

is orvosolja. Főként ezt az öslényes dolgot, amivel nem tudtam, mit kezdeni, mert magam mögött sem hagytam még, de már azt is éreztem, hogy témának így, ilyen formában nem elég fajsúlyos. Egy szó, mint száz: téled vártam, hogy megértesd velem a hivatásom mélyebb értelmét, és mint látni fogod, ebben tulajdonképpen nem is csalódtam. Hogy nagyanyád mit érzett, azt ugyanakkor nem tudom biztosan. Ő addigra már túl volt rajtunk – mármint anyádon és rajtam –, ennek megfelelően nyilván megvoltak az ilyen-olyan nevelési tikkjei. Az örömhöz is nehezebben szokott hozzá, állandóan attól félt, hogy nagy ünnepek után okvetlenül valami még nagyobb szerencsétlenségnek kell történnie. Tekintete, mint a fadongó, alig pár másodpercre pihent meg fölötted, mielőtt továbbbrent volna. Ennek ellenére furcsa cinkosság alakult ki közöttünk – nekem tulajdonképpen erről szólnak a legszebb családi emlékeim. A két hokedlire állított mőzeskosár fölé hajolva – mert stilszerűen ez volt neked, nem bölcsöd –, összedugtuk a fejünket, és egymást kérdeztük vég nélkül: na, és még milyen lesz a gyerek?

Kezdetben, amikor nekiláttam felfedezni a házunk környékét benépesítő öslényeket, nyilván meg sem fordult még a fejemben, hogy az elválás mesterségét gyakoroljam be általuk. Éppen ellenkezőleg, egy otthonos táj kialakítása volt a célom, mert bármily háborítatlan viszonyban voltam is anyámékkal, igazán fésztelenül sosem éreztem magam mellettük. Az, hogy más, velem egyívású gyerekek társaságát keresni tulajdonképpen eszembe sem juthatott, neked nincs mit magyaráznom. Egyszerűen nem voltak szomszédaink. Csak Elvira egy-két barátnője látogatott el hozzánk időnként – ilyenkor römiztek, vagy ha a férjük is elkísérte őket, apánk bevonásával kanasztáztak. Gyermekük egyiknek sem volt, ha mégis, hát sose hozta magával: talán valami okból nem számítottam kívánatos társaságnak. Ha vendég jött hozzánk, igyekeztem nem zavarni, leléptem. Anyám sosem mondta ki expliciten, erre nagyon vigyázott, de véletlenül elejtett félszavakkal azért finoman éreztettem, hogy a családi lét számára komoly lemondásokkal járt, és bizonyos, közelebről meg nem nevezett veszteségekkel, így – bár nem hinném, hogy ezzel tisztában lett volna – elég gyakran volt rossz lelkiismeretem miatta.

Otthon egyébként ritkán lehettem teljesen egyedül: anyáddal sokáig egy szobán osztoztunk, tudod, a földszinten, a folyosóvégén, amiben most egyedül lakom. Az ablak alatt, a ribizkebokrok helyén akkoriban nem nőtt még semmi – ellenkező esetben nem is tudtam volna olyan könnyen meglőgni. Nem voltunk különösebben jóban anyáddal (ő akkoriban senkivel sem volt különösebben jóban), a diszkréciójára azonban mindig számíthattam, jobban is, mint azt akkoriban gondoltam volna: soha egy szóval sem utalt Elviráéknak az erdőben tett kirándulásaimról. Ők egy dolgot feltétlenül tiszteletben tartottak: a szobánk a mi felségterületünknek számított, ahová nem léptek be, főleg nem kopogás nélkül, de még úgy sem igazán, inkább mi mentünk át a nagyszobába, ha beszélni valójuk akadt velünk. Viszonylag ritkán akadt. Ennek ellenére magam sem hittem, hogy évekig sikerül megőriznem a titkomat. Tulajdonképpen már kezdetben azt gyanítottam, és kamaszkoromtól aztán biztosra vettem, hogy anyámék – illetve később már csak Elvira – tudnak arról, hogy el szoktam kószálni, és nagyvonalúan szemet hunynak felette; ettől nyilván még bátrabban tűntem el, esetenként egész napokra. Csak később, teljesen véletlenül derült ki, hogy anyámnak fogalma sem volt semmiről; amikor végül megtudta, borzasztó sokként élte meg, hogy annyi éven át az orránál fogva vezettem. Abban az időben már én is felfogtam, hogy az erdőben gyermekként tett sétáim korántsem voltak olyan veszélytelenek, mint amilyeneknek képzeltem őket, és felelőtlenség volt részemről, hogy egyetlen felnőttnek sem szóltam. Másrészt nyilván tudod, mennyit aggódik Elvira, világos volt, hogy nem avathatom be, túlságosan féltene ahhoz, hogy elengedjen. Pontosan tudtam, hogy amúgy is fél mindentől, amitől csak lehet: apánktól, a sötétségtől és a kísértetektől, a nemzethaláltól, attól, hogy a vad-disznók letarolják a dohányvirágot, amit a ház elé ültetett, legfőképpen pedig attól, hogy elfogy az országban az élelem, és éhen halunk. Reálisnak tűnt, úgyhogy gyakoroltam: sokszor napokig csak vízen éltem, remélve, hogy így ellenállóbbá válok a küszöbön álló éhínséggel szemben. A koplalást legtöbbször a kirándulások közben talált számocák törték meg, azoktól mindig elcsábultam. Viszont csak sokkal később jöttem rá, hogy anyád eltűnései is hasonló félelmekből eredtek. Azt tervezte, ha minden menthetetlenül rosszra fordul, inkább fájdalommentesen elvész a föld színéről, mint hogy katasztrófa áldozata legyen.

Egy idő után megtanultam, merre menjek, ha meg akarom hallani a titokzatos trappolást, érezni akarom, hogy remeg alattam a talaj, vagy olyan bokrokat vágyom látni, amelyek csontváztorzók alakját viselik. Nem félttem semmitől, sem a nehéz léptek zajától, sem a távoli cser-

jék között felhangzó testetlen csörtetéstől, de még attól a levedlett, zsírpapírfinom hüllőbőrtől sem, amit egy sétám alkalmából utamba fúj a szél. Magabiztosságomat vicces módon elsősorban annak köszönhettem, hogy minden lépésnél az otthonunkra emlékeztetett valami: a fejem fölött a lomb úgy zizegett, mint Elvira műszálás pongyolája; a száraz avar illata az Inka kávéét idézte, amit anyámék méla undorral, de töretlenül ittak. A kávéfőzéssel apám foglalkozott, miután egyszer, részéről meglepő józansággal kijelentette: »Rossz, nem rossz, a fő, hogy elhiggyem: életet ver belém!«

A fák törzse őz- és vakondbarna volt, éppen, mint a nagyszoba párnás székein a buzat; a hadtestekben vonuló hangyákat már a konyhánkból ismertem. Tudod, nem csak a dinoszauruszok tettek rám mély benyomást. Imádtam a mókusokat, akik már első vagy második sétámon a válamra merészkedtek, jó érzékkel felmérve nemcsak, hogy nem ártanék nekik, hanem azt is, hogy zsebemben időként kecsket tartok. Kergettem a lepkéket és az aljnövényzetben hatalmas ugrásokkal közlekedő kecskebékákat. Egyszer kiraboltam egy rigó fészket, abban a reményben, hogy a tojásokat sikerül otthon, mindenféle improvizált melegítő módszerrel kiköltennem. A fáról lefelé másztamban a számban tartottam a zsákmányomat, nehogy megsérüljön, otthon forró vizes palackból és gyapjúzoknikból építettem fészket. A palackot rendszeres időközönként cseréltem, éjjelre is beállítottam a vekkert, amit anyád kifejezetten nem díjazott, de a három gyönyörű türkizzöld tojáska nem mutatott aktivitást. Három hónapig vártam, mielőtt végül elástam őket egy konzervdobozban.

A tisztáson, a háztól nem messze rókát láttam, és megesett, hogy triceratopsot. A magasban ölyv, kánya vagy valami efféle körözött, és azon a kövér tölgyfán ott, amely mellett, ha az ablakon kimásztam, az erdőbe tartva elhaladtam, két pterosaurus gubbasztott, egymáshoz bújva, időként lökdösődve a jobb helyért. Nyilván a belépést őrizték. A barlangot, ahova a legtöbb sétám vezetett, három süldő velociraptorral osztottam meg, akik jellemzően ügyet se vetettek rám, és egy alkalommal – még arra is emlékszem, hogy éppen aranyat kerestem a patakban –, megállt mellettem inni egy hús-vér allosaurus, én pedig még tőle sem rezeltem be. Azt hiszem, óvatos tapintattal figyelmen kívül hagytam a tényt, hogy kedvenceim zöme elvben ragadozó.”

Papp-Zakor Ilka 1989-ben született Kolozsváron. A Babeş-Bolyai Egyetem Bölcsészettudományi Karán tanult orosz és magyar filológiát. Műfordítással is foglalkozik, eddig Jerzy Pilch és Janusz Głowacki írásait fordította lengyelről magyarra. Két kötete jelent meg, az *Angyalvacsora* a JAK+PRAE. HU, valamint *Az utolsó állatkert* a Kalligram Kiadó gondozásában. Első regénye *Majd, ha fagy* címmel jelenik meg 2021 őszén.

Igazgyöngy, hús, Kleopátra

Kleopátra olvasztott gyöngyöket ivott.
 Ecet marta szét az igazgyöngyöket,
 jutott belőlük minden borospohárba.
 Egyetlen lakomán elfolyt tízmillió sestertius.
 A drágakövekkel kirakott, márvány éjjeliedények
 belső falán évezredes, drága lepedék.
 S ő, az istennő, az Ízisz-más is
 csupa igazgyöngy: nemcsak nyakdísz,
 hajkoronája, pupillája, körme, hanem
 a sötét bőre alatt fehéren ragyogó húsa is.
 A romlandót, a belső részeket a múmiából
 ki kell majd kaparni úgylis. Miért ne legyen hát
 a testben valami, ami ezeknél maradandóbb?

Kötélvastag szakáll

Orpheusz után elindultak a fák,
 Väinämöinen beénekelte őket,
 egyre mélyebbre a földbe,
 lesüllyesztett minden vetélytársat,
 minden mitikus dalnokot.
 Orpheusz nem szokta meg a lápon járást,
 nem hordott fenyőháncscsizmát,
 nem növesztett földig érő,
 kötélvastag szakállt.
 A hinta lendül, könnyű kicsúszni,
 lehullni pár percnyi felívelés után,
 hatalmas cuppanással.
 A láb puha, beszippant,
 nem ereszt, fojtogat.
 Kapaszkodó kellene,
 a szederfa egyik ága,
 a hinta kötele,
 egy mitikus szakáll
 elszakíthatatlan szálai.

A vidra mélybe száll

A krokodil tátott szájjal alszik.
A fogai közt belátni a mélybe, a hasüregébe.
A vidra, mint egy vizesbarlangba, beleúszik.
Kőből van a két állkapocs, szilárd nyílás,
nem zárul be sosem, nyitva tartja a megdöbbenés.
A vidrának nem kell lámpás, kötél, nitt, karabiner,
nem kell fejfedő, akkumulátor, meleg állandóság.
Mancsára nem húz kesztyűt, lábára nem kell bakancs.
A vidra nem ismeri a halászcsomót, a szorítónyolcast,
nem látott még beülőhevedert.
Agyaggal keni be a testét, neki ennyi csak a felkészülés.
A vidrát nem fenyegeti kihűlés,
nincs omlásveszély, nincs áradás.
Nem is jelenti senkinek, mikor mélybe száll.
Elég az elhatározás, a tett nem késik soká.
A vidra bosszút állni megy, szétrágja a krokodil
belső részeit, bejárja minden üregét.
A vidra mintha a föld gyomrában lenne,
a halál szorításában, három napig.
A krokodil fájdalmában még egy utolsót kiált,
szája tátva marad, vidránk végül győztesen kiúszhat.
Halál! Hencegtél? Hol a te diadalmad?

■ **Polgár Anikó** (1975) költő, műfordító, irodalomtörténész, a komáromi Selye János Egyetem tanára. Legutóbb megjelent könyvei: *A föld, a tenger és az ég. A bizánci költészet gyöngyszemei* (Kalligram, 2018), *Paleocsontevés* c. gyermekverskötet (Anser Társaság, 2019) és a *Poszeidón gyöngyszakállja* (Kalligram, 2020) című tanulmánykötet. Dunaszerdahelyen él.

Fotó: Moravcsik Borka

Minek szenved, aki nem bírja

- A szex megoldaná a problémáidat.
- Tessék? – Hanga kellemetlen szúrást érzett a gyomrában a pszichológus váratlanul of-fenzív kijelentésétől.
 - Le kellene feküdnöd valakivel. Akkor meggyógyulnál. Elmúlna az asztmád.
- Hanga ebben a pillanatban érzékelte, hogy egy hatalmas szarvasbogár mászik komóto-san a padlón, a kettejüket elválasztó íróasztal előtt.
 - Még csak tizennégy éves vagyok – nyögte ki végül.
 - Ugyan már – felelte dr. Menyhárt –, a lányok ebben a korban már rég túl vannak rajta. Hanga egyre kényelmetlenebbül érezte magát.
 - Nem hiszem, hogy az osztálytársaim túl lennének rajta – motyogta lehajtott fejjel.
 - Dehogynem. Biztos lehets benne – folytatta egyre magabiztosabban a pszichológus –, legföljebb te nem tudsz róla.

Hanga látta maga előtt az osztályt, az Apáczai Gimnázium komor falai között a kék iskolaköpenyes, jó tanuló lányokkal, eminens, pattanásos fiúkkal. Igyekezett minél gyorsabban elhessegetni ezt a bizarr gondolatot, és megpróbált teljesen a szarvasbogárra összpontosítani. Minden figyelmét a bogárnak szentelte – amely lassan, de szemmel láthatóan cél-tudatosan haladt keresztül a fény-árnyék váltakozó pászmái között –, hogy kiszakadjon a pszichológusi szoba hirtelen fojtogatóvá vált levegőjéből. Minél távolabb kerüljön innen, ahol dr. Menyhárt ilyen leplezetlenül méregeti őt, és soha, de soha ne jusson eszébe a jö-vőben a visszataszító gondolat, vajon dr. Menyhárt éppen mit forgatott a fejében, miköz-ben ezeket a szavakat mondta, alig észrevehető, azután egyre inkább kiteljesedő, elégedett mosollyal a szája körül, ahogy láthatóan elengedte magát, és már nem feszélyezte az elsőre tiltottnak tűnő gondolat. De lehet, hogy cseppet sem feszélyezte, talán pontosan erre várt, erre ment ki az egész terápia, hetek óta erre készült, hogy kimondhassa, végre előhúzhassa az aduászt, és még jó, ha csak azt.

Hanga tekintete ide-oda cikázott a menekülőutat keresve, miközben mondatokat pró-bált fogalmazni, miért kell azonnal indulnia, félbeszakítva a mai ülést. Oroszlánszelídítő-ként hipnotizálta a magas, inas, nagy kezű, fehér köpenyes férfit, nehogy megmozduljon, eszébe ne jusson előjönni az íróasztala mögül, meg se forduljon a fejében bármi, ami több, mint a szavak általi megalázás, az a határátlépés, amellyel durván benyomult a lány intim érzelmi szférájába, hogy összetapossa ködös és naiv kamaszos álmait.

Amikor végre kijutott, nagyot kortyolt a szabad levegőből, mélyen belélegezve az őszi avar csípős illatát, és hirtelen teljes erővel rátört a hasfájás, az a rossz fajta, amelyet négyéves kora óta ismert, és amely gyerekkorában akkor támadott orvul, ha az anyja messze volt. De most már tudta, hogy ennek semmi köze az anyjához, illetve van, de nem úgy, sokkal átételesebben, bár ezt még nem tudta szavakba önteni. Azt azonban tisztán érezte, hogy az ijesztő és kellemetlen érzet hosszú időre társául szegődik, és nem fog tudni szabadulni tőle.

Ide sem jövök többet, mondta ki félhangosan, miközben szétmázolta a könnyeket az arcán, ahogy elhaladt a szanatórium másik épülete előtt, ahol korábban feküdt, és ahol dr. Menyhárt terápiáját javasolta neki a főorvos. Szecska főorvos többször is megcsinálta vele a terheléses tesztet, amit, mint később megtudta, csak egyszer lett volna szabad, és a harmadik alkalommal boldogan szaladt körbe az eredményt lobogtatva a kezelőben – Ugye, megmondtam, hogy ez a gyerek asztmás!

Az osztályos orvos, dr. Czene, miután felvették az osztályra, megvárta, míg a gyerekcsoport elindul uzsonnázni az ebédlőbe.

– Hanga, ma ki kell hagynod az uzsonnát – szölt utána. – Most van időm, hogy megvizsgáljalak.

A hatágyas kórteremben félmeztelenre vetkőztette a tizennégy éves lányt, és lefektette az ágyra. Hosszan hallgatta a tüdejét, először fonendoszkóppal, majd a fülét a mellére illesztve. Különös alaposan nézett végig mindent, sokáig vizsgálta.

– Vedd le a nadrágot. A bugyit is – utasította.

Hanga lángvörös arccal, vonakodva engedelmeskedett – Nem tüdőgyógyász vagy, baszd meg? – kérdezte, de csak magában, némán szuggerálva dr. Czenét. Talán meg is tagadja az utasítást, ha a nagypja nem ismétli el ezerszer kedvenc kis tanmeséjét, amikor valaki beteg volt a családban. Hanga most nem tudta felidézni az egészet, de az utolsó mondat beleégett az agyába, amikor a király kikéri magának, hogy az udvari doktor előírjon neki bármit is. Hát ki vagy te, hogy nekem parancsolgatsz? Hiszen én vagyok a király! Én viszont az orvos vagyok, feleli a doktor, és ezt olyan jelentőségteljesen mondta Nagypapa, hogy a lánynak eszébe sem jutott tiltakozni, bár minden sejtjében érezte, hogy ez nagyon nincs rendben. Annál is inkább, mivel Czene doktor puha, kövér, izzadós ember volt, és fiatal kora ellenére – még nem töltötte be a harmincat, bár előnytelen fizikai adottságai miatt jóval többnek látszott – erősen kopaszodott. Hájás arcában apró malacszemek ültek, és késpengeszzerű szájával úgy tátogott, mint egy kacska. Feltűnően izzadt, ahogy szétnyitotta a lány szeméremajkait, és komoly ábrázattal úgy tett, mintha vizsgálná. Ekkor váratlanul benyitott egy kisebb gyerek, mivel a csoport addigra végzett az uzsonnával. Hanga megsemmisülten magára rántotta a bugyiját, és sietve felöltözött. A gyerek tátott szájjal nézte, nem engedte el a kilincset, mögötte nyakát nyújtogatva bámméskodott az egész csoport.

Pár hete engedték haza a gyermekszanatóriumból a főorvost elégedettséggel eltöltő diagnózissal. Mostantól asztmás, ami ugye pszichoszomatikus betegség, ezért beutalták pszichológushoz. Hanga minden héten egyszer, tanítás után feljárt dr. Menyhárthoz a hegyre beszélgetni. És most ez is kezdi.

A buszmegállónál edzőcipőjével dühösen belerúgott egy halom összesöpört száraz levélbe. Elege volt mindenkiből és mindenkiből. Aznap a pszichológusi szobában grasszáló szarvasbogárról álmodott, álmában óriásira nőtt, és felnyársalta dr. Menyhártot. Dr. Czene nem szerepelt az álomban, őt ébren látta még évekig, amint nagyokat rúg a puffedt testébe, és a disznó az életéért könyörög.

Reggelenként abba hagyhatatlan köhögőroham gyötörte, fuldoklásal indultak a napjai. Így kellett iskolába indulni, oxigénhiányos, elcsigázott állapotban, kora reggel felpréselődni az ázott kabátok áporodott szagát árasztó, levegőtlen, tömött buszra. Inkább elindult gyalog, lefelé a meredek utcán, végig a Szépvölgyi úton a kocsisorok mellett a benzin-

gőzben. Hangosan köhögött, az egyik kerítés mögül egy kutya visszaugatott. Fuldoklott, minden tagja fájt. Mire leért a Kolosy térre, elege lett mindenből. Lehetetlen volt így iskolába járni. Visszafordult, és felszállt a végállomáson várakozó, teljesen üres 29-es buszra. Leült egy ülésre, várta az indulást. Úgy érezte, egyetlen vékony szálon lóg a busz tetejénél is magasabbról, de a szál nem kapcsolódik sehova. Légüres tér veszi körül.

Két megálló után leszállt, lassan bandukolt a kapujuk felé. Egy lélek sem járt arra.

– Te mit keresel itt? – lepődött meg Vera, aki még nem indult el otthonról. Az étkezőasztalnál ülve kávézott hálóingben, és a második cigarettáját szívta.

– Rosszul vagyok – mondta Hanga, és még kabátban az ablakhoz lépett, hogy kinyissa. – Miért cigizel bent? – kérdezte szemrehányóan.

– Már elmentél. És kint hideg van.

– Megígérted, hogy nem dohányzol a lakásban. Már teljesen feketék a falak a sarkokban. Borzalmas szag van, megfulladok.

– Büdösben még nem fagyott meg senki – jelentette ki Vera. – Felöltözöm, és kiviszlek a Korányiba.

– Nem akarok odamenni. Látod, hogy az infúziótól nem gyógyulok meg. Tönkrement az összes vénám, nem bírom tovább a szurkálást. Kérlek, csináljunk valami mást. Nem utazhatnánk el valahova, egy időre kettesben?

A lelke legmélyén segítségért kiáltott a korábbi jó tanuló Hanga, akivel soha nem törtenhetett volna meg, hogy megbukik a gimnázium első osztályának első félévében. Ő mindig tudta, mit kellene tenni, és ha nem is körvonalazódott pontosan, de most valamit mégis sikerült belőle megfogalmaznia – A betegség ellen csak egészséggel lehet küzdeni. Nem kórházzal és infúziókkal.

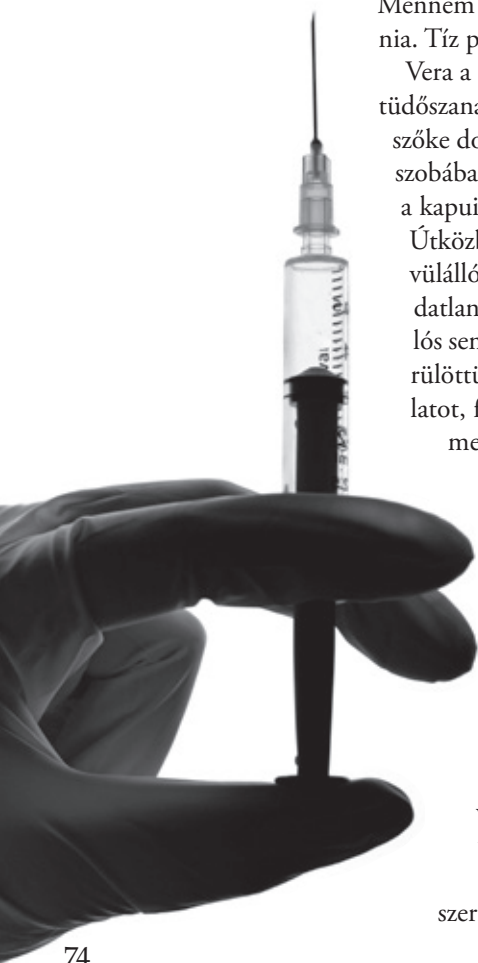
Tisztán érezte, hogy olyan rendhagyó úton kellene elindulniuk, amely megszabadítja őket a kényszerpályától, amelyen vezető nélkül, egyre gyorsuló ütemben rohan a mozdonyról lekapcsolt szerelvényük, és ha nem húzzák meg a vészféket, a szakadékba zuhannak.

– Most nem tudok elutazni. Ki van zárva. Azt sem tudom, hova mehetnénk. Mennem kell dolgozni, nincs időm erre. Ha rosszul vagy, orvosnak kell látnia. Tíz perc múlva indulunk.

Vera a Korányiban talált új orvost. Naponta vitte Hangát a közel száz éves tüdőszanatórium időtlen fái között álló lerobbant épületébe, ahol a kedves szőke doktornő aggodalommal és szeretettel fogadta. Lefektették a főorvosi szobában, megkapták az infúzióját, miután végzett, lassan átsétált a parkon, a kapuig, és várta az anyját. Amikor megérkezett, beült mellé a Trabantba. Útközben végtelenül száználmasnak érezte a kettősüket, két elátkozott kívülálló, akik nem tudják, hogyan kellene élni. Egymást vádolták kimondatlanul, a hallgatás vastag falai mögé bástyázták magukat. Addigra Miklós sem volt meg, és vele veszett Angyali, a boldogság szigete. Elfogyott körülöttük a levegő. Délután értek haza, a lány nagy nehezen legyűrt pár falatot, felhívta egy osztálytársát, hogy megkérdezze a leckét, kínkeservesen megcsinálta az írásbeli feladatokat, de a tanulnivalóhoz már nem volt ereje. Ezzel el is telt a nap. Úgy járt a tüdőszanatóriumba, mintha ez volna a dolga. – Menj inkább kefélni a hegyoldalba – mondta neki a nagyszájú gyógytornász a Korányiban. Hanga összeszorította a száját és nem válaszolt.

Miklós egy baljóslatú estén jött utoljára. Szélvihar tépte a fákat a hegyoldalon, és olyan erővel zúdult a házfalnak, hogy úgy tűnt, betöri az ablakokat. Talán szándékosan választotta ezt aznapot, vagy az időjárás segített neki nyomatékosítani a mondanivalóját. Két héttel azelőtt furcsa történettel állt elő – Összefutottam egy volt osztálytársammal az utcán – mesélte. – Megbeszéltük, hogy elutazunk együtt Bulgáriába.

– Bulgáriába? – döbönt meg Vera, aki alapvetően mindent szó szerint vett, és mindent elhitt, de most még benne is felmerült a kétely.

– Miért nem találtál ki egy hihetőbb sztorit? – kérdezte, persze csak magában, miközben hangosan azt mondta – Persze, rendben, jó utat!

– Dehát hogy engedhetted el ilyen simán? – kérdezte később Hanga.

– Aki menni akar, az menjen – felelte az anyja.

Amikor visszajött Bulgáriából – vagy ki tudja honnan –, kilenc óra után csengetett fel váratlanul, azon a viharos estén.

– Beszélünk kell – mondta a kaputelefonba.

Bezárkoztak a konyhába, hosszan beszéltek, Vera a szokásosnál kicsit hangosabban, talán kicsit szenvedélyesebben kérdezősködött, de Hanga így sem tudott kivenni semmit a csukott ajtón keresztül a beszélgetésből, ami váratlanul maradt abba. A férfi hirtelen kijött, rá sem nézve, futtában odaköszönt Hangának. Némileg felindult volt a hangja, amennyire ezt a lány meg tudta állapítani, aztán elment. Nem látta soha többé.

Az utóbbi időben éppen azt tervezgette, megmondja az anyjának, hogy házasodjanak össze Miklóssal. Egész életében abban a hitben élt, hogy miatta nem költöznek össze.

– Nem jön többet – közölte Vera dermesztő hangon.

– Hogyhogy? Mi történt?

– Megismerkedett valakivel, és elveszi feleségül – folytatta Vera magára erőltetett nyugalommal.

– Micsoda? Nem úgy volt, hogy soha nem fog megnősülni? Eddig azt hittem, hogy miattam.

– Dehogyan, nem miattad történt így.

– Mégis mit mondott?

– Azt mondta, megváltoztak köztünk a dolgok. Mondtam, hogy bennem nem változott semmi. Végül kénytelen volt bevallani, hogy van egy új nője.

– Szemét... – sírta el magát Hanga.

– Aki menni akar, az menjen – felelte most is szenvtelenül Vera, azzal bement a szobájába, és magára csukta az ajtót.

A következő hetek dermedt csendben teltek, próbálták elképzelni Miklós és az Angyali sziget nélkül reménytelennek tűnően beszűkült új életüket. Hanga egyre jobban fulladt, már alig járt iskolába, a Korányiban töltötte a napjait, az infúzió lehulló cseppjeinek megfigyelésével. Amikor Vera délután érte jött, nem szóltak egymáshoz. Titkos harag izzott a szívükben egymás iránt. Hanga úgy érezte, az anyja azért löki egyre mélyebbre a betegség szakadékába, hogy kitöltse az űrt, amit a régóta megromlott kapcsolata és most a szakítás hagyott maga után. Némán könyörgött megváltásért és útmutatásért. Segítségért, amit Verának kellett volna nyújtania ahelyett, hogy naponta hurcolta a kiábrándítóan nyomasztó tudószanatóriumba, ami annyira szörnyű hely volt, hogy még az orvosa sem akarta, hogy részese legyen az osztály életének, így inkább a főorvosi szoba magányában fektette le minden reggel a kanapéra. Hanga itt töltötte a délelőttijeit, egyedül a gondolataival. Néha elszenderedett az átvirrasztott, fuldoklóssal töltött éjszaka után, ilyenkor összerándulva riadt fel, hogy talán már lefolyt az infúzió, és levegő kerül a vénájába. Egy idő után, ha nehezen el is aludt éjszaka, és nem a köhögés keltette fel, akkor a budakeszi Varázshegyre álmolta magát, és saját ágyában riadva is az infúziós palackot kereste halálra váltan, amiért ellankadt a figyelme.

Vera pedig cipelte a sors által rárótt terhet, a beteg gyereket, akinek nem is olyan régen még semmi baja nem volt. Nem értette, mi történt vele. Hordta hát szorgalmasan orvoshoz, és várta, hogy meggyógyítsák. De a gyerek egyre csak rosszabbul lett. Verának pedig nem volt más ötlete. Nem is tudott róla, hogy kellene lennie. Ha nem elég a gyógyszer, szedjen több gyógyszert. Menjünk gyakrabban orvoshoz, kapjon több infúziót. Más megoldást nem látott. Így is kilógott a bele, alig tudott dolgozni, reggelként ki kellett vinnie Hangát Budakeszire, onnan ment dolgozni, s már mehetett is vissza a lányáért. Délután

főzött, amit a gyerek kívánt, de végül alig evett belőle pár falatot. Este otthon dolgozott, ezzel el is ment a nap. Rengeteg munkát kellett hazavinnie, éjszakába nyúlóan ült a kéziratok fölött, majd kiesett a szeme, és leszakadt a dereka. Ült az étkezőben, magára csukta az ajtót, szívta a cigiket egymás után. Ezt csak így lehetett kibírni. Örült szerencse, hogy a kiadóban a beteg gyerek miatt elnézik neki, hogy jóval kevesebbet van bent, de cserébe kénytelen még az eddiginél is többet dolgozni.

Haragudott a lányára, de ezt magában tartotta, hiszen a maga módján szerette és aggódott érte. De a lelke mélyén forrt a düh és a kétségbeesés, mert biztos volt benne, hogy Hanga szándékosan csinálja, egyre betegbb akar lenni, s ezzel sikerült elűznie Miklóst, akivel a kapcsolata amúgy is mindig bizonytalan volt. Hát kinek kell egy nő gyerekekkel, és főleg kinek kell egy nő egy beteg gyerekekkel.

Pár hónap múlva Hanga állapota súlyosra fordult, mentő vitte a Korányiba. Fél év alatt megszámlálhatatlan mennyiségű újabb infúzió csorgott az ereibe, és bár a tízágys kórterem ablak felé eső, szélső ágyáról szűkös volt a nézőpont, mégis sok mindent látott.

Látta például a szemközti ágyon fekvő nénit meghalni. Este hozta a mentő, a férje és a sógornője jött vele. A két éltes korú kísérő feltűnően hasonlított egymásra, az is lehet, hogy ikrek voltak, Hanga úgy tippelte, közel járhatnak a kilencvenhez. Ápolt, fehér, rövid vattaszerű haj keretezte ráncos arcukat, a férfi divatjamúlt, mégis elegáns öltönyt viselt, testvére szürke szövetnadrágot, zsabós fehér blúzt és szürke szvettert. Az idős hölgy az ágyban egy igazi jelenség volt. Hanga emlékeibe beleégett a kórházi ágyneemtől mehökkentően elütő, a vállig érő szürke hajtincsek alól kibukkanó antik fülbevaló, amit a nővér elfelejtett kivenni, amikor az oxigénszint-méréshez pár csepp vért vett a fülcimpájából. Az arisztokratikus arcvonások még mindig őrizték a valaha tündöklő szépség emlékképét, miközben szemét lehunyva feküdt a feltámasztott párnákon, és zöld műanyag csövön pumpálták az orrába az oxigént. A családtagok egy ideig tanácstalanul ácsorogtak az ágy mellett, miután a férje egy órán keresztül simogatta az asszony szét pattant vénáktól sötétkék, puffadt kézfejét, a másik idős hölgy pedig gyors mozdulatokkal bepakolt az éjjeliszekrénybe. Végül udvariasan köszönve a betegeknek, elhagyták a kórtermet.

Másnap kora reggel, amikor a legnagyobb a sürgés-forgás az osztályon, látat mérnek, kiosztják a reggeli gyógyszereket, a betegek tisztálkodni mennek, vagy a benti mosdónál fogat mosnak, egyesek átöltöznek úgynevezett nappali ruhájukba, és vannak, akik még sminkelnek is, a gyógytornász épp a reggeli kezeléseket végezte a hintaágyon, amikor Hanga szemébe váratlan élességgel világított egy apró fénysugár. Az antik köves fülbevaló volt. Odakapta a tekintetét, és észrevette, hogy az ékszer tulajdonosa természetellenesen tátott szájjal és ijesztően sárga arccal fekszik az ágyon. Ugyanabban a pillanatban periférikus látásával érzékelte, hogy a gyógytornász is konstatalta a furcsa változást. Ijedten figyelte, mi következik, de elképzeléseivel ellentétben semmi drámai nem történt, semmi olyasmi, mint a filmekben. A fehér köpenyes nő abbahagyta az aktuális kezelést, komótosan odasétált a néni ágyához, és feltűnés nélkül megnyomta a nővérhívó csengőt, miközben összevillant a szemük, és a lány kiolvasta belőle, hogy azt szuggerálja – Maradj nyugton, ne szólj senkinek.

Dermedten ült az ágyban a takarója alatt. Miért nem cselekednek már? Mi van, ha a nővér olyan sokára jön be, ahogy szokott? Mi van, ha már késő lesz?

Az ügyeletes nővér azonban váratlanul gyorsan érkezett, szemrevételezte a helyzetet, és 1-2 percen belül harmadmagával tért vissza, az újraélesztő készüléket kerek kocsin tolvá maga előtt. Elcsendesedett a kórterem, mindenki visszahúzódott az ágyába. Pár perc próbálkozás után a kis csapat, ahogy jött, elhagyta a helyiséget, nyomukban némaság, és a lezárt szemű holttest. A fülbevaló zöld zafirja kíméletlenül világított Hanga szemébe, bárhova nézett, ott volt az agyáig hatoló természetellenes csillogás. A madarak csicseregtek a sza-

natórium ablakai előtt álló fákön, a kórteremben hamar felengedett a súlyos csend. Jött a reggeli vizit, azután szakszerű mozdulatokkal kitolták az élettelen testet, melyből az imént elszállt lélek előző nap még egy család évtizedek óta tartó fénysugara és éltető ereje volt.

Nemsokára megérkezett az idős testvérpár, öltözetükön ugyanolyan békebeli rendezettséggel, de az arcuk mintha összetört volna egy éjszaka alatt. Hanga látta őket a folyosón a tegnapiánál is tanácstalanabban várakozni, majd sietősen összeszedték az elhunyt személyes tárgyait, illetlenül elköszöntek a betegtársaktól, és távoztak a még előttük álló, üresen csordogáló időbe.

Az ágyat áthúzták, másnap új beteg érkezett, akinek senki nem számolt be a történetekről. Hanga hetekig tartó szótlanságba merült.

Hát ennyi az egész. Ez történhetett Nagypapával is. Egyik pillanatban még ember volt, azután semmi. Eddig volt nagypapa, most pedig már az sincs.

Két héttel korábban Vera egy nap kisírt szemekkel érkezett.

– Nagypapa elaludt – mondta minden bevezetés nélkül.

– Tessék? – értetlenkedett Hanga. – Mi az, hogy elaludt?

– Reggel nem ébredt fel. Két napja nem vette fel a telefont, a szomszédok sem látták. Felmentem hozzá, és az ágyában találtam meg. Ne sírj, biztos, hogy nem szenvedett. Anynyira kisimultak voltak a vonásai. Szinte mosolygott. Úgy halt meg, ahogy élt. Boldogan és kiegyensúlyozottan.

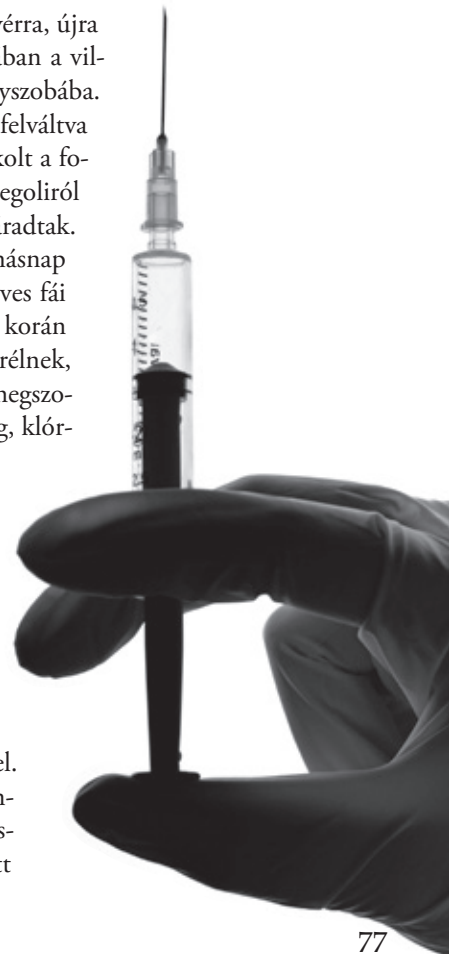
– Az nem lehet! Nagypapa még túl fiatal ehhez! – Hanga könnyei megállíthatatlanul záporoztak. – Csak hetvenhat éves. És nem is volt beteg.

– Álmban megállt a szíve. Ez a legszebb halál. Én is ilyet kívánok magamnak – mondta Vera.

Elviselhetetlen volt a gondolat, hogy Nagypapa egyedül volt, amikor elérkezett a vég. Este magányosan vacsorázott a Lenin körüti konyha sárga keramitkockás, udvarra néző ablakához tolt asztalánál. Császárhúst evett tormával, két szelet krumplis kenyérral, aztán elmosogatta a tányérját és a kést, amellyel felszeletelte a szalonnát. Cikkekre vágott egy almát, pár szelet trappista sajtot tett mellé egy kistányérra, újra elmosta a kést, letörölte a viaszosvászon terítőt, lekapcsolta a konyhában a villanyt, és kezében tartva a kistányért az almával és sajttal, bement a nagyszobába. Pontosan fél nyolckor bekapcsolta tévét. Megnézte a híradót, közben felváltva megette az alma- és sajtszeleteket. A televíziós vetélkedő alatt elbóbiskolt a fotelben. Később kiment a fürdőszobába fogat mosni, majd levette a fregoliról a fürdőnadrágját és az uszodai törölközőt, amelyek mostanra megszáradtak. Betette az sporttáskájába a gumipapucs és fürdősapka mellé, hogy másnap hajnali 6-kor, még mielőtt felkel a nap, a Lukács uszoda háromszáz éves fái alatt álljon sorba, mint minden egyes nap, ahogy nyitásra vár a többi korán kelő úszóval, a barátaival, akikkel ezen a korai órán röviden eszmét cserélnek, megosztják egymással a híreket, azután kinyílik az uszoda kapuja, és megszozott kabinjában gyors öltözés után belemerülhet a borzongatóan hideg, klórszagú vízbe. Leússza a napi penzumot, ezer métert, és elkezdődik a nap.

De számára sosem jött el a hajnal. A sporttáskában várakozó, gondosan összekészített dolgok hiábalósága feltartóztatlan zokogásra készítette Hangát.

Nagypapa bement a hálóba, kinyitotta az ágyneműtartót, és megágyazott. Felvette a pizsamáját, lekapcsolta a mennyezeti lámpát, és meggyújtotta a falvédő fölé szerelt olvasólámpát. Pár oldalt olvasott, hamar lecsukódott a szeme. Félálomban becsukta a könyvet, levette a szemüvegét, és élete utolsó éber pillanatában gondosan letette mindkettőt az éjjeliszekrényre, hogy soha többé ne ébredjen fel. Az elárvult úszósapka, a vietnami papucs, a könyv és a szemüveg, a mindennapok nélkülözhetetlen kellékei egy pillanat alatt váltak fölöslegessé, miközben Nagypapa kiszállt a testéből, szellemalakká változott, és itt hagyta őket, megfoghatatlanná téve mindazt, ami ő volt.

A végzetes éjszakán Hanga mit sem sejtve aludt a kórteremben, kilenc idegen nő szabálytalan lélegzetétől kísérve, Vera a város egy távoli pontján feküdt az ágyában, míg Nagyapa vett egy utolsó lélegzetet álmában, amely után nem következett több. Felfoghatatlan volt, hogy egyszerűen abba hagyta, többé nem vesz levegőt, nem kel fel, nem megy a Lukácsba, nem mosolyog rá, nem mondja, hogy Hangalanga, nem eszik almát sajttal, és hiába hívná fel, csak az ijesztően üressé vált lakásban csöng a telefon, amit senki nem vesz fel.

Kettesben maradtak a láthatatlanul fojtogató értetlenség egyre szűkülő falai között, melyeket már nem töltött meg Nagyapa kiadhatatlan vidámsága és életszeretete.

– Ezt nem bírom ki. Menjünk le a kertbe – suttogta Hanga. Felkelt az ágyból, felvette a farmerdzsekijét, és lassan lesétáltak a parkba. Leültek egy padra, Vera átölelte a lánya vállát, aztán üres tekintettel bámulták a rügyező bokrok alatt nesztelenül közlekedő kórházi macskákat. Nem tudtak mit mondani egymásnak.

A szabadulása után Hanga már nem tudott visszaülni az iskolapadba, ahol korábban sem találta a helyét egyetlen pillanatra sem. Amikor végre kijött a kórházból a hosszúra nyúlt tél után, tavasz volt, zöldbe borultak a fák, virágillat úszott a levegőben. Hanga tizenhét évesen mérhetetlenül öregnek érezte magát. Fogalma sem volt, mihez fog kezdeni. Csak azt tudta, hogy bármi lesz, orvost többé nem akar látni, és az anyjára sem hallgat többé.

Ezentúl ő dönt.

Vera intézkedett, gimnázium igazgatókat hívott fel, de a lány hajthatatlan volt.

– Nem tudsz rákényszeríteni, hogy iskolába járjak. Nem vagyok odavaló.

– Mi az, hogy nem vagy odavaló? – döbrent meg Vera. – Te voltál a legjobb tanuló az osztályban.

– Az már nagyon régen volt. Azóta megváltoztak a dolgok.

– Akkor el kell menned dolgozni – dobta be Vera a teljesen szürreálisnak tűnő érvet, ahogy elképzelte, hogy visszaterelheti lányát a helyes útra.

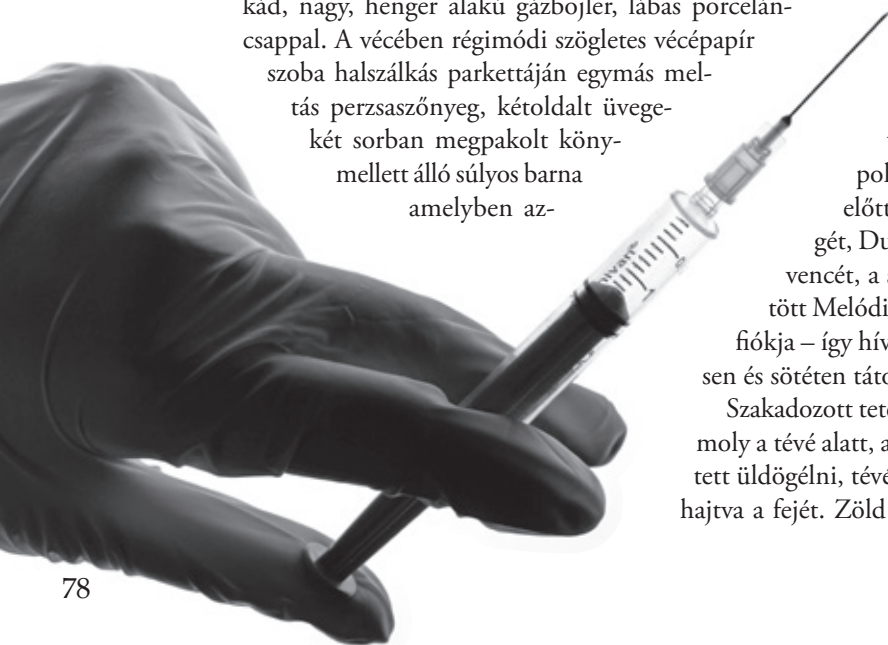
Egy hét múlva Hanga munkába állt. Az egyik osztálytársa édesanyja szerzett neki állást, kisegítőként kezdett dolgozni egy kutatóintézet szakkönyvtárában. Megerősödött, a fulladós rohamok ritkultak, majd egy idő után teljesen elkerülték. Évek óta először aludt újra vízszintesen, a nagyszülőktől örökölt körúti lakásban, ahova a szanatórium után költözött.

Elfordította a kulcsot a zárban. Régen a családtagok kettőt csengettek, de most már nem volt, aki ajtót nyisson. Hosszú idő után először lépett be az előszobába, ahol még mindig a fogason lógott Nagyapa kék viharkabátja és a svájcisapkája. A lakatlan szobákban mint ha megállt volna az idő. Minden úgy volt, mint mindig, mióta csak az esztétika tudta. Az össze nem illő, de fehér festékkel egységesre mázolt konyhai székek az alma- és körtemintás viaszosvászon terítővel letakart, gyúródeszkát rejtő asztal körül. Megsárgult csipkés vitrázsfüggöny az ablakon, a hokedlin piros vándling, amelyről tenyérnyi helyen lepattogzott a zománc. A lichthófra néző fürdőszobában a lefolyó körül berozsdásodott

kád, nagy, henger alakú gázbojler, lábas porcelán-csappal. A vécében régimódi szögletes vécépapír szoba halszállás parkettáján egymás mellett perzsaszőnyeg, kétoldalt üveg- két sorban megpakolt könyv- mellett álló súlyos barna amelyben az-

mosdó, hidegvizes fényes lapjai. A nagylett a bordó és a minzett Lingel könyvespolcok, vekkel. Kihúzta a másik fal politúros szekrény egyik fiókját, előtt mindig talált valami csemegét, Dunakavicsot, Zizit, vagy a kedvencét, a sűrű, kesernyés krémmel töltött Melódia szeletet. Hangalanga csokis fiókja – így hívta Nagyapa. A fiók most üresen és sötéten tátongott.

Szakadozott tetejű, kerek, bordó bársony zsámoly a tévé alatt, amelyen gyerekkorában szerett üldögelni, tévénézés közben nagyapja térdére hajtva a fejét. Zöld mázas tál az asztal közepén,

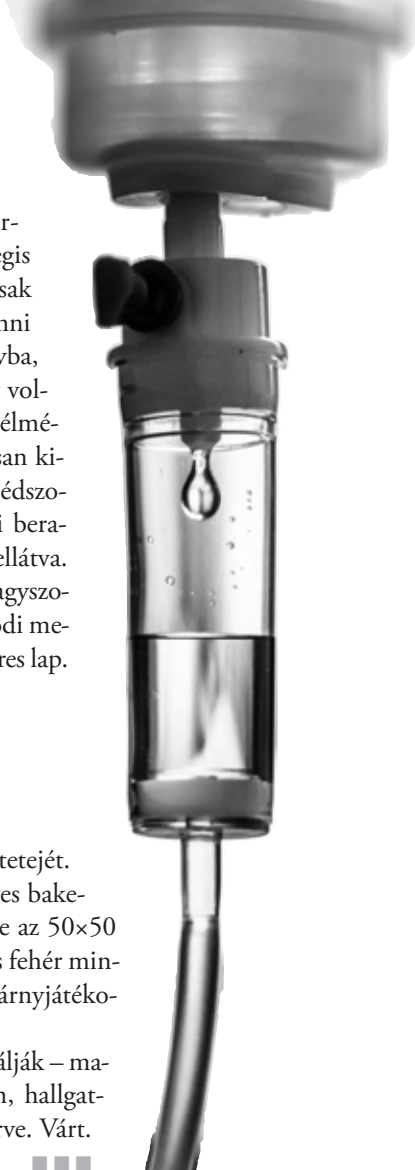
a sárga cserépkályhánál fotel, mellette fából készült, rövid lábakon álló, kinyitható, emeletes varródoboz. Csak a nagyanyja kedves szobanövényei hiányoztak a virágállványról, a csak neki nyíló orchideák, melyeket minden évben a házassági évfordulójukra kapott imádott férjétől. És velük együtt Nagy és Nagyapa is eltűnt. De a jelenlétük mégis oly erőteljes és kézzelfogható volt, mintha Pistukám és Gyöngyöm csak átsétáltak volna az utca túloldalára, a Béke szálló cukrászdájába, meginni egy kávét, enni egy indiánert, vagy talán pár napra elutaztak Horányba, a Vörös Meteor Telepre a barátaikhoz. Hanga cseppet sem lepődött volna meg, ha fordul a kulcs a zárban, és belépnek az előszobába, tele élményekkel, jókedvvel és számtalan fotóval a fényképezőgépből gondosan kivett filmtekercseken, amelyekkel a nagyapja azonnal bevonul a cselédszobából átalakított sötétkamrájába, hogy az előhívott képeket Nagy beragaszthassa a keményfedelű albumba, precíz, dőlt betűs aláírásokkal ellátva.

Benyitott a belső szobába, melyet kétszárnyú ajtó választott el a nagyszobától. Leült az íróasztalhoz, szórakozottan pötyögni kezdett a régimódi mechanikus írógépen, amelybe még be volt fűzve egy kissé megsárgult, üres lap.

Sziaztok Nagy és Nagyapa,
Ideköltöztem.
Remélem, nem zavarok.
Gyertek bármikor

Abbahagyta az írást, letörölte a poros lemezjátszó átlátszó műanyag tetejét. Találomra kihúzott egyet a szláv zeneszerzők közül, nagyanyja kedves bakelit lemezgyűjteményéből. Hanyatt vetette magát az ágyon, tekintete az 50×50 cm-es négyzetekből összevarrt falvédőt pásztázta. A fekete alapon kis fehér mintás anyagon Bali szigetéről származó, kiismerhetetlen arcú wayang árnyjátékosok álltak kettesével egymással szemben.

A látható árnyékvilág mögött elérhetetlen valódi világot szimbolizálják – magyarázta Nagyapa egy rég eltűnt valódi világban. Feküdt az ágyon, hallgatta Muszorgszkijt és nem gondolt semmire. Nem volt semmilyen terve. Várt.

Rubin Eszter író, gasztronómus az ELTE Társadalomtudományi Karán diplomázott, majd művészeti iskolát végzett és enteriőrtervezőként dolgozott, később cukrászképzést szerzett. Fordulatos életpályája és személyes tragédiák is közrejátszottak regényeinek témaválasztásában. Szépirodalmi kötetei: *Barhesz*, 2012. *Bagel*, 2016. *Árnyékkert*, 2019. A *Barhesz*ből monodrámá is készült, melyet Csákányi Eszter adott elő. Új regénye a Kalligram Kiadónál jelenik meg az idei Könyvhéten.

Közel a villanytelep

(berzenkedő tájlíra)

1.

fázósan boldog
inkább semmit
sem jelent

2.

a jelenidő
enni kér
még mindig van hús
a combodon

3.

a patakot villanyvezeték keresztezi
mindkettő a másik helyett zúg

4.

alkonyodik
esni kezd
megszólal a tücsök
nincs nyoma

5.

addig ér a mozdulatlanság
míg minden már
csak magára hasonlít

6.

hasonlattemető
búze a kép

7.

nincs út
eltévedtem
végre otthon
nem tévedtem

8.

igenis itt van a szemét
árok mélyén alig rohad
nem tudható mi csillog
a távolban

9.

közel a villanytelep
az áram zenéje nem versenyez
viharfelhők várnak sorukra
csöndben

10.

másképpen ülepszik a káosz
ha megszokod mennyiféle a rend

11.

egy villanyoszlop és egy fa szerelme
semmit sem mondtam ezzel

12.
kert a semmi közepén
ez a kút nem nyikorog
csilingel

13.
emberáramlás
ez tényleg egy séta
lépések vannak szavak helyett
nem tudom mit jelent az áldás
de emberszagra véget ér

14.
fülsértő madárvijjogás
micsoda öröm hogy nem értem
halott nagyanyám ül egy felhőn
tátott szájjal lógazza a lábát

15.
ha kiszellőzteted
a fejed
még zsúfoltabb
lesz a világ

16.
megszűntem
cudar
pedig tetszik
de nem létezem

17.
a reggel a varjak
csőréből esett ki
a fák úgy tesznek mintha
még sosem láttak volna
reggelt mely a varjak
csőréből esett ki

■ **Forgács Miklós** (1973) drámaíró, költő, a kassai Thália Színház dramaturgja. Első verseskötete *Latex búslakodó* címen jelent meg 2019-ben a Kalligramnál.

Hókus

Jövendőmondás, álmofejtés, kötések, Tarot, szerelmi jóslás, pénzszerencse, védőbűbajok, bájitalok, talizmánok, halottlátás, átokbontás. – A szürke, esti utcában csak egy fénylő kirakat volt, amelyen szivárványos, Comic Sans betűk hirdették az üzlet kínálatát. A bejárat előtt egy férfi állt, magas és elegáns, és olyan mereven szuggerálta a kilincset, hogy nem lett volna meglepő, ha kinyílik az ajtó.

– Béna, ugye? Mondtam a nagynak, hogy cseréljük le. Súlyos, gótikus betűk, koponyák és pókok kellene a népnek. Talán egy kis vörös bársony és arany gyertyafény – jelent meg egy tizenéves lány a férfi mögött. Dús, fekete haja a fenekéig ért, hosszú szoknyát és piros blúzt viselt, melltartó nélkül. Úgy tűnt, nem zavarta, hogy fagyott: lassan az első hópelyhek is leestek, de rövid ujjúban és tornacipőben járt-kelt. Az egyedüli, évszaknak megfelelő ruhadarab egy fehér, kötött sál volt a nyakában. – Csak egy óra múlva nyitunk, jön vissza akkor!

Ari kikerülte a férfit, és zsebéből elővett egy ezüst kulcsot. A riasztó halkán pittyent, amikor nyílt az ajtó. A lány be akarta csukni maga mögött, de az idegen megragadta karját. Egy noteszt vett elő, felhajtotta a borítólapot, és a lány felé fordította. *Szörnyen érzem magam* – állt az első oldalon.

– Keressen egy orvost vagy pszichológust – rántotta el a lány a karját. Alig fejezte be a mondatot, egy hatalmas barna varangy ugrott a fejére, és vad kvákkvákkolásba kezdett. A férfi megijedt, két lépést hátrált az óriási állattól. – Kedvességmérő. – Mutatott a lány a feje tetejére. – A nagymama szerint ártok az üzletnek. Na, jó, jöjjön, mielőtt ez a dög beárul!

Az ajtó szélesre nyílt, és különös világ tárult fel. Az üzlet egyszerre volt bazár, régiség-, ajándék- és könyvesbolt, kávézó és cirkuszi sátor. A legkülönfélébb illatok és zajok keveredtek, ami a polcokon nem derengett, forgott vagy füstölt, az pislogott.

– Ne bambuljon, kimegy a varázs! – kiáltott a lány a férfit, aki ijedtében becsapta az ajtót.

Ari levette a varangyot a fejéről, és a pulthoz vitte. A béka felemelt állal, gyanakvón követte a lány mozdulatait, aki kivett egy stósz tankönyvet a hátizsákjából. A torony tetején a Diszkrét matematika és algoritmuskönyv állt.

– Mi kéne? – kérdezte, mikor bekapcsolta a pénztárgépet, és egy forgós széket húzott a pulthoz.

A férfi nem szólalt meg, csak újra a noteszéhez nyúlt. *Nem tudok beszélni* – mutatta, majd lapozott. *Elveték a hangom* – újabbat fordított: *Keszdek eltűni*. Felhúzta nadrágja szá-

rát, kilépett jobb cipőjéből, és levette zokniját, amiből előbújt a nagy semmi. A lábfeje helyén nem volt lábfej.

A lány és a varangy áthajoltak a pulton, majd ódzkodva ültek vissza. Ari nem akarta beengedni a férfit, mert látta rajta, hogy komoly ügyről van szó. A férfi szemében félelem és reménytelenség bujkált, és a vad dühvel kimondott átok kesernyés szaga áradt a pórusaiból. A lány összes érzeke azt sikította, hogy próbálja meg lerázni. Pedig a dédnagyanyja megjósolta neki: *Nem kell neked a család? Se a férj, se a gyerek, csak a betűk meg a számok? Jól van, jól van, nagy boszorkány leszel, legalább lehetsz helyette a boltban. Kell is az, nehéz emberek jönnek, fekete emberek, nagy gondok.*

– Csinos rontás – ásította a lány, akinek megfordult a fejében, hogy talán az öreg boszorkány teszteli, természetesen az első vizsgaidőszakában, csak hogy jobban mérgesítse. Érezte, hogy a haraggal együtt átkok hosszú sora is a szájába gyűlik, de inkább lenyelte őket. A ki nem mondott rontás a legjobb, ezt tanította a nagyanyja. Nehéz volt olyan családban felnőni, ahol két boszorkány is volt, ráadásul az egyik átokvető, a másik meg átokbontó. Mint ha VIII. Henrikkel és a pápával élt volna együtt. – Átkot könnyű szórni, jó átkot már kevésbé. Úgy látom, magára nem sajnálták az időt és a rosszakaratot. Szóval, mi a megrendelés?

A férfi vadul lapozni kezdett a jegyzetfüzetében, majd egy üres oldalnál megállt. Elnagyolt, ügyetlen betűket vetett a papírra, mint aki nemrég tanult meg írni. *Újra tejjes ember akarok leni* – állt a füzetben.

A lány elgondolkodott. Valami nem stimmelt a férfival, de a haragos átok fekete füstje elnyomott minden más jelet. Nehéz rontás volt, akaratos, falánk, csak nagyhatalmú kivetője lehetett. A dédnagyanyján kívül talán egy maroknyi ilyen ember élt az országban, és azokkal nem akart kikezdeni. Viszont ő maga ilyen átkokat húzott le öt éves kora óta. A dédnagyanyja néha még a barátaira és a testvéreire is rontást mondott, hogy Ari biztosan komolyan vegye a gyakorlást.

– Legyen – szólta végül, és a pénztárgéphez lépett. Az ajtó fölötti megbűvölt skálára pillantott, ami a belépő vásárló anyagi helyzetét mutatta. Csak annyit vegyél el, hogy mindenki elégedett legyen – ez is a nagyanyja üzletpolitikája volt. Gyakran bejöttek olyan emberek, akiknél az apró nyíl a piros tartomány szélére kúszott. Tőlük nem várhattak pénzt. Gesztenyét, vadvirágot vagy egy kedves emléket hoztak. Ari végignézett a férfin, és nem értette a mérőt. Az idegen méretre készült öltönyt viselt, drága cipőt és karórát, divatosra nyírt frizurát és finom borostát. Olyan embernek tűnt, akiről Ari akár több százszert is leghozott volna, főleg egy ilyen nagy feladat esetében. A cipőfűzőjét kéri majd tőle, döntötte el, mikor a férfi lapozott még egyet, és újra írni kezdett.

Köszönöm hogy nem kültél el és mekpróbálsz segíteni! – állt a papíron. A lány átnyúlt a pulton, kitépte a lapot, és a pénztárgép kazettájába tette. A *köszönöm* ritka fizetség, kérni nem is lehetett, a nagyanyja elégedett lesz vele.

– Kezdjük is hozzá. – Leültette a férfit, és a varangy figyelő tekintete mellett dolgozni kezdett. El-eltűnt a sorok között, porokat és folyadékot hozott elő, cigány varázsigeiket kántált, és káromkodott. Közben néha a telefonjára pillantott, Facebook-értesítésekre és Neptun-üzenetekre válaszolt, mikor azonban a varangy figyelmeztetően felbűfögött, befejezte. A férfi türelmesen ücsörgött a sarokban, ahol Ari hagyta. Kíváncsi, csodálkozó tekintetével követte a lány minden rezdülését, de ő maga csak akkor mozgott meg, amikor a varangy is megmoccant.

– Ezt most felteszem forni. – Mutatott a lány a vaslábasra, amibe a hozzávalókat gyűjtögette. – A könyv szerint egy zöld lánggal égő bodzabokor tüze fölött kellene három napon és éjszakán át főzni, de ha kicsit feltekerem a rezsót, az is megteszi. – A varangy helytelenítően kvákkolt.

A férfi még mindig úgy bámulta Arit, mint egy frissen világra jött őzgida, hálával és kölykös rajongással. A lány hozzászokott a figyelő tekintetekhez, először mindenki kíváncsi rá, hogy is néz ki egy boszorkány, de az újdonság varázsa általában néhány perc alatt elmúlik.

– Hány éves vagy? – kérdezte a lány. Huszonhét-huszonnyolc körülire saccolta a férfit.

– *Tizenkető* – válaszolta. Ari a pult alatt lévő vészlámpára pillantott, ami még a legkisebb hazugság esetén is vörösén villant, ám most nem reagált. A varangy felé fordult, de az csak megrántotta a vállát, és pislogott. Ari az egyik közeli polchoz sétált, és elvett néhány szárított fácánlábát. A főzetbe aprított egyet, majd szórt mellé még egy tucat pipacszir-mot. A nagyanya és dédnagyanya sosem alakította a régi recepteken, de Arinak kiváló ér-zéke volt a bájjalokhoz. Egy-két apróbb módosítás, és máris testhezállóbbá változott a va-rázs. A férfi nyilvánvalóan zavart volt, nem létezett olyan bűbáj, ami előre- vagy visszafor-gatja az időt. Akkor az összes boszorkány fiatal lett volna, hiszen legtöbbjük szörnyen hiú volt. Úgy döntött, hogy megszabadítja a férfit az összes varázstól, ami sújtja, hátha ettől ki-tisztul a feje. Mikor ez az ötlete megfogant, a varangy ráült a vonalas telefon kék gombjára, mely egyenesen Ari nagymamájánál jelzett. Csak nagy gond esetén volt szabad használni.

– Még nem is csináltam semmi rosszat! – kiáltott rá a lány a varangyra, ahogy nyílt az ajtó. Ari húga lépett az üzletbe, karjában egy síró csecsemővel. Gyerekkori jó kapcsolatuk odalett, amikor a lány férjhez ment. Ari nem kedvelte sógorát, durvának és ostobának tar-totta, aki nem érdemelte meg, hogy testvére feladja érte zeneművészeti ambícióit.

– Szia! – cincogta a húga. Szorongva araszolt a pult felé. Bár itt nőttek fel, és soha sem-mi rossz nem érte a boltban, amióta férje belépett az életébe, kerülte a boszorkányokat. Nem volt ez újdonság, a közösségben irigy tisztelet, nyílt rosszindulat, ritkán óvatos ba-rátság volt a varázsművelők jussa. Ari nem viszonzta a köszönést. – Nem tud aludni. Jön a foga – mondta a lány, miközben a gyermekét próbálta csitítani.

Ari hátrament a konyhába, majd egy piros bőrszénnyel jött vissza.

– Tejbe vagy tápszerbe kell keverni – mondta, és odaadta a húgának, aki letett ötezer fo-rintot a pultra. A családnak mindig ingyen segítettek, de többé Ari sem érezte úgy, hogy ebbe a húga is beletartozna, ezért anélkül, hogy az ajtó fölé nézett volna, eltette a pénzt.

– Köszönöm – mondta a lány, és a ki-lincséért nyúlt. – Jó volt téged látni – bú-csúzott, mire piros fény villant a pult alatt.

Ari haragos volt, ezt az idegen férfi és a varangy is érezte, aki újból a telefonhoz ugrott, de a lány felkapta.

– Már leadtad a drótot, te kis áruló! – A lány az arca magasságába emelte a va-rangyot. – Úgyis hamarosan itt lesz a nagyi. Biztosan repes a boldogságtól, hogy iderán-gattad a szépülős napján. – Ari a férfi ke-zébe adta a hatalmas állatot, aki ettől szin-te megdermedt. – Szeretnék végezni veled, mire a nagymama ideér, hogy lássa, min-den rendben megy.

A lány a bugyogó főzet mellé lépett, be-leszagolt, majd köhögni kezdett.

– Jó erős lett, ez biztosan levisz min-dent – mondta, egy konyharuhával meg-fogta az edény füleit, felemelte, és a férfi-ra borította az egészet. Az idegen nagyon megijedt, felkészült az elviselhetetlen fájda-lomra, de a lé nem égette, még csak el sem

áztatta. Amint a főzet a bőréhez ért, elpárolgott, csak furcsa bizsergés maradt utána. A varangy elugrott a karjából, ismét elfoglalta helyét a pulton, és várt.

A férfi még néhány másodperc elteltével sem mert megmozdulni, így a lány lépett oda a lábához, és húzta le cipőjét és zokniját. Tökéletesen látható, napbarnított lábfej került elő.

Ari elégedett és büszke volt, a férfi pedig boldog.

– Köszönöm – mondta mély hangján, majd egy halk pukkanás kíséretében götévé változott. A varangy már ugrott volna, hogy bekapja, de az üzlet ajtaja kivágódott, és egy színes, rakott szoknyát viselő, töpörödött öregasszony rontott be.

– Mit műveltél már megint, lányom? – rikoltotta, majd hosszú, cikornyás cigány mondatok peregtek az ajkáról. Ari korosztálya már nem értette ezt a régi dialektust, ám jelen pillanatban ezt a legkevésbé sem bánta. – Ez nem egy laboratórium, hanem egy tisztességes varázsbolt, mi itt azt teszünk, amiért megfizetnek. Kérnek és megadatik! Nézd meg, hát mi ez? – emelte fel a girhes götét, amely egy perccel ezelőtt lehengerlő idegen volt.

– Levettem róla a varázst, azt tettem, amit kért! – védekezett Ari. A nagyanyja azonban a férfi ruhái között fekvő jegyzetfüzetéért nyúlt, és fellapozta.

– Itt az áll, hogy teljes ember akar lenni, nem egy nyomorult állat! Hányszor mondtam már neked, lányom, hogy az üzlet az ő kívánságaikról szól, és nem a tiedről! És a legkevésbé az igazságról! – Az öregasszony felmarkolta a götét, és Ari kezébe nyomta. – Azt kérte, hogy ember legyen. Azért fizetett, hogy ember legyen. Nem érdekel, hogy meddig tart, vagy hogyan viszed végbe, de csinálj belőle embert! Te pedig, Baltazár, ne *meresztegeds* a szemed a fizető vendégre, mert beledoblak a fazékba! – pirított rá a varangyra is.

Ari a kezében ébredező, száználmas jószágot nézte. Azt sikította az összes érzéke, nem lett volna szabad levennie a férfiről kimondott valamennyi varázst, hiszen így attól is megszabadította, ami emberré tette.

– De nagymama, azt mondtad, hogy ezt nem lehet tanulni. Hogy az alakváltásra születni kell.

– Úgy bizony, lányom! Ez olyan képesség, ami vagy van, vagy nincs. A családjukban nincs senkinek, ezért meg kell találnod azt, aki ilyen rontást tud szórni, és rá kell vened, hogy újra változtassa emberré ezt az apróságot.

– Talán visszaadhatnám a fizetséget...

– Soha! – visította az öregasszony, mire a polcok reszketni kezdtek. – Amelyik megrendelést elfogadtuk, azt maradéktalanul teljesítjük is! – Ari és Baltazár megijedt, ugyan az öregasszony specialitása az átoktörés volt, de ez nem jelentette, hogy nem tudott átkot szórni. – Menj el anyámhoz, ő ismeri az összes öreg boszorkányt, akinek ilyen képessége lehet.

Ari buszra szállt. Sálja redőiben ott bujkált a götte, csak néha dugta elő a fejét, hogy kitékintsen. Eltelt az idő, a nap már delelt, és havazni kezdett.

– Ez az egész a te hibád! Ha mondtad volna, hogy egy elvarázsolt kételtű vagy, eszembe sem jutott volna belepiszkálni a varázslatok szövedékébe. – A götte szomorúan nézett fel a lányra. – Most meg bámulsz rám nagy lelkiismeret-furdalást keltve. Tudod, a dédnagy-mama előtt jobb, ha nem mutatkozol. Nagyon érti a dolgát, de szigorú asszony. Átokvetéssel foglalkozik. Rontást a legkönnyebb szórni, és a legnehezebb oldani – magyarázta. – Viszont nagyon vicces, mert a megrendelők szinte kivétel nélkül megbánják néhány év el-

teltével a rosszindulatú varázslatokat. De a kezeletlen, addigra elburjánzott átkokat nehéz levenni, ilyenkor jönnek a nagymamához. Persze, átrakni sokkal egyszerűbb volna, javasoljuk is nekik, hogy vezeklésképp vegyék magukra, de annyira meg azért nem szokták sajnálni – nevetett, a gőte pedig csak pislogott. – Átkozni csak speciális engedéllyel lehet, és drága mulatság. A dédnagymama szereti is éreztetni egy-egy rontás súlyát, mondjuk, elkéri a megrendelő bal szeme fényét, az ízlelését vagy egyévnnyi jókedvét.

A busz hangosan zötykölődött a földúton. Már régen elhagyták a térség utolsó faluját is, csak egy ház volt hátra. Külön buszmegállót építettek elé, hiszen népszerű állomás volt a dühös emberek életében. Az épület sötét volt, korinthoszi oszlopok, rózsablakok és muskátlik díszítették, az oldalára pedig fekete, elfolyt betűkkel az „átok” szót festették. Ari leszállt, és egyenesen a nyári konyha felé vette az irányt. A dédnagymamája megtiltotta, hogy a házban átkozzanak, nem akarta, hogy függőyei és bútorai magukba szívják a rosszindulatot, ezért ő is mindent a külső konyhában csinált. Az ajtó mellett egy óriási, tarka macska lustálkodott. Három edény alatt égett a tűz, a pulton két meztelencsiga mászott, egy harmadikat pedig már feldaraboltak. A lány levette az egyik fedőt, és megkeverte a főzetet. Gulyáslevesnek tűnt.

– Aranka! Végre megtaláltad a helyed – nevetett a dédnagymama legkisebb fia, aki az imént lépett át a falon. – Jól áll a kezvedben a fakanál.

– Babik! Látom, még mindig nem talárod a kiutat. – Babik lopott és embert ölt. Végül őt is megölték, de a dédnagymama annyira dühös volt rá, amiért szégyent hozott a fejére, hogy ideláncolta a szellemét. – Jól áll a hátadban a kés. – Éltükben nem ismerték egymást, de Babik végigkísértette Ari egész gyermekkorát. Minthogy mások nem láthatták, csak a lányt bosszanthatta. Különösebben bántani nem merete, akkor az anyja még holtában is kínozta volna, de azért nem szólt, ha egy kicsit gyötörte. – Hol van a dédnagymama?

– Itt vagyok, lányom – lépett a szobába egy öregasszony, aki még Ari nagymamájánál is töpörödtebb és vénebb volt. Hosszú, ősz haja a legkülönfélébb apróságokkal volt tele: a bal füle mellett egy színes gyöngysor lógott, de hajába font néhány színes madártollat, egy vörös tincset, csillogó kavicsokat és üveggolyókat is. A szoknyája sötét színű volt, és ezer

zsebe ezerféle titkot rejtett. – Mi az a valami a nyakadban? – hunyorgott a gőte felé.

– A famulusom – csúszott ki Ari száján, miközben belenyalt a levesbe. Nem tudta, hogy miért mondta, de helyénvalónak tűnt. A szobában lévő összes ember, állat és szellem megfagyott egy pillanatra, majd az öregasszony és a macska kacagni kezdett.

– Még hogy a famulusod! – ragadta meg a gőte taraját, és rántotta elő az apróságot Ari sálja rejtekéből. – Ez egy lusta, bamba, béna lény, meg kéne etetnem a macskával. És miért van emberszaga? – Dobta a pultra. – Ez a nyeszlett jószág nem lesz az elkövetkezendő idők leghatalmasabb boszorkányának a famulusa! Keresünk neked egy rendes ragadozót, egy hatalmas mocsári teknőst vagy egy büszke vándorsólymot.

– Nem, dédnagymama, ez az enyém. – Zárta a tenyerébe Ari a gőtét. – Hozzám vezette a sors, és érzem a kapcsolatot, amit te is meséltél Pisláról. – A megszólított tarka kandúr felborzolta a szőrét a felháborodástól, amiért egyáltalán egy mondatban szerepel a kétéltűvel. Az öregasszony mély levegőt vett, hogy folytassa a vitát, de dédunokája nem hagyta szóhoz jutni. – Vi-

szont tartozom neki. Meg kell találnom azt a boszorkányt, aki hajdanában ember-ré változtatta.

Ez felkeltette az öregasszony figyelmét.

– Emberré? Milyen emberré?

– Hogyhogy milyenné?

– Dekoratív, csinos fiatalember volt? – kérdezte az öreg boszorkány, miközben pipára gyújtott. A füst elindult, hogy megfojtsa a gótét, de Ari egy intéssel hártotta.

– Hát igen, azt hiszem, így is lehet mondani.

– Natália barátnőm ezzel mulatja az idejét. A fiatalemberrel, akiket állatokból bűvöl. – Ari fintorgott. – Tízévi szolgálót kér, utána hagyja őket emberként élni. Mármost ezt ígéri, de nem szokta elengedni őket, kivéve, ha rájuk un. Aki meg szokni próbál, arra törlőrontást mond, még az emléküik is megszűnik. Legalábbis régen így csinálta, de a tanács felszólította, hogy hagyja abba. Csak hát, a született képességeket nem tudják ellenőrizni – pöfékelte az öregasszony.

– Hol él ez a Natália? – kérdezte a lány lelkesen.

– A Dunántúlon – sóhajtotta az öregasszony. – De most épp a nappalimban van. Felelsz vagy merszet játszunk.

A kaotikus, egyszerre antik és modern nappali tele volt öreg boszorkányokkal. Ravasz szemek lestek Arira a kendők és ráncok mögül, néma rontásoktól és védőbűbájoktól sistergett a szoba levegője. A boszorkányok között állandó harc dúlt a legerősebb címéért, egyszerre voltak örök barátai és ellenségei egymásnak. A dédnagyanyja bemutatta, mire megszűntek a támadások, helyette kíváncsisággal és végtelen kérdésekkel fogadták a lányt. Csak egy öregasszony nem osztozott a lelkesedésben, aki Ari összezárt kezeit nézte.

– Mit rejtegetsz ott, a kezeid között? – kérdezte a boszorkány, mikor Ari hozzá lépett. A lány pontosan így képzelt el egy nőt, aki állatokat változtat a szeretőivé: Natália feltűnő volt, az öregedés jeleit smink és szoros ruhák mögé próbálta rejteni, a szépítőbűbájok záptojásszagát pedig erős parfümmel elfedni.

– A famulusomat – mondta neki is Ari, mire a dédnagyanyja csak ciccegett, és összenézett néhány öregasszonnyal. – Bántották szegényt, és ez olyan, mintha engem bántottak volna. Bosszúért kiált, igaz, dédnagymama? – Az öregasszony csak legyintett, de nem volt kérdés, hogy ha harcra kerül a sor, a saját fiókját fogja védeni. – Szeretne újra ember lenni, eltekinthetek a bosszútól és a feljelentéstől, ha teljesíted a kérését.

Natália felpattant, és a kontyába szúrt csipkebokorágért nyúlt, amely megsokszorozta erejét. Ám Ari ajkáról hamarabb legördült egy átok, a vénasszony ízületei megmerevedtek mozgás közben.

– Szemtelen kis csitri vagy! Az én koromban megtámadni! – simogatta elgémberedett tagjait. – Na vedd le ezt az ügyes kis rontást, látszik, hogy a Cinka leszármazottja vagy, mint egy vipera, olyan gyorsan lecsaptál!

Az öreg boszorkányok remekül szórakoztak, töltötték egymásnak a konyakot, és házi kekszeiket ropogtatták izgalmaikban.

– Csalánnal tudja lehúzni. Háromszor a jobb keze gyűrűsujjára kell csapnia egy ötlevelű csalánággal, amit megcsípett a dér.

A vénasszony hangosan káromkodott, a rég elfeledett szavakat talán már Ari nagymamája sem értette volna, de az itt összegyűlt öregasszonyok mind nevettek.

– Van még egy fiola varázsfőzet az autómban. A kesztyűtartóban. Mivel ez tegnap este megszőkött – mutatott göcsörtös ujjával a gőte felé –, akartam egy újat szerezni. – Me-rev kezeivel elővette a kocsi kulcsot, és Arinak adta. – A piros sportkocsi – tette még hozzá.

– Rájöttem volna.

Ari kivette az autóból a fiolát, és Natáliának adta, aki hangos kántálásba kezdett. Az üvegcsé tartalmát a varázsige ütemére szórta a gőtére, közben vadrózsa ágát markolta. Mikor a főzet elfogyott, és az ige is véget ért, a gőte egy pukkanással emberré változott. Az öregasszonyok vad füttyögésbe és tapsolásba kezdtek, Ari alig tudta kimenekíteni a meztelen férfit a szobából. A tarka kandúr az előszobában ült, Babik néhány régi ruhájával a szájában. Míg a férfi elment felöltözni, Ari kettesben maradt a dédnagyanyjával.

– Ezt a gádzsó gőtét akarod segítőnek?

– Ezt.

– Makacs, akaratos gyerek vagy – pöfékelt. – Jól van, nagy boszorkány leszel. Kell is az, nehéz emberek jönnek, fekete emberek, nagy gondok. Ez a nyeszlett jószág meg elég varázserőt szívott magába, különben menten megöltem volna. Most menj haza, és gyakorolj, nagyanyádat meg küldd el látogatóba, unatkozom.

Ari megígérte, hogy így fog tenni, és elbúcsúzott. A nappaliból kidugták a vénasszonyok a fejüket, és azt is megígértették Arival, hogy ha már asszony lesz, csatlakozik hozzájuk, és a famulusát is magával hozza.

Ari és a gőte-férfi kaptak egy kevés süteményt az útra, és felszálltak a buszra.

– Ezek szerint alkalmazol? – kérdezte a férfi.

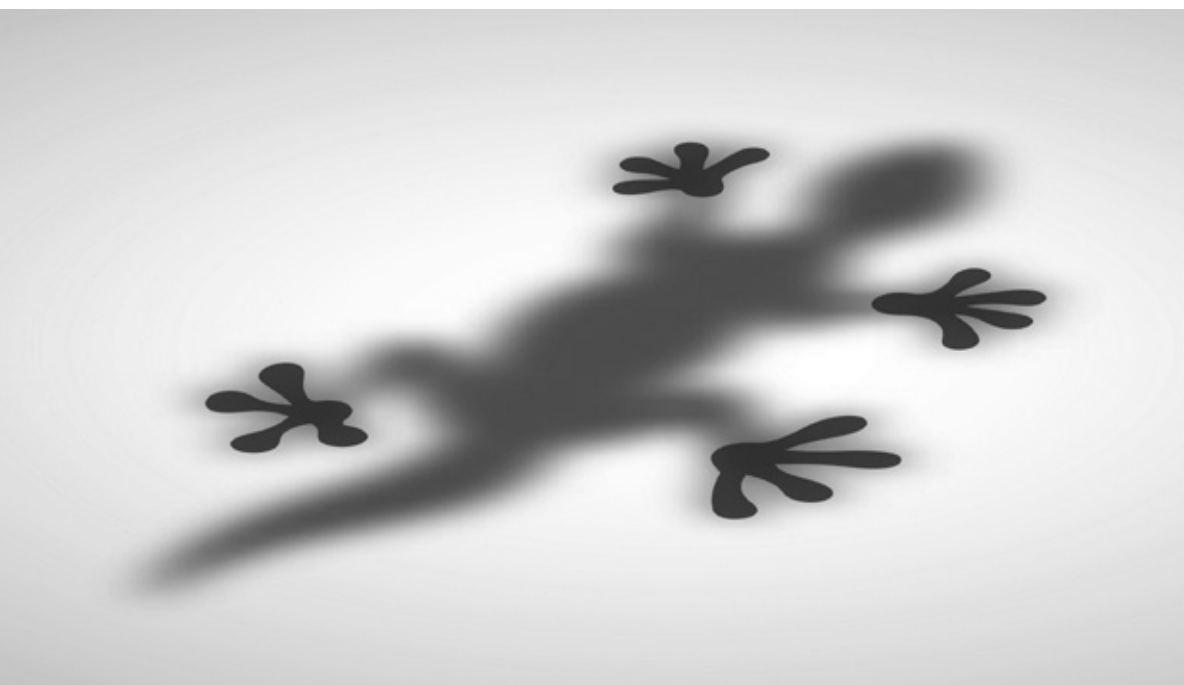
– Nem én választottalak. Mi csak egyszer találkozunk a segítőnkkel, és érezzük, hogy ő az. De igen, fel vagy véve – válaszolta Ari. – Nehéz meló, nulla fizetés, sok panasz a vásárlóktól. De dolgozhatsz mellette, meg csinálhatod az emberi dolgaidat, vagy amit akarsz.

– Köszönöm – mondta a férfi, és egy futó csókot lehet a lány ajkára. – Ez elég fizetség?

Ari bólintott, és végtelenül sajnálta, hogy a piros tartományban nem kérhetett többet.

■ **Vöröskéry Dóra** szociális munkás, egyetemista. 1995-ben született Békéscsabán, *Röpképtelen madarak* című első prózakötete 2019-ben jelent meg.

Szólt egyhangúan

A nő az első pillanatban elvarázsolta azonnal beleszeretett.

Azóta szüntelenül ugyanaz a dallam szólt egyhangúan a fejében.

Ugyanaz a dallam szólt a fejében amikor meghívta egy italra.

Ugyanaz a dallam szólt a fejében amikor először megcsókolta.

Ugyanaz a dallam szólt a fejében amikor megkérte a kezét.

És ugyanazt a dallamot hallotta az esküvőjük alatt is.

Kapcsolatuk öt év után kezdett megromlani.

Egyre többet kiabáltak egymással egyre több volt a csend egyre több volt a titok.

Egy márciusi napon ütötte meg először.

A fejében búgó zene kellemesen megbicsaklott majd egy fokkal gyorsabb tempóban folytatódott.

Ez örömmel töltötte el.

A következő alkalommal ugyanígy történt.

Ahogy meglendítette a karját valami kellemes érzés kerítette hatalmába.

És a dallam újabb fokkal gyorsabb tempóban szólt tovább.

Májusban már csak monoton zakatolást hallott.

Boldog volt.

A nő testét vérbe fagyba hagyta a nappaliban.

Bezárta az ajtót és autóba szállt.

A szigetet körbeölelő úton haladt.

Megállt az egyik pihenőhelyen.

Átlépte a korrlátot.

A zene helyét hangos dübörgés vette át.

Egyet előre lépett.

A dübörgés elhalt.

Csak a szél zúgását hallotta.

Majd a csobbanást.

Klementina második könyve

Több mint száz oldal dráma.

A kézzel írt sorokban könnyek és nevetés és vihar és napsütés.

A kéziratot lapozgatva Aaron Blumm megnyalja a szája szélét.

Elégedetten csettint és ragyogó arccal a hóna alá csapja a paksamétát.

A nyomdába rohan.

A nyomdagépek duruzsolását hallgatva a könyvre gondol.

Türelmetlenül áll a kiadópultnál.

Fizet és autóba száll.

Aaron Blumm most kocsit hajt.

A jármű hangosan zúg.

Klementina második könyve az anyósülésen hever.

A drámát kemény fedél takarja mintha koporsóba zárták volna.

A könyvtár előtt erős fékezés hangja hallatszik.

Klementina második könyve a polcra kerül.

Nők és férfiak fiatalok és idősek egymásnak adják a kilincset.

Mindenki a könyv után érdeklődik.

Aaron Blumm a bejáratban áll és kacag kacag.

Benedek Miklós 1984-ben született Topolyán, Szerbiában. Eddig három verseskötete jelent meg az újvidéki Forum Könyvkiadó Intézet gondozásában, a legutóbbi 2019-ben, *Miközben halkan* címmel. 2012-ben Sinkó Ervin-díjban részesült. 2020-ban jelent meg első fordításkötete, amely Zvonko Karanović, szerb költő válogatott verseit tartalmazza. 2020-ban Koncz István-díjban részesült. A vajdasági Magyar Szó című napilap munkatársa, és annak ifjúsági melléklete, a Képes Ifjúság felelős szerkesztője. Jelenleg Palicson él.

180 milligramm fölött

Hirtelen csend, a terem sötétbe borul. Réka remegő karral ölel át, és én is őt. Egy pillanatra a tömeg is hallgat, majd néhányan füttyülni, huhogni kezdenek. Valaki beordít, hogy „come on”. Egy kattogó hang hallatszik, mire a körülöttünk lévő morajlás egyre hangosabb lesz. Még mindig sötét van, Réka mintha belém süllyedne. És ekkor megszólal a basszus. Erősebben, mint az este folyamán bármikor, és vele együtt egy magas hang is bekúszik, pont akkor, mikor a stroboszkóp is rákezd. Ránézek Réka arcára, mintha lassított felvételen látnám. A fényekkel és hangokkal együtt a körülöttünk lévő is megmozdulnak. Izzadt, fáradt, mégis lendületben lévő testek érnek hozzánk, és néha meg is löknek, de mi csak állunk, egymást öelve.

– Szia, bocsí a zavarásért, meg tudod mondani, hol vannak a törlőkendők? Korábban mintha itt lettek volna valahol, de...

Elkalandoztam. Ha nem figyelek oda, akár egy ritmikus hangtól is újra ott találok magam, az állkapcsom beindul, rágok, a lábammal dobogok, szinte táncolok. Még jó, hogy egészen pontosan tudom, hol vannak a törlőkendők.

– Menj át a következő sorra, a végén lesz – mutatok balra.

Megköszöni, lelép. Az út előtt a tisztálkodási részlegen dolgoztam, és pont mellette voltak a zsebkenők, vécépapírok, és igen, a törlőkendők is. Ma viszont az édességekhez vagyok beosztva. Odafigyelek, hogy a csokoládék, cukorkák és kekszek mindig megfelelő sorban sorakozzanak. Ha egy vásárló megbontja a kompozíciót, néhány perc múlva ott vagyok. Ha nem ér el vagy leejt valamit, megoldom. Ha kérdése van, segítek. Valaki betol néha egy raklapnyi terméket. Ekkor megjelenik Robi a szörpöktől és üdítőktől, majd Henni a zöldségektől és gyümölcsöktől. Felpakolunk, akármelyikünk soraira is érkezett az áru. Most épp a gluténmentes cuccoknál vagyok. Nem sietem el a pakolást, minden egyes rizs-, kukorica- és hajdinalisztes süteményt olyan precízen teszek a helyére, mintha egy művészi kompozíciót alkotnék meg. Pedig csak nincs kedvem dolgozni. Fáradt vagyok. Ráadá-

sul a fősorról is látszom, ha épp megpihennék, nincs hol megbújni. Minél központibb helyen dolgozom, a pólóm annál inkább olyan, mint egy láthatósági mellény. Minden második-harmadik vásárló leszólít, „kisfiam, merre vannak a halkonzervek?”. És én többnyire nem tudom. Honnan is tudnám, hisz ezelőtt összesen egy hetet dolgoztam itt. Már mikor jelentkeztem, mondtam, hogy június elején nem érek rá. Annyira nem volt emberük, hogy még így is felvettek besegíteni, azzal a feltétellel, ha most egy hónapig végigtolom a heti ötször nyolcat. És én végigtolom, probléma nélkül. Amúgy sem árt a munkatapasztalat, és már most tudom, hogy megéri. Eddigi életem legjobb hetéért bevállalok ennyi áldozatot, hát még a tudatért, hogy egészen biztos vagyok benne: ez volt eddigi életem legjobb hete. De hiába érte meg, ára van.

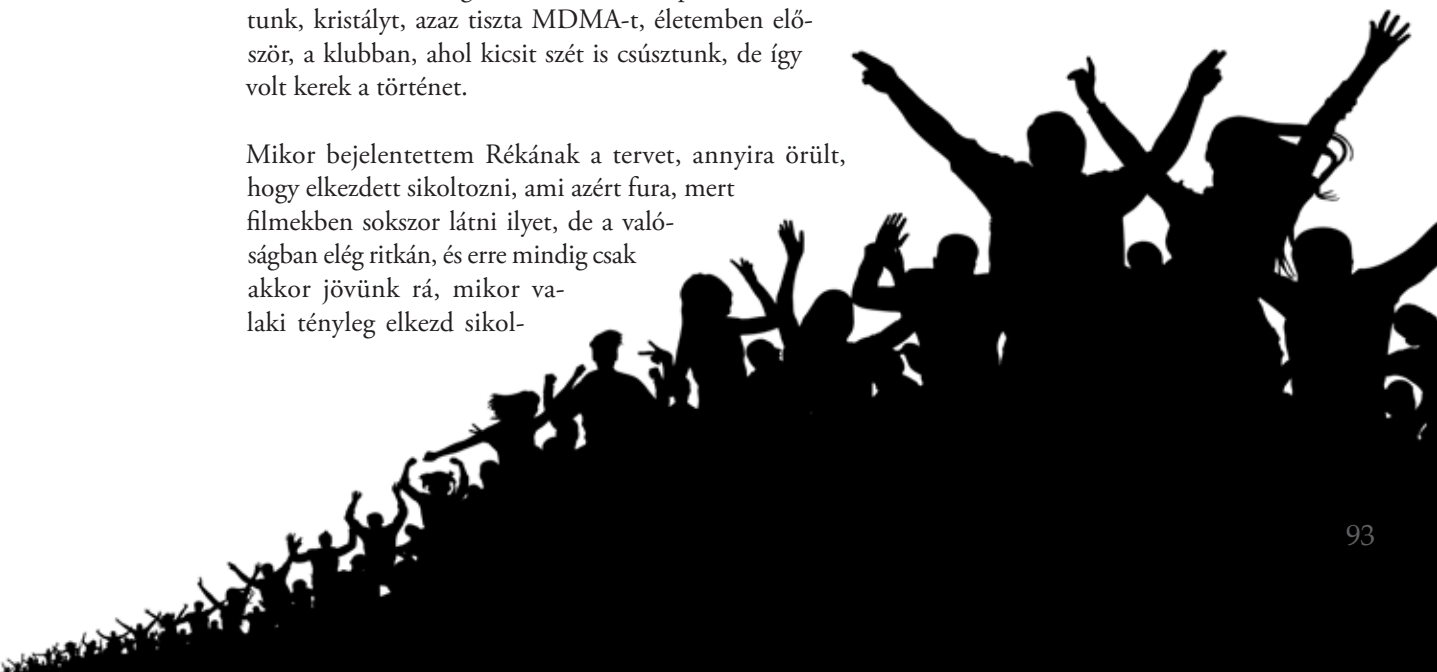
Életem eddigi legjobb hetének mellékhatásai: az állkapcsom fáj, az őrlőfogaim meglazultak a sok csikorgatástól, a nyelvem és az ínyem pedig olyan, mintha elrágtam volna egy pengét. A vádlimban még mindig erős az izomláz, a talpamon a bőr mintha a felére kopott volna. A fejemben tompa, néha egyre erősödő fejfájást érzek, és folyamatosan ki vagyok száradva. Még jó, hogy Réka adott reggel szemcseppet, különben úgy néznék ki, mintha még be is lennék szívva. És ezek csak a fizikai tünetek.

Tegnap, a repülőn ülve hiába voltunk még fáradtabbak az alig két-három órás alvás után, ott voltunk egymásnak, és ez fejben rendben tartott. Engem is, és Rékát is. De most, a hipermarket LED-izzói alatt, a hangszóróból szóló mainstream örökzöldekkel és a negyedóránként beolvasott áruházi akciókkal, na meg a fárasztó vásárlói kérdésekkel nyakon öntve érzem csak igazán, mennyire megviseli ez az embert. El tudnám sírni magam, olyan lehangoztam, pedig semmi okom nincs rá, sőt, folyamatosan beugranak a múlt hét szebbnél szebb pillanatai. A hosszú autóúton való nevetéseink, az egész napos mászkálás egy idegen ország fővárosában, a fű először kipróbálása egy kávézóban, a fesztivál legjobb szettjei, az amszterdami klub fény- és hangtechnikája, annak a megtapasztalása, hogy a zene képes átvenni a tested és az elméd feletti hatalmat... ráadásul mindez azzal a lánnyal, akivel mindent szeretnék megosztani. Nyilván egy pillanatát sem bántam meg, még csak ki sem tudok szakadni belőle, de belül mélyen szorongást érzek, amit nem tudok megmagyarázni. Bár Réka erre is figyelmeztetett. Nem baj, néhány nap és jobban leszek, a múlt hét emlékei viszont életem végéig velem lesznek. Legalábbis remélem.

Már a szervezés is szép munka volt. Fater megemléltette, hogy egy héttel előbb megy ki a nővéremért Amszterdamba, valami hivatalos elintéznivaló miatt. Korábban mondta, hogy menjek ki vele én is, maradjunk egy-két napot, legalább világot látok, a kocsi van hely, de végül nem kapott elég szabadságot. Egyet aludt csak ott, majd reggel bepakolták Laura repülővel hazahozhatatlan cuccait, és jöttek is, félúton egy pihenővel. Ennek így részemről nem lett volna sok értelme, úgyhogy egyből ráírtam a nővéremre, hogy mi a helyzet az albértellel. Ahogy gondoltam, ki volt fizetve a vizsgaidőszak végéig, ráadásul nem csak ő, de a lakótársai is korábban léptek le. Eddig a pillanatig amúgy elég lehangoztam. Rékával, előző évben, miután összejöttünk, hamar észrevettük, hogy a születésnapjaink pontosan két hétre vannak egymástól. Házibulit tartottunk a köztes héten náluk, majd hajnalban megígértük egymásnak, hogy a következő, és az azt követő születésnapjainkat is együtt

tartjuk. Később, év elején, mikor rájöttünk, hogy a mostani szülinapok hétvégékre esnek, elhatároztuk, hogy mindketten valami naggyal lepjük meg a másikat, de nem tárggyal, hanem élménnyel, olyannal, amire örökké emlékezni fogunk. Így akartuk megünnepelni azt, hogy bő egy éve együtt vagyunk, és valami filmben mondták is, hogy a közös kalandok, emlékek és sztorik azok, amik összekötnek egy párt, és mi nagyon szeretnénk volna, ha még szorosabb lenne köztünk a kapcsolat. Korábban semmi ötletem nem volt, de szerencsére a nővérem bírja Rékát, így hamar belement a dologba, faternál pedig még mindig volt hely, és már nem is volt baj, hogy hamar le kellett lépniük. Persze azért még akadt probléma: eltöltöttem néhány órát az érkezésünket követő időszak Amszterdam-Budapest járatai között való kutatással, de nem volt szerencsém. Drágák voltak a jegyek, ráadásul péntekig volt szállásunk, ekkor a legmagasabb az ár. Busszal vagy vonattal sem volt jobb a helyzet. Nem sokkal később körbenéztem, más városokból hogyan lehetne hazajutni, és volt is egy akciós ajánlat Eindhovenből – kettőnk jegye kijött háromnapnyi árufeltöltői munkából. Pillanatok alatt számtalan telekocsis lehetőséget találtam Amszterdam és Eindhoven között, néhány euróért vállaltak minket a jómódú sofőrök, akik inkább a társaság, mintsem a benzinköltség miatt szállítottak extra utasokat. Meglepően sok időt töltöttem azzal, hogy a programlehetőségek között nézelődjek, összeszedtem a legjobb bulikat és eseményeket, majd észrevettem, hogy lesz egy elektronikus zenei fesztivál is, pont azon a héten, meglepően közel a nővérem külvárosi albérletéhez. Bár a belépő drága lett volna, a fesztivál honlapján nézelődve észrevettem, hogy önkénteseket keresnek, és írtam is nekik. Néhány órán belül válaszoltak, hogy mehetünk, de már csak szemétszedős meló volt. Úgy voltam vele, hogy miért ne. Néhány órán keresztül mindennap egy csipesz pálccával mászkáltunk a fesztivál területén, és szelektív hulladékot kerestünk. Senki sem hajtott minket, és ha lehetett, Réka helyett is dolgoztam. A lényeg az volt, hogy délutánig kábé kétszáznyi műanyag összejőjön. Eleinte untuk, de aztán szórakoztatóvá vált a munka, mert a hulladékban folyamatosan találtunk pénzt, gondosan csomagolt drogokat, de akár telefonokat vagy pénztárcákat is. Ezeket leadtuk a megfelelő helyen, a pénzt elköltöttük, a drogokat meg vagy elosztogattuk, vagy, ha biztonságosnak tűnt, hát, elfogyasztottuk. Általában nem a fesztivál területén, hanem a városban söröztünk és kajáltunk, jóval olcsóbban, és annyi pénzt legalább összeszedtünk szemétszedés közben, mint amennyit így elköltöttünk. A budapesti járatra vasárnap volt a legolcsóbb a jegy, és a városból is látni akartunk valamit, szállást kellett tehát találnom Amszterdamban még két éjszakára, ami szintén elég lezuhós tud lenni, de a nővérem egyik haverjánál volt egy üres szoba, ahol ellehettünk. Az utolsó napokban csak mászkáltunk, és szombat este még egy külvárosi techno klubba is elnéztünk, elvégre nem jöhetünk el úgy Amszterdamból, hogy ne látogattunk volna el egybe. Legalábbis Réka szerint, aki megőrül az elektronikus zenéért, és ha ő megőrül valamiért, azért én is megőrülök, ahogy érte is. A barátnőm évek óta hallgatja azokat a fellépőket, akik a fesztiválon voltak, így folyamatosan rohangáltunk a stage-ek között, alig aludtunk, és habár annyi drog volt mindenütt, ahová néztünk, mint valami pszichedelikus filmben, nem erről szólt az egész. Inkább csak kipróbáltunk ezt-azt, sokat csak az utolsó este toltunk, kristályt, azaz tiszta MDMA-t, életemben először, a klubban, ahol kicsit szét is csúsztunk, de így volt kerek a történet.

Mikor bejelentettem Rékának a tervet, annyira örült, hogy elkezdett sikoltozni, ami azért furcsa, mert filmekben sokszor látni ilyet, de a valóságban elég ritkán, és erre mindig csak akkor jövünk rá, mikor valaki tényleg elkezd sikol-

tozni előttünk. Néhány perccel később már foglaltuk is a jegyeket. Tökéletes befektetés volt, mindent olcsón hoztam össze, bár még így is ráment az összes félretett pénzem. Nem lett volna a terv tökéletes, ha ne lett volna erre is megoldásom. Egy régi haverom, Norbi, az elmúlt egy évet itt, a hipermarketben húzta le. A raktárban van, és mikor az egyetemről panaszkodom neki, mindig mondja, hogy keresnek átmeneti jelleggel is arccat, „szar a fizetés, de nem kell megerőltetni magad”. Bevállaltam két hónapot, egyet most tolok le, egyet nyár végén, így a kettő között lesz egy kis időm, Rékával még talán el is utazhatunk valahova, mindenesetre hiába kezdem úgy a nyarat, hogy üres a tárcám, hamar visszadolgozom a veszteséget. Hogy nyár után mi lesz, majd kiderül.

Néhány nap után tényleg jobban érzem magam. A mélyről jövő, rossz érzés és a fejfájás nyomtalanul tűnik el keddre, szerdára elmúlik az izomláz, az állkapcsom már rendben, sőt, csütörtökre a szétkaristolt szám is meggyógyul. Szinte már partizhatnékam van. A hipermarketben egyre inkább kiismerem magam, egyre nehezebb meglepni olyan kérdésekkel, minthogy „merre vannak a laktózmentes termékek”, vagy, hogy „van-e vöröslencse”. Ugyanakkor egyre nyomasztóbb is a napi nyolc óra monotonitás, a termékek rendezgetése, a neonos fény, az idegesítő zene és persze az üzletvezető, aki annyira fárasztó, hogy szándékosan nem ejtek róla egy szóval sem többet. Esténként Rékával vagyok, többnyire nálunk alszunk, de néha náluk, mindegy, csak együtt legyünk. Minden este hullák vagyunk. Ő egy kajládában talált alkalmi munkát, üdítőket szolgál fel és egész áldott nap melegszendvicseket készít. Biztos vagyok benne, hogy ő is valami komoly meglepetést talált ki nekem, amúgy nem vállalna be ebből másfél hónapot.

A hipermarketben a péntek telik leggyorsabban. Önmagában a tudat, hogy két nap pihenés vár rám, feltölt energiával. Egyedül az hoz le az életről, hogy Rékát szombatra is beosztották, ahogy engem jövő héten, szóval legközelebb két hét múlva lehetünk együtt nyugiban. Megpróbálok a júliusra koncentrálni, akkor többnyire szabadok leszünk, és már a tárcám sem lesz üres. Elutazhatnánk megint valamerre, de közben az sem ártana, ha megpróbálnék félretenni, mert lassan szeretnék elköltözni otthonról. Szombaton, hogy ne legyen büntudatom azért, amiért egész nap csak dögölök, napközben elmegegyek futni, majd délután kitakarítom a szobám. Este jön Réka, filmezünk, és a vasárnapot is együtt tudjuk tölteni. Ez a terv legalábbis. Este nyolcra várnám, de még melóból felhív, hogy nem bírja, megőrül. Visszakérdezek, miért, mire elmeséli, hogy hétköznap nyugis a hely, többnyire turisták járnak oda, megesznek egy szendvicset, megisznak egy kólát és lépnek, de most órák óta csak részegek jönnek be hozzá, beszélőgatnak, inzultálják. Akkor benézek, mondom, majd elindulok, és félórán belül ott is vagyok. A pultnál ülök le, kapok néhány szendvicset, és onnantól kezdve nyugi van. Nem vagyok egy nagydarab figura, és nem is nézek ki ijesztően, de elbeszélgetünk Rékával, szóval látszik, hogy ismerjük egymást. A nőket molesztáló faszfejek biztosra mennek, csak akkor mutatják meg az igazi énjüket, mikor az áldozat teljesen védtelen. És Réka nem az.

Ahogy hazafelé metrózunk, átölelem a barátnőm, és a hajában a melegszendvicsek szagát érzem. Mintha a gondolataimban olvasna.

– Le kell zuhanyoznom, haját kell mosnom, aztán csináljunk valamit.

– Ne filmezzünk?

– Nem tudom, nincs kedvem. Neked?

Így, hogy rákérdezett, valóban: nekem sincs kedvem filmezni.

– Mire gondoltál? – kérdem.

Válasz helyett csak rám mosolyog. Nem azt mondom, amit szeretnék, hanem azt, amit a józan ész parancsol.

– De nem kéne előre elcseszni a pénzt, amit megkeresünk a héten, mert akkor július közepére megint üresben leszünk.

– És ha azt mondanám, hogy a bátyám felirat minket a guest listre?

Nincs szükség több évrre. Réka tesója sok mindennel foglalkozik, ezekben az egyetlen közös az, hogy mind a techno körül forognak. Bulikat fotóz, kisebb partikat szervez és bonyolít le, blogoknak készít ajánlókat és pár havonta van egy-egy szettje is. Néha felírja Rékát a listára, de korábban nem szerette, hogy a barátnőivel jár el, féltette, és úgy érezte, figyelnie kell rá, de velem szívesen engedi be. Ha nem is kedvel különösebben, azt tudja, hogy mellettem biztonságban lesz a húga. Paul – így hívhatja magát a srác, németesen, és nem angolosan ejtve, tehát kimondva az A-t és az U-t is (persze Pál a normális neve) –, szigorúan kordában tartja Réka bulizásait: csak akkor írja fel, ha nincs vizsgaidőszak, és a zene is minőségi. A mai este a klub szezonzárója lesz, nyakunkon a fesztiválidőszak, Rékának pedig jól sikerültek a vizsgái, ráadásul egy angol techno Dj páros is fellép, akik nagy kedvenceink, úgyhogy a terv a logikát sem mellőzi.

– Meggyőztél.

Hozzánk megyünk. Míg Réka a zuhanyzóban van, én válaszolok néhány üzenetre. Miután végez, meztelenül jön be a szobába. Egyből leteszem a telefont. Leül velem szemben az ágyra, és a szemembe néz. Ő a legszebb dolog a világon. Furán hangozhat, hogy azt mondom rá, „dolog”, de ez azért van, mert ha azt mondanám, hogy ő a legszebb lány, vagy ember a világon, az azt jelenthetné, hogy láttam bármi mást – tárgyat, tájat vagy ilyesmit –, ami szebb lehet nála. Pedig nem. Így sosem tudom, mit mondjak neki, és ezt mindig csak fejből jegyzem meg, magamnak. Ő a legszebb. Lenyúl az ágy mellé, a táskájába. Nem a kezét figyelem, hanem a testét. Ahogy hajol, a melle és a csípője más formát vesz föl, a sötét, vizes haja a hátára omlik. Nagyon megkívánom, de egyelőre nem érek hozzá.

– Hoztam valamit – szólal meg.

A kezében egy kis tégelyt tart, kinyitja. Három tableta van benne, az egyik félbetörve. Megnézem közelebbről is: vöröses-narancsos a színe, Apple logó formájú ecstasy.

– Szóval készültél erre az estére – mondom.

– Rosszabb.

– Hogy érted?

– Emlékszel, mikor az utolsó nap önkénteskedtünk, és megtaláltuk azt a zacskót vagy tíz gramm fűvel, meg egy csomó másik cuccal?

– Aha.

– Ez is abban volt. Amikor odaadtuk az angoloknak a többi, néhányat eltettem a tárcámba, mert utánanézttem, és ezek elvileg nagyon tiszta tabik, 180 milligramm fölött. A porokról nem tudtunk semmit, de ezt sikerült lecsekkolni azzal az alkalmazással, és ha valahol, hát akkor Amszterdamban eredeti cuccot árulnak. Csempészni meg senki nem csempészik be rossz minőségű ekit Hollandiába, mekkora hülyeség lenne már, szóval ez tuti jó.

Miközben végigmondja, leesik.

– Te hazarepítettél három ekit Eindhovenból?

Nem vá-
laszol, furán
grimaszol, majd
olyan aranyosan néz,
ahogy mindig szokott, mi-
kor valami hülyeséget csinál. Úgy te-
szek, mintha nem hatna meg. Mivel
nem mondok semmit, kénytelen válaszolni.

– De nem direkt. Teljesen elfelejtettem más-
napra. Be voltunk fáradva, egész este szívogattunk, és
szombaton, mikor kristályoztunk, eszembe kellett vol-
na jusson, hogy vannak nálam még tabik is, mert ez
is MDMA, de...

Így tudom meg, hogy véletlenül kábítószercsempészek
lettünk. Még jó, hogy nem voltak droggereső kutyák a reptéren, simán kiszagolták volna
az ekit pénztárcából. Réka amúgy nem kamuzik: ha tudja, hogy nála vannak a tabletták,
úgy parázott volna, hogy már azért kiemelték volna minket a tömegből. Biztos látszott vol-
na rajta, nem egy színészalkat. Ha már így alakult, beveszünk egy-egy felet, majd én is le-
vetkőzöm, és szeretkeztünk egyet. Amúgy tényleg erős, mármint a tablettá. Hiába vacso-
ráztam nemrég, már szex után érezni kezdem. A végtagjaim bizseregnek, a tenyerem izzad,
a fejem zsong, mindent szebbnek látok, rengeteg gondolat cikázik az agyamban, és per-
sze folyton ölelgetjük egymást. Mire odaérünk a buliba, már rendesen be is mar. Remegő
karral, nedves tarkóval és hatalmas pupillával nézzük a lézereket, majd egyből bemegyünk
táncolni. Csak órák múlva megyünk ki pihenni egy keveset, és akkor rá is jövünk, hogy
be kéne tolni a maradékot, mert egyfelől mindjárt jönnek a főfellépők, másfelől a szettjük
hajnal háromig tart, és végig is akarjuk nézni, de ezután már nem jó bevenni semmit, leg-
alábbis ha el akarunk aludni délelőtt tíz-tizenegy előtt.

A 4/4-es ritmus tompa gyorsasága, a nagyjából 140 BPM finom kontrasztjai és az MDMA
pezsgése neonszínekben vibráló horizontként repít ki minket a valóságból, hogy megment-
sen a tér és az idő fogságától. A dopamint szabályozó kapcsolatok megnyitják az utat, az ad-
renalin végigfolyik a testemben, a vérem mintha szénsavassá válna. Olyan feszültség-leve-
zetés ez, amilyen a korunk: gyorsabb, szintetikusabb. Ha egyre kevesebb szabadidőnk van,
azt egyre intenzívebben szeretnénk kihasználni, egy-egy parti alatt egy egész hét, vagy egy
egész hónap örömet éljük át, előrecsomagolva, instant. Kapszulákba fekszünk, elképzelünk
valamit, érzéseket adunk hozzá, és átengedjük magunkat annak a mesének, amibe belerin-
gattuk magunkat. Mindössze ennyiről szól a bulizás, egy időre elfelejtjük saját magunkat.
A test néha mégis közbeszól. Réka kábé húszpercenként megkínál vízzel, majd mikor ér-
zem, hogy megint megy az állkapcsom, kérek tőle egy rágót, hogy ne a fogaim csikorgassam.

– Ne, azt ne! A cukorka vagy a nyalóka jobb, mert azokat csak szopogatod. A rágótól
úgy maradsz, és mint multhéten, még három nappal később is fájni fog az állkapcsod – or-
dítja a fülembé, majd elővesz egy csomag mentolos cukorkát, és megkínál. Miközben be-
veszem a számba, körbenézek. Egy pillanatra visszatérek a valóságba. Nagyon leizzadtam.
Előveszek egy zsebkendőt, gyorsan megtörölöm a homlokom és a tarkóm. Tényleg jó ez az
eki, de valahogy mégsem ugyanazt érzem, mint multhéten a kristálytól. Mintha gyengébb
volna a hatása. Talán a tolerancia miatt. De azért persze még így is bőven feldob. Kicsit le-
lassul a zene, jólesik a pihenés. A szett amúgy nagyon bejön. Acidós, de kissé karcos tech-
nót játszanak. Lendületes, kísérletező, mégsem öncélú. Hallom, hogy kiállás következik.
A magas hangok felgyorsulnak, a mély egy darabig követi, de aztán abbamarad, mire a ma-
gas lüktetése egy kúrthanggá olvad össze, a tömeg pedig készül az örületre. A leghíresebb
számuk jön. Gyorsan iszom még egy korty vizet, majd miközben beindul a zúzás, vissza-

tekerem a flakonra a kupakot. Ekkor valami furcsára leszek figyelmes: két lány áll melletttem, az egyikük, egy szóke, közelebb. Teljes odaadással táncol, csukott szemmel, kócosan. A másik lány, egy barna, a barátnője lehet. Hasonlóan öltözködnek, és talán láttam is őket beszélni korábban. Rajtuk kívül többnyire férfiak vannak a közelben, és ezzel a másik lánnyal, a barnával is táncol egy félmeztelen figura. Láttam már meredek meneteléseket az ehhez hasonló bulikon, de ez valahogy más. A srác nagyon erősen öleli át a lányt, szinte már rádől, a kezét a csípőjén tartja, míg a barna olyan erőteljesen ugrál, mintha vergődne. Egyszer a srác karjaiba markol bele, egyszer a levegőbe. Réka észreveszi, hogy megálltam, ő is elkezd arra nézni, amerre én. Ahogy átölel, mintha egy hatalmas kézfej markolna rám. Valamit a fülemben akar ordítani, de ekkor a zene hirtelen elhalkul, mire a közönség huhogni kezd, így nem értem. Miközben néhány fény felkapcsolódik, az egyik Dj leugrik a színpadról, és mintha egyenesen felénk tartana. Réka most azt kérdezi, mi történik, látok-e valamit. A tömeg értetlenkedni kezd, de az elől lévők közül persze mindenki a Dj-re figyel. Áthajol a kordonon, megragadja a félmeztelen figura vállát, mire az hátrál egy keveset.

– Do you know this guy? Is he your boyfriend? – kérdi a Dj határozottan, de mégis kedvesen a barna hajú lányt. A félmeztelen figura erre valamit magyarázni kezd, de a Dj először csak nem figyel oda, majd int a kezével, hogy csönd. A lány a Dj-hez hajol, mond valamit. Odasúgok Rékának, de már ő is érti, mi történik. Úgy érzem, mintha az agyamban falak lettek volna, amiken eddig csak dörömböltek a hormonjaim, de most megnyíltak a kapuk. Remegnek a lábaim, kicsit megmozgatom őket. A Dj srác felemeli az egyik kezét, ordítja, hogy „security”, míg a másik kezével finoman átöleli a lány vállát, és próbálja elhúzni a félmeztelen sráctól. Gyorsan körbenézek – egy biztonsági már elindult a színpad mögül. A lányba közben a szóke barátnője is belesimpaszkodik, és miután odébb mennek néhány lépést, a félmeztelen figura már közvetlen előttem áll. A szemébe nézek, ő viszonozza. Részeg. A tömeg eddigre megértette, mi történt, egyöntetűen fújolnak és huhognak. A srác nevetni kezd, értetlenkedik, körbenéz, a haverjait keresi. A környéken állók egyre távolodnak tőle, néhány férfi még a kelletténél is jobban széthúzza a tömeget, körbeállják a félmeztelent, egymás kezét fogják, lassan hátrálnak. A színpad felől érkező biztonsági átmászik a kordonon, mire egy másik szekus is megjelenik a hátunk mögül. Erősen ölelem Rékát, és kicsit odébb is megyünk, hogy ne legyünk útban. Az egyik bizti hátracsavarja a srác karját, a másik megfogja a vállát, majd a tömeg úgy nyílik szét, mint Mózesnek a Vörös-tenger. Távoznak. A partizók ünnepelni, tapsolni kezdenek. A Dj srác még beszél a lánnyal, valaki hoz neki vizet, minden rendben. Előrébb kerültünk. Két kézzel szorítom a kordont, a karjaim közt Réka. Belesúg a fülemben, hogy ő most nagyon érzi, és furcsa is, mire szólok neki, hogy ha szeretné, kimehetünk, de hallani sem akar róla. Mikor a Dj visszaugrik a színpadra, a tömeg őrvongeni kezd. Ugyanott folytatják a szettet, ahol abbahagyták.

Belehallgatunk a következő fellépőbe is, majd kimegyünk levegőzni, pihenünk egy kicsit. Elképesztően kimerültnek érezzük magunkat, ez a balhé mintha egyszerre csavarta volna ki belőlünk azt az érzelmi töltetet, amit a tabletta hosszabb távon nyújtani tudott volna. Réka sokáig csak ölel, és azt ismételteti, hogy szeretet, és hálás érte, hogy biztonságban érezheti magát melletttem – klasszikus ekis szentimentalitás, de azért jólesik. Én ekkor már inkább fáradt vagyok, mint bármi más. Kissé hűvös van, és nagyon le vagyunk izzadva, úgyhogy nem okos sokat kint lennünk, de mikor visszamegyünk táncolni, valahogy már az első pillanattól kezdve tudjuk, hogy ez már nem lesz ugyanaz. A lábaim elnehezültek, a gyomromban pedig megmagyarázhatatlan szorongást érzek, mintha valami rosszat csináltam volna,

és büntudatom kéne legyen, pedig nem. Néha sikerül erről elterelnem a figyelmem, de csak lépegetünk a zenére, és Rékán is látom, hogy kicsit már unja.

– Nincs kedved bemenni a backstage-be? – kérdi nem sokkal később.

– Bemehetünk?

– Persze.

Jó ötletnek tartom. Kicsit lepihenhetünk, aztán hazaindulunk. Beszélgetni még van erőm, a zene már sok. Ilyenkor kéne bevenni a következő adagot, de jó érzés, hogy ez a megvalósítás szintjén fel sem merül bennem, és Rékán is látom, hogy egy-két órán belül ő is inkább már ágyban lenne. A folyosóról felhívjuk Pault, mire beenged minket a backstage-be. Hatalmas, füstös szoba, kényelmes kanapékkal, néhány asztallal, a szervezőkkel, a haverjaikkal és persze a Dj-kkel. A helyiség, mintha úgy lenne megtervezve, hogy az angol srácok köré legyen kiépítve: ők ülnek középen, mindenki rájuk figyel. Míg Réka és a bátyja beszélgetnek, elmegyek a mosdóba, és mire visszaérek, Réka már az egyik angol Dj-vel kontaktol.

– Hé! – Szól hozzám Paul, és megböki a vállam. Mikor ránézek, felém hajol, belenéz a szemembe, majd elneveti magát.

– Hogy látszik már rajtad is!

Nem válaszolok. A kezembe nyom egy bontatlan, hűtött ásványvizet. Megköszönöm.

– Nem keveritek, ugye? – kérdi komolyan.

– Még inni sem ittunk.

– Jó, figy, nem akarok pöcs lenni, már húszéves, felnőtt nő, de tudod milyenek apámék, oda kell figyelnem rá. – Ahogy mondja, egész normálisnak tűnik. Nem kioktatni akar, tényleg csak arról dumál, hogy a húgával minden okés legyen. – Ha máskor is bulizni akartok, szóljatok, inkább felírlak titeket a sajátjainkra, minthogy random helyeken legyetek és még fizessetek is.

Ezt is megköszönöm. Rendes tag.

– Az ekivel meg okosan! Egy-egy alkalom között legyen legalább másfél hónapnyi pihenő, de ha igazán jól akarsz menni, akkor három hónapos kihagyás kell. És ne toljátok túl! Réka meg pláne ne, mert megviselné.

– Vigyázni fogok rá – mondom, majd a szemébe nézek. Mindketten tudjuk, hogy a szüleik válására utalt, de most erről nyilván nem kezdünk el társalogni.

– A saját testsúlyod, plusz 50, milligrammban. Ennyi a max.

Ezt alsó hangon is megdupláztuk.

– Jó – válaszolom, majd elnevetem magam, mert ekkor esik le, hogy Paul is be van állva, és ő sem tartotta be a saját szabályát. Ő is nevetni kezd, bár nem tudom, ugyanazon-e, mint én.

Mikor hazafelé sétálunk, már napfelkelte van. Nem sietünk, jólesik a friss levegő. Átölelem Réka vállát, és megkérdem, jól érezte-e magát. Természetesen igen.

– És képzeld, mikor Vincenttel beszéltem, meséltem neki Amszterdamból, és azt mondta, ha egyszer Londonba mennénk bulizni, csak írjunk rá, szívesen vendégül lát minket néhány napra.

– Igen? – kérdezek vissza meglepetten. Menő lenne egy ismert Dj-nél megszállni, ráadásul a srác család-apa, szóval ez valszeg nem valami homályos csajozós szöveg volt.

– Nyáron akár mehetnénk oda is.

– Igen, mehetnénk – mondom, majd fejben nekiállok matekozni.

Hallgatunk. Néhány perc múlva Réka szólal meg.

– Én ezzel szeretnék foglalkozni.

– Hogy érted?

– A bulizással. Ennél nincs jobb érzés. Mármost, ami elérhető.

– De ez nem természetes.

– Hogy érted?

– Azért ilyen jó, mert a többi dolgot így egészíti ki. Ha csak ezt csinálod, ez válik majd átlagossá, és akkor nem lesz olyan jó.

– De én nem akarok valami irodában ülni.

– Én sem.

– Más meg nem ugrik be.

– Nekem sem.

Egy darabig hallgatunk. Mindketten olyan egyetemre járunk, ami után az emberek általában irodákban ülnek, egészen a nyugdíjazásig. Én töröm meg a csöndet:

– Tudod, nekem azért van valami, ami van olyan jó, mint partizni.

Réka elgondolkodik, majd kérdez.

– Mi?

– Te. Amikor veled vagyok, szoktam ilyesmit érezni.

Megállunk, a szemembe néz.

– Ne legyél már hülye, nyilván én is – mondja, majd megölel.

– Persze az más – folytatom. – De amikor például szexelünk, az nekem van olyan jó, mint amikor bulizunk.

Egy darabig csak ölel, majd megjegyzi, hogy úgy érte, a tesójával szeretne dolgozni, és ő is bulikat akar szervezni.

– Dj akarok lenni – mondja ki végül. – Egyetem mellett, mint egy hobbit kitanulom, aztán meglátjuk. Addig meg beépülök a szakmába.

Megfogom a kezét, sétálunk tovább.

– Ez jól hangzik – mondom.

– Igen.

– Én meg otthagytam az egyetemet.

– Miért? – kérdi meglepetten.

– Apám rám erőltette ezt a mérnöki kart, pedig nem illik hozzám. És nem is élvezem. Alig van teljesített tárgyam.

Magam is meglepődöm, hogy ezt így kimondtam. Bár már régóta terveztem, eddig üres elhatározás volt csak.

– De akkor mi lesz?

– Majd dolgozom valamit, jövőre meg jelentkezem máshova.

Nem válaszol, csak rám néz, de az arckifejezése azt üzeni, velem van. Aztán témát vált.

– Képzeld, Paulnak olyan jól sikerült ez a szezon, hogy még az augusztusi bérlődömping előtt váltana egy nagyobb lakásra. Azt mondta, ha beköltöznék a mostani helyére, egy darabig segítene a pénzzel.

– Ez is jól hangzik.

Hallgatunk, majd ő folytatja:

– De ha ketten lagnánk ott, mármost, például te meg én, akkor fele akkora lenne a költség.

– Igaz – mondom, majd rámosolygok.

– Szeretnéd? – kérdi.

Mikor hazaérünk, lábujjhegyen mászkálunk a lakásban, majd a konyhában gyorsan megesszünk egy-egy joghurtot. Bár nem vagyunk éhesek, tudjuk, ha magunkba tolunk valamit, holnap kevésbé lesz megviselt a szervezetünk. Iszunk egy kis vizet, beveszünk néhány C-vitamint, majd ágyba bújunk, és egészen addig tervezgetjük a közös életünket, míg Réka el nem alszik. Hozzábújok, és azon gondolkodom, hogy talán nem a legjobb, ha húszévesen azt tapasztalja meg, hogy beekizve veretni a lehető legjobb érzés, amit átélhet. Én is élvezem, de korábban eszembe sem jutott, hogy ennél ne lenne jobb érzés, számomra ez inkább csak különlegesség. Az MDMA-nak köszönhetem például azt, hogy tömegben fel tudok oldódni – táncolok, gátlások nélkül, pedig ez korábban elképzelhetetlen lett volna számomra. Eddig, még ha sakálrészegre is ittam magam, csak feszengetem a legjobb koncerteken is. Ezért hálás vagyok, de kábé ennyi. Amit Réka iránt érzek, az sokkal fontosabb, de például, mikor tizenkét-tizenhat éves srácként még bokszoltam, sokszor akkor is hasonlót éltem át. Egy-egy meccsen, ahogy az adrenalin elszabadult bennem, pontosan azok a folyamatok játszódtak le az agyamban, mint ma este, csak persze más céllal. Furcsa ezeket a dolgokat összehasonlítani, de úgy érzem, van köztük kapcsolat. A baj talán az, hogy Réka korábban nem élt át olyat, ami ennyire mélyről jövő volna, anélkül, hogy ne kellett volna rosszul éreznie magát miatta. Elhatározom, hogy a közeljövőben kicsit eltávolodunk a bulizástól, keresünk valami új, közös hobbit, és ha meg is hallgatunk majd egy-egy szettet élőben, előtte inkább megiszunk ezt-azt, vagy netán elszívunk egy cigit, bár nekem az annyira nem esett jól Hollandiában sem, inkább csak vicces volt. Elképesztően fáradt és éhes voltam utána, de amúgy semmi extra.

Egy héttel később, a műszakom végén odajön hozzám az üzletvezető, és szól, hogy holnap mégsem kell dolgoznom. Megkérdem, miért, mire közli, hogy a barátnőm intézte el, majd elneveti magát. Robi a szörpöktől és üdítőktől helyettesít, cserébe jövő hét vasárnap bent kell legyek. Mivel nem nagyon tudom, mit válaszoljak, a főnököm még megjegyzi, hogy nem semmi csaj a barátnőm, de a hangsúlyából érzem, hogy nem úgy érti, milyen jó csaj, hanem úgy, hogy milyen simán el tudta ezt intézni, szóval megköszönöm. Mikor hazaérek, anyáék tortával várnak, ott van Laura és Réka is. A szüleimtől pénzt kapok, a nővéremtől egy egész jó Adidas melegítőpulcsit, Rékától pedig egy borítékot. Mikor kinyitom, előveszi az asztal alól a sporttáskám.

– Már be is pakoltam neked, két óra múlva megy a vonatunk.

Réka nem csak azért sikoltozott úgy, mikor megtudta, hogy amszterdami utazást szerveztem neki a szülinapjára, mert ennyire örült neki, de azért is, mert tudta, hogy még hetekig nem mondhatja el, hogy ő is egy tripet tervezett nekem, egy laza városnézéssel összekötött bulizást. A borítékban vonatjegyek, egy szobafoglalás dokumentumai és bulibelépők voltak. A zágrábi Boogaloo szezonzárója, Jeff Mills klubszett, amilyen itthon nem is tudom, volt-e valaha, de ebben az évtizedben biztosan nem. Az underground techno talán legnagyobb neve bár nálunk is megfordult párszor, de vagy filharmonikusokkal, vagy fesztiválon, vagy valami kísérleti felállásban – én viszont a klubszettjeiért rajongok. Ez egy igazi ritkaság, valószínűleg már hónapokkal ezelőtt le kellett foglalni a jegyeket, és vasárnap délutánra itthon is leszünk.

– Szép. Wow. Jó – csak ennyit tudok mondani.

Rendben. Ezen a bulin még odatesszük magunkat, de aztán tényleg leállunk, egy ideig legalábbis biztosan. ■ ■ ■

Bódi Péter (1991, Miskolc) író, képzőművész, a CTRL+V egyesület elnökségi tagja. A közösség rendszeresen szervez nemzetközi projekteket és művésztelepeket a kortárs képzőművészet és a társadalmi aktivizmus témaköreiben. Idén jelenik meg a harmadik regénye a Kalligram Kiadó gondozásában.

Eltévesztettem, drágám

*Negyvenhatodik bejegyzés, szerdán éjjel
apám hívott. Ha tudok, menjek át hozzá, mert nagyon rosszul van.
Az ágyon ült, éppen az ügyeletes orvos asszisztensével
vagy titkárnőjével kiabált. Gyerekként utáltam
vele közértbe menni. Mindig
beírt a panaszkönyvbe. Még akkor is,
ha igaza volt. Nem értem, az ügyeletes orvosnak
titkárnője van, kérdezem.
Igen, a titkárnő, Gizike, vagy mit tudom én,
azt mondja, nem adja az orvost, mert ő is
csak ugyanazt mondaná, hogy igyak
egy kis kólát, attól majd nem fogom összehányjni az ágyat, szétfosni a parkettát.
Apám az ágyon ül, remeg a dühtől és a kimerültségtől.
Szenved. Nagyon tud szenvedni. Én is nagyon tudok szenvedni,
eltanultam tőle. Ha apám feljön hozzánk, leül, szétdobja magát,
mint egy kilapított béka, és fújtat, nyög. Megőrülök tőle, gyakran kinyomom,
ha hív. Vagy felveszem, és azt mondom, most nem jó,
dolgozom. Az nem lehet, hogy mindig
kinyomjam, vagy hazudjak neki.
A Balatonparton ülünk, sört iszunk. Nem fújtat, nem nyög. Időbe telik,
mire megértem. A kontextus.
Azóta nem nyomom ki, nem hazudok, sörözüink. Nem szeretem a sört,
apámat szeretem.
Hétvégén még találkoztunk, nem volt semmi baja. Udvariasan
beszélgettem vele, mégiscsak
vendégségben voltunk. Nem ronthatam rá, hogy megint mekkora nagy bunkó volt
velem a múlt héten, hogy megint nem figyelt rám, hogy a legfontosabb pillanatokban*

sosem volt ott. Ezt mondtam volna neki, de nem mondtam. Sosem mondom.

Óvatosan megérintem, félek, kitér előle. Mikor az ember teste éppen szétszakad, még a legfinomabb érintés is fájhat, ezt ismerem.

A lábára teszem a kezem, hagyja. Nem húzza el. Egy ideje mindig elhúzza.

Gyerekként, ha elmentem mellette, megsimogatta a fejem. Bejött a szobámba, a leckémet írtam, vállamra tette a kezét. Nem tudom, mióta és azt sem, hogy miért, de egy ideje érinthetetlen.

Mikor egy évre Rómába mentem, akkor történhetett, hogy megváltozott. Azt hiszem, most tényleg rosszul lehet. Atlétatrikóban-alsógatyában ül az ágy szélén, előtte lavór. Mondom neki, feküdjön le, hátha könnyebben lesz.

Ledől. Nem szól vissza, hogy ő azt majd tudja, hogy hagyjam békén. Nem tesz jót neki a fekvés, felül. Öklendezik, közben az asszisztenst vagy titkárnőt szidja. Megállapítja, hogy valóban rosszul lehet, ha még ez a hülye Gizike sem tudja elvonni a figyelmét a fájdalomról. Meglep ez az önreflexió. Tényleg rosszul lehet. Fogom a vödöröt, vizet engedek. A fürdőszobában találok valami tisztítószert. Remélem, még jó, mert ahogy apám lakását elnézem, nem sűrűn használhatja. Nem szeretek nála körbenézni. Néha elkap a hév, hogy kitakarítsam a lakását, de aztán eszembe jut, hogy a portól fulladok. Személyes higiéniáját még őrzi, a hűtő tiszta, a mosott ruhák a szobában száradnak, a fürdőkád is közepesen fehér. Az elhanyagolt környezetben meglep ez a szigorúan testre szorító igényesség.

Trehány vagyok, minden tekintetben. Vagy csak úgy, mint az apám. Anyám állandóan azt hajtogatta, ha ilyen rendetlen maradok, akkor sosem lesz férjem. Vagy ha igen, akkor biztosan elhagy. Anyám, még mindig férjnél vagyok.

Nem hallom apámat, végre jobban van, gondolom, és elaludt. Bemegyek a szobába, az ágy szélén ül. Azt mondja, hagyjam abba a felmosást, mert baj van. Mindig baj van. Hatéves vagyok, anyám azt mondja, maradjak csöndben, mert az apám rosszul van. Apám egész életében rosszul van. Azt mondja, nyom a mellkasa és fáj a bal karja.

Mondom neki, biztosan elfáradt, pihenjen, nehéz estéje volt. Nem szól rám, hogy ő azt jobban tudja. Csöndben ül, kezével a hónalját szorítja. Látszólag nem idegeskedik, nem kéri, hozzam a gyógyszereit,

annyit mond, nagyon fáj. Kérdezem,
hívjam a mentőket, bólint. A száztizenkettőn a diszpécser
azt feleli, maximum egy mentőt tud küldeni.
Ezt most sem értem,
mi az, hogy maximum,
akkor nincs orvos, csak sofőr?
A rohamkocsi tizenöt percen belül megérkezik. Míg
várakozunk, az internetet böngészem. Szívinfarktus, teendők,
míg a mentő megérkezik.
Egyre jobb vagyok a keresésben. Az első link,
ami feljön, mély, lassú
levegővételt javasol, és hogy ne idegeskedjünk.
Szuper.
Mondom apámnak, próbáljon meg lassan,
mélyen lélegezni. Leint,
elkezdek lassan, mélyen lélegezni,
hátha átveszi a ritmust. És nem idegeskedek.
Az orvos összefoglalja a tüneteket,
kijavítom. Nem hasmenése volt, hanem
fosott. A mentősök EKG-t helyeznek apám csupasz mellkasára.
Csupasz a mellkasa, a körzeti szerint azért, mert biztosan alkoholistá,
mert az alkoholistáknak, mondta,
csupasz a mellkasa. Apám elküldte az anyjába.
A mentőorvos nem tesz megjegyzést
apám küllemére. Kórházba visszük, beavatkozás
szükséges. Nem mondja, hogy infarktus. Mindig hálás leszek neki.
A Bajcsyba megyünk. A mentőben
apám a tízes skálán ötösről hármásra teszi
a fájdalmat.
Meggérem az orvost, legyen szíves,
még egyszer elmondani, miből is áll a szükséges beavatkozás.
Apám kezd elemébe jönni. Azt hiszem,
bejön neki a doktornő. A nyolcvanas évek
eljárásától mennyiben különbözik a jelenlegi, kérdezi.
A doktornő egy pillanatra elakad, valamit válaszol.
Kinézek a mentőablak szűk sávján, elmosolyodok.
Apámon a szükséges beavatkozást végzik. A bejárat előtt két ápoló
cigarettázik, kérek tőlük egy szálát. Azon gondolkodom, hogyan
imádkozzak. Tudom, hogy pontosan kell kérnem,
nem egyszerű. Aztán megvan. Istenem segíts, segíts,
segíts a tahónak, a bunkónak. Segíts, segíts, segíts.
Másnap visszamentem a lakásába. Gondoltam,
kitakarítok. Nem takarításhoz öltöztem, általában sosem
öltözök takarításhoz, még ha
takarítok, akkor sem. Felveszem
apám rövidgatyáját, edzőcipőjét. Szelfit készítek,

elküldöm neki. Reggel
beszéltem vele, jobban van. Holnap kiengedik.
A fürdőszobában, Domestos, Ultra Cif,
Clin üvegtisztító. Mindegyikből
kettő vagy három, amiből legalább kettő üres,
vagy félig üres. Tizenhét szál égett gyufa a polcon,
szappantartóban. Gázszerelék,
harapófogó, franciakulcs. Üres vagy félig üres flakonok.
Nem dobok ki semmit, mindent
visszateszek a helyére, a gyufaszálakat is.
Két órán át takarítom a fürdőszobát. Fáradok,
a konyhának csak a felével végzek. Közben többször elképzelem,
hogyan lesz. Mármint,
nem a halála, mert az biztos, hogy egyszer meghal,
hanem hogy utána hogyan.
Van, hogy Leó halálát is elképzelem, van az a helyzet. Mármint,
elképzelem, ahogy kiterítve fekszik a ravatalon. Megnyugtat.
Megszólal a mobilom. Apám az, ha a nappalit takarítom,
akkor először a pókhálókka kezdjem, a porszívót
a spájzban találom, mondja. A nappalit meghagyom neki.
Majd együtt. Együtt takarítunk,
ezt nem tudom elképzelni. A portól fulladok.
Apám fullad. És most esett át egy szívinfarktuson.
És egyébként sem takarítunk.
Leveszem a Bibliát. A helyén sötét folt, tizenhatször
hat centiméter. Az összes közül
a legvastagabb. Az első oldalon bejegyzés, aláírás: Anyu.
A második oldalon, Márta megszületett,
évszám. Benne vagyok a Bibliában,
amit most az apámtól elveszek, amit ő
a nagyanyámtól kapott. A nagytól, aki
fiannak szólított.
Leó azt mondja, olyan vagyok, mint egy férfi. Ebéd után rágyújtok,
nem pattanok fel egyből az asztaltól, nem pakolok össze azonnal.
Mosógépet szerelek,
lényegtelen. Apámat másnap kiengedték.
A számítógépe mellett doboz sör, a tévét bámuljuk,
közben az aktuális reklamációjáról mesél.
A csupasz mellkasát nézem. Leónak is csupasz a mellkasa.

Nálad van a lista?
Márta a kabátzsebében turkál.
A konyhaasztalon maradt.
Leó elbámul. A szemben ülő nőt figyeli,
a lábát nézi. Szorosán összezárva. Biztos nem

Én nem vagyok a másik nő.

felejt otthon a bevásárlólistát, gondolja. És az a másik sem, Márta mögött. Látszik rajta, mielőtt elindult, megfésülködött. Nem direkt volt, Márta hirtelen elhallgat.

Márta, ne mondd, hogy nem direkt volt. Megőrülök tőled.

Tudom, hogy nem direkt volt.

Tudom, hogy nem direkt volt. Sosem direkt volt! Na, szálljunk le, itt vagyunk a csarnoknál. Fülöp rendet rakott a szobájában?

Gondolom, igen.

Nem ellenőrizted le?

Most nem bízol benne? Nyilván rendet rakott.

Nyilván még hozzá se kezdett.

Márta, ez nem bizalom kérdése. Fülöp nyolcéves gyerek.

Igen, és a gyerekekben alaptól bízunk.

Hagyjál már ezzel a bizalom faszsággal. Ennek semmi köze a bizalomhoz. Keretek kellene neki. Tudod, hogy én szívesen segítek ebben, veletek vagyok. De te nem engedsz a közelébe. És olyanokkal jössz, Márta, ne rohanj, hogy miért erőltetem

a múzeumot. Hogy inkább focizzak vele. Mindig

közbeavatkozol. A múltkor is, birkóztunk. Aztán bejössz, és

azt mondd, finomabban. Hogy lehet

finoman birkózni? Megállnak

a hentes előtt. Ebédre csinálod Stefániát, mit szólsz?

Leó, amit te keretnek gondolsz az ellenőrzés. Nem bízol senkiben. A szülőnek

Ez most zavaros.

kell, hogy legyen egy alapvető bizalma

a gyerekében. Jó lesz a Stefánia. Van otthon tojás?

Gondolom van.

Ezt pont te mondd, Márta? Van. Mindent megcsinálsz helyette, mert annyira bízol benne.

Viszünk haza rétest?

Negyvenhetedik bejegyzés, aztán hozzám ér.

Márta a redőny apró lyukacsain

beszűrődő fényt

nézi, bámulja a szálló porszemeket. Soha

nem érnek földet, gondolja,

fejére húzza a paplant. Nem kelek fel, a paplan alatt

maradok.

Leó lemegy egyedül,

a gyerekekkel. Fülöp és Vera szeretnek

vonatozni. Ha nem vagyok velük,

nem veszekednek, sokat nevetnek. Vera mondta
a múltkor, miután hazajöttek a Múcsarnokból.
Márta hasra fordul, lábát maga alá húzza, térde a gyomrát nyomja, lassan
számolni kezd. A jógakönyvben olvasta,
nagyszerű gyakorlat
a test felébresztésére. Tavaly tavasszal
kitalálta, jógázni fog. Egyszer nyitotta ki a könyvet,
akkor olvasta, gyakorlat a test felébresztésére.

Lehet úgy, hogy csak a testem van ébren.

*Nem mindig megy. Leó baszni akart
az éjjel. Nem ment. Fájt.*

Azt hittem, akarom.

Majd hármásban lemennek. Ötvenhat,
ötvenhét, ötvennyolc. Itthon maradok,
a paplan alatt. Hatvan, fejezi be a számolást.

Le tudok vezetni, a testem felébredt.

Aztán meg mindegy.

Bárhogy tudok vezetni, ez már kiderült.

Veszekszünk, sírok, vezetek. Ideges vagyok, hullafáradt vagyok, vezetek.

Mama, te szeretsz vezetni, nem igaz?

*Vezetni bárhogy tudok, csak baszni nem,
pedig baszni is szeretek.*

Márta felkel, az ablakhoz megy, kinyitja,
a redőnyt tíz centire húzza.

Érzi, a hideg levegő beáramlik a tüdejébe, hosszan benntartja, megfeszíti,
lassan kiengedi.

Az autósiskolában az oktató mutatta neki,

ha esetleg télen lerobbanna az autó,

és amíg a szerelőt várja, hogy meg ne fagyjon, így magyarázta.

Nagy levegő,

bent tart,

feszít, lassan kienged.

*A farka méretéről beszélt, miközben
a sebességváltást gyakoroltatta.*

A keskeny résen kidugja a kezét, a hóba

markol. Szeret a hóba markolni. Mintha érezné magát, érezné,
hogy létezik.

Márta, kiabál Leó a konyhából, óriási a hó, hamarabb kell indulnunk.

Igyekezz. Készítettünk neked

szendvicset.

Az út alatt rádiót hallgatnak, néha indulatosan

kommentálják,

Meg kellene beszélnünk az éjszakát.

*Nincs miről beszélnünk. Ezt az egészet
meg kellene beszélnünk.*

Szerinte büntetem. Ez faszság, meg kasztrálom.

*Ez is fasztság. Hogy a nők kasztrálják a férfiakat. Mondjuk,
ezt el tudom képzelni. Lehet, hogy tényleg büntetem.
Én is kívántam. Annyira akartam. Mondjuk, nem most éjjel.
De az előző éjjel. Akkor meg ő nem akarta.
Elcsúszott az összhang.
Előre félek, mi lesz, ha megint
fájni fog. Tudom,
hogy aztán elmúlik, hogy aztán nagyon jó,
de egyre hosszabb időbe telik, míg lelazulok.
Egy éve egyre hosszabb időbe telik.
Mi lesz, ha egyáltalán nem fog menni, ha teljesen frigid
leszek. Az vajon meglátszik majd rajtam? Hogy nem baszok,
észreveszik? Nem leszek frigid, ez hülyeség, egy picit
sem vagyok frigid. Akkor nem kívánnám Leót.
Meg kell keresnem a jógakönyvet,
biztosan van benne technika a baszásra.
Inkább a Kámaszútrát kellene olvasnom,
a csókolózásban is segített.
Vagy mással kellene basznom.*

Márta, el fogunk késni, taposs bele,
a húgom teljesen kilesz. Nem akarom
végig az ebéd alatt azt hallgatni, hogy megint elkéstünk, és hogy
neki ezért milyen nehéz. A hátam közepére se kívánom
ezt az egész karácsonyi ebédet.
Leó, teljesen mindegy, mikor érkezünk,
valami úgysem lesz jó a húgodnak.

Tegnap Helgával megnéztük a filmet.
Melyik filmet, Márta?
Tudod, a Márairól.
Az *Emigránst*?
Aha.
Na, és, milyen volt?
Hát, mint film közepes, egy kicsit untam is, de valahogy mégis érdekes volt.
Aha. Mi volt benne az érdekes?
Ahogy éltek ott Amerikában, nem sok minden történt. Meg az a magány.
Tudnál egy kicsit konkrétan beszélni?
Nem egyszerű. Mondjuk, volt benne egy jelenet. Mikor
meghal Márai felesége. Mármint, mikor
Márai a földön holtan találja a feleségét. Szélütést kapott.
Leó hümmög.
Na, szóval, azt gondolom, te is ugyanazt fogod csinálni, amit ő.
Nem hagysz a földön. Te is becípelsz majd a hálószobába,
felküzdesz az ágyra, elrendezed a ruhámat, megfésülsz,
és csak utána hívod ki a mentőket.
Leó abba hagyja a mosogatást, Mártára néz, igen,

és aztán én is veszek egy revolvért.
Nem is mondtad, hogy megnézted.
Nem néztem meg, Márai naplóit olvastam.

Márta a Deák téren, a templom előtt cigarettázik,
Leót várja. Fél négyre beszéltek meg. Egy napja nem
szólnak egymáshoz. A szeme alatt sötét karikák.
Korábban érkezett. Általában késik, mindig
késve érkezik, nem tud várni. Azt gondolja, ha pontosan érkezik,
és a másik csak egy perccel is később jön, azt képtelenség
lenne kivárni.

Bizalom. Képtelenség.

Sosem bíztam. Senkiben.

Leó mindig pontos. Fél négy, Márta eldobja a cigarettát.

Hülyeség, úgyis megérzi rajtam.

Szia, kopogtatja meg a vállát hátulról Leó.

Hozzámért.

Szia.

Pontos vagy.

Igen, mosolyog Márta.

Na, szóval, mi olyan sürgős, ami nem várhat estig?

Márta kotorászni kezd a táskájában.

Leó arra gondol, felesége mindegy mit vesz fel, most éppen
ezt a csíkos pulóvert, kifakult kék nadrágot, minden jól
áll neki.

Írtam neked egy levelet. Szeretném,
ha elolvasnád.

Leó nem válaszol, szétnyitja a gyűrött papírlapot. Két oldal
teleírva. Összehajtogatja,
a zakója belső zsebébe teszi. Most mennem kell. Viszlát este.
Szia. Én még maradok.

Márta elővesz egy szál cigarettát, rágyújt.

Olvasnak.

*Negyvenkettedik bejegyzés, Leó a közértből érkezik,
nem tudom, hány éves. Mindenesetre hetven elmúlt.
Talán hetvenöt, akkor én hetvennégy vagyok. Az nem jó.
Úgy képezem, nyolcvaon fölött halok meg. Nem tudom,
mennyit bír egy nyolcvaon fölötti férfi, mármint fizikailag.
Meghaltam, a szőnyegen fekszem. Széliütés,
olyan,
amitől csak meghalhatok. Leó, nyolcanhárom éves, belép a nappaliba
és meglát a földön. A pulzusomat keresi. Nem találja.
Leveszi a zakóját, tavasszal halok meg.
A karosszékeket és a könyvkupacokat arrébb pakolja.*

*Liheg. A hónom alá nyúl és átvonszol a hálószobába.
Felküzd az ágyra, mellém ül, zihál, engem néz.
Aztán feláll, és a ruhásszekrényből kivesszi
a zöld ruhámat. Levetkőztet. Észreveszi,
hogy a melltartóm pántjánál elengedett a gumi.
A fiókból elővesz egy másik melltartót. Rám adja, majd
a zöld ruhát is. Mellém ül, megigazítja a hajamat.
Megcsókol. Fordított helyzetben, azt hiszem, sírnék. Vagy nem.
Ha helyzet van, nem sírok.
A mentőket hívja, amíg vár, mellém fekszik, fogja a kezemet.
Elvisznek.
Este nagy kádfürdőt vesz, David Bowie-t hallgat.
A fegyvert hetekkel ezelőtt megvette.*

Leó, hazaviszem anyámat
a kórházból, ne várjatok meg a vacsorával.
Márta késve érkezik. Anyja
a földszinti fogadótérben egy vele egykorú asszonnyal
beszélget. Erzsike, ez itt a lányom. Erzsikét is
a szemével operálták, mondja. Az egész
éjszakát végigbeszélgettük, nevet.

Az anyám ragyog.

Hihetetlen.

A taxiban hallgatnak, az utat figyelik. Végig

Anyám nem szólít meg, a sofőrrel

sem beszélget. El se hiszem.

a Rákóczin, a Keletinél a Kerepesire fordulnak.
Márta ritkán megy ki hozzá. Negyvenhat perc
tömegközlekedéssel, és egy óránál többet sosem marad.
Nincs nagy forgalom, gondolja.

Egy óránál többet biztosan nem maradok.

Taxival tizenöt perc az út.

Belépve a lakásba Márta anyja hitetlenkedve kérdezi, lányom,
a falak mindig ilyen
fehérek voltak?

Tizenöt percig

nem szólított meg,

tizenöt percig csöndben maradtunk.

Teljesen új élmény. Nagyszerű.

Hát persze, milyenek lettek volna. De hogyhogy
ilyen fehérek?

Hát fehérek, tiszták.

Asztalhoz ülnek.

Anyu, spenótot csináltam tükörtojással.

Évés közben az anyját figyelni,

Ragyog

a szeme. Hihetetlen, megváltozott az arca.

Az operációval valahogy természetes lett. Mintha

a szürkehályoggal együtt az évtizedes szarkofágot

is lefaragták volna. Nagyon szép.

Gyerekként nem tudtam, hogy szép. A szomszédnőre

akartam hasonlítani, a másodikról. Csúcsos, háromszög alakú melle,

kicsit dudorodó hasa és az óriási feneke

lenyűgözött. A haját tupír-kontyban viselte, és erősen

festette magát. Anyám nem

festi magát, és nem tudom, fiatalon mekkora melle lehetett,

nem emlékszem. Csak a mostanit ismerem.

Valószínűleg

akkora lehetett, mint nekem most,

vagy kisebb. Nem emlékszem. A szomszédnő mellére emlékszem.

Anyámnak karja van. Erős, formás karja.

Az enyém formásan lötyög.

Régóta panaszkodott

a szemére, hogy hamar elfárad, hogy szúr, néha fáj is, és hogy

az orvos szerint hatvan százalékos

a látása. Azt sosem mondta, hogy a nappali falát

szürkének látja. Nagyon fel van dobva, én is.

Valahogy azt gondolom,

lehet, most engem is meglát. Tízéves

lehettem, mikor az első szemüvegét kapta.

A taxiban azért hallgatott, mert lekötötte a látvány.

valami változni fog, gondolja, most, hogy lát.

Hát ez finom volt lányom, csak

egy kicsit kevés. Ugye,

Megint nevet.

Egy órája csak nevet.

ugye, nem sietsz? Felteszek egy kávé.

Persze, igyunk egy kávé, nem rohanok. Leónak szóltam,

hogy később megyek haza.

Nagyszerű. Láttad, az alma akciós a Lidlben?

Nem láttam, Márta rágyújt, kimegy az erkélyre.

Nem akarok beleszólni, tőlem azt csináltok, amit akartok, de

hogy álltok anyagilag? Tesztek félre? Lányom, neked is

abba kellene hagynod a dohányzást, tudod,

mennyit megspórolhatnál vele.

A busz tizenöt perc múlva jön,

még tíz perc. Egy szál cigaretta.

A szóda erejével

(1993, Géza) Géza eltökélte, hogy ezen a befutón ott kell lennie. Mind-egy, mi lesz, látni akarja ezt a Tour de France befutót. Ahogy a nagymenők kiszélesítik az utat. Egyedül nem öröm az öröm, úgy tervezte, hogy elviszi az őröt is. Együtt fogják ünnepelni a születésnapját. Pont aznap lesz a befutó. De ez pár évvel korábban történt. Jó pár évvel korábban. És közben kiderült néhány dolog. Armstrong hererákja. Armstrong csodálatos küzdelme. Ahogyan visszakapaszkodott. Armstrong csodálatos győzelmei. Aztán kiderült, hogy szódavízzel tényleg nem lehet felmenni az Alpok tetejére. Armstrong mindent elveszített. Még azt is, amit amúgy senki nem vehetett már el tőle. Elvették a győzelmeit. Elvették a díjait. Armstrongról kiderült, hogy csaló volt. Doppingolt. Ez egyébként nyilvánvaló volt, 1993-ban senki nem drukkolt volna Armstrongnak. Mindenki Induraint várta befutónak, neki aztán nem lehetett drukkolni. Ulrich vagy Pantani meg nem volt szimpatikus. Más kellett találni. A Kapucsínót választotta, vagyis Chiappuccit, csak eleinte sehogy nem tudta megjegyezni a nevét, azért mondott helyette kapucsínót. De mondhatott volna Túró Rudit is, mert igazi hegyimenő volt, nem nagyon engedte át másnak a pöttyös trikót. Annyira, de annyira drukkolt, hogy ne a csaló Armstrong nyerjen. Legalább egyszer. Legalább akkor, amikor ő ott van a befutón. Volt egyszerűen valami emberfeletti abban, ahogy ez az ember bírta a hegyeket. Öt csúcs! Öt csúcstra jutott fel zsinórban egymás után elsőként! A legmeredekebb emelkedőkön halszállkázni kellett. Halszállkázni, ezt a kifejezést Dóritól hallotta először, ezt bírta mondani arra, hogy cikcakkban mentek felfelé. Aki ezt kibírja, az egy állat, egy..., egy robot. És Gézát vonzották az ördögi kliensek. Most ötven évesen a fotel nyugalmából nézte a befutót. Kalimpált a lába, amikor Peter Sagan lába kipörgött, felszisszent egy jó kanyarnál, kiabált egy-egy különösen agresszív támadásnál. Luca ilyenkor mindig kicsit rosszállóan nézett, hogy minek ez, úgyse hallja senki. Luca nem értette ezt a szenvedélyt, tisztára olyan volt, mint az őrült focidrukkerek. Géza különben itt is a hegyimenőket szerette, mostanában talán a kolumbiaiakat, mert azok olyan izgága figurák, kiszámíthatatlanok, lesnek a lehetőségre, és lecsapnak, ha lehet. Azoknak aztán soha nem lóg a sarkuk, olyan, mint ha nem fáradnának el soha. Megvan bennük a gyilkos ösztön, magyarázta. Mondta is Lucának, hogy menjenek ki a befutóra, de Luca azt mondta, hogy bármikor mehetnek fölé Párizsba, de hogy ő biztos nem fog ott idióta versenyeken lógni, ahhoz neki drága az ideje. Bármit csinál inkább, koncertre megy, vagy csak rója az utcákat. Géza belátta, hogy

kényelmesebb akkor már otthonról nézni. Nincs lökdösődés, nincs hőség. És még a befutót is jobban látni.

Kicsit fájtnak különben Géza térdé, amit nem akart szóvá tenni, de baj lett ebből is, mert utána hetekig nem tudott szinte lábra állni. Luca csak gúnyolódott rajta, de ő érezte, hogy ez komoly. Hogy tényleg nem engedelmeskedik a teste. Hát, ilyen nem volt idáig. Hogy ez mi lehetett? Ahogy jött, elmúlt. És egyre több csontjáról tudta meg, hogy létezik. Egyre lehetetlenebb helyeken nyilallt bele a testébe valami, máskor meg éppen csak egy szúrás érzett, de folyamatosan. Volt, hogy szédült. Elragadta valami örvény, amelyben valósággal megsemmisült. Valahogy kirepítette a térből és időből. Volt, hogy fejfájás gyötörte napokig. Vagy minden látható ok nélkül kiverte a veríték. Szóval voltak veszteségek, mint azt elismerni volt kénytelen. Az arca, az arca pedig, amelyről mindig azt vallotta, hogy egy idő után minden ember felelős az arcáért, az úgy nézett róla vissza a fényképekről, hogy a legszívesebben eldobta volna a képet. Nem ismert magára. Aztán rájött arra, hogy ez voltaképpen akarát kérdése. Egyszerűen nem akarja a tényeket tudomásul venni. Hogy öregszik. Hogy valahogy minden olyan ernyedtt és petyhüdt lesz rajta. Nem tudott megbarátkozni ezzel az új arccal. Fogta egy régi fényképét, és elment egy cimborájához, aki plasztikai sebész volt, és akinek bízott a diszkréciójában. Megmutatta, milyen arcot szeretne, mintegy leadta a rendelést a szabászatra. Aztán kerestek kompromisszumot, mert mégsem lehet egészen mindent. Hogy Luca mit fog szólni ehhez, egyelőre nem volt kérdés, még nagyon új volt a kapcsolat. Géza szerint, ha az embernek 50 évesen ilyen fiatal barátnője van, akkor nem elég fiatalosnak lenni, hanem fiatalnak is kell látszani. Az viszont tény, hogy a lány nem ismerte meg három hét múlva, tiszta mázli, hogy volt nála kulcs, különben talán be sem engedti. Luca annyit mondott csak tapintatosan, hogy szokni kell, hogy ezt azért szoknia kell. Piri néni hóbortnak tekintette ezt az új arcot, próbálta megszokni, hogy új fia lett, vagyis ilyen felújított. Úgy gondolta, hogy 50 éves korára egy kicsit mindenki megőrül. Ő saját tapasztalataira alapozva elmondta volna a fiának, hogy a csoda – ha nem is érdeklődés hiányában – ezúttal is elmarad. És hogy akárhány ráncot és májfoltot tüntet el magáról, az is látszani fog az arcán, hogy hányat tüntetett el. De hát jól van, ha Géza így jobban érzi magát a bőrében, és rá tud nézni arra az alakra, aki a tükörben vigyorog, akkor ő ennek vénasszonyként tapsolni fog. Egyébként minden nap volt valami meglepetés, volt valami, amivel Gézát meglepte a teste. Ráadásul ezek soha nem kellemes meglepetések voltak. Észrevette, hogy lassabb lett játék közben, lassabban ultizott. Lassabban kezdett járni, lassabban csinált mindent. Időnként ismerkednie kellett a testével, beosztani az erejét, mert nem futotta mindenre. Furcsa volt megélnie, hogy egyre többet kell foglalkoznia azzal, hogy mit eszik, mennyit mozog, mikor iszik. Kezdett bizonyos rítusokat kialakítani, korábban volt a teste, és minden működött csak úgy magától benne, most meg napi 35 perc lassú futás és 25 perc intenzív torna kellett ahhoz, hogy valahogy formában tartsa magát. Idegesítette ez az örökös figyelem. Meg persze a műtétek, a plasztika. És nem volt megállás. Kicsit kopaszodott, oda kért hajbeültetést, majdnem teljesen megöszült, festette és dauerolta a haját. Korábban persze nevetett mindenkin, aki ilyesmit csinált férfi létére. Az apjának volt egy barátja, aki így ötven körül szintén dauerolta a haját, és valamennyire festette is. Mít ne mondják, mókás volt. És most tessék ő is beállt a sorba. Lehet, hogy az orra is túl hegyes? Na, mindegy, esetleg majd kér igazítást. Addig is beleborzongott a reggeli tornákba, hogy mielőtt elkezdné a nap itt strapálnia kell magát, izzadnia még reggeli előtt. Hegyemet a szobakerékpáron. Brr! Futás a futópádon. De még azelőtt felveszi a cipőjét, hogy bármit csinálna. Így kezdődik a nap. Aztán jöhet a fincsi proteinturmix. Fúj. Klassz kilátás nyílt a nappaliból, ott volt előtte a város, ha nagyon látni akarta az ember, akkor még a Parlament épülete is látszott. Neki mindig fura volt vörös csillag nélkül, úgy szokta meg. Mikor ideköltözött, napokig nézegette a háztetőket, a várat, a Gellért-hegyet, de sok időnek kellett eltelnie ahhoz, hogy egyszer csak rádöbbenjen, hogy a vörös csillag hiánya miatt olyan fura a sziluett. Bár voltaképpen nem tudta felidézni, hogy most ilyen messziről kellene-e látnia egyáltalán, ha még ott volna. Lehet, hogy csak képzelgés volt az egész. Nagy lendülettel kocogni kezdett, mintha ki akarna futni az utcára, magásra tekerte a futópádszebességét, és bekapcsolta a tévét. Ez is fura volt, hogy reggel tévézzen. De edzés közben időnként ezzel kötötte le magát. Volt, amikor gondolkozott, eltervezte a napot. De most

meg akarta nézni a tegnapi Tourt, mert már tartott a Tour de France, és júliusban ilyenkor mindig a versenyre koncentrált. De ez most sík szakasz volt, nem volt olyan érdekes, elkalandoztak a gondolatai.

1993 volt az első év, hogy Dórival együtt voltak, ez volt idáig az első és egyetlen év, amikor ott volt a Tour befutóján. Több szempontból is sorsfordító év volt ez. Géza akkoriban több mindent is megfordított, talán csak a Duna folyásirányát nem, de ha rajta múlik, akkor ma az is másfelé folyna.

Akkoriban Piri néni általában otthon üldögélt a legnagyobb munkaidőben, ilyenkor állandóan bagózott, mindenhol elszórta a hamut, otthonkát hordott, és valami borzalmas kismamacipőt viselt hozzá, aminek magas szára volt, de a sarka és az orra ki volt vágva, csak kék és fehér színben volt kapható. Különös volt ez, mert ha elhagyta a lakást, akkor mindig nagy gonddal öltözködött, sminkelt, minőségi koztűmöt vett fel, elegáns magassarkúval és divatos kiegészítőkkal. Többnyire Gucci-táskákat használt. És volt egy akkora Volvója, hogy alig bírt vele befordulni a sarkon hazafelé. Szóval házon kívül Piri néni igencsak adott a megjelenésre, de otthon elengedte magát, akkor is, ha dolgozott, vagy ott volt a titkárnője vagy a fia. Géza szinte csak hajcsavarakkal látta, papírok voltak az orra előtt, akkoriban feljárt hozzá egy titkárnő is, aki elegáns villanyírógépen írta a leveleket, gyártotta a dokumentumokat, vagy éppen faxolt. Piri néni cinkosan mosolyogva mondta, hogy remekül tud aláírni, és nem beszél sokat. Piri néni a rendszerváltás óta nem járt be semmiféle munkahelyre, otthonról intézett különös ügyeket, amikről Gézának eleinte fogalma sem volt. Amikor leszerelt a katonaságtól, igazi élmény volt, egy év rabszolgaság a nagybetűs élet helyett, elkezdte az egyetemet, egészen pontosan a közgázt, gazdasági informatikusnak tanult, mert valahogy érdekelte a számítógép, és a sokféle lehetőség, ami ezeknek a gépeknek a napi alkalmazásában rejlett; ezekről a lehetőségekről nem tudott valami sokat, amikor elkezdte az egyetemet, de Gézának jó fantáziája volt, és szerette volna a számítógépekben látni a jövőt. A szakirány egyébként is új volt. Volt, amit szinte a tanárral együtt tanultak. Az anyja hagyta különben élni, de bizonyos ügyekben neki kellett eljárnia. Ilyenkor megkövetelte tőle, hogy alpakaöltönyt hordjon, ez egyébként előnyös megjelenést kölcsönzött a vékony és magas fiúnak, aki egy-két év alatt bejáratos lett minden fontos helyre. Ehhez a lehető legpontosabban kellett követnie anyja utasításait, aki mint valami méhkirálynő gombolyította a szálakat otthonában. Géza gyorsan megtanulta, hogy nem szabad kérdeznie. Úgy gondolta, hogy egyelőre figyel, aztán majd kitanulja a dolgokat. Aztán majdnem otthagya az egyetemet, ahová főleg ultizni járt be, mert rájött, hogy az igazi tanulási lehetőséget egyáltalán nem az egyetemen kell keresnie, hanem otthon, és hogy az ő igazi mestere és beavatója éppen saját édesanyja lesz, akivel különben egész kamaszkorát végigharcolta és átveszekedte. Sokszor zengett tőlük az egész ház, annyira mondták. Mindenki elmenekült előlük. Aztán mire Géza egyetemista lett, megtanulta tisztelni az anyját, ami nem volt kevés, azok után, amin ők ketten keresztülmentek. Igazi szimbiózisban éltek, remekül kiegészítették egymást. Géza végül édesanyja könnyörgésére, miszerint kell egy diploma, fiam, nem hagyta abba az egyetemet, de lépésről lépésre kitanulta anyjától a pénzcsinálás valódi mesterségét.

Egy februári kedden randija lett volna Gézának. Elég különös hely és időpont volt megbeszélve. Dórival találkozott volna, és még nem tudták maguk sem, hogy ez egy igazi randi lesz, mert először fognak csókolódzni. 10-kor találkoztak volna a Ludwigban, fent a várban. Meg akarták nézni ezt az új kortárs gyűjteményt. Mert valahogy kiderült, hogy Géza még nem is látta, pedig már vagy két éve megnyílt. Dóri pedig, mint afféle igazi művészlélek, állandóan járt fel, mondván, hogy végre történik valami nálunk is. Szóval ez a később olyan nagyon is fontossá váló randi volt megbeszélve, amit Gézának most nagy hirtelen le kellett mondania. Vagyis csak kellett volna. Akkor még otthon lakott, bejött felkelteni az édesanyja, és megbízta egy munkával, amit éppen aznap 10-kor, vagyis mint kiderült, 10 óra kettőkor kellett teljesítenie. Géza könnyörgött, hogy ez most nem lesz jó, hogy pont 10-kor nem oké, nagyon nem oké, mert biztosan emlékszik Piri néni a gimiből Dórirra, na, most vele fog találkozni, és nem szívesen mondaná már le. És pont 10-kor találkoznak fent a várban, a Galériába mennek. Pontosabban a Ludwig Múzeumba, ahol még nem is járt. És Dóri meg fogja neki mutatni a kedvenc képeit. Anyja azonban hajthatatlan

volt. Már hozta is az egyik alpakaöltönyt. Géza rosszul volt, hogy még ez is. De nem volt mit tenni, felhívta Dórit, szerencsére még otthon volt, hogy egy kicsit késni fog, mert Piri néni közben megígérte, hogy az egész csak pár perc lesz, és utána oda megy, ahová akar. Csak van itt egy paksaméta, amit időben le kell adni. És nem lehet korábban sem, ezt csak 10 óra kettőkor tudja leadni. Géza vette az adást. Nyilván jönni fog egy infó, mondjuk, ami kell valami beadásához. Azért kell megvárni a majdnem 10 órát, mert akkor jár le a határidő. Az esetleges versenytársak leadják a saját pályázatukat. Milyen szerencse, hogy éppen egy régi ismerős a pályázat kiírója, aki még át fogja venni a dokumentumokat Gézától, akkor is, ha késik pár percet. Ugrásra készen várták otthon hárman a telefont. Csak az árat kellett beírni a szövegbe, Géza teljesen felöltözve figyelt az ajtónál, Piri néni keze a telefonon. A csöngetés után egyetlen számot mondott be neki egy ismeretlen. Piri néni számolt egy kicsit, aztán ő is mondott egy számot. Ez egyébként 6 millió forinttal volt kevesebb, annál a számnál, amit bemondtak neki. És Géza már futott is a papírokkal. Lent a sofőr járó motorral várta a Volvóban. Éppen elmúlt 10 pár perccel, amikor megérkezett. Időn túl, mégis átvették a dossziékat. Aztán jött az értékelés, és ki hitte volna, ők nyertek. Nem az övék volt a legjobb ajánlat, ám a különbség kisebb volt 10%-nál, és a szakmai pontrendszer Gézáék javára döntött. De amikor ez megtörtént, akkor Géza és Dóri már régiesen túl voltak az első csókon. Sőt.

A Tourban különben az volt a legjobb, hogy igazi verseny volt. Azért utálta Armstrongot is 1993-ban, mert meg akarta fosztani attól a hitétől, hogy ez tisztességes verseny. Hát – ugye – szóda vízzel nem lehet megnyerni ezeket a hegyi futamokat, vagy pláne a sprinteket. De úgy gondolta, hogyha mindenki, de mindenki tol valami szert, mert anélkül nem lehet, akkor az igazi különbség a nyertes és a vesztesek között mégis csak az, hogy ki a jobb biciklista. Mikor ezt így megmagyarázta magának, akkor attól kezdve megint tudott tiszta erőbedobással szurkolni. Jó ez a Kapucsínó! És ez a véleménye kitarított aztán már sokáig. Még 2019-ben is ezt mondogatta, amikor látta azt a kolumbiai gyereket, na hogy is hívják?, a tévében. Jaj, ezek a nevek!

Aztán megvettek valami böszme agrárgyárat. Az végtelen történet volt. Vastagon nyereséges cég volt, Piri néninek először el kellett érnie, hogy egyáltalán felkerüljön a privatizációs listára. Ehhez először veszteségesse kellett tenni az amúgy milliárdos pluszban lévő céget. Nem volt egyszerű. De sikerült különösen kedvezőtlen hiteleket felvetetni velük, pár év múlva adósságban úszott az egész. A cég akkora felvásárlója volt különben a magyar agrártermékeknek, hogy a fél ország nekik adta el a napraforgót például. A privatizáció után már egy kicsit olcsóbb lett a felvásárlás, így aztán csődbe ment a fél ország pár éven belül. Akkor kezdtek el nőni a parlagföldek. Nehéz volt a német vásárlóval megértetni, hogy neki miért volna jó, ha megvásárolna egy ilyen veszteséges céget. De idővel rájöttek, hogy megnyit tudnak spórolni azon, ha csökkentik a felvásárlási árakat. Csökkentették. Így gyorsan befolyt az a pénz, amit a vásárlásra költöttek. És Géza is megkapta élete első 10 százalékát. Géza egyszerre volt a nyugati vevő és az eladó magyar állam tanácsadója. Lényegében önmagának tett ajánlatot. De ezt szerette. És mindig elfogadta.

A legegyszerűbb különben az ingatlanspekuláció volt. Ehhez is kellett egy kis gátlatlanság, de amúgy pofonegyszerű volt. Ha Miskolcon, Egerben, Szolnokon, Győrben vagy Pécsen valaki új gyárat akart létesíteni, igen, Debrecen vagy Kecskemétet is mondhattam volna, akkor az illető cég megkereste az önkormányzatot, az rendelkezésre bocsátotta a megfelelő területet. Ezeket a földeket fel kellett vásárolni olcsón, belterületté kellett minősíteni, és úgy lehetett eladni a messziről jött embereknek drágán, akik érdekes módon mindig tudták, hogy Piri nénit kell keresni, és hogy ő majd intézi a papírmunkát az önkormányzattal. Ennek egyébként messzire nyúló, a magyar történelemben rejtőző gyökerei voltak, hiszen a kiegyezés korában ilyen elvek alapján fektették le a magyarországi vasútvonalakat, mint azt Géza megtanulta az egyetemen.

A tárgyalásokon különben keménynek kellett lennie Gézának. Ez eleinte nehezen ment, nem is annyira a hazudozás és törleszkedés miatt, hanem az állandó alakoskodás volt a terhére. Kiderült, hogy el kell játszania egy olyan személyiséget, aki egyáltalán nem ő. Aztán 30 év alatt se bírta levakarni magáról ezt az álarcot. Egy idő múlva már abban sem volt biz-

tos, hogy neki magának valójában van-e másik identitása, vagy ő valójában azonossá vált ezzel az agresszív majommal, akit ez a sajátos üzleti jelenlét megkövetelt tőle.

Egyszer éppen loholt valahová, nem igaz, mindig rohant, állandóan késésben volt, és ez különösen feszültté tette. Vezetés közben mutogatott és kiabált. Dóri nem is értette. Inkább be sem ült mellé. Azt mondta, hogy majd inkább vezet ő, mert ezt nem lehet kibírni. Hogy Géza egy beteg állat. Hát ez azért szöveget ütött Géza fejébe. Nem akart beteg állat lenni, és azt különösen nem akarta, hogy Dóri annak lássa. Átadta szépen neki a volánt, és ilyenkor már nem volt vele baj. Egyszer két tárgyalás között majdnem elüttött egy nőt, aki a zebrán ment át három kisgyerekekkel. Két sáv volt, előtte egy furgon megállt, hogy átengedje a családot. Géza a furgon mögött ment a belső sávban. Sűrű káromkodások között hirtelen sávot váltott, kiment a külsőbe, onnét akarta megelőzni a seggfej furgonost, aki dudált közben, hogy Géza vigyázzon. Valami csodálatos véletlen megakadályozta a balesetet, és Géza elsuhant a család előtt a zebrán. Hú, ez meleg volt! Aztán volt, hogy ledudált autót, ha bevágtak elé, és szerinte feltartották. Ilyenkor kielőzött, mellettük ment egy darabig és mutogatott. És nem volt benne semmi szégyenérzet. Nem gondolta, hogy rosszul csinál valamit. Volt, hogy volt ilyenkor egy kis oktatófék is, beállt eléjük, és hirtelen fékezett. Ezekkel a kalandokkal persze nem dicsekedett el Dórinak, aki egészen biztosan ott hagyta volna, ha kiderülnek ezek a disznóságok. De nem derültek. Amikor szóba került, hogy járjon Géza inkább sofőrrel, akkor ezt azzal hátrította el, hogy az nem volna jó, ha valaki hivatásból tudná, hogy merre jár és kivel találkozik. Mert volt erre már példa korábban, és az neki nagyon nem jött be.

Az üzleti világ is hamarosan megismerte Gézát, és a vendéglátóhelyek is, ahol gyakran találkozott az üzletfeleivel. A nagymellű és vonzó pincérnőket szerette megdobálni galacsinnal, hogy felhívja magára a figyelmüket. Pincérnőkkel flörtölni Géza szerint nem tartozott a megcsalás kategóriájába. Szeretett tojást reggelizni, és ha nem hoztak neki, akkor hangos kakaskukorékolásba kezdett. Mázli, hogy Dórinak erről nem volt tudomása. De vajon tényleg így volt ez? Hihető, hogy éveken keresztül együtt élsz valakivel, és akkor éppen a másik legidegesítőbb szokásaival ne volnál tisztában? Ilyen tökéletesen megjátszotta volna magát Géza Dóri előtt? Vagy Dóri talán nem is akart olyan sokat tudni Gézának erről a sötét oldaláról? Vajon elég volt neki, hogy a másik az ő jelenlétében legalább moderálja magát?

Dóri nem foglalkozott a pénzzel. De csak azért volt ez így, mert Géza mellett megszokta, hogy pénz az speciel van. És Dóri nem nagyon firtatta, hogy honnan van ez a sok pénz. Egyszerűen elvette, amire szüksége volt. És, őszintén szólva, nagyon tetszett neki Géza láthatatlan segítsége. Géza úgy tudott jelen lenni Dóri életének sorsdöntő pillanataiban, hogy közben a maga fizikai valójában egyáltalán nem volt ott, mégis egyengette Dóri útját a háttérből. Dóri ezt szó nélkül elfogadta, a hódolat jelének tekintette, és élvezte. Megnyíltak előtte a kiállítótermek, a fontos mesterek műhelyei. És olyan emberek dicsérték a munkáit, akiket a szakma megvesztegethetetlennek tartott. Dóri fürdött a sikerben.

Gézában lobogott a versenyszellem. Amint elhatározták, hogy kimennek a Tour befutójára az őrszel, vagyis nemcsak a befutóra, hanem az utolsó négy napra, akkor elhatározták azt is, hogy ezt a Tourt addig is pontosan követik itthonról. Tudni fogják, hogy ki vezet, és viseli a sárga trikót, ki a legjobb hegyimenő, ki nyeri az időfutamokat. Dóri lerajzolta az útvonalat, és kiterítette a dohányzóasztalra a nappaliban. Ami akkor még valóban dohányzási célokra szolgált, hiszen Piri néni láncdohányos volt. Előbb-utóbb mindent kiégetett, kiégette ezt a papírt is több helyen. Dóri lelkesen ismertette a fogalmakat, hát ugye, az apja miatt sok mindent tudott a versenyről, amit a többiek nem. Az órs pedig mindennap eljött, hogy megbeszéljék, hol tart a verseny. Dóri elmondta, hogy itt minden a trikókról szól. Nem vallotta volna be Gézának a világ minden kincséért sem, de őt legalább annyira érdekelték a tájak a háttérben, a csodaszép provanszál kisvárosok, vagy éppen a Pireneusok meredélyei. De a legjobban az emberek érdekelték, hogy kik azok, akik egész álló nap várják a peletont, figyelem szakszavak!, és biztatják a versenyzőket, együtt futnak velük pár métert, kiabálnak és zászlókat lobogtatnak. Volt olyan, akit majdnem elgázolt egy kerékpár. De volt olyan is, hogy a tömegből kinyúlt egy kar vagy egy láb, és ellökte a biciklistát. Iszonyatos esés lett belőle; volt, hogy több tucat versenyző is elesett. Dóri utálta a motorosokat, akik ott hajtanak a versenyzők között, és időnként még akadályozzák is őket. El-

magyarázta, hogy mi az, hogy kitörés, kik a szökevények. Hogy mikor alakul ki grupetto, hogy éppen most ki csatlakozik a grupettóhoz. És hogy milyen az, amikor egy csapat segíti az egyik nagymenőt. Hogy pontosan miben is segítenek neki. Mert egyedül nem lehet ám nyerni. Dóri türelmesen felelt Géza és a többiek kérdéseire, de valójában minden válaszan érződött, hogy igazán ezt csak testközlelből lehet érteni. Itt volt egy kis ellentmondás, mert korábban még ő sem volt soha kint a Touron, sőt, még csak kerékpárversenyen sem általában, és mégis tudta, hogy mit kell érezni, hogy mi a válasz. Az durva volt, amikor az egyik srác megbukott technikai doppingon. Szóval elesett, ott volt mellette a biciklijé, és a kerék meg csak járt tovább körbe-körbe. Géza szerint ötletes kis motor volt beszerelve, olyan pici, mint a kisujja. De az meg hogy lehet? Az mit tud segíteni? Az az igazság Géza szerint, hogy egy hegyen felfelé minden apró ráségítés jól jön. Még egy ilyen pici is. Ezeket a kaptatókat nem lehet kibírni. Csak ez a csóka bolond volt, mert estében még ki kellett volna kapcsolnia a motort. Hülye volt. De gyáva népnek nincs hazája. Csak magának köszönheti, hogy lebukott. Ha már csal az ember, akkor ügyesnek kell ám lenni. Ezt a hülye mondatát különben a bátyjától tanulta meg Géza. Gábor szerette osztani, mint kicsit modorosan mondogatta, az *eszét*, úgy tartotta, hogy az ügyeskedés messze nem elég. Az primitív. De itt abbahagyta Géza a szövegelést, mert Dóri egyre furcsábban nézett rá, mert Gábort sosem látta Gézáéknál, legfeljebb egy fogkefe vagy pulcsi került elő, amiről azt mondták, hogy hát ez a Gábor cucca, itt felejtette. Dóri szerint talán nem is létezett semmiféle Gábor. Csak valami mesebeli herceg, aki klipszet szerel a biciklikre.

2019 tavaszán a tévé egyenes adásban közvetítette, hogy leég a Notre-Dame. Géza valószínűleg meg volt rendülve. Ej, hát hogy múlik el a világ dicsősége! Egy rossz helyen eldobott csikk. Ennyin múlik az élet. A laptopján napokig nézegette a templomot 3D-ben. És azon merengett, hogy ez akkor most van, vagy nincs. Hogy a kép, amit lát, az igazi-e. Ha most megcsinálja Dóri avatárját, és beszél vele, megfogja a kezét, akkor valóban Dórral beszél? Mi az, hogy igazi? Vagy mi az, hogy élő?

1993. július 22-én érkeztek meg Párizsba. Először ketten jöttek, ők voltak az előőr, hihi, a többieknek csak másnapra sikerült jegyet venni. De jó is volt ez így, mert legalább nyugodtan meg tudták ünnepelni Géza születésnapját kettesben. Igazi ajándék volt, hogy Chiappucci megnyerte aznap az utolsó hegyi szakaszt. Így aztán nem bántódtak, hogy nem ő lett a hegyek királya, hanem Rominger, a dán hegyimenő. A város, a bumlizás volt voltaképpen az ajándék, Géza nem volt itt korábban. Dóri viszont most volt itt harmadszor, elhatározták, hogy úgy járják be a várost, hogy nem használnak se térképet, se útikönyvet, csak Dóri emlékei után mennek. Egyszer csak valahogy kikötöttek a Notre-Dame előtt, ők sem értették egészen, hogy hogy kerültek oda. Dugig volt emberekkel a környék, csordákban özönlöttek a turisták. A helyiek pedig rájuk sem hederítettek. Nekik ez volt a természetes közegük, megszokták, hogy a Notre-Dame itt lakik mellettük. Valahogy tették a dolgukat, randevúztak, dolgoztak, tolvajkodtak és kiabáltak, ahogy mindig. Konnektort fúrtak a XII. századba. Nem dísz volt, használták. A székesegyház a maga tömegével és pompájával lenyűgözte a fiatal párt. Annyira tetszett nekik, amit láttak, hogy abba se hagyták a csokolódzást. Géza tényleg jó volt a csókban. Szóhoz sem jutottak. Ezt Dóri is elismerően nyugtázta. Meglepően nagy tér volt a templom előtt. Zsúfolásig megtelt mindenféle emberekkel. Gézát nyomasztotta a tömeg. Szeretett volna kikeveredni egy csendesebb helyre. De egyelőre nem lehetett, bent is ilyen nyüzsgés volt, aztán amikor továbbstáztak, akkor a kisebb utcákban is. De jó születésnap volt. Aki nyugalomra vágyik, az ne pont Párizsba menjen.

Gézának ez a kicsit nyugtalanító emlék jutott az eszébe, amikor látta leégni a tévében a katedrális. Megnézte a Facebookot. Ott is közvetítették a lángokat. Ahogy leomlik a huszártorony. Vagy azt már valamelyik hírportálon látta?

Volt még egy tűz Géza életében, amikor minden odalett, amiért dolgozott. A személyes veszteség mellett különösen fájó volt, hogy elvesztek a privatizációs papírok, amiket éppen be kellett volna mutatni az ügyészségnek. Vagy az adóhatóságnak? Géza nem is tudta pontosan. Meg volt rendülve. Elveszett Dórral minden közös képük. Dóri munkái, vagy inkább a munkáinak a tervei, skiccek, feljegyzések, vázlatfüzetek. Amikor kiszállt a hatóság (kik lehettek?), hogy megmentsék, ami még menthető az iratokból, akkor csak azt tudták

megállapítani, hogy a lakás teljesen kiégett. Talán egy rosszul elotlott csikk okozta ezt a tüzet is. Géza egész könyvtára megsemmisült. Volt olyan könyv, amit már nem is tudott pótolni, örökre elveszett. Luca egyáltalán nem csodálkozott, hogy Géza nem cigarettázik, pedig nem is hallotta Géza apjának sorsát, aki a fia keze között halt meg tüdőrákban. Bár Géza jobban szerette azt a verziót mesélni, hogy a titkárnőjével lelécelt Amerikába. Most Miami-ban él, sound designer, és fiatal zenekarok első lemezét adja ki. Pedig itthon mindenki úgy tudta, hogy botfüle van. De Amerika a csodák földje, ott minden megtörténhet. Állítólag 1979-ben kezdődött Géza apja életének B oldala. Mindenki tudta, hogy ez hazugság, hogy Géza apja valójában a rendőrségen dolgozott, vagy valami hasonló bizalmi helyen, és pártvonalon futott, amíg el nem vitte a rák. Róla sem maradt fénykép. Pedig Luca szívesen megnézett volna magának egy ilyen kiköpött pártállami gazembert. Egy ilyen Kádár kutyáját. De hát nem lehetett.

Az ügyészség különben a Moptoért és a PODRA miatt keresett Gézáékon privatizációs papírokat. A Moptoért Kiskundorozsma homokján dolgozott, egy hatalmas kombinát önálló gyáregysége volt. Géza a korábbi városi párttitkárral együtt privatizálta. A párttitkár hozta a fülest, hogy ennyiért eladó a cég, de persze nem volt pénze neki magának megvenni. Pénze különben Gézának sem volt, de ő, vagyis Piri néni ismert olyanokat, akiknek viszont igen. Vagyis a bankjuknak. Ők adtak jó pénzért hitelt Gézának, aki megvette a Moptoértet fillérékért. A vállalat bankszámláján több pénz volt, mint a kifizetett vételár. Ebből kamatostul kifizették a bankot, aztán a párttitkár kivásárolta Gézát. Sajnos Gézáék könyvelést vezettek arról, hogy ki mennyi pénzt kapott az állami vagyonkezelőnél. Ez semisült meg a tüzesetnél. A PODRA-nál, ez egy kiskereskedelmi hálózat volt 1200 bolttal országszerte, a menedzsment először csődbe vitte a céget, aztán megvették egy forintért. És utána milliókért eladták az egyes egységeket. Itt Géza nem kaszált olyan sokat, csak tanácsadásért kapott 10 százalékot az egyes egységek eladása után, mert az egyforintos vételár meghatározásában volt némi szerepe.

Géza különben kezdte megszeretni a tárgyalásokat. Először mindig fel kellett mérni a fogadókészséget, hogy mennyire nyitott az adott illető az alternatív megoldások iránt. Igényelt ez a munka egy kis előzetes tájékozódást. Volt, akinek a család volt a mindene, őt esetleg egzotikus helyre vitte nyaralni. Az egészen szemérmeseknél ehhez kellett egy külön szakmai konferenciát is szervezni. Aztán volt, aki épp ellenkezőleg, hajtotta a nőket, és mindenáron prostikat akart, ezeket jacht várta Triesztben, szakemberekből álló személyzettel. Volt, aki egyszerűen pénzt akart. Ilyenkor, aki százalékot kapott, az nem lefelé vitte az árakat, hanem fölfelé. Ez először nagyon meglepő volt. Készpénzben kellett azonnal fizetni. Gézát kicsit aggasztotta, hogy ezért mindig óriási mennyiségű készpénzt hordott a táskájában. Apró dobozokban volt bekészítve a pénz. Ráadásul külön gondot jelentett az így svarcban kifizetett pénz eltüntetése a vállalati büdzséből. Általában számlákat kellett venni hozzá, ez sem volt azért egyszerű. Esetleg ilyen számlák is eléghettek különben abban a bizonyos lakástűzben. De a legjobb rész az volt, amikor még nem lehetett tudni, hogyan kell megvenni az adott embert. Géza tapasztalatai szerint különben mindig mindenki megvehető, csak érteni kellett a finom jelzések dekódolásához. Volt olyan partner, aki segítőkész volt. Felírta a szalvétára, hogy 10%. Vagy elmesélte, hogy a felesége imádja Naurut, de ott már sokszor voltak. Most talán Kubába vágynak. Egy másik viszont két, ráadásul szőke nővel akart édes hármast. Őt egyébként utána meg is kellett hallgatni, hogy mennyire jó volt, és milyen különleges volt. De voltak nehéz esetek. Őket valószínűleg már más érdekcsoportok megkeresték. És ilyenkor kellett tudni érteni, hogy itt most nem lesz üzlet. Ilyenkor már nem lehetett rálicitálni a másikra, valahogy úgy működött a rendszer, hogy ilyenkor már nem előztek be. Pont mint a Touron. Géza sokáig nem értette pontosan, hogy miért nem támadják az utolsó napon azt, aki az összetettben vezet. Egyszerűen ez volt a szokás. Nem írta le senki, de tiszteletben tartották még a legagresszívabb menők is. Gézának azért is volt nehéz dolga, mert ezeket a szabályokat magától kellett megtanulnia, ilyen tárgyalásvezetést nem tanítottak a közgázon. És mi tagadás, Gézának valahogy ment ez a dekódolás, gond nélkül levette a jeleket. Senki nem értette, hogy miért vagy mitől megy, valahogy kitanulta, hogy mennek ezek a dolgok. Ráértett. És attól kezdve nagyon kezdett

menni a biznisz. Piri néni még aláírta a legmocskosabb szerződéseket, aztán '94-95 tájé-
kán visszavonult. Vagyis nem egészen, de majdnem.

Géza fülében misztikusan csengtek az olyan szavak, mint Sacré-Cœur és Père-Lachaise. Egy árva kukkot nem értett ezekből az elnevezésekből, de olyan dallamosak voltak, és Dóri olyan látható odaadással ejtette ki őket a száján, hogy Géza már csak ezért is elkezdte imádni őket. A Père-Lachaise különben az ő ötlete volt, Hajnóczy Péter emlékére mindenképpen el akart menni La Fontaine úr sírjához. Ezt különben meg is tették. Jó nagy szarkofágja van! Valami fura emelvényen áll, mintha feltartaná a magasba. Aztán, ha már ott voltak, kóboroltak egy kicsit találomra. Jim Morrison. Chopin. Balzac. Molière. Apollinaire. Dóri teljesen ki volt akadva, hogy minek élni, ha egyszer az igazán jó fejek, már mind halottak?

Aztán egész nap csak mentek, mint akit üznek. Járták a várost, aznap nem akartak múzeumba menni, úgy tervezték, hogy azt majd a többiekkel pénteken és talán szombaton csinálják. Mindig visszaértek a folyóhoz, kicsit sétáltak az alsó rakparton, bár ott is sok volt a kocsis, és nagy volt a forgalom, aztán elvesztek a kis utcákban. A Notre-Dame mellett ismert Dóri egy könyvesboltot, Géza tiltakozott, mondván, hogy egy árva kukkot sem tud franciául, mit keresne ő egy könyvesboltban. De Dóri azt mondta, hogy most ő vezet, csak hallgasson rá. A bolt portálja is elragadó volt, de belülről teljesen lenyűgözte Gézát a hangulat. Ez volt a Shakespeare and Company. Csak angol nyelvű könyveket tartottak, és bent egyszerűen mindenhol könyv volt. Dóri először Hemingway miatt járt itt, bár az a bolt, amiről az amerikai író írt, valójában egy másik üzlet volt, de ez most mindegy. Szóval Hemingway olyan derűvel írt erről a könyvesboltról, hogy Dóri mindenképpen látni akarta. És szinte azonnal az egyik kedvenc helye lett Párizsban. Elizabeth Barrett Browning szonettjeit olvasták, és végtelenül lelkesek voltak.

Gézának, ha később Dórirra gondolt, akkor sokszor ez a könyvesbolti kép jutott az eszébe, ahogy csillog a szeme, és szonettet olvas. *Portugál szonettek*. Portugáliába is el kellene menni, akkor fogadkoztak, hogy majd elmennek együtt. És fadót hallgatnak lehetetlenül apró bárókban. De megnézik a Yellowstone-t is Amerikában, mert azt muszáj látni az embernek egyszer ebben az életben, annyira szép. Aztán nem jutottak már el se Lisszabonba, se Amerikába. Géza valami félreértés okán egyfolytában dolgozott, Dóri meg hagyta az egészet a pokolba, mondván, hogy még rengeteg idejük van. Géza rettentően sajnálta, hogy ezt ennyire elszurta. De visszamenőleg sehogyan sem tudta jóvátenni a dolgot. Sajnálta.

A munka különben pompásan ment. Géza ráérzett a machinációk ízére, szerette, hogy mások fölébe tud kerekedni, szerette érezni, hogy hatalma van mások felett. Imádta mámort, ami ezzel járt. Tisztára olyan volt, mintha befűvezett volna. Ezt a különleges mámort különben először katonaként látta a tizedese arcán. A tizedes egyáltalán nem volt rossz ember, egyszerű parasztfiú volt. Neki másfél évet kellett lehúznia, Gézának csak 12 hónapot. Legfőképpen azzal töltötte az idejét, hogy pödörte a bajuszát. Tudta, hogy kint soha többet nem lesz ideje arra, hogy egész álló nap a bajuszával foglalkozzon, így a sorkatonai szolgáltatának minden percét a bajuszápolásnak szentelte. El is érte, hogy szépen pödörött, kitűnő ívben kanyarodó bajsza legyen, ami egyébiránt méltó volt a magyar katonai hagyományokhoz. Ő volt a rajparancsok, és amikor a bajuszpödöréssel kapcsolatos kötelezettségei engedték, akkor szerette ugráltatni az embereit, különösen a táposokat (leendő egyetemistákat), amilyen Géza is volt. Hegyi kiképzésen ott állt a tizedes elvtárs a gödör tetején, a raj teljes menetfelszerelésben és gázálarcban ugrált be a gödörbe, ki a gödörből, aszerint, hogy éppen mikor volt harckocsitámadás. És akkor Géza észrevette ezt a semmivel össze nem téveszthető arckifejezést, amiben tükröződött a mások feletti hatalom. Kiült az arcára. Na, ugyanezt a kiülést vette Géza észre a saját arcán, miután a tárgyalások eljutottak egy bizonyos szakaszba. Bár ő a bajuszát nem tudta hozzá pödörni, de képzeletben annál inkább pödörte. A különleges minőségű élelmiszereket gyártó vállalatnál a korábbi párttitkár, egy bizonyos Varga R., aki különben egy egész kis besúgóhálózatot üzemeltetett a cégnél, megállapodott egy osztrák delikátételeket forgalmazó vállalattal, hogy lepacsizzák egymás között a Ventrixet. Géza (vagy ez még Piri néni volt?) gondolt egy nagyot, és lenyúlta a boltot. Gyorsan megvásárolt néhány embert az igazgatótanácsban, kirúgatta Vargát, vagyonjegyekkel megvette az üzemi tanácsot és a dolgozókat. Lapátra tette az osztrákokat. Keresett egy belga befektetőt, aki letette a privatizációs pénzt, Géza maga lett időközben az elnök. Az

állam nem kapott egy fityinget sem, mert Géza kijárta, hogy a pénz maradjon a vállalatnál tartaléknak, öt év múlva szépen visszafizették a belgáknak. Géza meg felvette a sikerdíjat a sikeres privatizációért az államtól is, a belgáktól is, és zsebre tett még egy kevés pénzt a menedzsmenttel együtt. Amúgy a dolgozók lelkesek voltak, mert ők viszont kaptak vállalati részvényt, ennek viszonylag magas volt a névértéke, mondjuk, félmillió forint, amit aztán szépen vissza is vásároltak a lejárat után. Géza arca csak úgy ragyogott a büszkeségtől.

Jó pénzt lehetett keresni autók importján is. Vállalatoknak hoztak be új kocsikat, főleg azt a csepp alakú Opel-t, amit Szentgotthárdon is gyártottak.

Gézának persze megfordult a fejében, hogy Párizsban is megpróbál autógyártókkal tárgyalni, de látva Dóri lelkesedését, nem mert előhozakodni azzal, hogy dolgozna egy kicsit most is. Szerencsére. Mert így elmehetett a Saint-Severin templomba. Dóri úgy vitte el ide, mint a kedvenc gótikus templomába, ahol tényleg van valami szakralitás, nem csak turisták, mint a Notre-Dame-ban. Hihetetlen szerencsájuk volt, éppen koncertet adtak, Bach volt műsoron, Monteverdi és Charpentier. Szóhoz sem jutottak. És aztán a templom mellett a Quartier Latin egyszerre fényes és girbegurba utcáin andalogtak. Beültek egy bohémnak látszó helyre, hagymalevest és fokhagymás csigát ettek, mert valami nagyon franciát és könnyűt akartak enni, csak semmi allűr. Géza teljesen normális volt. Nem dobálta semmivel a pincérnőket. Nem kukorékolat az asztalnál. Saját maga rendelt saját magának. És kivételesen napokig nem akart semmit se venni. Jó volt, élvezte. Egyszerű panzióban laktak, direkt nem felvágós helyre mentek. Ez külön jólesett. Este még elővették a Tour térképét, és megnézték az aznapi összefoglalót. Arrébb tolták a zászlócskákat. Keresték a trikósokot. Igazi francia pezsgővel koccintottak Géza születésnapjára, de ez volt a legnagyobb luxus, amit megengedtek maguknak. Zsongott a fejük a lármás francia szavaktól, amiket nem értettek. És a sokféle élménytől, ami kavargott a fejükben. Piri néni kérte, hogy ha lehet, beszéljenek telefonon, de Géza nem hívta, most minek, úgyis mindjárt otthon lesznek.

Amúgy tisztára hihetetlen ez a Chiappucci! Most iszik éppen! Hogy megindul, te jó ég, hogy megy ez a fiú felfelé! Mi lehet a vízében, hogy így megindult? Aztán meg semmi. Nem csinál semmit? Mire vár vajon? Arra vár, hogy vége legyen a versenynek. Már nem fog támadni. Most se sikerült. Esélyes volt, hogy nyerjen több évben is, aztán valahogy nem ment végül. Senki nem tudja, hogy miért. Vagy hogy min múlik ez. Valahogy volt egyénisége, ezt bírta benne Géza a legjobban. Persze, az már akkor eldőlt, hogy abban az évben sem ő fog nyerni, amikor kiutaztak. Mondjuk, az szép volt tőle, hogy legalább azt a hegyiszakaszt megnyerte, amikor Gézákék kiérkeztek, az tényleg szép születésnapi meglepetés volt tőle, Géza örült is. Vagy az volt az olasz baja, hogy ő egyszerűen mást tankolt? Neki sem volt elég a szóda? Úgy hírlik, hogy a szóda erejével nem lehet felmenni az Alpok csúcsaira. És nem lehet síkvidéki szakaszokat nyerni. Ahhoz több kell.

Másnap megjött az őr, egy géppel jöttek, helyesek voltak. Jó volt így együtt látni őket. Még Sanyikát is sikerült rávenni, hogy eljőjön, ami nagy szó, mert sokáig nagyon ellenállt. Ő kudarcnak tekintette egész eddigi életét, ezért próbált leválni. De Dóri hívta, és nem tudott nemet mondani, biztos elkapta a romantika. A többiek bezzeg nem kérték magukat, örültek, hogy jöhetnek. A piramisnál találkoztak, úgy volt, hogy rögtön bemennek a Louvre-ba, Bella komplett vezetéssel készült. Mindenáron el akarta hozni az új pasiját, bár az őr inkább Torstent akarta, mert már szinte tiszteletbeli tag volt, de ő viszont nem volt seholy, új embert pedig most nem akartak. Szegény Gabi se hozhatott senkit. Jutocsa pár lépéssel mindig kicsit lemaradt, mindig nézelődött valamerre. Senki nem merte megkérdezni tőle, hogy most éppen milyen vallást is követ, de ez rajta kívül nem is volt senkinek fontos. Sanyika lelkesen fényképezett. Vagy helyesebben mondva, lelkesen cipekedett, mert anyagi megfontolásokból mindig kevesebbet exponált, mint szeretett volna. Két gép volt a nyakában, de hozott fénymérőt, letámasztót és egy még nagyobb objektívet. Meg persze vakut. Diára fényképezett, hogy majd milyen jó lesz ezeket a képeket öregkorukban nézegetni. Hogy fognak nevetni, hogy milyenek voltak 1993 nyarán Párizsban. Senki nem hitte volna, hogy 30 év múlva nem lesz senkinek diavetítője, amin meg lehetne nézni ezeket a felvételeket. Pedig remek fotók készültek. Sanyika igazán értett a pillanathoz. Párizs valahogy mindegyikükből a legjobbat hozta ki. A vesszőparipáját mindenkinek sikerült otthon hagynia, és most egy hétvégére olyanok voltak, amilyenek mindig is kellett volna

lenniük. Ezért olyan nagy kár, hogy manapság már egyikük sem nézegeti ezeket a képeket, így aztán nem szembesülnek az ígérettel, amit fiatalon magukban hordoztak. Nem kellett nekik semmiféle fű vagy varázsszer ahhoz, hogy önmaguk legyenek, és nevetni tudjanak magukon és a világon. Mert állandóan nevettek, pedig nem voltak belőve, vagy nem voltak részegek. Mámorosak voltak Párizstól, a hirtelen támadt szabadságtól. Pár napra mindenki szabadságra ment az életéből. Klassz volt. Gabi alaposan megtervezett mindent, nem hagyott senkit lazsálni vagy andalogni. Aztán mondták neki, hogy ez így nem lesz jó, napi két óra múzeum elég, a többit majd megnézik máskor. Inkább szeretnének beszélgetni egymással, meg csak úgy bóklászni a városban. Nem volt sértődés a dologból, bóklásztak, beszélgettek. Mindenki kacagva túrta, hogy Sanyika fényképezze. Azért persze kérdezték Jutocsát, hogy Párizs megér-e egy misét. De Jutocsa jó fej volt, úgy döntött, hogy nem veszi zokon az élcelődést, ez itt Párizs, itt mindent lehet. És ha mindent lehet, akkor Bella is felhívta Torstent, aki el is jött volna talán, de a felesége bármelyik pillanatban szülhetett, szóval ő inkább vele maradt, bár sajnálta.

Párizs különös jelkép lett a szemükben. Azt kell megérteni, hogy ott akkor 1993-ban Párizs nem egyszerűen múzeumok halmazát jelentette nekik, de nem is magasztos, nagyon elméleti dolgokat. Valahogy a korlátlan lehetőségek tárháza volt a szemükben, úgy lehetett érezni, hogy kinyílt a világ. Hogy mindent lehet. Igen, az ő szemükben akkor Párizs volt az egész világ. A Tour és a befutó csak ürügy volt, hogy ott legyenek. Minden vonzotta őket, ami Párizsban volt. Nem biztos, hogy jártak a Bataclanban, mégis imádták, hogy van, és hogy akár elmehetnének egy koncertre. Teli szájjal nevettek a *Charlie Hebdo*n, pedig nem is értették egészen pontosan a szöveget, elvégre Bella nem tudott nekik mindent elmagyarázni. Mindent megtestesített ez a város, amit Kádár elvett tőlük. És tényleg le voltak nyűgözve attól, hogy ilyen van. És attól talán még inkább, hogy ezt nem veheti el tőlük senki, legalábbis akkortájt ezt hitték. Ha csak mondják ezt nekik, vagy elmesélik, hogy milyen a Nyugat, akkor talán nem is értették volna. Mert nem nagyon lehet szavakba önteni, hogy mi is az a szabadság. És ezért nem volt érthető a számukra korábban, hogy mi hiányzik, hogy mitől voltak megfosztva. Rájöttek, hogy az árubőség nem tévesztendő össze a szabadsággal, hogy valójában nem attól lesznek szabadok, hogy olvassák a *Charlie Hebdo*t vagy elmennek a Bataclanba, hanem attól, hogy ha akarják, olvashatják, vagy ha akarják, elmehetnek. Ezért volt a lehetőségek tárháza Párizs. Aztán, hogy ki mit látott, vagy ki mire volt hajlandó, az már más kérdés. De a szabadságnak ez a semmihez nem fogható mómora járta át őket, és ez erősebb volt bármilyen drognál. Szer nélkül lebegtek.

Jutocsa, aki mindig kereste az éppen üdvözítő hiteket, itt határozta el, hogy szabadkőműves lesz, megtanul franciául, és mindent tudni fog erről a zárt társaságról. Vonzották a titkok, a beavatás, a szertartás. És persze a jó társaság. Mintha így tartozhatna az elithez. És egyáltalán, tetszett neki ez az egész hókuszpókusz, ami rendet övezte. A többiek nevetve magyarázták neki, hogy rendben, de adjon időt magának, mert nem fog ez olyan gyorsan menni. Kontaktot még csak tudnak szerezni otthon, de hát a felvétel biztosan lassan megy. De olvasson, tájékozódjon, persze. És a franciatanulás is oké. Menjen el a Szabadkőműves Múzeumába, mert kiderült, hogy van ilyen is. Szívesen megnézett volna magának egy eredeti francia szabadkőművest, de a múzeumban nem voltak kitömve néhai szabadkőművesek. Vagy legalább beszélt volna valakivel, de sajnos ezt sem lehetett. Jutocsa a kőművesek jeleit és jelzéseit kereste és látta mindenhol. Ez már azért egy kicsit sok volt a jóból, de még a komolyabb nézeteltérések előtt elindultak haza, aztán pedig gyorsan feledésbe merült a projekt, Jutocsa idővel talált magának mást, amiért lelkesedhetett. Annyi maradt az ötletből, hogy otthon a fürdőt fekete-fehér rombuszokból rakatta ki. A beavottakra kacscintott, a többieknek azt mondta, hogy szeret sakkozni. Így lehet aprópénzre váltani a nagy és titkos vonzalmakat, efféle sakktáblákkal.

Gabi, a tervek nagymestere, jó darabig fuldoklott ebben a nagyon is spontán közegben. Nem értette, hogyha valakinek az életében itt a nagy lehetőség, hogy megismerje Párizst, és amúgy is csak pár napja van, akkor miért tölti az idejét léhaságokkal. A Tour befutója ilyen léhaság volt. Nem volt célszerű. Idegesítette, hogy pocskéba mennek a részletesen kidolgozott tervei. Ráadásul ő már volt Párizsban. És ki tudja, hogy mikor jutnak el ide legközelebb. Dühös volt, amikor kiderült, hogy Gézáék abszolút nem hajlandók sorban állni

a *Mona Lisáért*. Ők köszönik, de nem kérnek belőle, ha várni kell, hogy bejussanak a terembe. Majd máskor is eljönnek. Gabi élni akart a lehetőséggel. Mert hogy ez most adatik meg. De amikor kijöttek a Louvre-ból, eldobta a jegyzeteit, a terveket, a pontos címet, megértette, hogy itt most mindez fölösleges lesz. Magára erőltette azt a pózt, hogy ő is tud ám spontán lenni, és legnagyobb döbbenetére rajta ragadt ez az álarc, egész Párizsban hordta ezt a maskarát.

Esténként értékelték a Tour aznapi szakaszát. Rémuldöztek az eséseken. Furcsa volt, hogy miért mennek ilyen közel a motorosok, akik közvetítik a versenyt. Aggódtak, hogy a túlságosan is közelre merészkedő gyalogosok fellökik a versenyzőket. Csak nehogy elessen valaki! Géza lelkesen magyarázott, hogy mikor mit kell látniuk. Hogy hol vannak a szökevények, és miért sikerült vagy nem sikerült utolérni őket, bár az igazi szakértő apja miatt Dóri volt, de mosolyogva hagyta Gézát érvényesülni.

Géza a tévé előtt otthon felpolcolta a lábát 2019-ben, közeledett a befutó. Kinyitott egy sört, és vakargatta kicsit hegyes állát. Arra gondolt, hogy egy kicsit átszabhatja azt is. Szúrta a kezét. Vagy az a borosta? Mindegy, akkor is. Úgy látta, hogy ez a kolumbiai gyerek érdekes, a Bernal. Rokonszenves volt. Meg a Peter Sagan. Bennük van valami egyéniség. A többiek tisztára, mint a gépek. Amikor Sagan kiállt, mert defektet kapott, és egyedül eredt a többiek után, az volt az igazán nagy szám! Kerülgette a szervizkocsikat. Hihetetlen kapaszkodás után, jó nem állt az élre, de legalább utolérte az élbolyt. Hát ilyet még nem látott a világ! Ő aztán nem adja fel. A Bernal meg elképesztően fiatal. Géza nem tudta elhinni, hogy valaki ennyire fiatalon ilyen hatalmas terhelést kibírjon. A többiek viszont... Számok, tekerés. Szám. Tekerés. Az is lehet, hogy Géza egy kicsit elunta a közvetítést, kényelem ide vagy oda. Élőben más volt.

Mert a várakozás, a feszültség ott a Diadalívnél, az nem volt semmihez sem fogható. Mindenki izgett-mozgott, de nagyon jókedvű volt. Vasárnap eljött a főattrakció, várták a befutót. Már 11-re kimentek a Champs-Élysées-re, úgy képzelték, hogy a legjobb hely a Diadalív környékén volna. Nagy tolongás volt, hihetetlen tömeg. Sokféle ember gyűlt össze ott a legkülönbözőbb helyekről. Olykor mintha magyar szavakat is lehetett volna hallani. Gabi és Bella még mindig nem értette, hogy mi a pláne ebben a befutóban, ha egyszer már minden eldőlt napokkal ezelőtt. Géza utálkozott a tömeg miatt. Örülten sokat kellett még várniuk. A régi befutók emlékére tablók voltak kirakva. Időtöltésül azokat nézegették egy darabig. Dóri megmutatta Gézának és a többieknek Anquetilt. Ő volt az egyik kedvence a nagy öregek közül. Már meghalt, még Gézák meg sem születtek, amikor időfutamokat nyert, de annyit, hogy úgy becézték, hogy Monsieur Chrono, gyomorrákja volt. Na, vajon miért? Annyira magával ragadó volt a hangulat, olyan nagy volt a lelkesedés, hogy mindenki elfelejtette a saját kis nyugóját, és átadta magát a pillanatnak. Rájöttek arra, hogy egyszerűen élvezniük kell az életet, hogy itt lehetnek. Közben nagy találgatás kezdődött a tömegben, hogy melyik versenyző milyen szert használhat, hogy ki hogyan doppingol, mert az biztos, hogy mindenki használ valamit. Nagy derűtség közepette megjegyezte valaki, hogy hát a szóda erejével nem lehet ám feljutni a hegyek tetejére. Gézának ismerős volt a hang, de nem tudta, honnan. A Merényiék. Sanyika állítólag látta nem messzire innét Merényiéket. Egy utca sarkán árultak szódát egy átalakított lakókocsiból. Juss a csúcsra a szóda erejével! Ez volt az üzleti szlogenjük. Egy gyönyörű nő kacsintott hozzá a képen. És még az volt a büfékocsi falára írva, hogy hungarikum. Ja, ja, a csúcsra a „szóda” erejével. ■ ■ ■

Mohácsi Árpád (1966) magyar–portugál–német szakon végzett az ELTE-n, verseket és színpadi műveket ír, műfordító. A Szépirók Társaságának tagja. Kötetei a Kalligramnál: *Fernando Pessoa: Portugál tenger. Válogatott versek* (2008); *Gottfried Benn: Kígyóból a kanyar* (2013); *Hannibál búcsúja* (2015).

Démostenés,

avagy az athéni állam bukása

SZEREPLŐK

PHÓKIÓN, nyugalmazott athéni hadvezér
ANTIPATROS, makedón ezredes, a megarisi hadosztály fővezére
ANTIPHÓN, makedón pénzügyi tisztviselő
KALLIMEDÓN, athéni hazafi
MYKALÉ, Phókión felesége
DÉMOSTHENÉS, athéni ügyvéd, az arkhóni testület elnöke
AISKHINÉS, arkhón
HAGNÓNIDÉS, arkhón
HYPEREIDÉS, arkhón
ALKAIOS, arkhón
HERMOGENÉS, demagóg
SIMMIAS, demagóg, később arkhónnak mondja magát
MIDAS, rabszolga, később Athén kormányzója
THAIS, hetéra, színházi fodrász
GLYKÉRA, Démostenés lánya
ARISTAGÓRA, fogadósné és javasasszony
EPIKRATÉS, illatszer-kereskedő, később fegyvergyáros
DÉMADÉS, pénzváltó és uzsorás
PHILÓN, stagirai ügyvivő
DEMETRIOS, aleppikóni ügyvivő
HARPALOS, a Makedón Birodalom szökésben levő főpénztárnoka
MILTIADES, cipész
ARKHIAS, rabló, régebben színész volt
PELOPIDAS, rabló, régebben seborvos volt
A HARMADIK, rabló, régebben is az volt
LEÓSTHENÉS, a király tizedik tábornoka

Athéni háziasszonyok, törvényszolgák, makedón katonák

Történik Athénban és környékén.

Első jelenet
Athéni utca. Jön Phókión, két vödörrel.

PHÓKIÓN *(megáll, kifújja magát)*

Aggódok az athéni államért. Szerintem bajok lesznek. Sok mindent tapasztaltam hosszú életem során, jót is, meg rosszat is. Főleg rosszat. Úgy néztek rám, hogy annak idején én még láttam Periklést. Sőt, beszéltem is vele. Többet mondok: a barátja voltam. Harcoltam Spárta ellen. Túléltem a harminc zsarnok rémuralmát. Ti azt el sem tudjátok képzelni. A nagy dögvész idején rajtam is kiütött a ragály, de az istenek életben hagytak. Higgyétek el, valaha fontos ember voltam. Attól még, hogy most magam hordom a kútról a vizet! Amikor Alexandros... más néven Nagy Sándor, minden makedónok királya – bocsássatok meg, amiért kimondtam a nevét! –, szóval, amikor a király kikötött Pireusban, képzeljétek csak, én vezettem a fogadó küldöttséget. És a király – akár hiszitek, akár nem – adott nekem egy aranyozott fenyőgallyakból font koszorút. Most is megvan. Úgy vigyázok rá, mint a szemem fényére!

(Jön Antipatros és Antiphón.)

ANTIPATROS

Halló! Hé! Jóember! Hozzád beszélek! Mi van, megsüketültél?

ANTIPHÓN

Édesapám, légy oly kedves, áruld már el nekünk: hol keressük a király barátját?

ANTIPATROS

Phókióznak hívják. Ismered?

PHÓKIÓN

Akár a tükörképemet, amikor pocsolóyából iszom.

ANTIPHÓN

Látod, Antipatros, ezek a pihent agyú athéniak még a pocsolóyából is bölcsességet mérítenek.

KALLIMEDÓN *(jön)*

Te még élsz, Fókión? Azt hittem, már elegend van ebből a hitvány földi létezésből. Nem jössz a népgyűlésbe?

PHÓKIÓN

Azok közé? Veled? Tudod, mit: nem!

KALLIMEDÓN

Mi a fene? Ilyen gazdagok vagyunk? Nem kell a két garas rapidíj? Persze, aki makedón hírszerzőkkel sugdolózik... Nahát, ezt megjegyeztem! Gyalázat! *(Hátrálva el.)*

ANTIPATROS

Nem ismerted fel a király barátját? Ejnye, Antiphón. És ez, aki a népgyűlés felé hátrál, milyen fekély a nemzet testén?

ANTIPHÓN

Ő Kallimedón, a Rák. Hivatásos feljelentő.

ANTIPATROS

Akkor nem is fekély, hanem rákfene.

ANTIPHÓN

Amikor jó napja van, tíz-tizenkét röpdolgozatot is megír egy szuszra. Mi sem nélkülözhetjük a szolgálatait.

ANTIPATROS

Csak azt nem értem, hogy miért gyalázza a makedónokat.

ANTIPHÓN

Ezek gyaláznak, hogy szolgálhassanak.

ANTIPATROS

Szóval, te vagy Fókión, a király barátja.

PHÓKIÓN

Soha egy percig sem tagadtam. Sőt, büszke vagyok rá. Pedig a hazafias nemzeti párt...
Na mindegy. Tiszteljétek meg szerény hajlékomat!

Második jelenet *Népgyűlés.*

AISKHINÉS

Megadom a szót Démosthenésnek. Nagyobbik vízóra indul!

DÉMOSTHENÉS

Athéni férfiak, mérlegelnünk szükséges, mitévők legyünk a kialakult helyzetben. Városunkban tartózkodnak a király küldöttei, Antipatros és Antiphón...

HERMOGENÉS

Hogyhogy bejutottak a városkapun?

SIMMIAS

Lefizették a kapuőrseget! Az őrpáncsnok a makedónokkal cimborál!

ALKAIOS

Nesze neked, hazafias nemzeti politika!

AISKHINÉS

Csendet kérek!

DÉMOSTHENÉS

Tudjuk, mi járatban vannak...

ALKAIOS

Te tudod? Mert én nem tudom!

KALLIMEDÓN

Ti még nem tudjátok, de az öreg Phókión bezzeg tudja már. Behívta a kulipintyójába a makedón kutyákat. Nagyon csúnyán néztem rájuk!

DÉMOSTHENÉS

Azért jöttek, hogy kérdőre vonjanak minket, arkhónokat: miért nem hajtottuk végre a király parancsát?

ALKAIOS

Nekünk a király nem parancsol, bazdmeg!

DÉMOSTHENÉS

Tetszettünk volna bátornak lenni annak idején! A phókisi csatavesztés után! Én megmondtam nektek, hogy ne írjuk alá a békeszerződést!

ALKAIOS

Nekem például nem mondtad. Legalábbis nem hallottam.

AISKHINÉS

Csendet kérek!

DÉMOSTHENÉS

Ha annak idején aláírtuk, most meg is kell tartanunk. És ha a király, a békeszerződésre hivatkozva, ragaszkodik hozzá...

HERMOGENÉS

Csonka Athén nem Athén!

DÉMOSTHENÉS

...ragaszkodik hozzá, hogy fogadjuk vissza a csatavesztés óta száműzött polgárainkat...

HAGNÓNIDÉS

És ha ezt megteesszük, abból mi lesz? Hiszen a phókisi nemzethalál óta „szeretett polgártársainknak legalább egyharmadát száműztük” – jól mondom, Démosthenés? –, „mások a jogos vagy jogtalan büntetéstől félve menekültek el”. Ha most ezek mind hazajönnek...

HERMOGENÉS

Csak jöjjenek haza! Majd mi felakasztjuk őket!

SIMMIAS

Az nincs benne a békeszerződésben, hogy eltöröltük a halálbüntetést!

AISKHINÉS

Csendet kérek!

Harmadik jelenet

Phókión kunyhója.

ANTIPATROS

Ilyen férfiú ilyen nyomortanyán? És kit tisztelhetünk a fiatal hölgyben?

ANTIPHÓN

Nyilván a rabszolganője.

PHÓKIÓN

Kérlek, Mykalé, üdvözöld vendégeinket!

MYKALÉ

Nem látod, hogy a kenyérnek való tésztát dagasztom?

ANTIPATROS

Pedig szívesen megcsókolnánk szorgos kezeidet, mind a kettőt. Még ha cseléd vagy, akkor is.

PHÓKIÓN

A feleségem.

ANTIPATROS

Ilyen férfiúnak ilyen felesége? Tudsz te valamit, Fókión!

PHÓKIÓN

Igazi athéni úrilány volt, amíg össze nem házasodtunk.

MYKALÉ

De aztán meguntam a gondtalan, könnyű életet, ugyebár? – Mindenkinék ezt mondja rólam.

PHÓKIÓN

Szerényen élünk, tisztelt uraim. Feleségemnek egyetlen ruhája van. Ha azt kimossa, olyankor az én fürdőköpenyemet veszi fel. Én viszont az ő cipőjét hordom, ha nagy ritkán elmegyek a népgyűlésbe. Szűk a cipő, de az athéni politikusok is szűk látókörűek. Feleségem saját kezűleg dagasztja a tésztát. A tésztahoz magam őrlöm a lisztet ezzel a kis kézi darálóval. Magam vágom a fát, magam hordom a kútról a vizet ezzel a két vödörrel. Ha üresek, felfordítom őket, és ők az ülőkéink. Amikor nincs víz, akkor ülünk, amikor van víz, akkor állunk. *(Kiönti a vödöréből a vizet.)* Tessék, foglaljatok helyet.

ANTIPATROS

Tyúha, Fókión, kezdek aggódni érted. Becsületes embernek látszol, és ez manapság nem előny.

MYKALÉ

Uraim, ez a vénember a hülyeségig menően becsületes, vagy inkább a becsületességig menően hülye. – És ha egyszer teherbe fogok esni?

PHÓKIÓN

Tőlem?

MYKALÉ

Mert neked csak az athéni állam érdekén jár az eszed! Pedig a régi haverjaid meg ezek az új fiúk le se szarnak.

ANTIPATROS

Akkor tehát elmondom, mi járatban vagyunk. Vagy inkább te mondd, Antiphón, ne-

ked van intézkedési jogköröd.

ANTIPHÓN

Nos, Phókión. A király megtudta a fürdőköpenyedet meg a fiatalasszony cipőjét. A király messze van, mégis tud mindent, és törődik mindenkivel. Népek, nemzetek súlylyednek rabszolgasorba, városok hamvadnak el – jól mondom? –, de neki a te kis kézi darálód és az ülökének használt vizesvödöröd jár az eszében. A király nem tűrheti, hogy a barátja szegénységben tengődjön. Egyszóval...

ANTIPATROS

Midas, hol vagy?

MIDAS *(bedugja az ajtón a fejét)*

Itt vagyok, főnök. Parancsolj!

ANTIPHÓN

Neked én vagyok a főnök.

MIDAS

Te már túl sokszor voltál főnök.

ANTIPHÓN

Midas, ne feleselj, mert rácsapok a seggedre. Inkább azt mondd meg, hogy üres-e a kezed, vagy van benne valami.

MIDAS *(egy bőrzacskót rázogat)*

Csiri-csöri. Csiri-csöri.

PHÓKIÓN *(kihúzza magát)*

Engem nem lehet megvesztegetni!

MYKALÉ

Hát ez nem igaz! Nem lehetsz ilyen hülye! – Makedón férfiak, ne hallgassatok erre a hibbant aggastyánra!

ANTIPHÓN

Vesztegetésről szó sincs. Ez csak egy kedves ajándék. Ugye nem utasítod vissza a király kedves ajándékát?

ANTIPATROS

Ez nem ám akármilyen zacskó...

MIDAS

Csiri-csöri. Csiri-csöri.

ANTIPATROS

...hanem a lesbosi Aphrodité-szentély legöregebb tenyészbikájának a herezacskója. És van benne tíz mina arany.

MYKALÉ

Tíz mina?! Az, ugyebár, annyi, mint ezer drachma! Abból három évig úri módon megélhetünk.

PHÓKIÓN

Rakjátok be a színházi kasszába, az úgyis üres. Még a Poseidón-ünnepi tragédiák megrendezésére sincs pénz.

MYKALÉ

Phókión, kikaparom a szemedet! – Makedón férfiak, ne hallgassatok rá! Mindig ezt csinálja!

ANTIPATROS

Mindig? Olyan gyakran meg akarják vesztegetni? Hát akkor már itt sem vagyunk.

ANTIPHÓN

Megmondjuk a királynak, hogy csókoltatod. A koszorút is visszaküldöd neki? *(Jön Thais és Glykéra.)*

THAIS

Halihó, Mykalé! Megyünk az utcán, Glykéra meg én, és halljuk, hogy ki akarod kaparni az urad szemét. Na, mondom, ezt megnézzük. És mit látnak szemeim? Körül vagy véve férfiakkal. És milyen izmosak! Főleg ez itt.

GLYKÉRA

Nem jókor jöttünk, Thais. Ezek makedónok!

THAIS

Az engem nem érdekel. – Idenézz, Mykalé, mit kaptam a barátomtól tegnap este! Ezt! Meg ezt! Meg még ezt is! Utána elvitt vacsorázni, víz nélkül ittuk a bort, jól berúgtunk, a többit meg majd elmondom négy szemközt.

GLYKÉRA

Nekem egy óráig mesélted. Pfúj!

MYKALÉ

Csak azt ne hidd, hogy irigyellek.

THAIS

Ahogy tetszik. Ha Phókión téged kielégít...

GLYKÉRA

Nekem nem kéne Epikratésnak se a pénze, se az osztrigától felcsigázott ölése. Különben is: egy hentesből lett illatszerárus!

THAIS

Makedón férfiak, ez a kis tündibünci – vegyétek szemügyre, de jól! – a híres közéleti személyiségnek, Démosthenésnek a lánya.

ANTIPATROS

Ejha! Ezt az édes kis pofát nemzette az erényes államférfiú?

GLYKÉRA

Megnyugtatlak: messze esett az alma a fájától.

ANTIPATROS

Ha így van, akkor elfogadnék egy pohár vizet. De csakis a te kezedből.

MYKALÉ

Nincs víz. Kiöntöttük a kedvetekért, hogy leülhettek. Phókión, fogd a vödörket, és hozz vizet!

PHÓKIÓN *(a vödörrel)*

Na látjátok! Arany, az nem kell, víz, az kell. *(Kimegy.)*

THAIS

Miféle aranyról beszélt ez itt?

ANTIPATROS

Midas, gyere közelebb.

MIDAS *(a bőrzacskóval)*

Itt vagyok, főnök. Állok rendelkezésedre. Csiri-csöri.

ANTIPATROS

Ez nem akármilyen zacskó...

MYKALÉ

...hanem a lesbosi Aphrodité-szentély legöregebb tenyészbikájának a herezacskója.

GLYKÉRA

Hogy oda ne rohanjak!

ANTIPATROS

Fogd meg nyugodtan, nem harap.

THAIS

Volt már a kezemben herezacskó.

MIDAS

Nekem is! Nekem is!

THAIS

Hű, de nehéz!

ANTIPATROS

Ha akarod, bele is nyúlhatsz. Ugye sejtet, mi van benne?

THAIS

Ugye sejtet, hogy nem vagyok pénzért kapható? Nem kötünk üzletet.

ANTIPATROS

Üzletről szó sincs. Ez csak egy kedves ajándék.

THAIS

Mondom, hogy nem vagyok kurva! Előkelő athéni családban születtem. Ezt Mykalé is tanúsíthatja. Ő is nagyon jó családból származik, csak az volt a baj, hogy kislány korában meghalt az apja meg a nagyapja, és azóta vonzódik az öregedő férfiakhoz, főleg az olyanokhoz, akiknek nincs pénzük, és ráadásul eszük sincs.

ANTIPATROS

Na jó, ezt majd este szép sorjában elmesélheted. Aristagóra néni fogadóájában lakom. Tudod, amelyiknek az eresze kormos a fáklyafüsttől.

Negyedik jelenet *Népgyűlés.*

AISKHINÉS

Csendet kérek!

HAGNÓNIDÉS

Te csak ne kérjél semmit! Tudjuk rólad, hogy Pelopidasnak, annak a száműzött hímringyónak voltál a szeretője!

AISKHINÉS

Csak én voltam? Mindenki az volt. Középső vízóra indul!

DÉMOSTHENÉS

...másfelől nálunk is élnek idegenből jött száműzöttek...

HERMOGENÉS

Bevándorlók!

DÉMOSTHENÉS

...elégé sokan...

SIMMIAS

Túl sokan!

DÉMOSTHENÉS

Ők virágoztatták fel hazánk iparát és kereskedelmét. Ők fizetik a legtöbb adót. Ha ők elmennek innen...

ALKAIOS

Menjenek is el, de nagyon gyorsan!

HAGNÓNIDÉS

Egyszer már leszavaztunk! Most mit rugózol még mindig a száműzötteken?

DÉMOSTHENÉS

Készüljetekek fel rá, hogy eddigi szövetségeseink el fogják űzni az összes athéni telepest. Azokkal mit fogunk csinálni? És a király parancsával sem ellenkezhetünk. A király most a világ végén háborúzik, valahol Indiában, de mi lesz, ha visszafordul Görögország felé? Eddig még nagylelkű volt velünk, szabadságunk nagy részét meghagyta. De a király csak addig tűri a szabadságunkat, amíg szolgálknak tart minket, ám azonnal szolgaságba fog taszítani, mihelyt ráébred, hogy szabad emberek vagyunk.

KALLIMEDÓN

Roppant ijesztően meredezik a szemöldököd, Démosthenés! Nehogy feljelentsenek!

DÉMOSTHENÉS

Ez a szemöldök még egyszer sem hozott bajt az athéni államra, Kallimedón, de a te hátráló járásod már sokszor! – Kidolgoztam egy tervezetet a válság ideiglenes megoldására. Tizenkét pontból áll. Első pont: az arkhóni testület egy emberként...

HERMOGENÉS

Üres a vízóra! Elcsorgott a vizenyőd, nagyokos!

DÉMOSTHENÉS

Fontos közügyekről beszélek. Dugaszoljátok be a vízórát!

SIMMIAS

Inkább dugulj be te!

DÉMOSTHENÉS

Egy perc hosszabbítást kérek, nem többet!

HAGNÓNIDÉS

Ezt kiabálsz majd a halál pillanatában is?

Ötödik jelenet

Antipatros szobája Aristagóra fogadójában.

ANTIPATROS

Szóval, ketten jöttetek. Ez vagy azt jelenti, hogy te, Thais, nem mersz egyedül feljönni hozzám...

THAIS

Én? Dehogynem!

ANTIPATROS

...vagy azt, hogy te, Glykéra, nagyon szeretnéd látni a zacskóba rejtett aranyat.

GLYKÉRA

Én inkább Midas királyt szeretném látni, aki mindent arannyá változtat.

ANTIPATROS

Van itt velünk egy Midas, de ő nem király, hanem rabszolga, és csak adósságot csinál, aranyat nem. Elküldtem a halpiacra, hogy nézzen valami jó kis ingyencfalatot.

ARISTAGÓRA *(benyit)*

Olajbogyót parancsolsz?

ANTIPATROS

Kösz, mama, de most inkább nem.

ARISTAGÓRA

Egyszerre két kislibával hancúrozol? – Úgy látom, az egyik az unokám.

GLYKÉRA

Tudod, kinek vagyok az unokája! Én még a lánya sem vagyok senkinek.

ANTIPATROS

Na jó, a bogyóidat itt hagyhatod, viszont a beleidet vidd ki a szobából. És legközelebb kopogtass.

ARISTAGÓRA

Nagy pénzmegérő vagy te nekem! *(El.)*

THAIS

Én például nagyon szeretném látni azt az aranyat.

ANTIPATROS *(kirázza a zacskóból az aranyat a padlóra)*

Tessék, itt van. Meg is fürödhetsz benne.

THAIS

Hú, mennyi pénz! Ennyiből már a fél népgyűlést megvásárolhatod. *(Hanyatt fekszik. Hempereg az érméken.)* Juj, de csiklandós érzés!

ANTIPATROS

És te, Glykéra, hogyhogy ilyen helyekre jársz, mint ez a fogadó? Egy jóraivaló, finom úrilánynak otthon kellene ülnie a szövőszék mellett!

GLYKÉRA

Szólni ott vannak a rabszolganők. Én színházi jelmeztervező leszek.

ANTIPATROS

És mit szól ehhez az apád?

GLYKÉRA

Az apám nem törődik velem. Már azt is elfelejtette, hogy a világon vagyok. Ő csak az államügyekkel törődik. Meg a befolyásos emberekkel, akiknek az ügyeit képviseli.

THAIS *(felkönyököl, csörgeti az aranyat)*

Sohasem leszel jelmeztervező! Nincs is pénz jelmezekre! Az athéni állam elvette a színháztól az összes pénzt! Magánemberek adományaiból tengődünk!

ANTIPATROS

Ha szereted a pénzt, akkor magaddal vihetsz annyit, amennyit felmarkolsz, de most már kelj fel a földről.

THAIS *(feláll, markában érméket szorongat)*

Muszáj is mennem, mert a barátom nagyon féltékeny. Letöri a derekamat, ha megtudja, hogy itt jártam. Glykéra, te maradsz? Ne félj, nem mondom el senkinek. Na csá!
(El.)

ANTIPATROS

Szóval, jelmeztervező leszel. Még nem vagy az, de majd leszel. Ha majd a színháznak lesz pénze jelmezekre. Nekem milyen jelmezt terveznél?

GLYKÉRA

Attól függ, mi járatban vagy, és merre jársz. Ugye sokat utazol? Sok országban megfordulhattál már.

ANTIPATROS

Hát persze. Bejártam a fél világot. Elkísértem a királyt Indiába. Van ott egy Ganges nevű nagyváros. Legalább egymillió ember lakik benne, ha nem több.

GLYKÉRA

Elképesztő!

ANTIPATROS

Csakis úgy férnek el, hogy nagyon magasra építik a házakat. Vannak ott négy- meg ötemeletes házak is. Tizenöt emeletes házat is láttam.

GLYKÉRA

De oda fel is kell ám menni!

ANTIPATROS

És olyan széles utcák vannak, hogy belefárad a varjú, mire átrepül fölötte. És olyan nagy a város területe, hogy az emberek nem is gyalog járnak, hanem elefánton. Az olyan szép, fiatal lányok is, mint amilyen te vagy, elkormányoznak egy hatalmas elefántbikát. És azok a lányok olyan könnyű ruhát viselnek, hogy amikor levetik magukról, és kiesztik a kezükből, akkor a ruhájuk nem esik le a földre, hanem lebeg... mint a felhő... vagy mint a füst...

GLYKÉRA

Bárcsak én is láthatnám... ezeket a csodálatos, messzi országokat... ezeket a gyönyörű városokat... bárcsak az én ruhám is... mint a felhő...

ANTIPATROS

Ha akarod, velem jöhetsz. Bejárjuk együtt a messzeséget. És felviszlek az ölemben a tizenötödik emeletre.

Hatodik jelenet

Démostenés irodája. Jön Epikratés és Midas.

EPIKRATÉS

Segíts rajtam, Démostenés! Csak te segíthetsz! Már olyan sokszor kihúztál a bajból!

DÉMOSTHENÉS

Most meg mi a baj?

EPIKRATÉS

Baj? Ugyan már! Semmi baj. Most örülök. Szerelmes vagyok.

DÉMOSTHENÉS

Gratulálok. De ha szerelmi bűvölőszert kívánsz tőlem, nem jó helyen jársz.

EPIKRATÉS

Nincs arra szükségem. Ez egy viszonzott szerelem. Igaz, Midas?

MIDAS

Így igaz, kisleányok.

DÉMOSTHENÉS

Hát akkor hajrá!

EPIKRATÉS

Elegem van a csajokból. Folyton cicomázzák magukat, folyton fogyókúráznak, folyton pénzt követelnek. Még Dareios kincse sem volna elég nekik. Ez a Midas egy kedves, szerény srác, és egyedüli ékessége a rabszolgabélyeg az arcán.

DÉMOSTHENÉS

És miben segíthetek?

EPIKRATÉS

Midas – mint az arcán is láthatod – rabszolga jogállású személy. Eredetileg Ozimandiás volt a tulajdonosa, a hírhedt egyiptomi bevándorló. Tőle került Antiphónhoz, a makedón pénzügyi tisztviselőhöz. Hogy az milyen rosszul bánik velem! Igaz-e?

MIDAS

Így igaz, kisleányok. Na de miért is panaszkodik egy közönséges rabszolga?

EPIKRATÉS

Te nem vagy közönséges rabszolga, te az én szívem csücske vagy! És elküldik szegénykémet a halpiacra, hogy vásároljon fél kosár nyálkás durbincot. Nyálkás durbincs! Pfüj! A gondolatától is kiráz a hideg. – Hat hónapra szóló tartózkodási engedélyt kellene szerezni neki.

DÉMOSTHENÉS

Szóval, meg akar szökni a gazdájától.

MIDAS

Azt ígérted, kisleányok, hogy nem árulod el senkinek.

EPIKRATÉS

Hülye vagy, kisfiam. Ha az ember nem bíz az ügyvédjében, akkor megette az ügyét a fene. – De tényleg teljes diszkréciót várok el, mert ha kiderül, csúnyán megkorbácsolják szegénykémet. És az én hírnevemnek sem használna.

DÉMOSTHENÉS

Egy pillanat! Úgy látom, jön Hypereidés. Valamit oda kell adnom neki. Egy perc türelmet kérek, nem többet.

EPIKRATÉS

Ezt szoktad mondani a nőknek is az ágyban?

HYPEREIDÉS (jön)

Nem mondom, hogy nem lepett meg a kérésed. Mindenesetre itt vagyok.

DÉMOSTHENÉS

Személyes okokból nem tudok elmenni a népgyűlésbe. Te szólalj fel a nevemben.

HYPEREIDÉS

Én? A te kérlelhetetlen, ádáz ellenséged?

DÉMOSTHENÉS

Ebben a kérdésben történetesen egyetértünk. És amíg olyan kiváló ellenségeim vannak, mint te, nem kell tartanom a barátaimtól. Itt az írásbeli felhatalmazás.

Hetedik jelenet
Antipatros szobája. Jön Démadés.

DÉMADÉS

Micsoda dolog ez, hőslélkű makedón férfi, hogy a vénasszony nem akar bebocsátani hozzád, holott egy sürgős és nagyon fontos ügyben jövök?!

ANTIPATROS

Mars ki! És máskor kopogtass.

DÉMADÉS

Ja, vagy úgy! Most látom, hogy nem egyedül nyomod az ágyat. Na és elévztél már? Vagy ez még csak az előjáték?

ANTIPATROS

Azt mondtam, takarodj.

DÉMADÉS

Mert ha még nem élveztél, akkor azt megvárom.

ANTIPATROS

Ha közölnivalód van, fordulj Antiphónhoz. Kint van a halpiacon nyálkás durbincset simogatni.

GLYKÉRA (*kidugja a fejét a takaró alól*)

Pfúj!

DÉMADÉS

Hoppácska! Ismerős arcvonások! A kiscsirke... hühühű! Ha én ezt elmondom az apjának!

ANTIPATROS

Athéni polgár, ennek testi fenyítés lesz a vége. Áru!d már el...

DÉMADÉS

Elárulni? Jaj de jó! Kit? Mit?

ANTIPATROS

Azt, hogy ki a kutya piccsája vagy te.

DÉMADÉS

A lényegre tapintottál, makedón félisten. Én egy kutya piccsája vagyok. És most térjünk a tárgyra. Ha lehet, küldd ki a szobából azt a kis bukszát. Glykéra, sipirc!

ANTIPATROS

Glykéra itt marad. – Hozzád fordulok, szépséges nimfa, ékesen szárnyaló szavakkal: mily tűzhely mellett nevelkedett ez a kétlábú, tollatlan állat, és ki adta rá ezt a nem túl választékos öltözéket?

GLYKÉRA

Ez Démadés. Akkora bunkó, hogy Héraklésnek sincs nagyobb fütyköse.

DÉMADÉS

A számból vetted ki a szót, Glykéra.

GLYKÉRA

És gyáva is! – A halaskofák beszélnek a piacon, hogy milyen gyáva szar vagy. Kezdődik a csata, kérdezzetek egymástól a hadvezérek: „Szalad-e már Démadés?”

DÉMADÉS

Ha rosszat akarsz hallani rólam, te makedón félisten, akkor csak engem kérdezz. Én tudom a legtöbb rosszat magamról. Én egy igazi faszszopó gecivagyok, mosdatlan vagyok, hangosakat fingok, büdös a leheletem, és azért jöttem, hogy segítsek neked.

ANTIPATROS

Ejha! És mire vagy ilyen szerény?

DÉMADÉS

Ja, és hogy a hölgyikének is mondjak valamit, ha már velünk maradt: lányokra sajnálom a pénzt, úgyhogy inkább kiverem a farkamat, de azt is csak ritkán, mert arra meg az időt sajnálom. Namármost. Éjjel azt álmodtam, hogy a szobád padlójára ki van

szórva számottevő mennyiségű arany. Pontosan tíz mina. Illetve mintha már hiányozna belőle egy-két marékka. Ha akarod, segíték összeszedni.

ANTIPATROS

Azt már látom, hogy miből vagy összegyúrva, csak azt nem értem, hogy miért állok szóba veled.

DÉMADÉS

Igaz, hogy a teljes összeget felajánlottad Phókióznak? Az meg, milyen éhhalál hülye...

ANTIPHÓN (jön)

Mondja az öregasszony, hogy valami patkány vagy görény vagy giliszta van nálad. És tényleg. Csak ránézek, és mindjárt elhányom magamat. Ez olyan undorító, hogy még én sem ismerem. Te tudod már, hogy ki ez itt?

ANTIPATROS

Ez egy athéni polgár. – Látod, athéni polgár, Harpalos titkára, Antiphón, aki rendkívüli megbízatással érkezett megarisi táborunkba, nem tudja, ki vagy. Úgyhogy nem teljesítem a kérésedet.

DÉMADÉS

Egyelőre még nem kértem semmit.

ANTIPATROS

Jé, tényleg. Igazad van.

ANTIPHÓN

És mit keres az ágyadban az a lány? És miért van kiszórva az aranyunk?

ANTIPATROS

Mert két kézzel szórom az aranyat. És mert én vagyok a főnök.

ANTIPHÓN

Igen, de nálam van az intézkedési jogkör. Jelenteni fogom Harpalosnak, hogy ringyókra és elősködőkre költöd a pénzt, Harpalos pedig jelenteni fogja a királynak.

DÉMADÉS

Én a király barátja vagyok.

ANTIPHÓN

Téged nem kérdezett senki.

DÉMADÉS

Engem Antipatros kérdezett. Azt kérdezte, ki a kutya picája vagyok, és most válaszolok neki: én a király barátja vagyok. Húsz évvel ezelőtt, amikor a király kikötött Pireusban, mindenki szeme láttára átölelt, megcsókolt, és átnyújtott nekem egy aranyozott fenyőgallyakból font... Egy pillanat! *(Elővesz a köpönyege alól egy koszorút.)* Ezt a koszorút adta nekem.

ANTIPHÓN

Húha. Ez tényleg a király barátja.

ANTIPATROS

Nem olyan jó dolog a király barátjának lenni, mint hiszed. Talán hallottad, mi történt Philótasszal. A király barátja volt, de a király puszta szeszélyből kivégeztette. És mi történt Parmeniókkal? Ő is a király barátja volt, de a király saját kezűleg szúrta le. Csak azért, mert Philótas apja volt. És miért kellett Kleitosnak meghalnia? Ő is a király barátja volt, de a király azt álmodta, hogy Kleitos gyászruhában üldögél Parmenión vérbe fagyott holtteste mellett, és reggel a szerencsétlen Kleitos, amikor belépett a király sátrába, történetesen fekete ruhát viselt. – Hallottad, mit beszéltem, Antiphón? Jelentheted Harpalosnak, hogy sajnálom a király barátait. Igaz is, hol hagytad Midast?

ANTIPHÓN

A halpiacon maradt nyálkás durbincsot válogatni. Ahogy megbeszéltük.

ANTIPATROS

Jó neki. – Még egyszer mondom, athéni polgár: nem jó a király barátjának lenni. Úgyhogy elmehetsz üres kézzel.

DÉMADÉS

Akkor most elmondom, hogy mi a kérésem. Mondhatom? Ha úgy állnak a dolgok, ahogyan elbeszélted, és ha csakugyan nem jó a király barátjának lenni, úgy az a kérésem: hadd legyek a te barátod.

ANTIPATROS

Ihajnáré! – Hallottad, mit mondott a barátom, Antiphón? Jelentheted Harpalosnak, hogy van egy barátom az athéni polgárok között.

DÉMADÉS *(lekuporodik, szedegeti az érméket)*

Azt is jelentheted neki, hogy segíték a barátomnak összeszedni az aranyat, nehogy véletlenül kárba vesszen.

GLYKÉRA *(előbújik az ágyból)*

Nekem is a barátom! Én is segíték! – Felőlem elmondhatod az apámnak is, meg az arkhónoknak a népgyűlésben!

Nyolcadik jelenet *Népgyűlés*

DÉMADÉS

Két fontos hírem van. Az egyik: a makedón követek távoztak városunkból anélkül, hogy követeléseiket az arhónok elé terjesztették volna. A másik: Harpalos hajója befutott a pireusi kikötőbe. Szerintem a két esemény összefügg.

KALLIMEDÓN

Én úgy tudom, hogy a makedónok nagy mennyiségű aranyat hoztak magukkal, és ha ők távoztak is, a kincsük itt maradt. Azt is sejtem, hogy kinél van. Nem akarok ujjal mutogatni.

ALKAIOS

Továbbá itt maradt egy Midas nevű rabszolga, aki politikai menedékjogot kért. Vagyis megszökött a gazdáitól. Azt is tudom, hogy melyik athéni politikus nyújtotta be a kérvényt a nevében, de inkább a fantáziátokra bízom.

HANGOK

Hol van ilyenkor Démosthenés?

AISKHINÉS

Csendet kérek! Próbáljunk már úgy viselkedni, mintha Periklés korában élnénk!

ARISTAGÓRA *(jön)*

Én jobban tudom, ki volt Periklés. Csudásan állt neki az a piros posztóköpeny azzal a három rézcattal. És olyan kitartóan ficánkolt az ágyban, hogy hűha. És amikor elfáradt, akkor addig harapdáltam a fenekét, amíg újra el nem kezdte. – Egy kis olajbogyót, athéni férfiak?

ALKAIOS

Vénasszony a népgyűlésben fekete olajbogyóval.

SIMMIAS

Ez van, ha a nők szavazati jogot követelnek.

ALKAIOS

Na jó, megkóstolom. Olyan fekete, mint a nyúlzar.

HAGNÓNIDÉS

Mert te még a nyúlzart is megeszed.

ALKAIOS

Most mit akarsz? Ma már két javaslatodat is megszavaztam!

ARISTAGÓRA

Köpködd a magokat, fiacskám, ha már egyszer Lysistraté volt a nagyanyád! – Te nem kérsz, Hagnónidés?

HAGNÓNIDÉS

Kösz, mama, de nem kedvelem, ha tele van a szám. Árt a szavahihetőségnek.

ARISTAGÓRA

Szavahihetőség? Ugyan már! Egy közéleti férfinak legyen kockás a hasa, és legyen jó nagy bicepsze!

KALLIMEDÓN

Igaz is, mama: nem nálad laktak a makedónok? Véletlenül nem tudod, hová lett a pénzük?

ARISTAGÓRA

Én? Véletlenül? Halványlila segédfogalmam sincs.

DÉMADÉS

És azt véletlenül nem tudod, hogy hová lett a Glykéra nevű athéni úrilány?

ARISTAGÓRA

Nálam nincs.

DÉMADÉS

De volt! Azt rebesgetik, hogy ő az unokád.

ARISTAGÓRA

Na jó. Akkor inkább megyek. Nem képzelitek, hogy kifecsegem a kuncaftok intim dolgait!

*Kilencedik jelenet**Démostenés irodája.***EPIKRATÉS**

És még valamit el kell mondanom, Démostenés, hogy világosan lásd az ügy politikai hátterét.

DÉMOSTHENÉS

Mondj el mindent őszintén, Epikratés. Ne az ügyvédet lásd bennem. Gondold azt, hogy az orvosod vagyok.

EPIKRATÉS

Thrasybulos, akiről az előbb már beszéltem, sorban egymás után felkeresi a tisztességes vállalkozókat, hogy kölcsönözzenek neki másfél mina ezüstöt, és járuljanak hozzá az Amphitrité-áldozatkor fellépő kórus betanításához. És tudod, miért? Azért, mert a sógora, Kleonidas a pénzügyi ellenőrző bizottság alelnöke, és Thrasybulos mindenkit följelent, aki nem kölcsönöz neki, vagy nem juttat pénzzadományt az áldozati szertartáshoz. Úgyhogy kölcsönzünk és juttatunk. Namármost. Thrasybulos zsebre vágja a pénzt, pontosabban továbbadja Theopomposnak, aki kedvezményes áron rabszolgákat vásárol az állami ügynökségtől, és a rabszolgák által végzett munkaórák után egy-egy garast fizet Kleonidasnak, aki az így befolyt összeg felét megtartja, felét visszajuttatja Thrasybulosnak, akinek ez még így is bőven megéri. – Mondd csak, Démostenésem: igaz, amit rebesgetnek, hogy a lányod a makedón követekkel együtt elhagyta városunkat?

DÉMOSTHENÉS

Ne velem foglalkozz. Törődjünk a te dolgoddal.

EPIKRATÉS

Még csak most jön a lényeg. Tudniillik Thrasybulos ezt az átkozott bevándorlót, Ozimandiást, eredeti nevén Ramszeszt régebről ismeri, amikor még Egyiptomban bonyolította a mocskos kis üzleteit. Csicsergő heréltek, seggüket rázó lányok, embercsontból faragott emléktárgyak, miegymás. Namármost. Azt a rabszolgafiút, akit mutattam neked, az én Midasomat ő kótyavetyélte el Ozimandiásnak. De én ezt akkor még nem tudtam. És ami ennél is nagyobb baj: sajnos azt sem tudtam, hogy ez az egyiptomi görény adta bérbe Midast a makedónoknak, felerészben Antiphónnak,

felelésben Antipatrosnak. – Na de a makedónok szekerét mindenki látta, amikor ki-gördült a városkapun, a lányodat meg nem látta senki. Hogy lehet az? Elbújtatták egy ládában? Vagy belecsavarták az egyik szőnyegbe?

DÉMOSTHENÉS

Mondtam már, hogy ne rólam beszéljünk!

EPIKRATÉS

Egyáltalán nem rólad beszélek, hanem a lányodról. Ha kiderül, hogy átszökött a makedónokhoz, az nemcsak a te hírnevednek árt, hanem rontja az én esélyeimet is.

DÉMOSTHENÉS

Te, vigyázz! Ha még egyszer szóba hozod a lányomat, kihajítlak, mint macskát szarni. Jegyezd meg: te a kliensem vagy, nem a családi tanácsadó.

EPIKRATÉS

Akkor azt mondd meg, mit csináljak! Hogyan maradhatna enyém az a cukimuki? Meglátam, megszerettem, költségekbe vertem magamat, és most az athéni állam el akarja venni tőlem. Zátonyra futott az életem!

Tizedik jelenet

Népgyűlés.

AISKHINÉS

Csendet kérek! – Megadom a szót Hypereidésnek.

HYPEREIDÉS

Athéni férfiak, felhatalmazást kaptam Démosthenéstől – tessék, feketén-fehéren itt van –, hogy felszólaljak a nevében.

HERMOGENÉS

Megölni őket!

SIMMIAS

Kiket?

HAGNÓNIDÉS

A tudjátokmárkiket!

HYPEREIDÉS

Nem, kedves athéni polgárok, mi nem vagyunk gyilkosok. Mi egy demokratikus jogállam felelősségtudó polgárai vagyunk. A városunkba érkező idegenek – még ha rossz szándékkal jönnek is – olyan biztonságban kell hogy érezzék magukat, mint a jó édesanyjuk ölében. A belső ellenséget is csak megfélemlítjük, de nem alkalmazunk erőszakot. Készülő gaztetteiket más módon tesszük lehetetlenné.

KALLIMEDÓN

Na, halljuk! Mit találtál ki, nagyokos?

HYPEREIDÉS

Az athéni állam veszélyben forog. A belső ellenség egyre hangosabb. Tegnap a halászok visszadobták a zsákmányt a tengerbe. A halpiacon már csak nyálkás durbincot lehet kapni. Holnap a kereskedők nem nyitják ki a boltjaikat. Az emberek csoportokba gyűlnek. Visszaélésekről, törvényteleniségről sugdolóznak. Az arisztokrata ellenzék nyíltan követeli a makedón beavatkozást.

HERMOGENÉS

Megölni őket!

ALKAIOS

Hypereidés, te most úgy beszélsz, mintha Démosthenés bújt volna a bőrödbe.

HYPEREIDÉS

Jó megfigyelő vagy, Alkaiosom. Egy ideje már Démosthenés beszédét mondom. Tudod, amelyikre adta ezt a felhatalmazást. Kívülről megtanultam. Mármost a beszédet. Különben a felhatalmazást is.

ALKAIOS

De hiszen te Démosthenés legádázabb közéleti ellenfele vagy!

HYPEREIDÉS

Csak voltam, kedves barátom. Ebben a vészterhes órában össze kell tartanunk. Démosthenés úgy politizál, mint aki Platón államában él, nem pedig az athéni demokráciában...

HERMOGENÉS

Ki a csöcs az a Platón?

SIMMIAS

Hagyjátok már! Hadd beszélje ki a tüdejét!

HYPEREIDÉS

De ezt vajon hibaként kell-e felrónunk neki? A meggyengült állam vezetése veszélyes, mert aki a nép kedvére tesz, azt a nép magával rántja a pusztulásba. Viszont aki szembeszegül a néppel, azt a nép megbuktatja.

KALLIMEDÓN

Úgy van! Úgy van! Én biztosan megbuktatom!

ALKAIOS

Ez még mindig Démosthenés beszéde?

HYPEREIDÉS

Nem, most a bizonyítványomat magyarázom. – Képzeljétek el a makedónokat, amint két marékkal szórják az aranyat...

HAGNÓNIDÉS

El tudom képzelni!

HYPEREIDÉS

És képzeljétek el azt a néhány polgártársunkat, aki azt hiszi, hogy ő Danaé, akinek aranylövellés csordogál az ölébe.

KALLIMEDÓN

Hú, de nagyon érzem a szagát! Pedig a pénznek nincs szaga.

HYPEREIDÉS

Athéni férfiak! A nap nem halad együtt a mennyboltozattal, de nem is halad vele elmentés irányban, hanem elhajló körpályát ír le. Ugyanígy az államügyekben is éppoly ártalmas a megalkuvást nem ismerő merevség, mint a csöcselék szeszélyeinek szolgái követése, mert ez esetben a hibák és a tévedések elragadnak bennünket is.

ALKAIOS

Csőcselékről beszélsz? Te, a demokrácia híve?

HYPEREIDÉS

Ez most éppen Démosthenés beszéde. Itt a felhatalmazás. Egy nagy formátumú államférfinak még a tévedései is nagy formátumúak. De vajon tévedett-e mindig Démosthenés? Ő már húsz évvel ezelőtt megírta királyellenes beszédeit. Akkor nem hittünk neki, de ma már tudjuk, hogy igaza volt. Démosthenésnek egyben és másban most is igaza van. Démosthenésnek igaza van.

DÉMADÉS (*jön*)

De még mennyire, hogy igaza van! Olyan kimeríthetetlen, mélységes igaza van, hogy nyakig ér neki! Sőt, ki se látszik belőle. – Athéni férfiak! Egy órával ezelőtt, amikor a Poseidón-szobor szigonyának az árnyéka megbökte a halpiacon azt a lerágott nyúlgerincet, amelyet még a kóbor kutya sem vesznek a szájukba, mert megérik a szagáról, hogy az én ótvarral borított förtelmes kezem hajította el, mondom tehát, egy órával ezelőtt a makedón küldöttek, Antipatros és Antiphón Eleusisnál átlépték vagy inkább átlovagolták vagy még inkább átszekereztek az athéni állam határát, és most a makedón hadsereg által ideiglenesen megszállt Megarisban tartózkodnak.

SIMMIAS

Ez igaz? Honnan tudod?

DÉMADÉS

Egy kismadár, aki véletlenül arrafelé repült, meglátta és elcsiripelte.

HERMOGENÉS

Miféle kismadár? Keselyű?

DÉMADÉS

Még az is lehet, hogy keselyű, de az tény, hogy Antipatros távozásából adódik Démosthenés mélységes igaza, amelynek orrfacsaró büztét még én is képtelen vagyok elviselni, pedig az én kezemből még a kóbor kutyák sem fogadják el a hulladékot.

HYPEREIDÉS

Beszélj világosabban!

DÉMOSTHENÉS (jön)

Úgy értesültem, hogy a beszédemet Hypereidés már elmondta. Viszont a cserépszavazáson részt veszek. A makedón küldöttek teljesen váratlanul távoztak városunkból. Valószínű, hogy a király napokon belül parancsot ad a Megarisban állomásozó makedón hadtestnek, hogy indítsa támadást ellenünk.

DÉMADÉS

Igazad van, Démosthenés, mélységesen igazad van. Már csak emiatt is majdnem mondtam valamit.

DÉMOSTHENÉS

Mit mondtál majdnem, te szarházi?

DÉMADÉS

Hát ez az, hogy tulajdonképpen semmit. Mert csak majdnem, de valójában mégsem. Ezzel szemben tudok ám én valamit.

DÉMOSTHENÉS

Mit tudsz, te büdös csirkefogó?

DÉMADÉS

Tudom, hogy semmit sem tudok. Arról már nem tehetek, hogy láttam is. Hohó, Démosthenés, látni aztán tényleg láttam valamit.

DÉMOSTHENÉS

Mit láttál, te mocskos gazember?

DÉMADÉS

Azt, amit a vak ember, amikor gombát szedett az erdőben. Inkább kérdezd meg Aristagóra mamát, akinek az a híres fekete olajbogyója van. Vagy inkább kérdezd meg Thaist, azt a kis kurvincát. Azt a szőkét.

ALKAIOS

Tudod, ki a kurva!

DÉMADÉS

Hát persze hogy én vagyok az! Én egy óriási nagy kurva, egy utolsó féreg vagyok. Egy patkány, egy tetű, egy büzlő fekély az athéni állam testén, és most veletek együtt kiáltom: vesszenek a makedónok! Pusztuljon a külső és belső ellenség! Megvédjük magunkat, ha kell, az egész világ ellen! Éljen a szabadság! Éljen a demokrácia! ■■■■

■ **Márton László** (Budapest, 1959) író, műfordító és esszéista. Könyvei a Kalligramnál: *M. L., a gyilkos* (2012), *A mi kis köztársaságunk* (2014), *Faust I-II.* (műfordítás, 2015), *Hamis tanú* (2016), Walter von der Vogelweide: *Összes versei* (műfordítás, 2017), *Két obeliszk* (2018), *A Nibelung-ének* (műfordítás, 2020).

A nagyratörő

Márton László trilógiájának bemutatója

az egeri Gárdonyi Géza Színházban (2008–2010)

Létezik egy markáns, és költői hangban is hagyomány nélküli jelensége a 20. századi magyar történelmi dráma literatúrájának, amely teljesen különbözik a 19. századi emelkedett romantikusoktól, elsősorban Vörösmarty drámai világától. Ezt az új hangot igazán markánsan Weöres Sándor szólaltatta meg *A kétfejű fenevad* című remekművében, amely apokaliptikus történelmi korszakok lidérces ellentéteinek költői lebegésű ábrázolata, és amelynek ironikus, játékos költőisége és könnyedsége ötvözi a szörnyeteg történelmi valóságot a túlélés apoteózisával. Ilyenformán a színház új, kettős fénytörésű színpadi megközelítést, szöveg értelmezést ígér, pontosabban igényel. Napjainkban a Weöres Sándor-i hang folytatója Márton László, és trilógiája, *A nagyratörő*, amely 1990-es évek elején született. A trilógia első részét a kolozsvári Állami Magyar Színház mutatta be 1992-ben, és Egerben került sor a magyarországi ősbemutatóra, majd a folytatásra. A drámatrilógia 1994-ben jelent meg könyv formában.

A Színházi Dramaturgok Céhe szervezésében a teljes trilógia megszólalt felolvasó színházi formában Budapesten, a Kamrában, *A magyar dráma napján*, 1995. szeptember 24-én.

Már a drámatrilógia könyvmegjelenése is jelentős visszhangot váltott ki. Balassa Péter így nyilatkozott a drámákról: „*Ez a teljesítmény mind költői, mind szellemi értelemben – túl azon, hogy effektív a mindenkori nemzeti jelennek nyújt segítséget, ismerősen és ismeretlenül – rendkívülinek mondható. Nekem legalábbis »kötelező olvasmány«, az biztos. Egy kérdés maradt csupán: hol van a mai magyar színházban az a pont, ahol ez a szomorú drámai felismerés megközelítően is meg fog jelenni a Néző számára?*”

Koltai Tamás is csatlakozott Balassa Péterhez, különösen a várva-várt színházi adaptáció tekintetében: „*Kínos lenne, ha ez a színpadi formátum sokáig e kötetben senyvedne. (Azért, hogy odakerült, köszönet a pécsi Jelenkor Kiadónak.) De van-e kapacitás az előadásra? Hol van ma olyan együttes, amely lezser mindennapisággal viseli a modern habitussal fölruházott reneszánsz karaktert? (...) Kihívás – ha a lehetetlené is -, amely elől nem menekülhetünk. Különben nem illet meg a színházcsinálás joga.*”

A nagyratörő bemutatását Csizmadia Tibor vállalta az Egeri Gárdonyi Géza Színház vezetőjeként. 2008 januárjában került sor *A nagyratörő*, 2008 novemberében *Az állhatatlan* és 2010-ben *A törött nádszál* premierjére.

Beszélgetések és írások a trilógia egri bemutatója kapcsán

Márton László és Radnóti Zsuzsa első beszélgetése A nagyratörő bemutatója előtt (2008 január)

Tizenöt évnek kellett eltelnie, míg a drámatrilógia első, címadó része magyarországi ősbemutatóként színre került az egri Gárdonyi Géza Színházban.

R.Zs.: *Vissza tud emlékezni rá, miért és mikor határozta el ennek a nagyszabású műnek a megírását, amely egyszerre vízió, lidércnyomás és valós történelem? A fontos döntés meghozatalakor ugyanis azt is tudnia kellett, hogy egyfajta drámatrői szakaszt (nagyon röviden fogalmazva: a „rémböhözatok, filozofikus abszurdok” korszakát) le kell zárnia alkotói pályáján, s új hangon kell megszólalnia.*

M.L.: Mindig is lenyűgöztek a régi magyar – főleg az erdélyi magyar – önéletírások és naplók. (...) A nyolcvanas évek második felét nagyrészt e művek tanulmányozásával töltöttem, és nem lehetett nem észrevennem, mennyire tele vannak drámai mozzanatokkal: összecsapó szenvedélyekkel, intrikákkal, konfliktusokkal. (...) A korszak sok-sok roppant izgalmas szereplője közül is kiemelkedik Báthory Zsigmond, rendkívüli intelligenciája és ellentmondásossága miatt. A romantikus történet szemlélet Káinhoz és Néróhoz hasonlította – nem egészen ok nélkül, hiszen sem a rokongyilkosságtól, sem egyéb súlyos törvénytelenégektől nem riadt vissza. Ugyanakkor ő volt az, aki törökellenes szövetséget hozott létre a Habsburgokkal, még a maga korában is rendkívüli műveltséggel rendelkezett, igyekezett a reneszánsz kultúrát Erdélyben meghonosítani, rendkívül széles látókörű ember volt – viszont többszöri lemondásaival, majd visszatéréseivel Erdélyt majdnem a teljes pusztulásba döntötte. Nyolc éves korában lett fejedelem, tizenöt éves volt, amikor nagykorúsították, és huszonkilenc évesen kiégett aggastyánként ment végső számkivetésbe. Persze, *A nagyratörő* idáig nem is jut el az időben. A drámatrilógia első része, melyet az egri közönség láthat, a török párti Kendi-párt felmorzsolásáról szól, és 1593–94-ben játszódik; Báthory Zsigmond ekkor még csak huszonegy éves.

R.Zs.: *Ön, miközben szinte mérnöki pontossággal és hitelességgel követi nyomon a történeteket, a történet elmesélésében a magyar történelmi drámában szokatlan stílust alkalmaz, éles ellentmondásokat sűrít össze meghökkentő mesélési módokkal gyakran egy passzuson belül is.*

M.L.: Létezik egy olyan felfogás, amely szerint nagyszabású témákról csak emelkedett módon szabad beszélni. És megfordítva: ahol tréfás, groteszk, alantas mozzanatok merülnek fel, az csak valami kisszerű dolog lehet, pitiáner helyzetkomikummal, ócska jellemekkel. Minthogy a nemzeti hagyomány az emelkedett dolgok közé tartozik, a magyar kultúrában a történeti tárgyú irodalommal szemben legalább a romantika óta az a követelmény fogalmazódik meg, hogy teremtsen követendő (esetleg elrettentő) példákat, mutasson fel eszményeket. Ennek eredménye egy csomó tökéletesen kiüresedett, semmitmondó klisé. Ennek ellenhatásaképpen néhány író azzal kezdett kísérletezni, hogy az eszményképeket lerángassa a sárba, hogy valami kisszerűt, nevetségeset és jelentéktelent csináljon belőlük. Számomra sem ez, sem az nem járható út: arra törekedtem, hogy nagyszabású személyiségeket mutassak, akik azonban helyel-közzel romlottak is, gonoszak, ostobák, nevetsége-

sek – és mindez együtt érvényes. Szerintem a személyiségek belső ellentmondásai érdekesebbek, mint az egyneműsített, iskolás jellemrajzok. Ennek persze megvannak a nyelvi következményei is. Például az, hogy *A nagyratörő* nyelvezete költői és emelkedett, ugyanakkor ironikus is. A szereplők komolyan gondolják kijelentéseiket, ugyanakkor a legtöbb kijelentés önmaga ellentétét is jelenti.

R.Zs.: *A nagyratörő eseménytörténetét (1593–1598) és Weöres Sándor „történelmi panoptikumának” A kétféjű fenevadnak az időszakát (1686) – ezt a két országpusztítást egy évszázad választja el csupán, mintha minden évszázadra egy országpusztítás jutott volna a középkori Magyarországon. A nagyratörőben az egymást erősítő, kompromisszumokra törekvő összefogás helyett végzetes megosztottság következik be az erdélyi vezetésben, s villanásnyi idő alatt máris „két Erdély” áll egymással szemben. Mintha az évszázadokkal előtti történések tükrében mai arcunkat, mai megosztottságunkat is felismerhetnénk.*

M.L.: Vannak a magyar közéletnek olyan máig ható beidegződései, melyek nagyjából akkor alakultak ki, amikor *A nagyratörő* játszódik. Ilyen a politikai közösség merev kettéosztottsága. A mai bal-jobb ellentétnek hatékony mintája a kuruc-labanc szembenállás, vagy a Zápolya-pártiak és a Ferdinánd-pártiak küzdelme a mohácsi vész után. És ilyen a két expanzív régió (többnyire két birodalom) közti beszorítottság, az ingadozás kétféle geopolitikai orientáció között. De engem nem elsősorban ezek a dolgok foglalkoztattak a darab írásakor – hiszen írhattam volna történelmi esszét is színmű helyett.

R.Zs.: *A trilógia végigkíséri a fiatal Zsigmond fejedelem szűk egy évtizedes, ellentmondásokkal, csúcspontokkal és mélypontokkal teli uralkodói pályafutását.*

M.L.: A trilógia – úgy, ahogy megvalósult – 1598 tavaszán ér véget, amikor Zsigmond leköszön a trónról, és elhagyja a polgárháborúba süllyedő Erdélyt. De még ezt a rövid időszakot is olyan drámai fordulatok tagolják, hogy mindhárom részre jut egy-egy fontos középponti esemény. Megírásukkor mindenesetre arra törekedtem, hogy mindhárom rész megálljon önmagában is.

R.Zs.: *A színlapon ez áll: a Gárdonyi Géza Színház változata. Mit rejt ez az információ? Ön minden ellenérzés nélkül hozzájárul a változtatásokhoz, sőt, közismert, hogy segített is az előadási példány létrehozásában.*

M.L.: Aki elolvassa a nyomtatott változatot, az látni fogja, hogy a teljes szöveg előadása mintegy négy és fél órát venne igénybe. Már csak ezért is erős húzásokra volt szükség. Én magam javasoltam például, hogy Mihály havasföldi vajda történetét teljes egészében hagyjuk el. Dramaturgiai okokból sor került szerepösszevonásokra és különálló jelenetek összeolvasztására is. Radnóti Zsuzsával és Csizmadia Tiborral együtt készítettük el ezt a szöveg-változatot. Így működik az élő színház.

Részlet Márton László és Radnóti Zsuzsa második beszélgetéséből *Az állhatatlan* bemutatója előtt (2008. november)

R.Zs.: *A 15 éve írt, s azóta könyvbe zárt műve, a kritika és a drámatörténet által magas polcra helyezett történelmi trilógiája egy fél éve végre itthoni színpadon is megszólalt (A nagyratörőnek Kolozsvárott volt az ősbemutatója), de a trilógia második része, Az állhatatlan már valóban első megszólalás. Az a rendező vitte és viszi színre, akivel közös a világlátásuk, az ízlésük, az élettapasztalatuk, aki legtöbbször szólaltatta meg az ön darabjait, aki most jutott el oda, hogy megengedhette magának, amit régóta fontolgatott: egyszer, valamikor majd belevág ebbe a kockázatos és nagyszabású kalandba. Ez a rendező: Csizmadia Tibor. Egyszerre babona és egyszerre sokszorosán bizonyított tény, hogy a drámaírónak nagyon fontos a színház közelség, a színpadi gyakorlat, hogy magabiztosan birtokolni tudja ezt a speciális műfajt. Ilyenkor Shakespeare-rel, Molière-rel, Molnár Ferencsel példázódunk. S akkor jön valaki – ebben*

az esetben ön – és valami olyan elementáris profizmussal vesz részt az előadási példányt létrehozó, előkészítő, dramaturgi, rendezői munkálatokban, olyan konkrét gyakorlati tapasztalatokat mutat fel, mintha az elmúlt években ki se tette volna a lábát egy színházépületből. Már A nagyratörönél is kellemes meglepetés volt a szövegváltoztatásokban, tömörítéseken, motívum kihagyásokban, újraírásokban való abszolút tárgyilagos és pontos részvétel, de ez Az állhatatlan munkálatainál még izgalmasabb élmény lett. Szinte alig találkoztam drámaíróval, aki ilyen objektíven látta volna saját művét, a konkrét helyre és időbe való szöveg formálás színpadi szükségszerűségeit. Úgy rögtönzött, újraírt, újat írt „élesben” is, tehát nem csak az asztali munkálatoknál, hanem a próbákon is (ráadásul gyakran versben is), mint egy hétpróbás, tv-sorozatokban edzett dialógus író. Egy szóra átírta például A nagyratör epilógusát Az állhatatlan kezdő soráivá, s írt ennek a második résznek is egy u.n. shakespearei stílusú szövegvezérlést a befejezésre. Honnan ez a meghökentően erős gyakorlati, tapasztalati tudás, mikor hosszú éveken át kerülte a színházakat?

M.L.: Igaz ugyan, hogy a színházakba sokáig nem voltam bejáratos, de attól még nem jöttem ki a gyakorlatból, író maradtam. Az írók arról lehet megismerni, hogy rendszeresen ír. Vagyis nem veszi el a szöveggel, szövegformálással szembeni rugalmasságát. Ráadásul az írás mellett sokat fordítok is, nem ritkán verses szövegeket. Hozzá vagyok szokva, hogy egy-egy szöveghelyet függőben levőnek, élő feladatnak lássak. De fogalmazhatok egyszerűbben is: talán egyszerűen csak arról van szó, hogy inspiratívnak éreztem a rendezővel és a dramaturggal folytatott közös munkát, majd pedig a próbák légkörét.

Az állhatatlanról

Egyre ritkábban érkeznek színházi híradások trilógiák, tetralógiák bemutatásáról, netán ciklusok tervezéséről. Egy-egy ilyen távlatos vállalkozás hatalmas energiákat, merész kockázat vállalást és mindenek felett olyan kiegyensúlyozott társulatot igényel, amelyben az átlagosnál több a jelentős színész egyéniség és sok benne az olyan tehetséges fiatal, aki szívesen vesz részt nem mindennapi feladatokban. Az egri társulat most ilyen.

2008 januárjában megszólaló *A nagyratör* elismerő visszajelzéseket kapott a közönségtől, a kritikáktól és a szakmától, és a színház ezért is mert vállalkozni a nagy kalandra, a második rész bemutatására még az azonos év novemberében.

A nagyratör tragikus és döbbenetes hatású záróképe talán még sok néző emlékezetében él: Báthory Zsigmond fejedelem látványos esküvőjét a virágokkal teleszórt verpadon rendezik meg, amelyen a fejedelem volt híveit, későbbi ellenfeleit sorban lefejezték. Ezen aktus megkoronázása volt annak a korszak-váltó történelmi fordulatnak, melyben a törökbarát, viszonylag békében prosperáló Erdély a tizenöt éves háború nyomása alatt, két világbirodalom élethalálharca közepette és Zsigmond döntése következtében átáll a török oldalra a nyugati, keresztény oldalra. A döntés súlyos véráldozatok árán ment végbe; Zsigmond saját unokatestvérét, Báthory Boldizsárt is kivégeztette, kancellárjával, a nyugati szövetséget ellenző Kovacsóczy Farkassal együtt, akinek helyére saját emberét, a befolyásolható Jósika Istvánt ültette.

A Habsburg császár unokahúgával kötött „média-eseményként” prezentált fejedelmi esküvő különös, titokzatos fordulatot vesz.

Az állhatatlan nyitó képében: Krisztierna, a feleség hiába várja újdonsült férjét, aki mindenfajta ürüggyel halogatja nemcsak a nászéjszakát, hanem a házastársi találkozásokat is, és eltúri, hogy asszonya rideg és veszélyeknek kitett magányban töltse napjait. Még vésezebb előjel azonban, hogy a beígért nyugati segítség (ugyanúgy, mint az első részben) elmarad, s a felbőszült török seregek már Erdély határait ostromolják. Zsigmond végső kétségbeesésében kockázatos tervet eszel ki: felszabadítja a székelyeket (akik tulajdonképpen a magyar urak „jobbágyai”), ezzel a gesztusával maga mellé állítja őket, s így váratlan és csodás hadi sikereket ér el. Ezért a sikerért azonban rettenetes árat fizet az ország: miután Zsigmond szinte a győzelem pillanatában visszavonja ígéretét a székelyektől, a magukra hagyott becsapottak fellázadnak, s a történelemben székely farsangként jegyzett véreng-

zést hajtják végre a főurak körében. A bonyolult személyiségű, labilis idegrendszerű Zsigmond pedig, aki már a trilógia első részében is többször le akart mondani, most valóban sorsára hagyja rommá lett országát, eltűnik hívei elől a ködben. *Az állhatatlan* Zsigmond történetét egy másik rejtélyes, romantikus szál fonja át: Jósika István, a jelenlegi kancellár egy égő tűzrakás mellett titokzatos jelt kap kivégzett elődje földönfutóvá tett feleségétől, hogy ő is jogosult lehet a trónra. Zsigmond hatalmát tehát nem csak külső erők és saját, belső bizonytalanságai veszélyeztetik (mint az első részben), hanem egy másik lehetséges trónkövetelő felbukkanása is.

Árulás, vér, ármány, összeesküvés, meghökkentő sorsok és tragédiák fonódnak össze a trilógia második részében is, amelyben jó néhány, *A nagyratörőben* már megismert szereplő újí a kollektív és mániákus országvesztés hazard játékait. Jósika István mellett fontos szerepet kap az értelmiség és kultúra ellenes, erőszakpárti Geszti Ferenc, aki Zsigmond döntését megtorpedózva vissza akarja állítani Erdély törökpárti status quoját, és túsul akarja ejteni a fejedelménét, Bocskai, a pragmatikus katonapolitikus és Carillo, a jezsuita, aki ebben a részben is a könyörtelenül önző császári befolyást képviseli.

Nem tudjuk igazán, ki a bűnös és ki az áldozat ebben a véres és eszeveszett kalandtúrában, ebben a grandiózus és gyakran kegyetlenül mulatságos történelmi kavalkádban.

Azok-e a bűnösök, akik egyre csak fokozva a megosztottságot, a bizonytalanságot, a belső ellentéteket, egyre-másra homlokegyenest más irányokba akarják kényszeríteni az országot és a vezetőjét? Vagy a fejedelem, aki az éleslátás és a bűnös felelőtlenség között ingadozva próbál utat találni veszendő birodalma sötét útvesztőiben? S mindezen közben újra élvezhetjük Márton László egyedülállóan gyönyörű nyelvi bravúrait, a költészet és az írónia mesteri elegyéből létrehozott színpadi dialógusait.

A törött nádszál bemutatója elé, 2010-ben

A nagyratörő trilógiáját lehet úgy is olvasni, mint egy emelkedett, súlyos irodalom- és drámatörténeti alkotást, de úgy is, mint véresen komoly történelmi híradást a magyarság, nevezetesen Erdély régmúltakban zajló, eseménydús és tragikus évtizedeiről, de ugyanolyan érvénnyel szólhat hozzánk, mint akciódús, kegyetlen történetű, ironikusra hangszerelt hollywoodi szupermozi vagy a mostanság sikert arató amerikai horrorfilmek kelet-közép-európai, erdélyi változata (hiszen megint divatos téma Erdély, ha másképp nem is, mint a vámpírfilmek ősi színhelye és benne az erdélyi ősvámpír, Drakula). Sőt nem túlzás azt is elképzelni, hogy egy ambíciózus filmrendező pszichothrillert csinál belőle, és Zsigmond erdélyi fejedeleme egy cselekedni képtelen, bizonytalan és bűnös Hamlet mai reinkarnációjaként jelenik meg.

És még nem beszéltünk a napi politika iránt szenvedélyesen érdeklődő nézők kedvenc tevékenységéről, a különböző jelenkori áthallások felfedezéséről, amelyre sok lehetőséget ad az iróniával, humorral telített trilógia szövege. Ez a gazdag jelentésű, nem mindennapi nyelvezet szinte kopás nélkül szólal meg a színpadon a harmadik részben is, az irónia és a pátosz, az archaikus és a mai nyelv rafinált beszéd- és játékmódjának összességében...

A nagyratörő trilógia befejezésében *A törött nádszálban*, ennek a – kis túlzással – keserű, apokaliptikus komédiának is nevezhető rész kezdetekor Zsigmond ismét sorsára hagyja országát, magyarán szólva, ismét mindenkit átejt, majd messziről, Prágából üzenet haza, hogy támadják meg végre a török hadakat, és ő majd hozza a felmentő, bécsi seregeket. Híve, Jósika kancellár rajongva teljesíti a kérést, hadakat gyűjt, és heroikus küzdelemben próbál szembeszegülni a túlerővel. Zsigmondban közben győz a lelkiismeret, és a küzdelem közepén megjelenik, persze felmentő sereg nélkül, s végül egy bohózatba illő csatajelenetben mindenkit mindenkivel összetévesztenek és egy közel sem komikus végjáték sorozatban az erdélyi hadak teljesen kivéreznek. Zsigmond ismét menekül, most egy idegösszeomlásba, majd hol Bocskainak, hol Jósikának, hol az először belépő embernek ajánlgatja Erdély trónját, mint egy abszurd bohózatban. Még egyszer, s valóban utoljára felcsillan a béke lehetősége, a török követek kínálják fel neki, de már hiába akar vele élni, végzete beteljesedik rajta.

Báthory Zsigmond fejedelem úgy „váltogatta” Erdélyt, mint egy rossz kabátot, hol felvette, hol letette. Mindig jót akart, de mindig rossz sült ki belőle, s végül akarva-akaratlan káoszba taszította a térséget, majd pedig minden lelkifurdalás nélkül elhagyta országát és külföldre menekül.

A trilógia bemutatója után több mint egy évtizeddel (2021)

Teatralitás, modern színjátszás és a messze hangzó szöveg összehatása, emelte és emeli egyedülálló – kimondhatjuk – színháztörténeti jelentőségű vállalkozássá Márton László trilógiájának színrevitelét az egeri színházban.

Már több mint egy évtized múlt el e nagyszabású színházi kaland óta. Azóta a magyar színház nem tudott ilyen nagy léptékű eseményt felmutatni, Csizmadia Tibor és valamennyi színésze pedig eljött Egerből, szétszóródtak a pesti színházakban. Csizmadia állandó színház és társulat nélkül maradt, de nem adta fel. Ismét megtalálta útját, és íróját, akit „bevezetett” a magyar színházi köztudatba. Ő Székely Csaba, a különleges hangú, erdélyi tragigroteszkek szerzője.

Márton Lászlónak *A nagyratörő* színre kerülése óta egyetlen bemutatója volt: egy *Trisztán és Izolda* átírat az Állami Bábszínházban, 2014-ben, felnőtt előadásként, rendezője Csizmadia Tibor.

Nyomatásban pedig megjelenésre vár 2021-ben *Bátor Csikó* címen három játékot tartalmazó kötete, amelynek címadó írása mesejáték ugyan, de nagyon erős közéleti áthallásokkal, többletjelentéssel. A másik két drámaszöveg: *Démostenés, avagy az athéni állam bukása* Athén végóráiban, a *Római hullazsinat* pedig Róma pusztulása utáni vészterhes, kaotikus időkben játszódik. Mindkettőt leegyszerűsítve szatírtájként nevezhetjük, de mondhatjuk inkább apokaliptikus komédiának is. Az egyikben a végletesen gunyoros, kegyetlen, illúziótlan, hatalomra éhes világ szereplőivel szemben egyedül áll a szintén végtelenül cinikus és mégis a magasrendű morált képviselő Démostenés, a cinikus bölcs. A másikban a hataloméhes középkori pápaság összefonódását látjuk a „pornokráciával”, és mindezt az Európára törő barbár hatalmak – szaracénok, vikingek, kalandozó pogány magyarok – fenyegetése közepette. Az az írói truváj mindkét szövegben, hogy az író olyan nyelvi világot teremt, amely bárhol, bármikor, bármilyen műfajban íródik, teljesen jelen idejű érzetet teremt az elfogadás természetességével, a történet nyelvi világának a mai világra való transzponálásával. Dialógusai olyan jelen idejű sziporkázó szellemességgel vagy éppen gunyoros szarkazmussal szólalnak meg, egyszerre hétköznapi, máskor gazdag költői nyelvezeten, hogy Márton egyedi, dramatikus nyelvi világa, mesélő tehetsége mint egy kézjegy azonnal felismerhető. De nem csak különleges erejű dialógusai miatt, hanem azért is, mert szereplői a régen volt világok kulisszái között a jelenben érvényes és a napjaink azonos viselkedési és döntési paramétereivel rendelkeznek, csupán a konkrét céljaik mások. Drámaszövegeiben így olyan magatartás- és gondolkodásbeli párhuzamosságok fedezhetők fel, mint a klaszszikus színházi alkotásokban: hitelesen szólnak a történet múltjáról, de ugyanolyan erővel megszólítják a jelent is. Színházi bemutatójukról egyelőre szó sincs.

És szinte nemes játékból részt vett *Az ember tragédiája 2.0* projektjében, 2018-as felkéréssel, amelyben Szikora János ötletére, javaslatára négy író megírta a Madách mű folytatását a 21. században a Székesfehérvári Színház számára (a négy szerző: Darvasi László, Márton László, Tasnádi István, Závada Pál). A teljesen elkészült produkció bemutatója 2020 őszen lett volna, de a Covid-járvány miatt a színház elhalasztotta a premiert 2021 őszére.

Radnóti Zsuzsa (Budapest, 1938) a Bölcsészkar elvégzése után a Vígszínházhoz került dramaturgnak, majd a Dramaturgia vezetője lett. 2009 óta vendégdramaturgként tér vissza. Kötetei: *Cselekvés-nosztalgia* (1985), *Mellékszereplők kora* (1993), *Lázadó dramaturgiák* (2003). Ez utóbbi kötet kibővített változata 2021 őszén jelenik meg.

Barokk állapotok

„Minden korszaknak megvan a maga barokk állapota, mely általában a hanyatlás előtt jön el.” (Bényi Árpád)

Monsieur Lamarck volt az utolsó bértapsoló, mi több „Chief de claque”, azaz a bértapsolók vezetője. Este kiöltözött, bársony színházi zsöllyékben ült, előtte stratégiai megbeszélés a rangtalan tapsoncokkal. Tömeghatás, szociális utánzás, ezek a szakma alapkövei. Gyenge darab, fokozatosan erősítünk. Szórványtaps, majd emelkedő hangerő, végül ütemes. Ma-napság a gépi nevetés működik erre a rugóra. Statisztikák, mutatva milyen sokan akarják, veszik, nézik azt a gyenge árut. Feltétel persze, ha előtte úgy tudják, sokaknak kell. Mert körülnézünk mind, s ha egyedül nem mernénk tapsolni, boldogan csatlakozunk. A többször, az erőshöz. A tarifa emelkedik, ha rossz a darab. A hangerő és a hangos „bravo” kiáltások emelik a tétet.

Ma már csak galambot etet a téren. Alice mondta neki, hogy „Lamarck úr, jöjjön hozzánk, az én hazámban jól keresne”. Oui, Hongrie. Int kelet felé, szükségtelenül. A bértapsolóknak is kell a logisztika, még összekeverednek a végén. Nem beszélve a szakma stílusáról. Lelkesedést kell mutatni, őszinte gesztusok kellenek, helyről felpattanás, kiáltások. Elegancia. Értő közönségnek látszani, sétapálcát hordani. Ki ad hitelt egy csapat bugrisnak, akiknek a fizetség még a markában csillan? A tömeget növelik csak, a szakértő közönség illúziója sok Lajos-aranyba kerül.

Maja, a volt táncosnő, nincs formában ma. Csak ül a plédjében, motyog. Varr. Váratlanul kitör, tavaly jobb volt, vették a fejdísz is, de mondják, a kínaiak a hajón varrnak, egész hajók keringenek a tengeren, varrnak a hajófenékben, reggel kikötnek, eladják, és csak varrnak, azt mondják, nem is igazi kínaiak, robotok mind már csak pár igazi... mondják, vannak fekete lyukak az égen, a sátán kapui... Isten bezárta őket, de mi lesz, ha kinyitja? Megírta az újság, itt van, kinyomtatva. Színes lapokat olvas, mindegyikben összeesküvés-elméletek. Azt hiszi, csak olyasmi jelenhet meg nyomtatásban, amit szigorúan ellenőriztek valakik, akik megkérdőjelezhetetlenek. Valami bölcs bizottság, vagy istenféle.

Alice lerajzolja, mutatja a skiccet. Nekiadja, ajándék, mondja. Maja megnyugszik, Halloween díszeket varr, motyog magában, hogy a kínaiak... ragasztanak, csak beöntik a gyöngyöt meg mindent, reggelre kész az áru. Nagy tankhajók, a fenekén ezer meg ezer kínai, csak varr és ragaszt.

Mint ilyenkor mindig, felbukkan a szellőztető nő az ötödiken. Naponta többször kirázza az ágyneműt és átöltözik. Ellenőrzi a teret, körülpásztázza, gondterhelt, mint aki átlát a falakon. Az ő gondja mind, aki a díszletek mögött lapul. Omlatag barokk (neo, de akkor is) homlokzatok körben, franciaablakok volutákkal, rocaille-motívumokkal. Nézi a teret homlokráncolva, néha színházi látcsővel is, aranyozott, az üveg csillanása elárul-

ja. Nagyobb erkélyrácsonk puttók, újrafestve. Nagy a felelősség, görnyedve visszavonul az újabb ellenőrzésig.

A téren egy zakós ember imbolyog át strandpapucsban. Kezében nyeles mikrofon, prémes, amelyet a tévések használnak, övén magnó. Becserkészik egy csapat galambot, fölējük tartja a mikrofonját. Két szakállas integet neki, testbeszéddel jelzik, hogy ők hajlandók nyilatkozni. A bolond nem reagál, el van foglalva a galambokkal. Váratlanul odalép Alice-hez. Az nem érti jól, mit kérdez, zavarba jön.

„Je suis Hongroise”, mondja bizonytalanul. A bolond vigasztalón int, megveregeti a vállát, majd visszatér a galambokhoz.

Monsieur Lamarck szól Alice-nek, vigyázzon a rajzaival, biztos nincs engedélye. Az öszszepakolja a mappát, rádobja a dzsekijét. Tegnap elfáradt, Marie Antoinette alkonyatkor már várta a szobor talpazatán. Mostanában azt mondja, a Sorbonne-ra jár. Mindig hazudik. Előző héten elbújtak a versailles-i kastélyban, hogy Louis XVI. ágyában aludjanak, de az örök elküldték őket záraskor. Úgy tettek, mintha egy szót sem tudnának franciául, mutogatták a belépőjegyeket, orosz szavakat mondtak, hívták a királyt. Biztosan a fontainebleau-i erdőben kergeti a plüssrókákat. Nagyon jól szórakoztak, de a parókáikat is utánuk hajították.

„A Marson telepek vannak, rég ott vannak már a kínaiak, de a kormány nem mond semmit”, tajtékozza Maja, aki reszket a felindultságtól, újságot lobogtat. „Az oroszok is ott vannak mind”, folytatja, „katonákat képeznek a Marson!”

Alice úgy emlékszik, Vonnegutnál olvasott már valami ilyesmit, katonai telepek a Marson, de Majácska biztosan nem onnan veszi. Remeg a keze az izgalomtól, alig tudja ráölneni a plüsskoponyát az ünnepi fejpánthoz.

Ám az oroszok most itt vannak, ölebekkel és Chanel szatyrokkal, hangoskodnak, amíg átvágnak rajta, elnémul a tér. Szellőztető nő kilép a páholyára, gyanakodva lenéz. Látcsövet a szeméhez illeszti, hálóingben van.

Utcazenészek érkeznek. Feketék, van közöttük egy fehér lány valami fura zeneszerszámmal, fekete tokban vonsozolja maga után. Egy kínai énekesnő, de most csak csendben imbolyog, szer hatása alatt lehet. Sport zokniján prémes papucs, plüssmacit formáz, mellé krinolin barokk estélyit hord. Flitteres hajpánt, póklábakkal, Halloween van. Nevetgél, integet. Csörgődobokkal, meg mindenféle dobbal felszerelve, előadják a *Sors szimfóniát*.

Maja dúdol, Lamarck bácsi feléled, körülnéz, tapsolni kezd. Néhányan csatlakoznak hozzá, bizonytalanul. Akkor megmutatja a szakma igazi fortélyait. Ütemesen, hangosan tapsol, tetszésnyilvánításokat is kurjant. Egyre többen tapsolnak vele. Büszkén kihúzza magát, a bolond mikrofonját állítgatja, közelít. Hangos, ütemes taps a téren, ráadást követelnek. Monsieur Lamarck ragyog, egészen megfiatalodott. Hát így kell ezt, gyerekek. Az oroszok is megálltak, az egyikük pénzt dob a zenészek dobozába.

Ekkor hirtelen tompa csattanás. Elgurult látcső törött lencsékkel. Elvágott tapsvihar, távoli repülőgépzúgás. Szellőztető nő a kövezeten, fehér hálóingben. Lamarck úr keze tapsra nyílván, megkövülve, kimerevített filmkockán. Később a mentő szirénája.

Alice rajzán mintha bábu heverne a kövön, a faágak utánanyúlnak, megkésve. ■ ■ ■

Patkánybűvölet

*„Lapítotok itt prémes köpönyegben,
de nincsen egy árva javaslatotok sem,
mit tehetünk a patkány ellen.
Fel urak, kitalálni hamar valamit,
ami minket a bajtól megszabadít”*

(Robert Browning: *A hamelini patkányfogó*)

A rendező trichotillo-mániás, vagyis kényszerbeteg. Ha izgatott, főképp a fejbőr szélén, a füle fölött lévő területen tépkedni kezdi a haját, majd áttér a fejtetőn levő részekre.

Egy időben leborotválta az egésztestet, de akkor tünetet váltott, a torkát köszörülte percenként. Utóbbi jobban zavarta a munkájában, ezért visszatért a tépkedéshez. Feszült lett a vándorkiállítás szervezésétől, keményített csipkegallérja már csupa hajszál.

Üzletemberek érkeznek, rövidesen nyit a kegyeleti vándorkiállítás. Halottak napja közeleg, aktuális. Hajlongnak, speciális aktatáskákat hoztak Kínából, laptopokon táblázatot futtatnak. A költségvetés sok aranyról szól, nem számít a pénz. Szórólapok, hirdetések, hidegtálak, beszállítók. A rendezőnek mindenkitől csurran-cseppen, telik az erszény.

Retteg a műsortól, simán menjen minden, hisz fontos emberek is jönnek a megnyitóra. Az üvegpalota környékét lezárták, ne mutatkozzanak mindenféle hajléktalanok, léhűtők, tüntetők, utcazenészek, söpredék. Még feliratokat fújnak a falra vagy botrányt keltenek, mint a kitömött madárfesztiválon, pestisdoktornak öltözve, táblákkal. Még hogy járvány van!, a sajtó felkapta (azt mondják, csak disznókra veszélyes), ő pedig csaknem elveszítette a főemberek bizalmát. Vidéki színházak után lett birodalmi tépegető, majd hagyja odaveszni a sok törleszkedést a bíbor-bársonyköpenyekhez. Csak a megnyitó menjen le, ha a nyelési reflex megvolt, a falat úgyis lecsúszik a torkukon. Elszélednek, mint mindig ilyenkor, s marad minden a régiben.

Hajnalban már szépítik az üvegpalotát, rengeteg virág érkezik repülővel, állítólag ezt szeretik a kínaiak és az udvaroncok. Megérkezett az Agyaghadsereg, sziluetttjük sormintát alkot a palota főbejáratánál.

A fuvolás elkerüli a zsúfolt belvárost, útközben futó pillantást vet az „in effigie” felakasztott képeire a főtéren, majd megnyugodva továbbpedálozik. A kiszáradt barokk szökőkút mellett zenél egy ideig, a gerlék burukkolása kíséri. Patkányok motoznak a kötörmelékben. Később jönnek a műdalok este, az étteremben. Keserédesen, sírva-vigadva, ahogy szeretik. Sok vendéget várnak, kell a borraivaló.

Újabb hajcsomót söpör le a rendező a padló mahagóni voluta-intarziáira. Rossz hírt kapott. A megnyitóra meghívott művészt tiltólistára tette az inkvizíció. Gyorsan kell hát valaki, énekeljen, szavaljon, mindegy, úgysem figyel majd oda senki. Ne legyen költséges, s a rendező se járjon rosszul. Valami zenész kell, aki nem kér sokat. Legyen egy gyerekkórus, az megható, s csokival beérik. Kellene mellé még tánc, zene, kitölteni az időt. Sokat számláz majd a megnyitóért. Aggódik, látványos legyen.

Már a vendégek is gyülekeznek, udvari rangos emberek elősdi hölgyeikkel. Abroncsos szoknyáik szalagok és szatén nélküli vaskalitkák, messziről hatalmas kullancsokra emlékeztetnek, potrohuk telve a kiszemelt vérevel. Divatos majmaikat vezetik kesztyűs kezükkel, arcukon mesterkélt fölény, hiszen pór nép voltak ők is egykor. A majmokon drága ékszerek, vicsorognak, unatkoznak. A jobbágyok tisztas távolból ámuldoznak.

A kegyeleti bemutatóterem lassan megtelik.

Mit is tegyünk a holtakkal, sok temetkezési újdonság látható ma itt. Nem a járvány miatt kell mindez, az hazugság, a halál mindenkit érint, nagy a felvevőpiac.

Lesz bonsai, ahol a hamvak ízléses cserépben táplálják majd a minifácskát. Mintadarak szépen meglocsolva, egyforma cserépedényekben sorakoznak, mint a holtak agyaghad-serege. Érkezett egy magáncég, akik kijuttatják az ürbe a hamvakat. Szórólapjukon fekete szkafander, s „közelebb viszünk Istenhez” felirat.

A legnépszerűbb a gyémántkészítés, a gazdag holtában sem válik porrá. A hamvakat nagy nyomáson gyémánttá préselik, s magunkkal hordhatjuk ékszerként az elhunytat. Képviselőik hagyományos fekete öltönyben, kenetteljes arccal kötik majd az üzleteket.

Legköltésesebb mégis a klónozás, zárt ajtók előtt hajlongnak a kínaiak, belépés csak komoly érdeklődőknek. Nincs szórólap, ezüst fémtábla csak a pavilon ajtaján és egy ábra a DNS-ről, baljósan forog a hatalmas képernyőn keleti zenére. Kockázat van, persze, de kísérleti még az eljárás. Reklámállatuk egy klónozott patkány, mutogatják, egészséges.

Késik a megnyitó, a feldíszített majmok unatkoznak, gyümölcscsel és ürülékkel dobálóznak. Illatos abroncsok himbálóznak a színpad körül, várakozva.

Fekete köpenyekben, pestisdoktornak öltözve a tüntetők átjutottak a kordonon, nagyra nőtt árnyékuk a hosszú papírcsőrrel himbálózik az üvegpalota falán szemben az agyaghad-sereg mozdulatlan sormintájával.

Sokadalom áll a kordon mögött, lökdösődnek. Kifordított ruhában jön a Gyűjtögető, áruházi bevásárlókocsit tol, rikoltozik. Azt mondja, éjjel viszik el a holtakat, ő látta a meg-rakott konténereket. Lepisszegik, bár a bolondot nem veszik sehol komolyan, azért jó az óvatosság. A kínai boltos a kór ellenszerét árulja, szépen keres. Szártalan bábakalács, főzetek. A szárított varasbéka kelendő lett a nép körében. A Gyűjtögető rágszálja, s most nyugodt.

Végre gyermekdalok harsannak fel, majd valami versike, ami az ősz szépségét és az elmúlást is említi rímesen. A gyerekek lakkcipőben, megnyugtatóan egyforma fekete-fehérben. Taps.

A fuvolaművész elfogult, nem volt még ekkora megbízása. Színpadra áll, igyekszik nem nézni a közönségre. A rendező pénzt ígért a fellépésért. Nem túl sokat, gyanítja, hogy zsebre tehette a különbözetet. Lehunyja a szemét, megszólal a fuvola. Végre eljátszhat valami igazán szépet, egy dalt, amit ő maga szerzett, de senki sem hallotta még.

A patkányok azonnal megjelentek, özönlöttek mindenfelől, a függöny alól, még a meny-nyezetről is. Sikoltozás és káosz támadt a nézőtéren, mindenki a kijáratok felé tülekedett. A majmok a virágfüzérek hintáztak hisztérikusan sivalkodva, gyémántfüggőiket letépve. A fuvolás folytatta a zenét, közben önkívületben lement a színpadról, a menekülő tömeg nyomában. A gyerekkórus boldogan visongva követte a menetet ki az épületből, eddig úgyis unatkoztak csak. Egyre több patkány csatlakozott a többiekhez, felborították az agyagkatonákat, átvágtak az elnémult tömegben, s csak bújtak elő a boltokból, éttermekből, kocsik alól.

A csendben megdermedve állók egyre halkabban hallották a fuvolaművész zenéjét, ahogy kivezette a városból hullámmzó, engedelmes menetet. ■ ■ ■

Földalatti

I ssy les-Moulineaux-ból hosszú az út a belvárosba. Alice elaludt a metrón, és már majd-nem utolérte a fehér nyulat, amikor felriadt. Továbbint egy üreg-alagútban a kigyulladó neonfénytől megriadva.

A hátsó ajtónál egy utcazenész a *Taxisoför* zenéjét játszotta hegedűn, bár nem ültek túl so-kan a metrókocsiban. A zenére nem ébredt volna fel, szinte mindig beszálltak zenészek-énekesek a kocsikba, hozzátartozott az úthoz, mint a kellemes női géphang, aki bemond-

ta a megállók neveit. Legkésőbb a Concorde szóra mindig felébredt (az első szótag hangsúlyosan ejtve, mintha varázsszó lenne), ha elbambult vagy elaludt volna a Montparnasse-Bienvenüe-nél, ahol átszállhatott a tizenkettesről a négyesre. A Concorde állomás falát rengeteg betű borította, minden csempén egy, először azt hitte, betűrejtvény, aztán megtudta, hogy a francia alkotmány szövege borítja a falat. Néhány mondatot mindig kibetűzött, amíg várakozott. A Montparnasse–Bienvenüe viszont sablonos, fehér csempés megálló volt, hosszú mozgójárával, ott csak megvilágított film-reklámtáblákat lehetett nézegetni. Depardieu hipnotikusán néz Danton szerepében, előtte guillotine hatásvadász árnyéka. Feladta, győzött Robespierre, gondolja Alice, bár nem látta a filmet.

Egyes helyeken, például az Arts et Metiers-nél sohasem volt semmi dolga, csak a metróállomás miatt szállt le ott néha, szeretett alászállni a mesebeli vörösréz tengeralattjáróba, a mennyezetten rázkódnak a fogaskerekek, amikor befut egy-egy szerelvény. Mintha tengeri áramlatok morajlanának az alagút fölött. Tegnap félórát is ücsörgött ott, sorra engedte el a járatokat. Arra gondolt, ha most megszűnne a fenti világ, itt maradhatna a vörösréz kriptában, mint egy üstben, réz időkapszulában mélyen a föld alá temetve.

Semmi zaj, vagy nyugtalanító nem volt körülötte, aztán rádöbrent, magyar szót hall, erre gyulladhatott ki egy jelzőfény az elhomályosult tudatában. Félálomban csak a hullóagyban égnek a biztonsági lámpák, a neocortex könnyen elfárad, kikapcsol. Túlságosan új képződménye a törzsfajlódásnak, a hullóagy, a limbikus rendszer pedig már kipróbált, biztonságos. Nincs túlterhelve, csak alapérzelmekre reagál, düh, veszély, menekülés, éhség.

Két lány beszélgetett a közelében, igyekeztek kiöltözni, de kiríttak a környezetükből. Egy csoporttal voltak, kis reklám-kitűzőt is kaptak a szállodájuk címével. Szemöldökük háztetőformára tetoválva, végük természetellenes téglalap, szempillájuk túlzott, mű. Körmük meszsziről színes dominó-lapocska strasszkövekkel kirakva. Keleti pompa, gondolta Alice, vissza akart még aludni, még a Pasteur-nél se jár, visszahúzódott piros sálja meleg takarója alá.

– Az óráját nézzed, megmondtam. Abból egyből látod, tényleg gazdag-e. – A másik kárvalottan bólogatott, biztos megérdemelte a kioktatást. Egy hajléktalan riad fel, a bemon-dó géphangjára, bortól büzlik, körülötte üresek a székek. Sörösdobozt hajít a kocsni belsejébe, a lányok vihognak, a háttérből szól a *Taxisofőr*.

Alice mégis leszáll a Pasteur-nél, félálomban átszáll, végül elvegyül a Réaumur-Sébastopol állomás falra festett életnagyságú figurái között. Nagy, tiszta felületek élénk alapszínekből, arcuk nincs kidolgozva, meszsziről mégis tömeg hatását keltik. Sárga, kék, rózsaszín alakok között várja a szerelvényt, egy átszállással a Pont Neuf felé. Ha nem mozdul, egy lehet közülük. Mozdulatlanul áll, bár komor fekete a kabátja, így biztosan kiszúrják, hogy nem idevaló. Amikor befut a szerelvény, gyorsan beugrik a kocsiba, észre sem vették, eltűnik a fekete folt a képről.

A versolvasó a Les Halles-nél száll be, fent is mindig utcazenészek, zsonglőrök, szoborem-berek gyűlnek össze, de most szemerkél az eső. A versolvasó fel sem néz a könyvből, mintha nem érdekelné a közönség, fennhangon olvas. A haja hosszú, nyirkos, most szállt alá fent-ről, Alice figyel, nem ismeri fel a verset, a könyv címlapját lesi meg. Rimbaud.

Az utasok ügyet sem vetnek rá, Alice-t bűvölte meg egyedül. Itt már sok a turista, a nevezetességek fölöttük vannak. Elsuhan a Tuileries megálló, mintha régi újságokkal lenne kitapétázva, hírek, 1940-ből. Hitler élesen támadja a nyugati demokráciákat. Magyarországon mínusz 35 Celsius fok van. Hitler bevonul Brüsszelbe. Május 25-én lezárják a „Civilizáció kriptája” nevű időkapszulát. Fekete-fehér kép is van róla. Felirata: „Civilizációnk épp készül eltüntetni önmagát, ebben a kriptában rátok hagyjuk”. A cikkben hosszú felsorolás van a tartalomról. Bika alakú szappan, fogselyem, izzólámpa, játékpisztoly, hangfelvételek Roosevelttől, Hitlertől. Úgy tervezték, 8113-ban nyitják majd ki. Májusban vajon? Alice próbál elképzelni egy májusi napot 8113-ban, amikor előkerül a műanyag madár és a kenyérpirító. Néger játékbaba és alufólia, Dante *Isteni színjátéka*, száraz martini olajbogyóval.

Alice az időkapszulás cikket gyakran elolvassa amikor itt vár, bár a felsorolás végét elfedi egy másik újság. Az ellenkező irányba robogó szerelvény eltakarja a negyvenes évek híreit.

A versolvasó végre felnéz. „L'Orgie parisienne ou Paris se repeuple – Ô lâches, la voilà...” – mondja, átható pillantást vet Alice-re s kiszáll a következő állomáson. Alice morfondírozik, vajon a könyveket, verseket értik-e majd, ha feltárul majd az idő kapszulája.

Az eszelős figurára nem emlékszik, mintha hirtelen a metró falából vált volna ki. A magyar turistacsoporthoz csapódik. Valamit suttog nekik, a hátizsákját mutatja. Úgy tűnik, el akar adni nekik valamit. A lányok belesnek a zsákba, szájuk elé kapják a kezüket, vihogva hátrálnak.

Jól öltözött, a zakó és a hátizsák laza együttese és színben harmonizáló bőrcipője miatt átlagos párizsinak tűnik. A turisták a Pont Neuf-ig utaznak, idegenvezetőjük dajka néni-ként nagy hangon terelgeti őket. Előre kiosztotta a metrójegyeket, figyelmezteti őket, hogy sokan szorosan mások háta mögé állva igyekeznek jegy nélkül átjutni a kapun, főleg a feketék. A turisták riadtan pislognak hátra, szorongatják a metrójegyet. A csapóajtó egy embert enged át, vigyázzanak, ha nem sietnek, megüti őket az automata ajtó. Figyelmeztet a csatlókra, mostanában az aláírás-gyűjtés megy itt a metróban, egyikük magyarul, kéri, írjon alá egy ívet, valami jó ügyről hablatyol, amíg a többiek kizsebelik. A magyar csapat jobbra-balra pislog, nehogy leszakadjanak a nyájtól, veszélyes a világ.

A Pont Neuf megálló falán hatalmas pénzérmék kúsznak fel a falról a mennyezetre, miközben egyre csak nőnek, pizza méretről óriáskerékgig. Alice ezt mindig megbámulja, ahogy néz felfelé, fokról-fokra mintha ő egyre csak menne össze, zsugorodna, mint a mesékben.

A dajka néni a felszín felé vezeti csapatát, felkészültek minden veszélyre, kiosztja a múzeumi belépőket is nemsokára. A *Milói Vénuszt* és az *Írnokot* már lenn, a metrómegállóban másolatként megnézhetik, ha mégsem akarják kivárni a hosszú sort. Ne vegyenek jegyet mástól, hamisíthatják.

Az eszelős figura hátizsákjában valami labdaszerű dolog van, leül a padra, szorongatja kincsként, magában beszél. A csoport nem húzódik el tőle, a veszélyforrások listájáról kifelejtették.

Alice délután változtat az útvonalon. A Saint Lazare megállóban nem megy közel az óriásszájhoz, bár az zárt, sőt, összepréselt. Mégis úgy érzi, utánakaphat valami mesebeli béka-nyelvel, hogy lecsúsztassa a lenti nyirkos zsiger-járatokba.

A gömbölyű csomagot rejtegető hátizsákos a latin negyednél kiszáll, körülnéz, beiszkol a metróalagútba, a fal mentén oldalaz. Szerelőaknán át jut a lenti alagútrendszerbe. A Luxembourg-kert alatti hűvös folyosón át óvatosan halad. Nem visz fonalat, hogy visszavezesse, ismeri az árnyékvilágot. A földalatti folyosóhálózat nagyrészt osszáríum, csontlerakat, egykor Párizs megtelt temetőiből hozták ide le a rengeteg halottat. Hatmillió koponya. Mivel a testek összekeveredtek, díszes formákat raktak ki belőlük, keresztet és szívek koponyából, combcsontból végig a falak mentén a mennyezetig felhalmozva. Rabelais, Robespierre, Lavoisier, Marat, Danton, Pascal, Molière, Montesquieu, Colbert és a Vasálarcos csontjai is ott vannak névtelenül, ritmikus díszsorokba rendezve. A Denfert-Rochereau megállónál turisták is lejönnek jeggyel, vezetőfonállal, de a szellemek elkerülik útvonalait. A hátizsákos gyakran látja a Montfaucon környék akasztott emberét, mindig ugyanott kísért, hátha megtalálja egyszer a felfelé vezető útvonalat. A Pére-Lachaise temető alatt, mint több száz éve mindig, átsétál a vörös macska szelleme, átható pillantása szomorú. A Bunker teremben még mindig ott rejtőznek a nácik, rozsdás fegyverek között, várják a parancsot, mikor bújhatnak elő. Az acél ajtó mögül fojtott hangok hallatszanak, haditanács folyik szakadatlanul.

Vannak híres termek, egy kápolna koponya-csillárral díszítve, körülkémlelve oszon át rajta a hátizsákos.

Alice felriad, a Bastille állomás egyik padján ül, kötött sálja lebomolva, eltűnt egy alagútban, a vörös fonat vége egy kiálló csavarhoz csomózva a sínek melletti falon.

A magyarokat megkönnyebbült dajkájuk dicséri, nem lett bajuk, mint másoknak az előző csoportban... hát persze, nem hallgattak rá, elvakultak a csillogásban, elkószáltak, nem vittek vezetőfonalat.

A hátizsákos újabb koponyát próbál eladni a zsákból. „Robespierre” – ajánlhatja az árut fojtott hangon, a turisták mosolyognak, fejüket rázzák.

A SzoboreMBER hazafelé utazik, de még beáll egy hősies pózba, térdharisnyája van, öltözéke az 1700-as éveket idézi. A metróban is akadhat még fizető turista.

A Bastille falán plasztikus kép, a perecárus, az utcai zsonglőr, szappanbuborék-fújó, hegedűs. A SzoboreMBER megdermed, beolvad a faldekorációba. Marianne alakja mögött kék drapériát fúj a metróalagút szele, mögüle angyal kukucska ki, ott rejtőzött el.

A Tuileries-nél ünnepélyes fekete-fehér képen temetik az időkapszulát, elsuhan a megálló, Alice nem száll le, arra gondol, tudják-e majd akkor 8113 májusában, hogy végződött a történet? Kitalálnak-e majd a csontokból jósolva, időkapszulákat összerakva egy valószínű végkifejletet?

Átszáll a Chaussée d'Antin-Lafayette csillagos egének hatalmas új Sixtus-kápolnája alatt, csak nyújtóznak a festett óriások, hogy elérjék a megtartó kezet, alattuk továbbbrogognak a szerelvények, a kilences Sévres irányába, a nyolcas a Madelaine felé. ■ ■ ■

Végállomás körforgalommal

A végállomástól nincsenek messze az obszidián-dombok. Itt ásták el a tartalékfegyvereket. Az ezredes műholdas-felvételeket tanulmányozott, mielőtt ásnia kezdett volna. Katonai térképeket készített, bejelölve a vízmosásokat, kurgánokat, bronzkori települések nyomait.

A kiásott testeket az ezredes bevitte a kamrába. Egy nagy virágcserepbe kerültek, amiből rég kidöglött a leander. A csontok több személytől származnak, azonosítatlanok. Lehetnek bronzkoriak, tatárok, törökök, hazánkfiak által leöltek. Ősszel kezdenek csak mozgolódní, amikor az újfajta amerikai traktor kifordítja őket a földből. Ekkor megy értük az ezredes.

Oldalkocsis Pannónia motorral ment, stílusosan, lifegő borsisakban. Nehéz már beszerezni, külön szemüveg kell hozzá. Máskor az oldalkocsiban gyűlnek a csontok, ma Alice ül benne, elkíséri. Vihar tört ki, átszállt a buszra, az ezredes földútra tért.

Az alapítvány fogyatékos csoportja száll fel először. Ősz hajú, szemüveges, negyven körüli úr is van köztük, ablak mellé ülteti a gondozó. Ha felületesen nézzük, lehetne banktisztviselő, tanár. Látszik, a család gondoskodik róla, szépen felöltöztetik, majd elviszik a napközibe.

Az egyik downos fiú a futóruhás lány mellé ül. Futóruhás nem tartozik a csoporthoz, kifelé néz az ablakon. Túlsúlyos, futóruhában van mindig, mintha készenlétben állna: ma biztosan elkezdem. A down-kóros fiú színes magazint vesz elő, a képeket nézegeti. Boldogan mutat az egyik képre, szakállas férfi, híres színész.

– Apukám! Itt van az apukám! – mutatja futóruhásnak, az bólogat.

Alice megkedveli a futóruhást. A fiú kis mappát halász ki a táskájából, benne újságkivágások, személtlapokból. Mutogatja futóruhásnak, az türelmesen bólogat. A gondozónő rájuk pillant, látja nincs baj, nem fognak az utasok panaszkodni, telefonjára mered.

A kivágások különféle celebeket ábrázolnak, színészek, még Trump is odakeveredett.

– Apukám! – mondja valamennyi képre a downos fiú boldog mosollyal.

Talál állatos képeket, nevetve mutogatja. Nyuszi bevásárlókocsit tol. Kutyus telefonál. Valóban nem haszontalanok ezek az újságok, bár Alice fél, nagy a példányszámuk.

– Pucér néni! – visít boldogan, de a gondozónő felnéz, lepisszegi. Kap egy nápolyit.

Katonagyerek néhány megállóval később száll fel, senkire sem néz. Mindig katonaruhában van, nehéz hátizsák, sapka, bakancs. Tizennégy év körüli. Remélhetően fegyver nincs nála. A város szélén néha kiürítést tart a hadsereg, itt szeresheti be a cuccait. Az egyik vásár után Alice megrettent, hogy kitört a háború, mert minden kiskertben katonaruhában hajladoztak metszőollót csatogtatva. Hullottak a virágok ellenállás nélkül.

Rá se pillant a zanzásított Johnny Deppre, pedig lazán mellélül, végigméri, aztán rákapcsolódik a képernyőre. A feje Johnny Depp hasonmás, haj, arcszörzet, még a napszemüveg is, mintha downos fiú vágta volna ki egy celebtemető agymentes újságból cakkos széllel.

– Apukám! – mutat egy műsorvezetőre a fiú diadalmasan, aki zakóban oson valami lesifotón.

Johnny Depp testét gyerekméretűre zsugorították egy normál fej alatt. Mintha egy sóvány, kartonra nyomott test fölötti kivágott körbe nézne Johnny Depp, értetlenül, vásári fotóra várva. Hatalmas lábfej, Converse cipő, csenevész gallyszerű lábak, karok. Fékezés-kor összekoccannak a testek, átmeneti békeidő.

Leszállni készül, a downos fiú cetlit ad a lánynak.

– Te írtad? Nekem? – a fiú bólogat. Egy régi telefonszámla picire hajtogatva. A futólány megköszöni.

A leépült asszony ezúttal a gyógyszereit árulja, a gondozónő közbelép. Nem a csoport-hoz tartozik, nehéz megállapítani, iszákos vagy demens. Nem könnyű az empatikus hozzáállás, agresszív. Kardvirág van nála, vörös. Döfködni kezdi vele a katonagyerek lábát. Most kiderül, ránt e fegyvert. Most, vagy soha.

– Vedd meg! – rikácsolja dühödten. Katonagyerek lenéz a vörös bimbókra, megrázza a fejét. Zanzadepp közönyösen rágózik telefonhipnózisban. A leépült asszony sírni kezd, tablettákat kotor elő.

– Vedd meg ezeket! – tolja Zanzadepp orra elé, az lassan felnéz, lefagyva, tanácstalanul. Zavartan mosolyog.

– Rajtam röhögsz? – dühödik fel a leépült asszony, s a kardvirágokat Johnny ellen fordítja. Támadása gyors, hatékony, bár egy bimbó már a földön vöröslük, alvad. Johnny hátrál, telefont markoló kezével hessegeti a csokrot, közben mormol: – Naaa...

Halálmadár sokáig figyel, amíg kiszúrja az áldozatot. Mellélül, betegség-tüneteket sorol. Aztán rátér a lényegre, hogyan halt meg nemrég valaki, akiről senki se gondolta volna. Mert milyen jó színbe' volt. Aztán letakarták, s vitték. Legyint. Mindig legyint. Eddig szokták bírni az alanyok, de most emberére akadt. Az alapítvány erősen dadogó autisztikus tagja odaül. Pislogás nélkül, mered szemmel, fejhagyon hozzászól:

– Csapó bácsi! Hát meghalt a Csapó bácsi, azt mondta megissza a pájinkát mindig kilencven vót mondta csak a kínajihó' jár, tudod a kínaji csinájja az évszázados orvoslást meg issza a pájinkát, hát mégis meghalt Csapó bácsi...

Fékezés, a katonagyerek feláll, leszállni készül. Zanzadepp kihasználja a lehetőséget, menekül, elvegyülve a fogyatékosok csoportjában. A futólány fejhallgatót vesz elő, a leépült asszony mellételepszik, fegyvereit élesíti.

Közeledik a végállomás. Az ezredes beéri a buszt, int Alice-nek az esőben. Régi csonttöreei hasogatnak a viharos időtől. Délután szedett virágcsokra feléled a víztől, a motor végében kapaszkodik, vöröslük. Az ezredes ponyvával letakarta a leleteket. Kiszáradt embercsontok koccannak össze az oldalkocsiban. Beléptek a körforgalomba, lassítanak. ■ ■ ■

Versényi Anna 1967-ben született Debrecenben. Alkotésterápiával foglalkozó pszichológus, aki emellett képzőművészként és íróként is aktív. Rajztanárként diplomázott a Debreceni Egyetem pszichológia szakán (BA+MA) iskolapszichológia és tanácsadás szakirányon. Számos publikációja és illusztrációja jelent meg különböző kiadványokban (a Prae magazinban, a Kulter és a Liget folyóirat online felületén, korábban az Alföld, Egyetemi Élet, a „Más vagy” című irodalmi antológia, a Folyam, Hitel, Magyar Ifjúság, Hajdú-Bihari Napló, Debrecen című lapokban többek között). Több egyéni és kollektív kiállításon szerepelt festményekkel, grafikákkal. Két könyve jelent meg az Ad Librum kiadónál: *Elejtett példányok* (családragény, 2018); *Karcolások* (pszichológiai önéletrajzi könyv, 2020). Jelenleg novelláskötetén dolgozik, amely a Kalligram Kiadónál jelenik meg.

Az „Ötezer vicc” (1932) habitusalakzatai

Az úgynevezett „pesti esprit”
történeti-kognitív értelmezéséhez

1

1932 őszén gazdag anyagú, impozáns viccgyűjtemény jelent meg Budapesten *Az Ojság* kiadásában. Az öt kötetes mű közönségsiker lett, s hírlapi fogadtatása is kedvező volt. A méltatók nem csak azt emelték ki, hogy a közölt anyag mily szórakoztató (ez viccekről lévén szó, értelemszerű), s nem csak az „ész virtuóz gimnasztikáját” vették észre benne, de azt is magától értetődő természetességgel mondták ki: e gyűjteményben a „pesti esprit” fejeződik ki. Egyféle „néprajzi” dokumentáció is tehát.

Az alábbi cikk, a viccanyag elemzésével, arra keresi a választ, milyen is volt ez az „esprit”, amelyben a kortársak magukra ismertek, s jellegzetesen „pestinek” érezték.

2

A vicc *ma* – s már jó ideje, kb. a 19-20. század fordulójától – alighanem a *legélőbb* folklórműfaj. (A digitális kor új fejleményei, a blogok, kommentek, facebook-bejegyzések stb. – a médiumváltás következtében – már nem a folklór, hanem csak a posztfolklór körébe tartoznak.) S szerepe jelentős; egyszerre mentális szelep és „tükör”, azaz szimbolikus önreprezentáció. Egyéniség áll mögötte, de a kreativitás, ami megnyilvánul benne, az egyén és a közösség közös kreativitása, s teremtése és hagyományozódása is voltaképpen ugyan-

az a folyamat. A viccnek ez a – szerzői jogi szempontból való – anonimitása létmódja lényege: benne a közösség önmagát reflektálja, s önmaga jelöli ki ennek a reflexiónak a határait és módját – a vicc bármily éles és csattanós is, nem külső, egyéni nézőpontot érvényesít, hanem a közösség önmagát mutatja be, önmagát ítéli meg. Ebben az összefüggésben az elkülönülő, közösségből kiváló egyéni szerzői identifikáció csak megkötné a „szerző” kezét; a közösségbe való bevonódás viszont védi őt s megadja számára a nélkülözhetetlen mozgásteret. (Amikor a viccek könyvekben is megjelennek, a „név”, amely a kötet címlapjára kerül, igazában csak az összeállítót vagy/és közreadót jelöli meg, s piaci/üzleti szempontot elégít ki. A nyomtatott könyv már csak a vicc másodlagos hasznosítása, a valóságos folklór piaci asszimilációja.) A vicc, bár sok típusa van és célpontja s modalitása különböző lehet, a névtelenségbe húzódás közösségi, önkritikai műfaja – ez adja meg szociálpszichológiai szerepét: kimondani azt, aminek kimondatlanul maradása az önértés lehetőségét zárna el, s homályban hagyni azt, aminek kimondása az adott összefüggésben már elviselhetetlen lenne. S az előadásmódja még e kritikát is élvezetbe „mártja”: önmagunkon nevetünk. (Ez a magatartás a Cyrano-szindróma.)

A magyar *vicc* szó a német *Witz* ('tudnivaló') átvétele és a korábbi – a lexikonokban például még 1893-ban is használt – magyar megnevezés, az *élc* leváltója. E nyelvtörténeti fejlemény mögött ott van a német kulturális orientáció fölerősödése (a modernizáció a nyugathoz való alkalmazkodás, a nyugati minták átvételé-

nek a folyamata is), és a modernitásnak mint komplex rendszernek az ellentétek kiélesítését hozó erős dinamikája. Egy – nyelvtanilag is megjelenő – korszakküszöb érhető itt tetten: a premodern, patriarchális viszonyokat fölvaltató modernitás ugyanis nem csak lehetőségbővüléssel, de a látens konfliktusok *intenzitásának* fölerősödésével is járt. Az *élc-ből viccé váló* műfaj ezt az intenzitásfokozó, ellentéteket élesebben fölvető átrendeződési folyamatot is, mint műfaji vonásokat láthatóvá teszi. (A háttérben a vicctermelelő értelmiség átrendeződése is előrehaladt. A hagyományos, „reprezentáló” értelmiség mellől följött az új, „üzletelő” értelmiség, a maga másféle racionalitásával.) A vicc – ebben az értelemben – nem a tizenkilencedik század, hanem a huszadik század első felének szociálpszichológiai, önkifejező és önszabályozó, „szórakoztató” gyakorlata.

A vicc lélektana és esztétikája általánosságban viszonylag röviden megadható. A meghatározások variabilitása ugyan igen nagy, néhány közös momentum mégis, ezekből is kivonható. Mindenek előtt: a vicc beszédműfaj, mondhatnánk hangzó szöveg, és szerkezete révén „apró esztétikai remek”. Elmés, kritikus és (mivel a humor körébe tartozik) kellemes. Jellegzetessége a komikum, a gúny, a nevetetés, s mindezt röviden, tömören produkálja. Csattanója (poénja) megvilágító erejű; kognitív funkciója esztétikai hatásának nélkülözhetetlen eleme. A vicc intellektuális műfaj; a nevetés, amelyet kivált, kognitív alapú. A benne érvényesülő kogníció valami rejtett, a konvencionális mögötti összefüggésnek a lényegét mondja ki, élesen, pontosan, váratlanul, evidenciaként. Evidenciaélményt ad; minden eleme, egész retorikája ennek az élménynek a megteremtését szolgálja.

E ponton azonban célszerű ismét szembenézni a kérdéssel: mi is a vicc? A „legtöbb ember – a kognitív nyelvészet szerint – keretezés, metaforák, narratívák, képek és érzelmek alapján gondolkodik.” (Lakoff 2016.) De kérdés, így történik-e ez a viccben is? Bizonyos, a viccekben van történet, a szüzsé, de még az úgynevezett formula vicc szituáció-jelölő formulája is voltaképpen narratív szerepű. A szereplők valójában nem individuálok, hanem szimbólumok, egy-egy szerepkör metaforái: Kohn és Grün, Móricka, a rabbi vagy például a sadchen, ilyen szereplők. Ez eddig megegyezik azal, amit a kognitív nyelvészet uralkodó gyakorlatnak ír le. A speciális funkciót a viccben a csattanó, a poén tölti be. S ez nem pusztán nevetést vált ki, nem pusztán lélektani és esztétikai funkciója van. Kettős kognitív szerepe is kimutatható. A poén ugyanis egy jelölő, el nem beszélt, s így történetként nem olvasható, de logikailag lefuttatott *elemzés* eredménye, s ezzel már eltér a szokványos, nem elemző gondolkodástól. Sőt, annak mintegy ellentéte. Ugyanakkor a poén viszszaemlékező, a viccben megjelenített narratíva egészére érvényesen, komprimált értelmezési keretként funk-

cionál. Bár csak a végén szembesülünk vele, voltaképpen mindennek a keretezését elvégzi, ami a viccben elhangzik. Azaz, ha utólag is, ez adja meg az elbeszéltek értelmezését, olvasási kódját. Nem reprodukálja konvencionális jelentést, hanem, ellenkezőleg, leleplezi azt, átvilágítja. A George Lakoff összefoglalta gyakorlatnak tehát ez éppen a visszájára fordítása: konvenció-megsemmisítés.

A poén azonban, láttuk, maga is gyakorlatfüggő. Nem steril „logika”, hanem a habitusnak, az ismétlődő és így megszilárduló érzelmi és kognitív viszonyulásnak a koncentrátuma. Az ellentmondásokkal szembesülő gyakorlati – pragmatikus – észnek a praxist kísérő érzelmekkel való összekapcsolódása, összesűrűsödése, – s így mindig van bizonyos proteszt jellege is. S mivel ez a habitus a vicc lelke, ennek a fölmérése adja a kulcsot a vicchez.

3

Az egyes vicceket sokféle szempontból lehet vizsgálni; az anyag – hatalmas látens szövegkorpuszról lévén szó – nagyon eltérő elemzéseket tesz lehetővé. A maga kontextusában mindegyik legitim. A szempont, amelyet jelen cikk érvényesít, a kogníció szempontja. Kettős értelemben is. Igyekszik fölmérni és leírni azt a megismerési folyamatot, amely a vicc hatásának alapja, s igyekszik a közösség kognitív szerepét is fölmérni, amely a valóságértelmezésnek ezt az éppíglését preferálja. Ez a kettős megközelítés a gyakorlatban persze csaknem teljesen azonos, hiszen az egyik nélkül nemigen él, s vice versa. Az élc- és viccértelmezés már nagyon régóta tudja, hogy a hatás alapja a távoli dolgok váratlan összekapcsolása és a közeli szétválasztása. Egy lexikon-szócikk (Silberstein Ötvös Adolf) ezt már 1893-ban világosan kimondta: „az élc a legtávolabb fekvő gondolatok gyors és sikeres összehozása, a legtávolabb eső fogalmak közti rokonság rögtöni feltalálása”, s ugyanakkor „a közel esőket egymástól el is távolítja, [...] a leghasonlóbb tárgyak közt a legnagyobb ellentétet tünteti fel”. A kognitív teljesítmény tehát a sztenderd értelmezést fölbontó „váratlan” és (a konvencionális nézőpontjából) meglepő kapcsolás és distanciálás együttes megvalósulása. A hatást ugyan, retorikai-pszichológiai megközelítésben, közvetlenül a poén/csattanó váltja ki, amely „az addig *lappangó, háttérben hagyott* (meglepető, nevenséges) *összefüggést* [...] *váratlanul előtérbe helyezi*, mint egy *megvilágítja*, ezzel feloldja a mesterségesen keltett feszültséget és a nevető embert fölényérzethez juttatja. (A műfaj egésze pedig társadalmi méretekben oldja föl a különféle gátlásokat.)” (Kovács és Katona 1982: 552–553.) A pszichológiai reakció azonban így is a vá-

ratlan – s pontosként, hitelesként visszaigazolt – előzetes kogníció eredménye.

A takarásban lévő, a viszonyok komplikáltsága vagy csak a viszonyokat fönttartó és igazoló társadalmi konvenciók által elfedett, elhomályosított, csak elvonatkoztató elemzéssel fölismerhető összefüggések fölszínre hozása, kimondása ez. A fedőfelületnek és a mindennapi gyakorlatnak az inkongruenciája ilyenkor a praxis felől minősül, „lepleződik le”. Természetesen ezek a leleplezések nem azonos súlyúak és következményűek; jóleső, „ártatlan” megvilágosodásoktól éles, „gyilkos” viszonyulásokig terjed az ív, amelyet egy-egy vicc kimond. De egészében a képmutatást vagy/és a tudatlanság rendszerét bontják meg. S bár a humor természetes fájdalomcsillapító (enélkül a leleplező szembesítések sokszor elviselhetetlenek vagy legalábbis eltűrhetetlenek lennének, s a konvenció „visszacsapna”) – ez a fájdalomcsillapítás egyfajta mentális egyensúlyként megóv az adott konstelláció összeomlásától. A mai, visszamenőleges, retrospektív analízist azonban ez már nem fékezi le, nem akadályozza. A történelemnek nincs rá szüksége, s így arra koncentrálhat, ami a feladata: a viccekben testet öltött közös kogníció eredményeire. A szórakozásból így tiszta tapasztalat lesz számára. Más ugyanis a viccet megtermő aktuális „élet” érdeke, mint az utólagos, történeti megismerés föltáró logikája. A vicc kritikai teljesítménye, élvező fogyasztásból utólag válik maradéktalanul láthatóvá, sőt átláthatóvá, hiszen az értelmezést akkor már semmi hajdani parciális megfontolás nem fékezi le, nem fogja vissza.

A humor logikai architektúrája persze más, mint az elvonatkoztató matematikáé vagy a kategóriákban gondolkodó szociológiáé, de „lefordítható” azok nyelvére.

S ez teszi lehetségessé és magyarázó szerepűvé a viccek kognitív újraértelmezését, a háttérből ható kogníció leírását, láthatóvá tevését. A *poén* „prózába” való átírását, „megmagyarázását”.

4

A magyar vicc szövegtörzse még nincs „összerakva”, s a feladat természete miatt ilyen szövegtörzs teljességre törekvően nem is igen gyűjthető össze. A vicc ugyanis előszóban megjelenő és létező műfaj, lényege éppen a rögzítetlenség (és a variabilitás), a vicceknek csak egy – föltehetően elenyésző kisebbik – hányada kerül írásbeli rögzítésre, vagy éppen kinyomtatásra. (A közreadás diszfunkció; bemerevíti, rögzíti azt, ami lényege szerint folyamatosan alakuló.) Ahogy maga az élőbeszéd, a vicc sem rögzíthető teljeskörűen – a vicc minden, már rögzített szövegtörzse, csak esetleges „gyűjtés”. Igazában még csak nem is válogatás az ilyen anyag, hanem esetlegesen összeálló szöveg-halmaz, péld

dául egy vicceselő repertoárja, vagy annak valamilyen szempontú szelekciója. A vicccanyag azonban mégsem teljesen parttalan, szaporodásának vannak természetes korlátai. A viccből ugyanis csak az marad meg, illetve újul föl, ami belefér egy-egy viccre fogékony mesélő memóriájába, s egy-egy ilyen repertoár a nyomtatott médiumok igénye szerint, véletlenszerűen, alkalmi közlemények formájában rögzítésre is kerül (például az él- vagy vicclapok hasábjain). Ezek a szövegek azonban idővel nem csak kumulálódnak, de szelektálódnak is, sőt – s ez az igazán meghatározó – újrafölhasználásra kerülnek. Voltaképpen minden vicc „rég”, ahogy már Karinthy is mondta, „özüvöl előtti”. Az „új” vicc, némi sarkítással állíthatjuk, aktualizált régi, vagyis korábbi vicc. Az új benne az aktualizálás: a szcenika és a nyelvi hangszerelés. Mindez azonban, bár mellékesnek látszik, mégis következmények nélkül. A vicc „történetéből” – történeti, azaz alakuló, változó, újrendező létmódjából – a printmédiumok révén egyre nagyobb tömbök válnak kutathatóvá és összevethetővé. S mivel ezek a különböző időpontokban és helyzetekben történt szövegrögzítések magukon viselik az idő – az aktualitást szülő idő – nyomait, lehetővé válik a különböző időrétegek természetének egybeolvasása, összevetése, alakulásuk módjának fölismerése. Ez pedig már lehetővé teszi egy történeti szempontú vicctan megalkotását.

Hogy az ilyen, mégiscsak összeálló szövegtörzshalmaz mennyire reprezentatív, s mennyire véletlenszerűen esetleges, a mai ismeretek szintjén, aligha megmondható. Az anyag szerkezeti sajátosságának fölismerése és tematikai, poétikai és logikai reprezentativitásának keresése több körülményen áll vagy bukik. Ehhez tisztázni kell a szöveganyag valóságvonatkozásait, ismétlődő motívumainak ismétlődési módjait és formáit, az aktualitások szöveg meghatározó mechanizmusait (vagyis hogy a régi viccekben a vicceket fenntartó közösség mit, miért és hogyan alakít át), s tisztázni kell: az „új” vicc valójában mennyire új, vagyis mennyiben más, mint a „rég”, a korábbi? Mindez, értelem szerűen, aligha történhet meg egyszerre, s a célt csak részletelemzések sora közelítheti meg. Ma ennek föltételei még jórészt hiányoznak.

5

Az 1920-as, 30-as évek magyar vicctermeléséből (forgalomban lévő, újrahatszósított vicceiből) azonban viszonylag sok nyomtatásban is megjelent már. A viccek iránt akkor már létezett – üzletileg is hasznosítható – olvasói igény; a vicceket nem csak elmondták, meghallgatták, de immár olvasták is. A legkülönbözőbb periodikumokban, a napilapoktól a színházi- és

vicclapokig, szétszórtan, „színes anyagként” sok vicc is nyomdafestékhez jutott. Sőt, az olvasói igény megerősödésének jeleként, egy-két íves füzetekben, kisebb-nagyobb könyvekben, egybegyűjtve is kiadtak vicceket. Ezek többsége sok szempontból esetleges anyagot ad; szerzőségi és összeállítói viszonyaik is zavarosak – valahol a szabad prédaként kezelt folklór és az újságírói „érdekességszolgáltatás” határán mozogtak. A termés egésze szempontjából semmiképpen nem reprezentatívak. De a viccek születésének bizonyos „aktuális” trendjeire, tematikai megoszlására, a recepció bizonyos irányaira mégiscsak jelzésként értelmezhetők. Az úgynevezett „humor” és a szorosabb értelemben vett viccek sokszor vegyesen sorakoznak ezekben a füzetekben és könyvekben. De néhányat, illusztrációként, mégis érdemes itt is regisztrálnunk. Időrendben az érdekesebb, jellegzetesebb vagy fontosabb művek a következők. 1920: *Vicceken él a szovjet. A legújabb 120 kommunista vicc*. A füzetet Aiglon, azaz Sassy Attila (1880–1967) jegyezte, terjedelme tizenhat oldal. 1929: *Röhögünk és kacagunk. 182 vicc és adoma*. A szerző Galántai Gyula (1874–?), terjedelme negyvennyolc oldal. 1932: *Ötezer vicc*. Öt, egyenként ezer-ezer viccet tartalmazó kötetben. Szerzőként megnevezve: Nagy Imre (1882–1941), a kiadó a budapesti *Az Ojság*. 1933: *Sofort-viccek. Salute Mussolini! Heil Hitler! Napjaink híres vezéralakjainak legfrappánsabb viccgyűjteménye*. Szerző nélkül; kiadó Gábor Jenő, a nyomda a budapesti Viktória. Terjedelme harminckét oldal. – *Ahogy a kis Móricka elképzeli... Samuka érdeklődik. A két közismert, szemtelen lurkó legújabb, legbűbájosabb viccgyűjteménye*. A kiadó Gábor Jenő, a nyomda a Viktória; terjedelme harminckét oldal. – *Pajkos vicc-gyűjtemény. A flört, szerelem, házasság legremekebb tréfái*. Szerző nincs jelölve, kiadó, nyomda Viktória; terjedelme harminckét oldal. – 1934: *300 vicc*. Szerző nincs jelölve, nyomda a kolozsvári Lyceum. Terjedelme hatvanhat oldal, megjelent az *Erdélyi Bomba* című sorozatban. – 1935: *200 vicc, tréfa és más mulatságos apróság. 3. sorozat*. Szerző és kiadó nincs jelölve, a budapesti Hajnal nyomda állította elő; terjedelme: tizennégy oldal. – 1936: *Összes négus viccek. 16 oldalon 68 vicc*. Kiadó Tisza Gyula; terjedelme tizenhat oldal. – 1937: *Száz válogatott vicc. Negyedik teljes új kiadású sorozat!* Kiadja Rácz Gyula. Terjedelme tizennégy oldal. – *Száz válogatott vicc. Nyolcadik teljes új kiadású sorozat!* Kiadja Rácz Gyula. Terjedelme tizenhat oldal. – *Száz válogatott vicc. Tizedik sorozat*. Kiadja Rácz Gyula. Terjedelme tizenhat oldal. – 1939: *Vicc-szüret. Válogatott viccek és pazar tréfák gyűjteménye*. Szerző és kiadó nincs jelölve, nyomta a budapesti Hellas nyomda. Terjedelme harminchat oldal. – 1940: *Vicc-zuhatag*. Szerző Kováts Béla. Terjedelme harminckét oldal. – *Csupavicc. Tartalmaz 164 csudajó viccet*. Szerző és kiadó nincs megnevezve, az Újj nyomda nyomása. Ter-

jedelme tizenhat oldal. – *125 vicc, bűvésztükk, tréfa és más szórakoztató apróság*. Szerző, kiadó, nyomda nincs jelölve, terjedelme tizenhat oldal. – 1941: *Zsidó humor és más írások*. Kenéz-Kurländer Ede kutatásai alapján összeállította Váradi Etele. A budapesti Nádor nyomda nyomása, terjedelme tizenhat oldal. – *Vicc-szüret. 150 remek vicc*. Szerző és kiadó nincs jelölve, nyomta a budapesti Újj Nyomda; terjedelme tizenhat oldal. – *1000 rejtvény, vicc és móka*. Szerző Gál György (1908–1958), kiadó: Aesopus. Terjedelme százhuszonnyolc oldal. – *Slágerviccek. Új válogatott viccsorozat*. Szerző és kiadó nincs jelölve, nyomta az Újj Nyomda. Terjedelme tizenhat oldal. – *Vicc-csemegék*. Szerző és kiadó nincs jelölve, nyomta az Újj Nyomda. Terjedelme tizenhat oldal. – 1942: *99 vicc*. Szerző nincs jelölve, a kiadó: Aesopus, terjedelme harminckét oldal. – *100 remek új vicc. Papucséknál kezdődik a nap*. Szerző Gál György (1908–1958); a Hungária nyomda nyomása. Terjedelme tizenhat oldal. – 1943: *Zsidó humor*. Összeállította Fodor Fülöp. Nyomta a kispesti Faragó nyomda. Terjedelme százhatvan oldal.

Ez az anyag, a szétszórt, periodikákban rejlő további viccanyaggal együtt, már alapja lehetne egy 1919–1944 közötti vicc-adatbázisnak. A közlés gyakorlati és textológiai elveinek kialakítása nem komplikáltabb, mint más folklórszövegeké – a nehézség a szétszórt tételek módszeres fölkutatásában, számbavételében van. Ezt a munkát most nincs is mód itt elvégezni, de a felsorolt tételek egyike, az öt kötetes, Nagy Imre-féle *Ötezer vicc* (1932) önmagában is elég nagy és legalább bizonyos összefüggésekben reprezentatív szövegtörzset képez, s egy ilyen, szövegállapotát tekintve is jó minőségű anyag lehetővé teszi a legfontosabb irányművek és lehetőségek fölmérését.

6

A viccanyag összeállítója és közreadója Nagy Imre (1882–1941), *Az Ojság* szerkesztője volt. Az ő professzionális viccérzékenysége kétségtelen, szerkesztőként munkája lényegéhez tartozott lapja viccekkel való folyamatos föltöltése. Ő maga is írt, persze, Gulyás Pál róla összeállított szócikkében (Gulyás XIX. 131–132.) nem csak versek írójaként, de humoros könyvek szerzőjeként is szerepel. Az *Ötezer vicc* létrejöttében játszott szerepe azonban pontos distinkciót igényel. A könyv címlapja nevét szerzői pozícióban hozza, előszava azonban szerepét „gyűjtőként” adja meg. Ez utóbbi a realisztikusabb önmeghatározás, ez fejezi ki munkája lényegét. Szimptomatikus, hogy már 1928-ban, a *Színházi Élet* közölte rövid, önjellemző jegyzetében is arról írt, hogy „tizenöt évvel ezelőtt” vígjátékot készült írni, s ehhez vicceket kezdett gyűjten-

ni – majd, az összegyűjtött anyag birtokában, a tervezett mű megírása helyett vicclapot indított. (*Színházi Élet*, 1928. 18. sz. 35.) Ez a lap lett *Az Ojság*. A gyűjtés persze az ő esetében nem filológiai jellegű, „pontos”, szövegarchiváló munkát jelentett, hanem a folyamatba való élő, eleven bekapcsolódást: a gyűjtött anyag átvételét, aktualizáló átírását s aktualizált formában való továbbadását. Szerepe nem a folklorisztika tudós textológusáé volt, hanem az érdekességszolgáltató újságíróé, aki stílusosan is a maga ízléséhez igazította szövegét, sőt, olykor a szcenikát is helyhez és időhöz igazította. Munkája tehát nem nélkülözi a kreatív – alakító – hozzájárulást, de nem az egyéni originalitás képviselője. Az átvétel és átírás nyomai a gyűjteményben olykor nagyon pregnánsan is megmutatkoznak. A 4721. sz. vicc például Molière *Urhatnám polgára* Jourdain urának megnyilatkozását aktualizálja, aki, mint ismeretes, „fölfedezte”, hogy ő egész életében „prózában beszélt”. A 4663. sz. vicc egy Tömörkény István megírta paraszti poént mond föl újra a „rágott ételről”, amelyet természetesen az rág meg (Tömörkénynél a kutya), aki eszi. A 2335. sz. vicc pedig egy nevezetes Karinthy-ötlet, *bonmot* újrahasznosítása: a maga gyereke meg az én gyerekem veri a mi gyerekünket, stb. A szcenika persze más, de a szociológiai képlet, amelynek fölismerése az ötlet lényegét (s a humor forrását) adja, azonos. S így tovább. A gyűjtemény hagyományos folklorisztikai elemzése, amely az eredetre koncentrál, sok mindent fölszínre hozna. Ám mindez nem valami szerzői jogi anomália, hanem a folklorfolyamat természetéből adódik. Egy illetékes „vicctudós”, a kortárs Karinthy Frigyes egyik cikkében sarkosan, de a lényegét illetően pontosan fogalmazott, amikor kimondta: az új vicc valójában majdnem mindig régi vicc, sőt „özönvíz előtti”; minden vicc valamilyen újrairás. „Vagyis lehetetlen megállapítani egy viccnek a korát. Minden viccnek, a legrégebnek is, van egy eredetije, mely még régiebb.” „...csakis özönvíz előtti időkből kaphatunk eredeti anyagot”. A viccjárványok „csak azt a célt szolgálják, hogy a régi vicceket új köntösben fel lehessen találni”. (Karinthy Frigyes: *Nyegus-viccek*. Pesti Napló 1936. jan. 8. kötetben: Uő: *Hölgyeim és uraim*. Ismeretlen írások 1927–1938. Bp. 2020. 61–64.) A lényeg, jelen összefüggésben, az „új köntös”, amely a közönség aktuális igényeire figyelő szerkesztő érzékeny „aktualizálásának” eredménye. Bizonyos, hogy az *Ötezer vicc* átvétel és átírás eredménye, s Nagy kreativitása, egyéni hozzájárulása ebben a kettősségben ismerhető föl. Úgy gyűjtött, hogy közben ujját rajta tartotta közönsége (s közössége) ütőerén. A lényegét mindazonáltal a könyv egyik kortárs méltatója mondta ki: közös produkcióról van szó, a pesti „néplelek” megnyilvánulásáról. Ezek a viccek „megte-remni csak itt tudtak. A budapesti néplelek hozta létre őket, mindenkinek itt része van létrehozásukban,

kollektív akasztófa-humor termékei. [...] Nagy Imre [...] azzal, hogy összegyűjtötte őket, [...] úgyszólván néprajzi adatokat is szolgáltatott velük a mi világunkhoz.” (Ggy [Gergely Győző]: *Jókedv mint a szomorúság takarója*. Népszava, 1932. nov. 8. 6.) Lehet dicsérni persze, mint a Magyar Hírlap is tette, az „észnek ezt a könnyed gimnasztikáját” (Magyar Hírlap 1932. szept. 27. 2.), s ez jogos is, indokolt is, csakugyan ez vált ki ma is nevetést, de a lényeg, jelen dolgozat szempontjából, az, amit Gergely Győző mondott ki. Az egyéni kreativitás – a Nagy Imréé és a másoké is – letagadhatatlan; a vicc *de genere* adoma és élc „irodalmi” szöveg, ám egy jól meghatározható szociokulturális atmoszférára nyomása alatt, ennek az atmoszférának az inspirációjára született meg – s következképpen e viccgyűjtemény is erről az atmoszféráról tájékoztat, szándéktalanul is ez az atmoszféra jelenik meg benne.

Az *Ötezer vicc*, észre kell vennünk, a maga nemében már reprezentatív gyűjtemény, benne – recepciója tanúsítja – egy közösség önmagára ismert. Nem csak kortársi sajtófogadtatása volt egybehangozóan kedvező, de – s ez is jellemző – a hatvanas években hazlátogató nagy tudós, Kármán Tódor (miközben huszonkilencedik díszdoktori címe átvételére készült), vendéglátótól azt kérte, ezt a könyvet, az *Ötezer viccet* szerezzék meg neki. (Kellér 1964. 75.) A könyv elismerő recepciója ellenére azonban maga Nagy Imre, lényegében máig, ismeretlen maradt. Nem „elfeledett”, mint oly sok kor- és sorstársa, hanem mint „egyéniség”, mint a szellemi élet által nyilvánosan karakterizált alkotó soha nem is létezett. (Jellemző, hogy még a „mindent” egybehordó lexikográfus, Gulyás Pál is kontaminálta névrokonával, a parasztköltővel, s annak egyik verskötetét, a *Holtak deresén*-t a pesti szerkesztő művei között adja.) A viccanyag, amely általa lett nyomtatott szövegkorpusszá, úgy látszik, teljesen elfedte személyiségét, magánemberi és újságírói individualitását. Az ő repertoárja azonban, a nyomtatás archiváló és sokszorosító szerepe következtében, jóval nagyobb lett, mint, mondjuk, a „népi” mesemondóké, akikkel pedig egyébként sok mindenben rokon. Az egyéniség, amely szövegalakító és -fönntartó erő, itt is, ott is kimutatható, de alárendelődik a közösségi médium feladatkörének, a közvetítésnek.

Nagy Imre, az *Ötezer vicc* révén, a városi/kávéházi folklor egyik centrális jelentőségű figurája. S bár személyisége, individualitása teljesen eltűnik a nagy szövegkorpusz fényei mögött, fölloldódik a kollektív teljesítményben, indirekt hatástörténete igen nagy. Ebben az értelemben ő maga is csak a kollektív kor- és helyzetészlelés médiuma.

Az *Ötezer vicc* anyaga habitustörténeti szempontból igen sok és fontos tanulással szolgál. Maga a vicc *szervezőelve*, a lappangó, háttérben meghúzódó összefüggés váratlan előtérbe helyezése, az úgynevezett poén is figyelemre méltó ebben az anyagban. Ezek a csattanók ugyanis nem csak váratlanok és ezért érdekesek, de kritikaiak is. Azaz azt a lélektani higiénit tartják fenn, illetve teremtik meg, amely egy közösség számára a *realitáselv* érvényesülését teszi lehetővé. Ezt tehát, elsődleges tematikájától függetlenül is, érdemes számba vennünk, leírunk. A másik nagy érdekességterülete a gyűjteménynek „tematikái” természetű, és a habitustörténeti összefüggések abból fakadnak, hogy az érvényesülő realitáselv milyen konkrét közösségi szociológiai dimenzióban nyilvánul meg. Azaz melyek azok a szociológiai pontok, amelyek esetében a vicctermező és -fogyasztó közösség nem csak lehetségesnek, de szükségesnek is tartja a gyakorlatot megvilágító realitás érvényre juttatását. Néhány ilyen „tematikai” csoport különösen fontos. (1) Az „üzleti” praxis, (2) a házastársi viszony (elsősorban a feleségekre vonatkozóan, de a feleségválasztás folyamata maga is, (3) a gazdagság, a vagyon kérdésköre, (4) a szegényekhez való viszony, a személyes támogatás, (5) a hagyományközösség problémái. A viccanyag rendszerszintű sajátossága a habitus *egységes* karaktere; a *kritikus, gyakorlatias* és a mindent a helyéről kimozdító, „új” oldaláról megmutató *relativizáló* attitűd. Az anyag érdemi értelmezése és leírása előtt azonban szükséges egy előzetes megjegyzés. A vicc valójában esztétikai fikció, nem empirikus szociológiai leírás. Így szerepe szociológiai szempontból nem a szisztematikus leírást, hanem a problémás pontok kiemelését és kinagyítását, láthatóvá tételét szolgálja. A viccban megmutatkozó anomália így csak figyelmeztető jellegű; s a közösség élete, mint jelenség nem azonos az ebből az életből elvont fiktív „*lényeggel*” – noha ez a lényeg sokat elárul erről a közösségről.

A viccanyag elemzésének leggyümölcsözőbb megközelítési módja így, úgy véljük, a vicctermező és -forgalmazó közösség habitusának megismerési lehetősége. A habitus, az ismétlődő s így folyamatosan megerősítést nyelő érzelmi-kognitív viszonyulás rögzülése, érzelmi-megismerő „rutin”. Tapasztalatokat fejez ki és fixál, s mint ilyen, dichotómikus természetű. A bizalom/bizalmatlanság, elfogadás/elhatárolódás, a gyakorlati jó/rossz stb. előzetes automatikus megkülönböztetése. A habitus ápolása, működőképességének fönntartása minden emberi közösség számára fontos, egy hátrahelyzetben élő, az „idegenségből” a „bevettség” felé törekvő kisebbségi közösség számára pedig egyenesen nélkülözhetetlen mentális gyakorlat. Energiákat szabadít föl, s megkönnyíti az ismétlődő élethelyzetekre, alternatívákra adható „jó”, hatékony és sikeres opciók

megválasztását. A habitus, mondhatnánk, instant cselekvés, gyorsan aktuális cselekvéssé váltható.

A *Judenwitz* ezt az érületi-megismerő rutint jeleníti meg, tartja fenn és finomítja. (Az úgynevezett szellemesség, kellemesség, amely az élvezeti értékét adja, csak az esztétikai hordozórakéta szerepét tölti be, maga a „szállítmány” a habitus.)

Az egyénre s a közösségre jellemző habitus bármely szituációban, bármely történés kapcsán megnyilatkozik, a „tematika” szinte érdektelen, hiszen a habitus funkciója éppen az általános magatartásvezérlés. Az *Ötezer vicc* elemzése során így legelőször arra érdemes figyelmet fordítanunk, hogy a viccek szellemisége hogyan nyilvánul meg, a vicc *milyen nézőpontból hogyan lát?* Mit vesz észre, mit emel ki?

8

A viccközösség habitusának fölméréséhez vezető legkényelmesebb, mondhatnánk, királyi út a poének elemzésén keresztül vezet. A poén előtérbe hozó, szórakoztató stb. funkciója mellett a sűrítés eszköze is – össze-sűrítve mutat meg dolgokat. Néhány – magyarázathoz elvezető – példa. (1) Kohn majdnem kiesik a robogó vonatból, de szerencséjére útitársa, egy pap „elkapja”. A megijedt Kohnt a pap így vigasztalja: „...nem szabad soha megijedni. Mindnyájan Isten kezében vagyunk.” Kohn reakciója erre: „Na, engem majdnem leejtett.” (4400. sz.) Ez a poén, első olvasásban, a realitáselv érvényesülését mutatja; a „vigasztaló” frázis felülírása, helyére tevése. De nem csak az, belehelyezkedik a frázis metaforikájába is, ahhoz igazodva reflektál rá, s az ironia önironiával párosul: a saját gyengeséget is jelzi. A magatartás így összetett és többértékű. (2) Kohn nadrágot akar vásárolni (4686. sz.), a kereskedő egy „prima”, „börerős” nadrágot ajánl neki, s megkérdezi: „Szokott uraságod sokat ülni?” A válasz ez: „Szoktam – feleli Kohn –, de olyankor nem a saját nadrágomat viselem.” Ez a válasz váratlan, nem konvencionális, de belül marad egy implicit jelentéskörön. Ami, szempontunkból, figyelemre méltó: a váratlan kérdés szemantikai ambivalenciájához igazodik. Tudniillik az *ül* szónak van egy elsődleges és egy szimbolikus jelentése is, így Kohn kétféle választ is adhatna, de a hétköznapi konvencionális felelet helyett az önleplező, nem konvencionális választ adja meg. Az allúzió a büntetésvégrehajtási intézetekben való „üléseit” hozza elő, s ezzel megint a realitáselv jut érvényre, és a társadalmi praxis egy mélyebb dimenziója is megnyílik. A nadrágvásárló Kohn pedig egy szimbolikus mezőbe lép át. (3) A moziban egy öreg úr és egy fiatal lány egymás mellé kerül (4289. sz.), s a lány fölkelte az öreg úr „manuális” érdeklődését. A lány, inge-

rülten, megkérdezi tőle, „mit akar”? Az öreg úr válasza: „Hogy mit akarok, tudom, de nem tudom, amit akarok.” Ez a válasz megint csavar egyet a kérdésre adható válaszokon; s így egyszerre tekinthető a nyílt felelet megkerülésének és az őszinte önkritikának. Csak ez a „férfiúi” önkritika áttételes és szójátékba van csomagolva. A realitáselv érvényesül itt is, ám a forma elveszi az önkritika élet – a diagnózis és a megértés közé ugyanis, mediátorként, a nyelv mint kettős, elrejtő és kimondó médium helyezkedik. A jelentés, azaz a megértés akadályokon áthaladva születik meg. Ez a szokatlan őszinteség a késlletett megértés kombinációjában megy végbe, s a vicc lényegét így mutatja föl; ez tudatos gesztus. (4) Két zsidó beszélget, az egyik egy hozzáforduló, segítséget kérő keresztény nőnek pénzt ad, hogy megkereszteltesse gyereket, majd ebédre is ad neki pénzt (4911. sz.). A zsidó beszélgetőtárs meglepődik: „Te Samu, ezt nem értem – szolt a társa –, te zsidó létedre keresztényt segítel?” Samu magyarázata adományára ez: „Ezt te nem érted, – szolt a Samu –, látod én most egyszerre három jótettet csináltam. Először is, vallást adtam egy pogánynak, másodszor enni adtam egy éhezőnek, harmadszor elsütöttem egy hamis százpengőt.” E magyarázatot érdemes másféle bontásban is megmutatni. A csecsemő megkereszteléséhez adott száz pengő hamis volt, a gyerek anyja a visszajáró nyolcvan pengőt jó pénzben vitte vissza az adományozónak, aki már ebből a jó pénzből adott újabb húsz pengőt ebédre a nőnek. S neki magának így a hamis száz pengős helyett immár hatvan pengő jó, nem hamis pénze lett. A jótékonykodás tehát itt egyszerre egy balek fölhasználása a pénz egy részének tisztára mosásához – s valódi segítségnyújtás. (A veszteség a keresztelést végző papnál jelentkezett, aki a kereszteléssel nem húsz pengőt keresett, hanem nyolcvanot vesztett. Ami a százasból visszajárt.) Samu *svindlije* nyilvánvaló, maga a vicc pedig önleplező gesztus (s a realitáselv érvényesítése), a svindli logikája azonban bonyolult képletet mutat: a normasértő egyéni érdek, az önzetlen jótékonykodás, az önértet erősítő „ügyeskedés” és a másnak való károkozás együtt, egyetlen cselekvéssorozatban jelenik meg. Hogy ebből a komplexumból mit emelünk ki, nézőpont kérdése; de igazában csak így együtt kerek a történet. A mind-ebből kirajzolódó habitus a normasértéshez való speciális viszony dokumentuma, s benne a normasértés tudata és beismerése összefonódik az aktusba teret öltő pozitív és negatív dimenzió „egyéni” szimbiózisával. Ez egyszerre igazolja, affirmálja a normasértést, s leplezi le azt. Azaz elkövet, de ugyanakkor láthatóvá is tesz egy problémás gyakorlatot.

A viccből feltáruló habitus szerkezetalakító meghatározottsága a világ és a lehetőségek komplikáltságának tapasztalata. Az a fölismerés, hogy semmi sem teljesen az, aminek látszik, s az optimális (vagy egyáltalán: a le-

hetséges) viszonyulás egyszerre szembesül a dolgok színeivel és visszájával. A „jó és a „rossz” mint tiszta képlet a gyakorlatban itt nemigen van meg, minden összecsúszik, az észlelhető világ antinomikus jellegű.

Mindez megerősíti a rabulisztika mint érvelési lehetőség pozícióját. A rabulisztikába koncentrállódó, értelmezési és magatartásalakító komplikáltság (egyik) mintapéldája a 4767. sz. vicc. A szüzsé röviden annyi: egy szegény zsidó elmegy a gazdag zsidóhoz, és kér tőle tíz pengőt. A gazdag azt ígéri, ad a szegénynek tíz pengőt, ha eleget tesz föltételének. „Jó, adok neked tíz pengőt, ha eltalálsz az igazat, hogy adok-e neked vagy nem adok?” Innentől kezdve a vicc egy logikai, értelmezési párbaj, muszáj idézni az érveket egészükben. „Az igazság az, – mondta a szegény zsidó –, hogy nem adsz. // – Te parach – szolt a gazdag –, most már semmi esetre sem kaphatsz tíz pengőt. Mert ha igaz az, amit mondtál, akkor nem kapsz, ha pedig nem igaz, akkor nem kapsz, mert nem találtad el az igazat. // Erre így szolt a szegény: // – A tíz pengőt mindenesetre megkapom. Mert ha az igazat mondtam, úgy eleget tettem a föltételnek, ha pedig nem mondtam igazat, úgy igenis adsz tíz pengőt.” A vicc, nem kétséges, szegénypárti, a poént a szegény mondja ki, az övé az utolsó szó. Az értelmezés korrolálumát ő mondja ki. A probléma azonban, logikailag, föloldhatatlan, a logikatörténet nagy paradoxonainak egyik újráirása. Itt az igaz/hamis olyan relációban jelenik meg, amelyik csak külső értelmezési, retorikai keretben számolható föl. A viccbeli „gazdag” veresége azért kap negatív erkölcsi minősítést, mert a feltétel, amit szabott, eleve rosszhiszemű, a logikai rendszeren belül megoldhatatlan, – s a föltétel voltaképpen a nyílt elutasítás helyett kreált álkonstrukció. A gazdag és a szegény e párbaja voltaképpen az erő/hatalom helyébe állított rabulisztika mérközése. A világ komplikáltságának speciális összefüggésben való megjelenítése.

Maga a mögötte meghúzódó tapasztalat nem akármilyen jelentőségű tapasztalat.

Innen nézve érthető, hogy a viccek állandósult, vissza-visszatérő meghatározottsága az ironikus, distanciáló és átértelmező magatartás, méghozzá dimenzióváltás közben. A konkrét, empirikus probléma áthelyezése valami áttételesebb, szimbolikus összefüggésrendbe. Ami, talán mondani sem kellene, a kimondás és az elrejtés együttes módja.

Az egyik vicc, a 4159. számú, e vicctermelés gyakorlatára is reflektál. Írók, színészek, újságírók rossz viccekkel traktálják egymást, s a kérdés az, hogy hívják a *poloskát* másképpen? A válasz: *Testi futár*. Ez egy sima, „egyszerű” szóvicc vagy pontosabb, ha azt mondjuk: megnevezésvicc, s mint ilyen eleve a distanciatemetés művelete. Az ironia azonban itt nemcsak a kellemtlen rovatól teremt távolságot, hanem egy füst alatt még kétféle vág: a „testi futár” szókapcsolat, miközben

a poloska bizonyos jellegzetességeit is megnevezi, föl-
idézi egy, akkoriban nagyon ismert hetilap, a *Pesti Fu-
tár* nevét is – sőt voltaképpen egyetlen betű kicserélé-
sével megismétli azt. Ezzel, kimondatlanul is, kapcsola-
tba hozza Nádás Sándor (olykor szintén „kellemet-
lenkedő”) bulvár hetilapját a poloskával s így jól érzé-
kelhetően aludál magára az újságíró szakmára is. (Nem
is véletlen, hogy a szűzsé szerint az egymást rossz vic-
cekkel traktálók – részben újságírók.) A distanciálódás
tehát, bár finom jelzés formájában, de félreérthetetlen,
s itt is több rétegű. Ugyancsak a nyelvi atmoszférate-
remtés szemantikai lehetőségeit aknázza ki a 4199. sz.
vicc is. A poén itt azt mondja ki, mi a három legsúly-
osabb pesti betegség? „A lakbérirritáció, a nyomor-
égés, és a férjen kívüli terhesség.” A hatásmechanizmus
egyszerű; a megnevezett szociális problémák neve egy-
egy betegség elnevezésére változik át (bélirritáció/bér-
irritáció, gyomorégés/nyomorégés), s ezzel kapcsola-
tot teremt a két szféra, a testi egészség/betegség, illet-
ve a szociális viszonyok patológiája között. Itt megint
azzal szembesülünk, hogy a vicckonstruáló habitus
a megszokottól való távolítást végzi el, de megőrzi az
egyensúlyt a realitáselv érvényesítése és az aktuálisan
élő kontextus között.

Ez a nyelvtechnikai megoldás, mint „egyszerű”,
ugyanakkor mégis hatásos eszköz a legkülönbözőbb
területeken is érvényesíthető volt. A 4545. sz. vicc pél-
dával az akkoriban közismert szabadkereskedelmi tár-
sulás, a Cobden szövetség átnevezése. A „kereskedők-
nek” ezt az egyébként nívós egyesületét a poén, a „pes-
tiekre” hivatkozva, *Pult és Jövő* névre nevezi át. A keres-
kedelem egyik attribútuma a „pult”, maga az egyesü-
let pedig ideologikus szervezetként, jövőorientált volt,
a *Pult és Jövő* tehát kézenfekvő névötletnek látszik. De
megint többről is szó van, ennek megint tetten érhe-
tő egy csavarja is. A név, jól fölismerhetően, rájátszik
a korszak nevezetes (s újraindítva ma is élő) zsidó kul-
turális folyóiratának, a *Múlt és Jövő*-nek nevére. Ezzel
megint egyszerre valósul meg a distanciálódás és (egy
másik síkon) az összekapcsolás mozzanata. A habitus,
amely a viccben munkált, megint kognitív kettőssé-
get szül, s persze sűrít is.

9

A habitus, amely e vicceket is alakítja, természetesen
nem légtüres térben jelenik meg; konkrét, erősen ta-
golt, ellentmondásos szociológiai adottságokra reflek-
tál. Megjeleníti („kifejezi”) – s ezáltal persze maga is
alakítja – azt a szociokulturális mezőt, amelyben szü-
letik. Így e viccek a maguk idejében a társadalom ön-
ismeretének eszközei is voltak, ma, retrospektíve pe-
dig a tágan értelmezett történeti megismerést segítik.

A viccek, természetükből és szociálpszichológiai sze-
repükből következően „mindenre” reflektáltak. Temati-
kai gazdagságuk kimeríthetetlen s így, leíró értelemben,
szinte fölmérhetetlen. A szereplők, funkciók s bizonyos
tematikai ismétlődések azonban így is tömbösödnek,
s csomópontokat – szociokulturális góccokat – képez-
nek. Ezek közül néhány – retrospektíve is – érdekeseb-
bet vagy/és jellegzetesebbet, ha mégoly röviden, szinte
csak illusztrációszerűen is, itt is célszerű képbe hozni.

(1) Az egyik ilyen nagy tematikai tömb az „üzlet” –
ideértve a szorosabb értelemben vett *bolti* tevékenysé-
get éppúgy, mint a gazdasági élet kereskedelmi, forgal-
mi és pénzszektorát a maga elvontságában. Az „üzlet”
ebben az értelemben a termelés és a fogyasztás közöt-
ti közvetítések rendszere. Egyszerre médium, és mind-
két póluson – tudniillik a termelés és a fogyasztás ol-
dalán – alakító, sőt folyamatgeneráló tényező. Jelentő-
sége (s persze nyereségképző szerepe) aligha becsülhető
túl. Az „üzlet” így, nem mellékesen társadalomképző
tényező is. A javak átcsoportosítását végezve vagyono-
kat és szegénységet teremt.

A viccek tanúsága szerint az üzlet az, ami nyereség-
hez, „pénzhez” juttatja az egyént, ugyanakkor veszély-
be is sodorja. Az üzlet logikája ugyanis gyakran met-
szi a hétköznapi erkölcs, sőt, a tételes jog logikáját is;
bonyolítója így, szerepéből következően, a „törvénnyel”
is összeütközésbe kerülhet. Az üzletnek is van termé-
szetesen eszmei igazolása; eszmék, elvek, metaforák és
történetek segítik érvényesülését. De maga a bonyolí-
tás konfliktusteremtő folyamat, már algebraja is relatív.
Mennyi kétszer kettő? – kérdezi egy vicc. A válasz élet-
szerű – s relativizáló: „Veszek vagy eladok?” Aki vesz,
az olcsón, „áron alul” akar venni; aki elad, az többet
akar kapni érte. A kétszer kettő egyenlő négy egyen-
lete így csak irányjelző idealizáció, „számtan”; nem
egyeznek az üzlet – ellentétes nézőpontokból – megho-
zott döntéseivel. S az ebből fakadó, próteuszi változa-
tossággal föllépő konfliktushelyzet viccek sorozatában
tematizálódik. Mert az *Ötezer vicc* mesélői nem csap-
ják be önmagukat, megőrzik tisztánlátásukat és szó-
kimondásukat.

Néhány példa. A 4591. sz. vicc sűrítve exponálja
a problémát. „Azt még megértem, hogy akinek nincs
semmi üzlete, az megél valahogy, de hogy él meg az,
akinek van valami üzlete?” Ugyanez a probléma jele-
nik meg a 4489. sz. viccben. A bankpénztárnok há-
romezer pengőt sikkaszt. Megkérdezik tőle, hogyan
tudta ezt megcsinálni? A válasz áthelyezi a problémát
a törvényteleniségről a törvényesre: „Ó, kérem, a sik-
kasztás egy cseppet sem volt nehéz, a nehézségek csak
azután jelentkeztek. [...] Rettenő gondot okozott ké-
rem, hogy melyik az az üzlet manapság, amelyikbe az
ember a pénzét rizikó nélkül befektetheti.” Ez a gond
magyarázza a viccbeli (4864. sz.) üzletember kettős
üggyvédválasztását is. Neki ugyanis két ügyvédje is

volt. „– Mi az – kérdi csodálkozva Grün – úgy felvitte az Isten a dolgot, hogy két ügyvéd is van? // – Tudod, kérlek – feleli Kohn –, az egyik ügyvéd a görbe dolgaimat csinálja egyenesre, a másik ügyvéd pedig az egyenes dolgaimat csinálja görbére.” Méltánylandó őszinteség, és pontos üzleti diagnózis. Ugyanez a helyzet egy ügyvéd oldaláról is értelmezhető (4063. sz.). Az ügyvéd apa ügyvéd fia, miután átvette apja irodáját, megnyert egy régóta húzódo ügyet. Apja azonban ezért nem megdicséri, hanem megszidja: „– Te szerencsétlen – korholta a fiát –, hát tudod te, hogy mit jelentett nekünk ez a per? Ebből a perből nyitottam meg az irodámat, ebből a perből nősültem meg, neveltek és tanítottalak téged, férjhez adtam a húgodat, ebből a perből éltünk negyven évig, és most te mész és megnyered nekem?” A „jó idea” azonban, amellyel pénzt lehet csinálni, veszélyes (4088. sz.). Kohn és Grün tanakodik, Grün fölvet „egy pompás üzletet”, egy svindlit, Kohn azonban lehűti a lelkesedést. „– Ez neked egy új ötlet? – inti le Kohn –, ezért én már hat hónapot ültem.” Az üzleti mozgáster azonban sokszor kicsi, s már – legalábbis a közösségi emlékezet szerint – régen is így volt (4146. sz.). Két zsidó, még a cári Oroszországban, a korrupciós lehetőségekről beszélget. Az egyik úgy véli, Oroszországban mindenkit meg lehet vesztegetni, Németországban pedig senkit. De a legrosszabb a helyzet Ausztriában, ott „nem tudja az ember, kit lehet, s kit nem”. A viszonyok, mondhatnánk ma, kiszámíthatatlanok. S az üzleti viszonyok felemás, ellentmondásos alakulása, szokatlan, szabálysértő megoldásokat kényszerít ki (4325. sz.). Két öreg börzeáner beszélget. „– Na mi van azzal a fiatalemberrel, akit csalásért feljelentettél?” – kérdi az egyik. A válasz: „Kiegyeztünk, feleségül vette a lányomat.” A házasságkötés, még látni fogjuk, maga is üzleti gyakorlat volt, az üzlet egyik speciális változata. A „kiegyezés” tehát pragmatikus lépésként volt elkönyvelhető. Ez az utóbbi értelemben vett üzlet sem volt azonban abszolút biztonságos (4569. sz.). Kohn és Grün barkochba-szerű kérdezz-felelek játéka ezt az összefüggést világítja meg. A kérdésre, hogy megszökött-e Kohn felesége, a válasz ez: „stimmel”. Arra a kérdésre, hogy a „pénztárnok” is megszökött-e, a válasz megint ez: „stimmel”. A fordulatot a harmadik kérdés hozza: „Na és mi van a kasszával? / – Látod, ez az, ami nem stimmel.”

Az üzlet veszélyeinek viccbeli tematizációit még hosszan lehetne sorolni. Az üzletelők önképe gazdag, összetett és inherens ellentmondások sorozatának hordozója. Az, amit a 4579. sz. vicc poénként elsüt, az üzleti szituáció lényegét jellemzi. A vádlott ugyanis a bíró kérdésére, hogy mit tud felhozni mentségére, azt feleli: „Kérem, én egy felfedezés miatt jutottam ideig.” S hogy miféle felfedezés volt ez? „Felfedezték a hiányt.” Az üzlet legnagyobb veszélyeztetője kétségkívül

az ilyesféle felfedezés – ez szerkezetéből, létmódjából szükségképpen következik.

(2) A *gazdagság* ugyancsak gyakori vicctéma, a viszonyulás ambivalenciája azonban itt az átlagosnál jóval nagyobb. A gazdagságnak, érthetően, tekintélye van; a gazdagság ugyanis lehetőségek tárháza. De az idealizáció e vonatkozásban sem e viccek gyakorlata. A gazdag ember, például bankár vagy nagyiparos, így vagy úgy, de kritikát is kap.

Az ambivalencia lényegét két, nagyon különböző vicc egymásra vetítése fejezi ki a legtisztábban. Az egyik (4102. sz.) látszólag problémát mond ki, valójában a legnagyobb indirekt dicséretet egyike, ami egy gazdagról elmondható. A bécsi Rotschild Bank zavarai arra indítottak egy öreg bécsi zsidót, hogy „a Kreditanstaltnál lévő pénzt kivége és otthon bezárja a kasszába”. Döntését nem értik, mert a Kreditanstalt minden adósságáért „az állam vállalt kezességet”. Az öreg válasza maga az indirekt elismerés. „Maga egy naiv ember”, mondta az értetlenkedőnek. „Ha egy Rotschildban sem bízhatok, akkor Ausztriában bízhatok?” Magyarán, a gazdag bankárt sokkal nagyobb szakmai pénzügyi autoritásnak tartotta, mint magát a legfőbb intézményes hatalmat, az államot. A vicc persze e megfogalmazásban sem felhőtlen tapasztalat kimondója, s párdarabja, amely a meggazdagsodás módját beszéli ki (4023. sz.), nem igazán hízogó. Ez ugyanis arról vall, hogyan lehet nagy vagyonra szert tenni. „Ennek igen egyszerű a titka – felelte a bankár –, mikor az ember a vagyongyűjtést elkezdi, egy évig uzsorásnak kell lenni. [...] És aztán már végig az marad az ember.” Sapiienti sat. S az üzlet törvényei a nagy vagyonok gazdáira is állnak, a svindli itt is érvényesül. A 4064. sz. vicc két bankár beszélgetését rögzíti. Kibírhatatlanok az adóterhek, mondja az egyik; az „ember jövedelmének felét elviszi az adóhivatal”. „Mondd már – feleli a másik –, a többi kilenczted rész még mindig a tiéd marad.” A két számítás természetesen összeegyeztethetetlen, de éppen összeegyeztethetlenségük fejezi ki a helyzetet. A viccbéli kilenczted rész előnyösen írja felül a jövedelemfelező adót. Egy másik eset. A vezérigazgató jövedelemfelező szerepét a 4825. sz. vicc demonstrálja. A szóban forgó úr a vállalatánál leszedi a tej fölét, s magyarázatként azt adja elő, hogy ez nála csak a „szokás hatalma”. „Azelőtt vagyongyelő voltam.” Nem kétséges, áruklódó magyarázat ez. De nem kevésbé beszédes a bankár és a nagyiparos társasági csevegése sem (4272. sz.). „Ha nem tévedek – mondja a bankigazgató –, én önt már ismerem valahonnan. // – Téved, igazgató úr – felelte a nagyiparos –, akivel ön együtt ült, az a bátyám.” Szellemes ríposzt, s kíméletlen diagnózis; semmiképpen nem lehet a vagyonok fényezésének nevezni ezt a viccet sem. Mindennek a másik oldala is láthatóvá válik azonban. A 4082. sz. vicc a vagyon helyzeti bi-

zonytalanságát tükrözi. A textil-nagykereskedőhöz egy koldus látogat el, s pénzt kér. A kereskedő várakoztatja a koldust, üzleti könyveibe temetkezik. Majd amikor a koldus már szóvateszi a hosszú várakozást, s jelzi, hogy ennyi idő alatt máshol már egy egész pengőt összekoldulhatott volna, a kereskedő így reagál: „Még csak két percig várjon, barátom, addig lezárom a könyveimet, aztán valószínűleg együtt mehetünk.” Mármint koldulni. Ez sem kis súlyú diagnózis.

(3) A gazdagság speciális dimenziója a *gazdagoknak a szegényekhez*, a szegénység jelenségéhez mint problémához *való viszonyulása*. Ami itt érdekes, ez a viszony, hallgatólagosan és hagyományoszerűen már az informális- esetleges és az intézményesülés között lebeg. A gazdagok már mintegy kötelességüknek érzik a szegény „hitsorsosaik” támogatását. Ennek a gyakorlatnak, a viccek tanúsága szerint, persze megvolt a fonákja, s nem egy eleme kimondottan diszsonáns, de – létezett.

E viszonyoknak három esete itt is említést érdemel. A gazdag Kohnnak törődnie kell szegény rokonival (4355. sz.), de ez terhére van. Szívélyesen viselkedik, lefényképeztetni őket, az elkészült fotókat azonban egyéni módon hasznosítja: leadja őket a portára, azzal a meghagyással, hogy azokat, akik a képen vannak, ne eresszék föl hozzája. Azaz, rokoni viszony ide, rokoni viszony oda, kitiltja őket otthonából. Egy másik vicc (4409. sz.) a viszony másik oldalát mutatja meg. A gazdag meghív magához ebédre egy koldust (ez a tény már önmagában is a gyakorlat ritualizálódását sejteti), a koldus azonban visz magával egy vendéget is. A hivatlan vendég láttán a vendéglátó gazdag ember meglepődik, s jelzi, hogy a meghívás csak a koldusra vonatkozik. A koldus azonban replikázik, s azt mondja, hogy a vele tartó másik: a veje – s veje „nála kosztol”. Szokatlan szituáció. Utólag is nehéz eldönteni, mi ez? Szimpla rámenősség? Arrogancia? Vagy a hagyomány éltette, s már ritualizálódóban lévő gyakorlat inherens ellentmondásainak „ügyeskedő kihasználása”? Annyi tény, e viszony – a vagyoni aszimmetria dacára – komplikált, váratlan és szimptomatikus, hogy ilyen komplikáció egyáltalában fölmerülhetett egy gazdag és egy szegény között. Önmagában is az alázatos szegénységről élő kép cáfolata ez. Ennek a viszonyoknak egy speciális alelete a 4301. sz. vicc is, amelynek szereplője a dúsgazdag Rotschild és egy önérzetes koldus. E vicc érdekessége kettős; a szegények istápolásából ezek szerint még egy Rotschildnak is kellett kivennie a részét, a koldus pedig még egy ilyen tekintélyes emberrel szemben is megvédte – megvédhette álláspontját. Az önérzetes föllépő szegény zsidó viselkedését Rotschild „nem való”-nak, nem illőnek minősíti, a szegény zsidó azonban erre is tud replikázni: „Nézze, Herr von Rotschild – szólt a zsidó –, ezt csak bízsa rám, mert hogy koldulni hogyan kell, azt én tudom jobban.”

Ez a sztori aligha kétséges, afféle „népmesei” igazságszolgáltatás, s nem annyira a „szegény zsidót”, mint inkább a vicctermelők és fogyasztók önérzetigényét elégítette ki. Ami jellemző, itt is a szakértelem dicsőül meg, a „szakértelem” adja meg az önérzet alakját.

A közösségi igazságszolgáltatás szócsöve mégis, e téren is, a gyerekszáj, azaz Móricka megnyilatkozása (4973. sz.). Ő ugyanis, a tanító úr kérdésére: „Miért nevezik azokat, akiket felakasztanak, szegény bűnösöknek?” – így adja meg a választ: „Azért – mondta Móricka –, mert a gazdag bűnösöket nem szokták felakasztani.”

10

(4) Az üzleti és az intimszféra érintkezésének és szimbiózisának területe a *házasság*, a feleséghez való viszony. A házasságkötés, amely a viccek tanúsága szerint nem a személyes érzelmi és szexuális vonzalmon alapuló opció volt, hanem szociológiai/üzleti döntés, igen sokszor házasságközvetítő („sadschen”) révén jött létre, aki fölmerkte az „összeillő” partik lehetőségét. Ez a gyakorlat bizonyos társadalmi stabilitást eredményezett, ugyanakkor rengeteg mentális feszültséget, diszsonanciát is szült. A házasságkötés módja s „eredménye”: a feleség így igen sok vicc tárgya vagy/és alkalmja. Néhány, véletlenszerűen kiragadott példa fölsorolása is jól demonstrálja ezt. Így, egyebek közt, e témakörbe tartozik a 2023., 2024., 2025., 2029., 2033., 2042., 2045., 2051., 2052., 2085., 2092., 2112., 2116., 2132., 2168., 2172., 2180., 2184., 2206., 2213., 2252., 2253., 2267., 2276., 2287., 2292., 2308., 2313., 2339., 2344., 2356., 2369., 2373., 2380., 2391., 2394., 2398., 2431., 2436., 2452., 2457., 2534., 2552., 2562., 2563., 2564., 2566., 2592., 2653., 2660., 2716., 2750., 2851., 2947., 4684. számú vicc. Vagy, a sadschenre koncentrálva, a 4693., 4724., 4739., 4774. és 4886. számú. A testi hibák és fogyatékoságok éppúgy fölemlengetődnek ezekben, mint a mentális inkongruenciák.

Az ilyen viccek nagy száma is jelzésértékű, mutatják e viszony sajátos, szükségképpen feszültségét.

A témakör alapvariációinak egyike a 2184. sz. vicc. Kohn fiának menyasszonya, Eszti, a „dúsgazdag” Grün lánya. „Ajv – mondja a fiú –, ezt a görbelábú, púpos, ronda arcú nőt vegyem én el?” A házasságértelmező apai magyarázat ehhez ez: „Nu, nu, ne kiabálj, hiszen *nem fazonra*, hanem *súlyra veszed meg*.” Az üzleti analógia s frazeológia nyilvánvaló. Ugyanez a helyzet a másik oldalról, a sadschen nézőpontjából is leíródik (2180. sz.). A házasságközvetítő a lányt mint „borzasztó gazdag” lányt ajánlja. A problémákat, hogy tudniillik a lány „sánta”, „vak”, megmagyarázza, arra

a tényre pedig, hogy „púpos” is, így reagál: „Na hallja. Hát semmit hibája se legyen?” Az alapviszony legpregnansabb megjelenítése mégis a 2947. sz. v. c. Ebben Kohn és Grün beszélget, Grün megkérdezi: „Mondd kérlek, érdekből nősültél vagy szerelemből?” A válasz: „Ahogy vesszük – feleli Kohn –, a feleségemet érdekből vettem el, a hozományt szerelemből.”

Az ilyen együttélési kombinációktól értelemszerűen nem volt idegen a két fél közötti disszonancia. Ez nagyon sok v. c. témája. Pedig, mint a 2716. sz. v. c. menyasszonyajánló házasságközvetítője mondja, a hozományként kapott hatszobás lakásban „nem is kell, hogy találkozzanak”. Mindegy tehát, hogy szép-e vagy nem szép a hölgy. A 2562. sz. v. c. b. azonban már megfogalmazódik a kifogás a feleség ellen: „nem jó helyen fekszik”. S hogy hol kellene feküdni? „A föld alatt.” Ez még v. c. b. is elég radikális problémakezelés. Ugyancsak radikális, bár önkritikus opció a 2563. sz. v. c. álláspontja. A feleségeket szidó két férj beszélgetése során az egyik így fakad ki: „Az első férfit, aki megnősült, fel kellett volna akasztani.” A másik férj mentegető replikája ez: „Az elsőnél még van enyhítő körülmény is. De a második valóban hülye volt...” tapasztalatnak ez sem akármilyen...

S ez a tapasztalat még szelíd formában is elég egyértelműen negatív. A 2168. sz. v. c. b. Kohn, akitől megkérdezik, hogy igaz-e, hogy válik a feleségétől, így reagál: „Alávaló aljas rágalom – mondja erre Kohn –, szó sincs róla.” Majd hozzáteszi: „Bár igaz lenne.”

A sok ilyen témájú v. c., alighanem az üzleti alapú házasságkötés elleni érzelmi lázadás jele.

11

(5) A közösségi (társadalmi) és a legbensőbb intim-szféra maximális egybeesése az *identitás* dimenziójában történik meg. Az önazonosság az *én* legbensőbb, legérzékenyebb ügye, de az *ént* körülvevő külső társadalmi tér az, ami formába kényszeríti és szerkezetét – az egyéni adottságok szelekciójával – megszilárdítja, véglegesíti. Egy ember identitását csak mesterségesen, meghatározott elemzési szempontot érvényesítve lehet szétválasztani népi, vallási, szexuális stb. identitásokra – az ember önazonossága valójában szétszedhetetlenül, szervesen komplex fejlemény, s csak egységesen, mint bontatlan egész *az, ami*. De – hogy még bonyolultabb legyen a dolog – az önazonosság *önészlelésének* is van egy explicit és egy implicit, vagy ha úgy tesszük, egy tudatos és egy tudattalan, „rejtőzködő” szintje. E két szint csak együtt alkotja a tényleges, mások számára is érzékelhető, jól-rosszul dekódolható identitást. A viccek nagy hozzádka, hogy az identitás bonyolult fejleménye is megjelenik, vagy legalábbis kife-

jeződik bennük. De értelemszerűen „csak” mint narratív, elbeszélte identitás. A viccek, még az úgynevezett formulav. c. is, ilyen szempontból afféle „egyperces”, sűrített elbeszélések.

A most vizsgált szövegkorpusz, a v. c. szituációknak megfelelően, többféle önmeghatározási lehetőséget is demonstrál. Az egyik, mondjuk így, az explicit önaffirmáció – az implicit jelenlévő konfliktusszerű ellenére. A 2858. sz. v. c. klasszikus önmeghatározás e nemb. A zsidó és a katonatiszt beszélget és az előbbi azt mondja, ő büszke arra, hogy zsidó. Miért? „Azért – feleli a zsidó –, mert ha nem volnék rá büszke, akkor is csak egy zsidó lennék.” A külső nyomás alatt megképződő, önkritikus, ám mégis „önérzetes” önmeghatározás egy ugyancsak világos képletű esete a 2861. sz. v. c. A vonaton két agresszív antiszemita fiatal folyamatosan provokálja a „pólishi” zsidó útitársat, aki ezt hallgatagon tűri, nem reagál rájuk. A két „ifjú” egyike végül kifakad: „Mondd, te zsidó, mi vagy te tulajdonképpen: egy gazember vagy egy hülye?” „A zsidó gondolkodott egy kicsit, aztán így szólt: / – Úgy a kettő közt, uraim.” E válasz az önmeghatározás *nem* konfrontálódó, de mégis nagyon markánsan distanciáló változata: *kimozdítja* a kérdésben rejlő, mindkét pólusán szélsőségesen stigmatizáló állítást a kontextusából, és saját magát, saját pozíciójából definiálja újra. De eközben nyilvánvalóvá teszi, sem *gazember*, sem *hülye*. Egy harmadik v. c. (4012. sz.) az önironikus zsidó önkép éles kontúrú markáns példája. A lengyel zsidó ugyanis néhány évig Bécsben próbálkozik az üzlettel, majd, jobb lehetőségek reményében, Párizsban próbál szerencsét. Ott azonban e pajeszos, kaftános ortodox férfit nagy csődület veszi körül; nem csak gyerekek, de felnőttek is megbámulják. Elfogy a türelme, s kifakad: „Na, mi az, nem láttak még osztrákokot?” Ez az önmeghatározás egy echte zsidó részéről, aki nem csak vallási és népi hagyományában, de külsőségeiben is demonstratív szemben áll az asszimiláció gyakorlatával, nyilvánvaló képtelenség. De a szájába adott önmeghatározás az egyedinel sokkal általánosabb igény visszatükrözője. Azoknak is nyílt vagy szemérmesen rejtett igénye is volt ez az átnevezés, akik az úgynevezett asszimiláció jegyében csakugyan osztrákokká, magyarokká, stb. akartak válni, s ezt az ambíciójukat a reálfolyamatok is igazolni látszottak. A párizsi „osztrák”-önmeghatározás tehát az asszimilációs folyamat problémáinak önironikus, szimbolikus jelzése. Egyben, tehetjük hozzá, „belső” zsidó kritika is a nem asszimilálódók irányába.

A neológ asszimilációs gyakorlat sem volt problémátlan azonban; a v. c. b. demonstrálódó önmeghatározások legalábbis erről árulkodnak. Pontosabban, érzékelhető bennük bizonyos inkongruencia, amely elkülöníti az asszimilánst a nem zsidóktól, s ez az inhereus elkülönülés az önmeghatározás saját álláspontjára

ból is következik. A 2689. sz. viccben például a gyerekszaj Ádám zsidó voltát feszegeti. Az apa, aki bankvezér azonban úgy véli, Ádám „zsidó semmi esetre sem” lehetett, mert „a Biblia szerint, mikor kiúzták a paradicsomból, a saját veritékével kereste meg a kenyerét.” Az implicit meghatározás szerint tehát, aki zsidó, az nem verejtékével, hanem eszével keresi kenyerét, s ez megkülönbözteti őt másoktól. Ez a distancia zsidó és nem zsidó közt itt nyilvánvaló, és az elkülönülés oka is jellegzetes. De a vicc abban nem foglal állást, hogy ez a distanciálás „zsidó” vagy csak „bankvezéri” opció-e. (Utóbbi esetben a bankvezér, azaz a gazdag ember kritikájaként is értelmezhető a poén.) A viccekben mindazonáltal van a „zsidóknak” egy jól érzékelhető megkülönböztethetősége.

Az önkép azonban egyáltalán nem idealizáló jellegű, sőt, a kritikai hangsúlyok az erősek. A rabbi (2561. sz.) például, nagyon jellemzően, így mennydörög hűveire: „Azt értem, hogy csaltok. A csalás bűn, de legalább hasznotok van belőle. Azt is értem, hogy erkölcstelenkedtek. Az erkölcstelenkedés bűn, de legalább örömötök van benne. Ellenben mi a mennydörögős ménkönek káromkodtok, ti aljas, büdös, utolsó gazemberek?” A káromkodást káromkodva elítélő rabbi megnyilvánulása önkéntelenül is humorforrás, a lényeg azonban aligha ez; mögötte, szemléleti alapként, a relativizálás gyakorlata húzódik meg. S a viszonylagosítás egyik jellegzetes példája a 2786. sz. vicc is. Ebben a vallások közötti lehetőségleosztás zajlik. Mindegyik azt kapja, amit kér. A katolikus a pénzt, a református a hatalmat, a zsidó ezeket tehát már nem kérheti. Azt kéri tehát, ami számára lehetőségként még megmaradt. „Mit kívánhatok? A pénzt és a hatalmat már odaadtad a gajoknak, én nem kívánok mást, csak azt, hogy add meg nekem a címüket.” Roppant ötletes kívánság ez; a zsidó megkülönbözteti magát a pénz és a hatalom birtokosaitól, a „gajoktól” (vagyis a gójoktól), azaz számol az én és az ők elhatárolásával, helyzeti különbségével, de – „címüket” kérve – érintkezésre törekszik, azaz indirekt módon az ő lehetőségeikben kíván osztozni. Nem csak e kívánság gyakorlatias okossága, de tartalma is figyelemre méltó. A pénz és a hatalom lehetőségéből kiszorult, a maga módján szerez részesedést e javakból. Ez a részese-désszerzés, a vicc szerint, a speciális (s az adott körülmények között: maximális) zsidó lehetőség.

A zsidóság azonban, a viccek szerint is, nem statikus képlet, mozgásban, átalakulásban volt. Egyebek közt a valláshoz, a saját szakrális hagyományaihoz való viszonya is átalakulóban – kiürülőben? – volt. A kis falu új, szép zsinagógáját (2408. sz.) meglátogatta a városi rabbi. A zsinagóga nagyon tetszett neki. A hitközség elnöke azonban így fogadta az elismerést: „Szép itt minden, csak az a baj, hogy a hitközség nagyon vallástalan

és a tízparancsolatot nem tartja itt más, mint a két kőoroszlán” – tudniillik azok, amelyeket díszítőelemként a bejárat fölé helyeztek el. S a 2959. sz. vicc jelzése is szimptomatikus. A két hajdani iskolatárs más-más pályát futott be. Az egyik gazdag ember lett, a másik pedig rabbi. Aki gazdag lett, annak jól megy sora, a rabbi azonban szegény, nem dicsekedhet. A gazdag, megismerve volt iskolatársa helyzetét, így fakad ki: „Érthetetlen. Hogy mehet egy zsidó rabbinak?” S nem csak a gyakorlati életpálya teremt különbséget zsidó és zsidó között – az attitűd, a valláshoz való benső viszony is. A 2779. sz. vicc hőse ateista, s ez már nem is teljesen meglepő. Magatartásában más az érdekes. Kohn ugyanis a zsinagóga előtt „tisztelteljesen megemeli kalapját”. Grün kíváncsiskodik; hogy van ez, hiszen te „ateista vagy, nem hiszel Istenben”. A sajátosságot Kohn magyarázata jelenti: „Azért köszönünk egymásnak – mondja Kohn –, csak éppen beszélőviszonyban nem vagyunk.” Ez a „beszélőviszony” nélkülöző viszony alighanem már az asszimilációs neológia reprezentatív magatartásváltozata volt.

A rabbinak mindenesetre magyaráznia kellett hit és élet diszkrepanciáit. Az egyik viccben (2800. sz.) a rabbi „arról prédikál a templomban, hogy a jóisten minden embert tökéletesnek alkotott meg”. A „kis púpos zsidó [...] istentisztelet után odament a rabbihoz és így szólt hozzá: // – Nézz meg engem, rebeleben, hát én is tökéletes vagyok?” A válasz a maga nemében zseniális: „Púposnak tökéletes vagy!” A rabuliztika nyilvánvaló; nyilvánvaló a probléma retorikai át-hidalása, „megoldása”. Ám – s ez a válasz igazi teljesítménye – a meghatározás önmagán túlmutat; szimbolikus. A frazéma – „púposnak tökéletes” – a képtelenséget, az össze-nem-illést emeli szimbólummá. Az elesettség, a kiszolgáltatottság, az összesűrűsödő hátrányok *átminősítő* szimbólumává.

S az ilyesféle – rabuliztikus – sorsigazolás lélektanilag is szükséges az ellenséges tekintetek elviseléséhez. A 2524. sz. vicc egy keresztény/zsidó dialógust beszél el. A keresztény három dolgot kifogásol a zsidók valóságában: kalapban imádkoznak, imádkozás közben nagyon kiabálnak, s a harmadik: „a zsidó temetés nagyon csúnya”. A zsidó beszélgetőtárs az első két, kifogásolt pontot megmagyarázza, megvédi. A harmadikban igazat ad a bírálóknak – ám ez az igazolás inkább visszafelé üt. „A zsidó temetés csúnya? Hát látja, ebben magának annyira igaza van, hogy bizony én magam is szívesebben nézek tíz keresztény temetést, mint egy zsidót.” Ehhez a nehezebb felfogásúak számára egy kis számtan: Ha tíz az egy arány mutatkozik a temetéseken, akkor a halálozás is ilyen arányú. S ezért a számítáért még meg sem lehet sértődni – ezzel, legalább is formailag a bíráló „igazolódik”.

Ez is rabuliztika, de a védekezésből támadás ügyes példája.

S mindennek háttérben még ott vannak azok a nagy változások is, amelyekre a 2462. sz. vicc utal. Korábban, a boldog békeidőkben egy bírósági tárgyaláson a bíró így gondolkodott a pör szereplőjéről: „zsidó, de igaza van”, mostanra megfordult a sorrend: „igaza van, de zsidó”. A vicc megfogalmazása természetesen affirmatív; nem csak leír egy új helyzetet, de – pusztán a megfogalmazással, a szcenikával – viszonyul is ehhez a helyzethez. S a vicc szerepe első sorban éppen ennek az intellektuális önerősítésnek a hatásos tematizációja.

A *Zsidó Szemle*, az *Ötezer vicc* ismertetésében nem véletlenül vélekedett úgy, hogy ezek a viccek „mindig okosan beszélnek, okosan okoskodnak”. (Idézi *Az Ojság*, 1932. dec. 25. 10.)

12

A viccek, nyelvi állapotuk szerint is, az asszimilációs neológia termékei. A szövegek lényegében véve már magyar nyelvűek (és ez már természetes fejlemény), de a magyar viccek egy részében rendszeresen megjelennek német nyelvű betétek is. Olykor csak egy-egy mondat, olykor hosszabb szövegrészek is németül vannak. Ennek a megoldásnak nem nyelvi okai vannak elsősorban, a betétek funkcionálisak. Az egyik ilyen, idegen nyelvű betétet igénylő indok esztétikai/kognitív. A szójáték csak így érvényesül, egy másik nyelv másik idiómájában „nem jönne át”. A másik ok inkább „tartalmi”; a betét – bár nem blokkolja, nem tünteti el, de – bizonyos érzékeny pontokon elrejti, kódolja az üzenetet. Ez a megoldás, hallgatólagosan, a potenciális olvasóközönséget is figyelembe veszi. A „saját” olvasók számára ez nem akadály a megértésnek, sőt olykor egyenesen föltétele annak, a külső, „idegen” tekintet olvasásmódját viszont némileg megnehezíti; lassítja az olvasást. Megértési kényszert épít be a szövegbe – a szöveg fogyasztásába. A nyelvi anyag maga is ugyanezt a kettősséget mutatja. Vannak szavak, amelyek a zsidó hagyomány szempontjából már „magyar” neologizmusokként érzékelhetők – ilyen például a zsinagógák olykor templomként való emlegetése. (Ez nem csak itt, a viccekben, de olyan nagy rabbinál, mint a szegedi Löw Immánuel is, már gyakorlat volt. S persze a nem zsidó olvasók szövegértését is erősítette.) Számos, ismétlődően fontos szerepű szó viszont a zsidó hagyományból való átvétel: rabbi, rabbileben, rasekol, sadschen, sámesz, sakter stb. Igen sok szó ugyanakkor, ha magyar nyelvű is, a jellegzetesen „zsidó” üzleti/kereskedelmi élet szókészletéhez tartozik: utazó, ügynök, részletinkasszás, cégtárs, bankvezér, kereskedőségéd stb. Ez megint teljesen természetes; bizonyos foglalkozásokról, tevékeny-

ségi területekről nem lehet úgy beszélni, hogy nevén ne nevezzük őket. A személynévanyag megint jellegzetes, szinte „beszélő” nevekből áll: Kohn, Grün, Weisz, Schwartz, stb. Kohn fia például vagy Móric, sőt Móricka, vagy esetleg Adolf. A feleségnevek közül jellegzetes például a Záli. S elmondható, ez az itt éppen csak jelzett névanyag nem csak jellegzetes, de alighanem éppen az ilyen viccek révén lettek jellegzetes, identifikáló nevek. Kohn és Grün névtörténeti súlya e viccek nélkül lényegesen kisebb és semlegesebb lett volna. Vannak megnevezések, amelyek a héber eredeti átírásának más hangállapotára vallanak, mint a ma használatos átírásoké. Ma például gójról beszélünk, a viccekben ez még gaj alakban fordul elő. De Izrael neve is, amit ma Jiszraél alakban szokás átírni, itt még – miként József Attila versében is – Jiszróel formában fordul elő, stb.

A nyelv egyénit és jellemez, de már nem zár el, vagy úgy is mondhatjuk, nem zár gettóba. A nyelv is, miként a viccanyag egésze is, az önkifejezés eszköze, de egyben – s ez nagyon lényeges – az érintkezés, az átjárás lehetőségét is megadja. Egyik világból a másikba, egyik idiómából a másikba. Az éles, karakteres önmeghatározások a humor, a kellemesség atmoszférájában jelennek meg, így közelítenek és nem távolítanak.

S nem teljesen mellékesen, ezek a viccek a viccteremtő és -fogyasztó közösségről is mély szociológiai, szociokulturális átlátásokat tesznek lehetővé. Miközben persze „szórakoztatnak” is. Mert mindentől függetlenül, ha például egy házasságról kiderül, hogy az nem Kupidó, hanem *Stupidó* számlájára irandó, egy mosolyt elfojtani még az érzéketlen filológusnak sem igen sikerül.

Az *Ötezer vicc* nem politikai viccek gyűjteménye, bár a tematika olykor, kikerülhetetlenül érintkezik e területtel is. A gyűjtemény anyaga egy mélyebb, a történeti megismerés szempontjából alighanem fontosabb dimenzióban mozog. Ám e fontosabb dimenzió autentikusságának figyelemre méltó jele (mert a közösség veszélyérzékelését mutatja), hogy mint vicctéma, már Adolf Hitler is megjelenik a gyűjteményben (például 4623., 4743. sz.). Sőt, maga a gyűjtemény is Hitler-vicccel zárul; az 5000. (!) vicc a még hatalomra nem került Führer, de már a kancellári szék közelében föltűnő Hitlerre reflektál.

Az *Ötezer vicc* 1932. őszén, valószínűleg szeptemberben, esetleg október elején jelent meg, Hitler személynének a gyűjtemény záróköveként való szerepeltetése tehát olyan kompozíciós érzékre vall, amely – bár csak a viccesztétikai keretein belül, de – veszélyjelzőként is figyelemre méltó. A vicc az „ösztönös”, még nem teljesen tudatosult percepció szavát is kimondja ilyenkor.

Fölmerül a kérdés, *minek a mintázata, nyomai* jelennek meg ezekben a viccekben? Egy származási közöség, egy vallási hagyományé? Esetleg csupán egy beilleszkedési/együttélési feszültség? Ha tárgyilagosa vagyunk, azt kell mondanunk, mindez alighanem csakugyan ott is van e viccek szcenikájában, olykor poénjaiban is. De az, amit a viccek a maguk *camera obscurájában* leképeznek, kifejeznek, mégsem redukálható erre. Sőt, kimondható, *nem ez a lényegük*. Az alapvető, nagy összefüggés, ami megjelenik és variálódik e viccekben, s ha még oly áttételessé válva is át-sugárzik mindenre, a mégoly távolira is – az a tőkelogika uralma alá vetve élő, ahhoz igazodó ember világa. Pontosabban, a tőke inherens igényeihez való alkalmazkodás és az ember „természetes”, antropológiai adottságai közötti szükségképpeni feszültség. (Nem véletlen, hogy a házasság – mint e viszony metszéspontja – oly sok vicc tárgya és apropója.) A tőke uralma a huszadik században már nem csak nyilvánvaló, de „természetes” is, s bár a szereplők már internalizálták, bensővé, magukévá tették elvont logikáját, ez az uralom feszültségteli, föloldhatatlanul ellentmondásos, – egyéni, szubjektív nézőpontból konfliktusos. A feszültségek át meg átszövik az életet, a *tőke mintázata*

mindenhol és mindenben megjelenik, számolni kell velük. Mindenekelőtt az ember e világban állandó elemzésre, vagy ami ugyanaz, elvonatkoztatásra kényszerül, mérlegelnie, kalkulálnia kell. A lehetséges optimális gyakorlatot ki kell számítani – ebben a bankár és a koldus egy sorba tartozik. Akinek vagyona van, s akinek semmije sincs, logikája szerint egyaránt ennek az alkalmazkodásnak az embere (csak a mozgásterük különbözik persze). Amit azonban nem közvetlenül észlelünk, hanem ki kell számolnunk, abban szükségképpen ott van a hiba lehetősége is. Aki számol, az hibázhat, s aki sokat számol, előbb-utóbb hibázik is. Paradigmatikus a viccbeli orvostanár és betege esete. A beteg, orvosa jóslata ellenére, nem hal meg, sőt – egy új terápiás javaslatot elfogadva – fölgyógyul. A diagnózist fölállító neves, ám mint ebből is látjuk, mégiscsak tévedő orvostanár a maga módján vette tudomásul a fejleményt. A gyógyulás csak azért következhetett be, mondta, mert hibás volt – a *kezelés*. Az elvonatkoztatásban, a kiszámított előrejelzésben, ugye, nem lehetett hiba, prioritása a spekulációnak van.

Az orvos és betege esetét tematizáló vicc, persze, éppen e tematizáció révén, már az önkritikai formája is. A szembesülés (egyik) pillanata és változata. Mert a törvény szövedéke mindig fölfelelik valahol. ■ ■ ■

JEGYZET

Nagy Imréről (aki természetesen sem a *politikus*, sem a *parasztköltő*, sem a *festőművész* Nagy Imrével *nem* azonos; ő még Fischerként született) nemigen van érdemi irodalom; többnyire csak egykorú hírlapi közlések utalnak léteire, munkásságára. A leginformatívabb szócikk róla: Gulyás Pál: *Magyar írók élete és munkái XIX.* 131–132. Portréfotója: *Színházi Élet*, 1932. 42. sz. 96., korábbi portréja: *Színházi Élet*, 1929. 11. sz. 20.; karikatúrája: *Színházi Élet*, 1928. 18. sz. 35. (Itt írt néhány sorban viccgyűjtéséről is.) – A nevéhez köthető legismertebb mű az öt kötetes *Ötezer vicc*

1932-ben, Budapesten, *Az Ojság* kiadásában jelent meg. (Lehet, hogy ebből – külön jelzés nélkül – utánnyomás is készült, a borítófedélből „sima” és grafikus verzió is ismert.) A könyv hírlapi recepciója nagy és kedvező volt, de alapos, részletező elemzés erről sem született, inkább csak általánosságban dicsérték s viccsemelvényekkel illusztráltak. Néhány tétel e recepcióból: *Az Ojság*, 1932. aug. 7., aug. 14., aug. 21., aug. 28., szept. 4., szept. 11., szept. 18., szept. 25., okt. 2., okt. 9., okt. 16., okt. 23., okt. 30., nov. 6., nov. 13., nov. 20., nov. 27., dec. 4., dec. 18., dec. 25. 10. (Mit írt a saj-

tó Nagy Imre Ötezer viccéről?), *Pesti Napló* 1932. szept. 24., szept. 28., nov. 19., nov. 23., nov. 27., *Magyar Hírlap*, 1932. szept. 27. 2., *Újság*, 1932. okt. 6. 9. (n. j.: Ötezer vicc), okt. 9., nov. 10., *Budapesti Hírlap*, 1932. okt. 8. 7., *Pesti Hírlap*, 1932. okt. 11. 10. (L. A.: Nagy Imre: *Ötezer vicc*), *Az Est*, 1932. okt. 14. 8., dec. 10., *8 Órai Újság*, 1932. okt. 26., nov. 4., nov. 10., *Borsszem Jankó*, 1932. nov. 1., *Délamerikai „Magyarország”*, 1932. nov. 5., *Népszava*, 1932. nov. 8. 6. (G. Gy.: *A jókedv mint a szomorúság takarója*), *Magyarország*, 1932. nov. 22., dec. 28., *Színházi Élet*, 1932. 142. sz.

96. (Kálmán Jenő: *5000 vicc*), stb. *Az Ojság* 1932. dec. 25-i számának szemléje további híradásokról is referál. – Kármán Tódor későbbi érdeklődéséről Kellér Andor számolt be: *Déli Posta*. Bp. 1964. 75. – A történeti irodalom, amely a magyarországi zsidók viszonyait mutatja be, s a viccek hátteréhez nem ért ismerni, ma már fölsorolhatatlanul gazdag. Itt elsősorban Karády Viktor alap kutatás jellegű történeti-szociológiai tanulmányait és könyveit kell megemlíteni: *Zsidóság, modernizáció, polgárosodás*. Bp. 1997, Cserépfalvi, *Zsidóság és társadalmi egyenlőtlenségek (1867–1945). Történeti-szociológiai tanulmányok*. Bp. 2000, Replika Kör, *Önazonosítás, sorsválasztás. A zsidó csoportazonosság történelmi alakváltozatai Magyarországon*. Bp. 2001. Új Mandátum. Valamint Komoróczy Géza könyveit, többek között a szerkesztésében megjelenő, s a „zsidó Budapestről” szóló fontos munkát, irodalomtörténeti vonatkozásban pedig Komlós Aladárnak a *Múlt és Jövő* kiadásában megjelent összegyűjtött e tárgyú tanulmányait kell megemlíteni. (Komlós írt a „zsidó vicccről” is.: *Három zsidó megy a vo-*

naton. A zsidóvicc. = Uő: *Bevezetés a magyar-zsidó irodalomba*. Bp. – Jeruzsálem, 2009. 47–57.) A kutatók újabb nemzedékéből itt is megemlítendő Konrád Miklós (például: *Egyenjogúsítás feltételekkel. A feltételes zsidó emancipáció eszméjének diadala és bukása*. Bp. *Múlt és Jövő*, 2017. 3. sz.), Novák Attila és Schweitzer Gábor (például: *Az izraelita felekezet és az egyházpolitikai törvények*. Protestáns Szemle, 1996. 1. sz.) ide vonatkozó írásai. Két folyóirat, a *Múlt és Jövő*, illetve a *Szombat* rendszeresen közöl történeti tárgyú cikkeket is, a *Szombat* például legutóbb (2020. 4. sz.) az úgynevezett „vegyes házasságok” történeti alakulásáról adott érdekes összeállítást. – Az elemzés kognitív nyelvészeti hátteréhez: George Lakoff 2016-os esszéjének alaptézisét idézi: Bölcskey Balázs – Németh Szilvia, *Élet és Irodalom*, 2020. júl. 3. 9. Szempontunkból fontos a lengyel/magyar Banczerowski Janusz több közleménye: A frazeológia mint az emberi világkép tükröződése. *Magyar nyelvőr* 2012. 4. sz. 457–461., *A világ nyelvi képe*. A világkép mint a valóság metaképe a nyelvben és a nyelvhasználatban. Bp. 2008,

Tinta könyvkiadó, *A nyelv és a nyelvi kommunikáció alapkérdései*. Bp. 2000, ELTE. Újabbán lásd még tőle: *A pletyka mint a manipuláció eszköze*. = Kis Szemán Róbert szerk.: *Humor és sport a szláv kultúrákban*. Bp. 2019, ELTE BTK Szláv filológiai tanszék, 14–23. – A vicccről, általánosságban, meglehetősen nagy irodalom szól. Elméleti szempontból fontos: Freud, Sigmund: *A vicc és viszonya a tudattalanhoz*. = Uő: *Esszék*. Bp. 1982, Gondolat; Bergson, Henry: *A nevetés*. Ford. Szávai Nándor. Bp. 1986, Gondolat; Gluck, Mary: *A láthatatlan zsidó*. Budapest. Bp. 2018., *Múlt és Jövő*; valamint néhány, vegyes értékű mű: Séra László: *A nevetés és a humor pszichológiája*. Bp. 1980, Akadémiai; Eröss László: *A pesti vicc*. Bp. 1982, Gondolat, Lendvai Endre: *Közelkép a verbális humorról*. Orosz–angol–magyar. Bp. 1996, Nemzeti Tankönyvkiadó; stb. – Két fontosabb szócikk: Silberstein Ötvös Adolf: élc. = Pallas Nagy Lexikona V. kötet. Bp. 1893., Kovács Ágnes–Katona Imre: *vicc*. = Magyar Néprajzi Lexikon. Főszerk. Ortutay Gyula. V. köt. Bp. 1982. 552–553.

Lengyel András (Békéscsaba, 1950) irodalomtörténész, Szegeden él. Kutatási területe a 20. századi magyar irodalom- és művelődéstörténet, időnként visszanyúlva a 19. század végéhez is. Megközelítésére a filológiai és gondolkodástörténeti szempontok kombinálása jellemző. Számos könyv szerzője, legújabb kötete (marginalitástörténeti tárgyú írásainak egy gyűjteménye) összettel jelenik meg. Déry-, Tömörkény- és Komlós Aladár-díjas. Újabbán Ignó Hugó életművét kutatja, de elsősorban ma is József Attila-kutató (akit persze pályája során sok más alkotó is foglalkoztatott, Kosztolányitól Németh Andorón át Cholnoky Viktorig). A Szeged-kutatásban is letette névjegyét.

„Gyakran a szó éles fegyver”

„VENDÉGEK KÖZT VENDÉG”

Poétikai örökség és szövegahagyomány: Vörösmarty az ezredforduló után
szerk. Hansági Ágnes, Hermann Zoltán, Tempevölgy Könyvek, 2020

Vendégek közt vendég” – ezzel a talányos címmel jelent meg Balatonfüreden a *Tempevölgy könyvek* 41. darabjaként a Vörösmarty életművét és költői örökségét a jelen horizontjából bemutató kötet. Tizennégy tanulmány, tizennégy szerző. A szerkesztők, Hansági Ágnes és Hermann Zoltán egy *Előszóval* is megfejelték a kötetet, amely, mielőtt sorra venné az egyes tanulmányokat, megkísérel látleletet adni arról a Vörösmarty-képről, amely napjaink költészetében és az olvasói tudatban él, ezzel szinte önálló tanulmánnyá kerekítve az *Előszót*. A szerkesztők rámutatnak arra a sajátos helyzetre, hogy míg a mai olvasónál alig egynéhány versből áll a Vörösmarty-kanon, s az irodalomtudomány és kritika sem mutat különösebb érdeklődést az életmű iránt (amit, persze, némi fenntartással kell fogadnunk, e megállapítás cáfolatául szolgálhat akár ez a kötet, de az elmúlt évtizedben megjelent közel tucatnyi Vörösmartyval foglalkozó tanulmánykötet és Gere Zsolt monografikus igényű munkája is), addig, mint írják, „a magyar költészetben aligha akad olyan 19. századi költő, és talán 20. századi is kevés, akinek a hatása ennyire kézzelfogható, meghatározó volna a modern magyar költészet alakulására.” Ennek mintegy bizonyítéka a kötet címe, amely, mint a tipográfiából is látható, idézet, Kovács András Ferenc *Vörösmarty visszhangján* című verséből. Kovács András Ferenc verse a Vörösmarty utolsó művének tekintett *Fogytán van a napod* kezdetű töredék „visszhangja”, de távolról sem parafrázisa. Inkább pretextusnak tekinthető, ami lehetőséget ad a 21. századi költőnek, hogy megfogalmazza a maga viszonyulását a 19. századi elődhöz. Kovács And-

rás Ferenc nemcsak érezte és megértette, majd újraformálta a Vörösmarty-vers alanyának morális-egzisztenciális krízisét, de ráérezett az eredeti vers szerkezeti sajátosságára, arra, hogy a költő-előd ebben a számvető-létösszegző versében nemcsak emberi sorsának, de költészetének is megvonta mérlegét a leporelló-szerűen sorjázó allúziókkal. Vörösmarty saját korábbi témáinak, motívumainak variációjából épül fel a vers, s erre játszik rá KAF szövege. Minden formai és szerkesztésmódbeli hasonlóság ellenére óriási a különbség a két vers genezisében és modalitásában egyaránt. A *Fogytán van a napodban* egy szorongásos, pszichotikus helyzet nyer költői megfogalmazást, hasonlóan a *Csákhhoz*, amelyben, mint arra Hermann Zoltán rámutat az e kötetben található tanulmányában, „párhuzam” vonható a „pszichózis” megjelenítése és annak „poetológiai” megoldásai között. KAF szövege egy központi trópus, a vendég/vendégség metaforikájára épül, a vers szervező ereje az allúziók mellett a nyelv figurális lehetőségeinek kiaknázása. Vendégnek lenni, vendégségben lenni kitüntetett státuszt jelent, ugyanakkor a vendégség múltó állapot, amely hamar véget ér. Nem lehet nem észrevenni jelen esetben a Kosztolányira történő utalást: „mégis csak egy nagy ismeretlen Úrnak / vendége voltam”, vagyis kiválasztottak között kiválasztott. A „Vendégek közt vendég” sorban, amely az alliteráció révén kiemelt pozícióba kerül, KAF ítéletet mond a Vörösmarty-jelenségről, amelynek nagy-szerűségében ott rejlik valami baljóslatú, nyugtalanító attitűd, morális és egzisztenciális értelemben.

A kötet valamennyi tanulmánya kettős orientáltságú: miközben Vörösmarty egyes műveire és azok poé-

tikai jellemzőire fókuszál, szembe kell néznie általában a romantika, különösképpen a magyar romantika sajátosságával, Vörösmartynak a klasszikus örökséghez és a romantikához való viszonyával, és az *Előszó* szerzőinek reményei szerint a tanulmánykötet „Vörösmarty szövegein keresztül »újragondolja« a magyar romantikát.”

A hagyományos normatív poétika műnemi és műfaji kategóriái szerint Vörösmarty költői művei három nagy csoportba sorolhatók: verses epika, líra és dráma, de egy tanulmány, Pataki Viktoré, egy novella kapcsán kitér a költő szépprózájára is. Ha csak a műfaji szempontokat vesszük figyelembe, máris szembe találjuk magunkat olyan kérdésekkel, mint a romantika poétikájának a korábbi normákat mellőző, vagy azokat leromboló eljárásai, amelyek egyfelől legalizálják a töredékességet, másfelől műfajkeveredéshez vezetnek (lásd például Vörösmartynak a „kiseposszal”, vagyis epülliionnal, a drámai költeménnyel, a drámai monológgal és a drámai prologussal tett kísérleteit), s valóban újra kell értelmezni és értékelni a romantikus műalkotásnak a világirodalmi párhuzamok alapján már megfigyelt, s nálunk Vörösmartynál fellelhető sajátosságát, mely szerint ennek a poétikának a megfejtéséhez a kulcs nem a vizualitásban (a szakirodalomban meghonosodott jelzővel élve: „látomásos” voltában) rejlik, hanem az akusztikus aurájában; Lőrincz Csongor tanulmányából kölcsönvéve a kifejezést: „Vörösmarty poétikája a hang(környezetek) vonzásában” manifesztálódik. A kötet két tanulmánya, Fried István és Lőrincz Csongoré is ebből a felismerésből kiindulva tárgyalja az általa kiválasztott verseket, de meg is fordíthatjuk ezt az állítást: a vizsgálat tárgyává tett szövegek fonetikai és figurális elemzése vezetett erre az eredményre.

A Vörösmarty-művek és a zene kapcsolata nem csak a szövegek mélyrétegének szerkezetében érhető tetten, hanem abban az újraéledő és egyre jobban elterjedő (ősregi) gyakorlatban is, amely a reformkor olykor biedermeier, olykor romantikus ízléséhez és igényéhez igazítva, megzenésített formában kedveli és terjeszti a költői szövegeket. Ennek így kettős gyakorlati haszna is van: dallammal ellátva könnyebben memorizálható a költői szöveg, s a könnyed, népies műdalforma egyúttal anyagot szolgáltat nyilvános alkalmakon, de akár magáncélú rendezvényeken való fellépés számára. Zentai Mária tanulmánya *Vörösmarty műveinek zenei adaptációival* foglalkozik, a *Szép Ilonka* három különböző szerző több felvonásos zeneművi átdolgozását állítva a középpontba, illetve megkísérli számba venni az ismert és elérhető feldolgozásokat, melyeknek száma hozzávetőlegesen negyvenre tehető. A Vörösmarty-művek zenei feldolgozásainak vizsgálatánál Linda Hutcheon adaptáció-elméletére támaszkodik, leszögezve, hogy nincs hierarchikus kapcsolat az eredeti mű és feldolgozása között, „automatikusan az eredetinek tulajdonítva magasabb értéket”. Zenei feldolgozás tekintetében a *Szózat*

„vezet”, 22 pályamű érkezett be a megzenésítésére kiírt pályázatra, amelyen Egressy Béni feldolgozása vitte el a pálmát. Mint megtudjuk, Erkelnek is van egy *Szózat*-adaptációja, de Egressyé olyan hamar elterjedt és anynyira népszerű lett, hogy a többi a feledés homályába merült. Vörösmarty verses epikájának mindmáig talán legismertebb és legnépszerűbb darabja, a *Szép Ilonka* nemcsak a költő halála után, de még a huszadik században is foglalkoztatta mind a zeneszerzőket, mind a szövegírókat. Mosonyi Mihály öt felvonásos operát csinált Vörösmarty románcából, melyet 1861-ben mutattak be, Erkel Elek Rákosi Jenő „*Drámai idyll-töredékét*” zenésítette meg (1870), a harmadik egy többszerzős daljáték, amit a Király Színházban adtak elő először 1906-ban. Zentai Mária összeveti a három feldolgozás cselekményvázlatát az eredeti történettel: mit hagytak meg az adaptáció során az eredetiből, mit tettek hozzá. Kézenfekvő, hogy a színpadra állítás során Ilonkának – lévén ő a címszereplő – sokkal nagyobb szerepet kell kapnia, mint az eredetiben, s ez az egyetlen változtatás jelentősen módosítja a zenei feldolgozásokat Vörösmarty költeményéhez képest. Zentai Mária ez az összehasonlító elemzése rendkívül tanulságos a mű értelmezése szempontjából. Erre a feladatra Vaderna Gábor a *Mátyás király szerelmes* című tanulmányában vállalkozik. A szerző dolgát megkönnyítette, de egyben meg is nehezítette az a körülmény, hogy a *Szép Ilonka*, amely keletkezése óta az egyik legtöbbet elemzett Vörösmarty-mű, értelmezése során hatalmas mennyiségű tárgy történelmi és filológiai adat halmozódott fel. Nemcsak az irodalomtörténet, de a néprajz, a történettudomány s némiképp a pszichológia is számos adalékkal járult hozzá az ősi toposzra épülő szüzsé Vörösmarty-féle feldolgozásának értelmezéséhez. Az elmúlt két évtized során két fontos tanulmány is született a témában, Bécsy Ágnesé és Margócsy Istváné, Vaderna leginkább az utóbbira támaszkodik, illetve vele polemizál, pontosabban folytatja azt a polémiát, amit Margócsy kezdett el a Gyulai-féle interpretációval. Az irodalomtörténeti diskurzusban a mű interpretálásának sarkalatos pontja az ominózus sor: „Hervadása liliomhullás volt”. A liliomhullás allegorikus képét a mai erkölcsi normák szerint hajlamosak vagyunk „liliomtiprás-ként” értelmezni, vagyis egyértelmű, hogy a lány elbukott. A 19 századi morál és ízlés azonban ezt nem merte nyíltan felvállalni, bevallani, inkább elkendőzte a tényeket, miként azt Gyulai is tette. Csakhogy nem feledkezhetünk meg arról, hogy Vörösmarty és Gyulai nagyjából kortársak, erkölcsi világkép tekintetében nem lehetett generációs különbség közöttük, s a korabeli közízlés – s feltehetően a megcélzott olvasóközönség – magát a költőt is a tények nyílt kimondásától való tartózkodásra készítette. Vaderna konklúziója szerint „Margócsy és Gyulai divergáló olvasatai akár egyszerre is igazak lehetnek”, a *Szép Ilonka* „egészen radikálisan

eltérő olvasatokra nyitott mű”, mely köszönhetően az „elliptikus szerkesztésnek”, továbbá az újraértelmezett metaforikus és allegorikus képhasználatnak csapdába ejti olvasóját, ugyanis „többről van szó, mint egy ártatlan lány elcsábításáról”, valójában Mátyás alakjának megidőzésén keresztül a reformkor politikai törekvéseivel kapcsolatos dilemmák kapnak hangot.

A *Szép Ilonka* után még három másik mű, a *Délsziget*, a *Csák* és a *Széplak* elemzése gazdagítja és árnyalja a Vörösmarty verses epikájáról kialakult képet. Mind-egyik tanulmány eltérő szempontokat és módszereket érvényesít. Csonki Árpád *Délsziget*-tanulmánya fontos állomása az utóbbi években felélenkíteni látszó műfajelméleti és műfaj történeti diskurzusoknak. A *Délsziget* műfaji jellemzőinek vizsgálata során arra a következtetésre jut, hogy a kiséposznyi terjedelmű mű leginkább az epüllion kritériumainak felel meg. Kiteiktve nem csak a környezetében született többi Vörösmarty-epüllionra, hanem a korabeli magyar és európai verses epikus alkotásokra, arra a következtetésre jut, hogy az epüllion a magyar romantika „reprezentatív műfaja”. Csonki Árpád elismerésre méltó alaposággal tekinti át a műfaj történetét, visszanyúlva egészen az ókorig, az önálló műfajként való tételezés körüli legújabb kori polémiákat, a műfaji kereteken belüli tartalmi változásokat, végül Babits és Hajdu Péter érveit figyelembe véve felvázolja a műfaj karakterjegyeit. Már Babits felhívta a figyelmet, hogy Vörösmarty számára nagy tehertétel volt a *Zalán futása*, utána mintegy „fellázd” a terjedelmes hőseposz ellen, s rövidebb formákat keresett. Irodalomtörténet-írásunkban konszenzus alakult ki abban a kérdésben, hogy a hagyományos eposzi keretek fellazításában, a merőben epikus fabula lirizálásában szerepet játszott az ossziánizmus. Legutóbb Gere Zsolt annak a nézetének adott hangot, hogy ezek a rövidebb terjedelmű epikus művek töredéknek tekinthetők, mégpedig egy nagyobb, egységes honfoglaláskori eposz részeinek. Mások, például Zentai Mária és Szajbély Mihály lánzsát törnek a töredék létjogosultsága mellett, s e nézet azt erősíti meg, hogy a *Délszigetet* önálló alkotásnak tekintsük, ne egy nagyobb, a magyarság eredetét és honfoglalását feldolgozó mű betétdarabjának, még annak ellenére is, ha adott esetben nehéz eldönteni, hogyan is zárul a mű cselekménye. Sajátos szemponttal gazdagítja Hermann Zoltán a *Csák* lehetséges modern olvasatát, mégpedig azáltal, hogy beemeli az irodalomtörténeti diskurzusba egy elmeorvosnak, a pesti jogi kar Igazságügyi Orvostani Tanszéke alapítójának, Babarcsi Schwartzter Ottónak egy Vörösmarty-évfordulón tartott emlékbeszédét. Schwartzter részint szintén orvos apja, valamint a kortársaktól hallott és írott visszaemlékezések alapján valószínűleg megbízható képpel rendelkezett Vörösmarty betegségeiről, melankóliájáról, így reveláló élmény lehetett számára, hogy egy hasonló habitusú ember ha-

sonmását ismerte fel Csák alakjában. Mindazonáltal Hermann óva int attól, hogy a Vörösmarty kedélyállapotáról szóló visszaemlékezéseket kritikátlanul elfogadva az így róla kirajzolódott képet rávetítsük a kiséposz főalakjára. Schwartzter *Csák*-olvasata rávilágít arra, hogy még „a 19. századi pszichiátria a költői nyelv képi-performatív elemei” iránt mutat érzékenységet, a nyelv „figuratív lehetőségeivel” nem számol. Más oldalról ezzel konvergáló észrevételt tesz Szajbély Mihály André Jolles egyik megállapítására hivatkozva, aki szerint az „eset” mint egyszerű forma a 19. századi pszichológizáló irodalom „ősformája”. Szajbély a *Széplak* újraolvasásánál az egyszerű formák André Jolles által kidolgozott elméletére támaszkodik, középpontba állítva az „eset” és az „emlékállítás” fogalmát. Hipotézise szerint Vörösmarty epüllionjában fontos szerepet játszik ez a két jolles-i egyszerű forma. Az *eset* két legfőbb ismérve, hogy valamilyen „tett mérlegelésével” függ össze, valamint, hogy mindig történetbe szöve mutatkozik meg. Ez a két kritérium önmagában is összetett jelenségnek mutatja az *esetet*, nem véletlen, hogy maga Jolles is határesetnek tekinti, amely az egyszerű formából könnyen „átbillen” a művészi formába. Az *emlékállítás* mint egyszerű forma fogalmát leginkább akkor érthetjük meg, ha a „posztmodern történelemszemlélettel” vetjük össze. Az idő végtelen folyamatából „lehatárolódik” egy összefüggő eseménysor, melynek origójában a fentebb említett *eset* mint egyszerű forma áll. Ezt az elméleti sémát megkísérli a *Széplakra* alkalmazni, de ehhez két újabb, már nem Jollestől kölcsönzött fogalom párra van szüksége, az ontológiai értelemben vett látszat-való oppozícióra, illetve ennek ismeretelméleti megfelelőire, a valóságos és a valószerű ellentétpárra. Az epüllion főhősének, Ugodnak a tragédiája, hogy „a valótlan valóságos, a valóságos látszólag valótlanná” válik. Ennek oka, hogy Ugod mindig érzi benyomásainak hisz, a valószerűt tartja valóságosnak, sosem jut el odáig, hogy szóban tisztázza a megtevesztő helyzeteket, a látszat alapján dönt és cselekszik. Tisztázásra vár még az „emlékállítás tárgya”. Tudjuk, hogy az emlékezés, bár időbeli dimenzióra utaló tevékenység, valójában térhez kötött. A széplaki rom és táj megidőzésével Vörösmarty saját múltját idézi, saját múltjának (is) állít emléket; a tanulmány konklúziója szerint a *Széplak* „az idő haladékonysága elleni személyes küzdelem”. Még egy finom észrevétellel toldja meg, s ezzel zárja kerekre Szajbély a mű értelmezését. Felfigyelt egy Vörösmarty által írt levélben a következő kitételre: „a múltra vissza nézvéen borzadjak magamtól”. A „múlt” itt a Perczel-házban töltött időszakra vonatkozik, amely a nem éppen előnyös külsejű fiatalember számára legalább annyi bűt és fájdalmat jelentett, mint örömet. Ennek az ifjúkori pszichózisának az emléket idézi meg a *Széplak* két főhősének, Ugodnak és Zenedőnek a tragédiáján keresztül.

Fried István *Ut musica poesis* című tanulmánya Vörösmarty költészetének zeneiségével foglalkozik széleskörű zenetörténeti és -elméleti háttérbe ágyazottan. Míg a klasszicizmus az *ut pictura poesis* elvét tűzte ki követendő példaként, Fried a *picturát* a *musicára* cserélve már egyértelműen a romantikáról beszél; nem is szükséges különösebben érvelnie amellett, hogy miért és mennyiben romantikus költő Vörösmarty, akinél a „látásérzék” mellé felzárkózik a „hallásérzék”. Nem fenntartások nélkül ugyan, de elismeréssel adózik Szabó Magdának az irodalomtörténet-írásban is számontartott Vörösmarty-tanulmányainak, verselemzéseinek, aki talán elsőként irányította a figyelmet ennek a költői nyelvnek a zeneiségére, sőt, itt-ott atonalitására, ami szinte huszadik századian modern költővé, vagy legalábbis a modernelek előfutárává teszi Vörösmartyt. Az életrajz ismeretében, emlékeztet rá Fried István, úgy tűnik, Vörösmarty nem mutatott különösebb affinitást a zene iránt, nem tudunk arról, hogy operába vagy hangversenyekre járt volna, hogy az átlagosnál tájékozottabb lett volna a kortárs magyar és külföldi zeneirodalomban. Mindez természetesen nem mond ellent a versszövegek zeneiségének. Lírai költemények, de több hosszabb verses epikai szövegrészlet elemzésénél a figurák és trópusok sorával igazolja, milyen bravúros akusztikai megoldásokkal élt Vörösmarty. S hogy milyen kozmikus távolságokat

ível át a költő auditív világa, azt két véglettel érzékelteti Fried. A *Cserhalom* csatakezdő jelenetének leírásában megállapítása szerint „feltárul a zenétlenség, a zenétől megfosztódnak az élménye”, másfelől viszont arra találunk példát, épp a *Zalán futásában*, a zene fontosságát hangsúlyozandó, hogy megkísérli a zene eredetét, születését érzékeltetni. A következő tanulmány szerzőjének, Lőrincz Csongornak a gondolatmenete a lényegi pontokon egybecseng Fried Istvánéval, mintegy felerősíti azokat. Főleg a német nyelvfilozófia eredményeire alapozott argumentációval bizonyítja, hogy Vörösmarty poétikájának alapvető, meghatározó tényezője az „akusztikus észlelés, az auditivitás”. Számos érve közül érdemes kiemelni a Kosztolányira való hivatkozását, aki a következőt írta Vörösmarty-esszéjében: „Képelete elsősorban hallószervét ostromolta, s hallószervekre akart hatni.” Ez lényegében a romantikus Vörösmartyt „felfedező” első Nyugat-nemzedék véleménye, nem véletlen, hogy a velük kortárs Horváth János és nyomában Barta János hasonló megfigyeléseket tett. Az akusztikai tényezők szerepének túlsúlya alapján Lőrincz Csongor a német elméleti irodalomban már hagyománnyal rendelkező affektuspoétikát hívja segítségül Vörösmarty művészi eljárásainak megvilágításához, jelezve egyúttal, hogy az affektusok a romantika-kutatásban juthatnak különös jelentőséghez. Vörösmarty retorikai alakzatai

közül Lőrincz Csongor a felszólításokkal, költői kérdésekkel mint performatívumokkal foglalkozik elemzéseiben (*Az élő szobor, Madárhangok, Az emberek*), Hansági Ágnes pedig J. Culler tanulmányára hivatkozva az apostrophé alakzatának fontosságát emeli ki, melynek révén a szerző és szövege közti viszonyulás líraiként konstituálódik. A kommunikációelméleti szempontból fatikus és konatív funkciójú alakzatoknak kitüntetett szerepük van Vörösmarty költői nyelvében, a lírai én és tárgya viszonyának sokrétegűségét érzékeltetik, egyúttal kifejezésre juttatják, mint Barta Jánost idézve írja Hansági Ágnes, Vörösmarty „valóságélményének polifóniáját”. Ennek nyomán jön létre „egy tisztán retorikai értelemben vett polifónia”, ami már a modern, azaz a romantikus Vörösmarty nyelvezetének sajátja. Tanulmánya második felében a retorikai polifónia három különböző megvalósulását vizsgálja Hansági Ágnes olyan verseken, amelyekről még nem „született tüzetes elemzés, nem váltak valamely értelmező metatextus tárgyává” (*Mit csinálunk?, Madárhangok, A nefelejcshez*). Igaz, a *Madárhangokkal* e kötetben Fried István és Lőrincz Csongor is behatóan foglalkozik, a vers különleges zeneiségére, hangeffektusaira irányítva a figyelmet, Hansági pedig a retorikai polifónia legbravúrosabb megvalósulásaként értékeli a verset. A *Madárhangok* egy olyan költői attitűd terméke, amely „helyettesítésen” alapul, ahol jelen esetben a beszélő három madárnak (pacsirtának, verébnak, csalogánynak) „adja át a szót”. Lényegében ez is egyfajta megszemélyesítés, a klasszikus retorikában a prosopopeia alakzataként írható le. (Lőrincz Csongor is hasonló megfigyelést tesz *Az élő szobor* kapcsán, ott egy „szobornak történő hangkölcsonzésről” van szó.) Az egyik legnagyobb hozadéka Hansági tanulmányának, hogy ráirányította a figyelmet az eddig nem kellően méltatott *Mit csinálunk?* című versre. A hétszer tizenkét sorból álló vers mértani középpontjában álló három sor: „Szóból ért a magyar ember / S gyakran a szó dolgokat szül / Gyakran a szó éles fegyver” (42–44. sor) középső egysége: „S gyakran a szó dolgokat szül” megdöbbenő módon akár a beszédaktus-elmélet téziseként is értelmezhető. Hansági Ágnes érdekes statisztikát közöl a *Verselemzések válogatott bibliográfiája* alapján arról, hogy melyik az a tíz Vörösmarty-vers, amelyről a legtöbb elemzés készült. Az adatokból levonható számos következtetés közül irodalomtörténeti szempontból a legfontosabb, hogy a mai olvasó leginkább a lírikus Vörösmartyt ismeri, s ezzel mintegy igazolást nyert Babits fordulópontra jelentő értékelése Vörösmarty költészetéről, aki a *Zalán futásának* epikus költője helyébe a lírikust állította.

A Vörösmarty és a romantika viszonyát, Vörösmarty költői nyelvének romantikus jegyeit tárgyaló tanulmányok és verselemzések után két hosszabb filológiai alapozású dolgozat következik. Gere Zsolt a talán legszébbnek tartott, de minden bizonnyal legismertebb

vers, *A merengőhöz* című szerelmes vers keletkezésének és a szövegolvasat során kialakult félreértéseknek a tisztázására vállalkozott az életrajz eddig ismeretlen, részben publikálatlan tényeire támaszkodva. Ezeknek a feltárása nyilvánvalóvá tette, hogy a Vörösmarty-kánon egyik legelőkelőbb helyét elfoglaló mű kritikai narratívája Gyulai Pál „regényesített” életrajzán alapult, s ez, adatainak megbízhatatlansága okán, nem lehet a korszerű Vörösmarty-kép megrajzolásának forrása, új kutatásokon alapuló teljes életrajzra van szükség. Gere tanulmánya részletesen foglalkozik a leánykérés és a házasságkötés mikéntjével és időpontjával, az ezt döntően befolyásoló anyagi nehézségekkel, aminek háttérben Vörösmarty *Újabb munkái* kiadásának nyomdaköltségei miatt fellépett eladósodása áll, és megnyugtatóan tisztázza a névadás kérdését, miért lett a hitves keresztelési nevén Csajághy Eleonórából Laura; mindezeknek fontos szerepük van a vers keletkezési dátumának meghatározásánál. Gere nemcsak a biográfia terén korrigálja az eddigi téves vagy hiányzó adatokat, hanem ezek bázisán jelentősen módosítja a vers bizonyos lokuszainak jelenleg elfogadott értelmezését, jelesül a „kancsal egekbe néz” metaforás szerkezetnek Martinkó András által adott magyarázatát, de új megvilágításba helyezi a kulcsszónak, a „merengésnek” a jelentését is. Szalisznyó Lilla egy nehezen meghatározható, ma már szinte ritkaságszámba menő „műfaj”, az alkalmi színmű kategóriájába sorolható Vörösmarty-darab, az *Árpád ébredése* bemutatójának rekonstrukciójára vállalkozik az ősbemutató ismeretlen jelmezjegyzékének a segítségével. A magyar színjátszásban az 1830-as évektől kezdett elterjedni a kortársak által „drámai prológnak” nevezett alkalmi színjáték, amit általában csak egyszer adtak elő valamilyen jelentős esemény kapcsán. Ez a különleges alkalom jelen esetben a Pesti Magyar Színház 1837. augusztus 22-i megnyitása volt. A prologot rögtön utána még néhányszor játszották, majd a bemutató egyéves jubileumán felújították. Kivételesen még ezzel sem ért véget ennek a darabnak a „karrierje”, jubileumi alkalmakkor a szerző nagysága előtti tisztelet jeléül több felújítás is volt belőle. Ebben a színjáték típusban – írja Szalisznyó Lilla – „az allegorikus alakoknak van alárendelve az egész történet, általában ők irányítják a földi szereplő(k) sorát.” A tanulmányt különösen érdekessé teszi, hogy az időben egymástól távol eső bemutatók, felújítások jelmezeit összehasonlítva milyen koncepcionális különbségek mutatkoznak a darab értelmezésében, egyúttal nyomon követhetjük a színházi és színpadi technika változását, fejlődését. A díszleteknek, a világításnak, a jelmezek megtervezésének és kivitelezésének fontos szerepe volt a redukált cselekményű drámai prologusok színpadi összehatásának kialakításában. Az alkalmi színművek bemutatóján általában nem csak magát a prologust adták elő, előtte, esetleg utána is más ver-

ses, zenés művek és tánc is szerepelt, fokozva a közönség „Gesamtkunstwerk”-élményét. A dolgozat joggal húzza alá, hogy miként magának az előadásnak, úgy a műfaj karakterjegyeinek felvázolása is csak a multimediális szempontok érvényesítésével történhet. Szikláy Márton két, műfajilag nehezen meghatározható, és csak a költő halála után nyilvánosságra került szövegtörödéket elemez tanulmányában. *Az örök zsidó* mondájának szinte könyvtárnyi irodalma van, nemcsak külföldön, itthon is, s maga a tárgy is a számos világirodalmi és magyar feldolgozással egyike a legelterjedtebb motívumoknak. Vörösmarty esetében azonban nem is magának a motívumnak a felmerülése az érdekes, hanem az a körülmény, hogy a költőt jó tíz éven át foglalkoztatta, többször nekikezdett, de a két fennmaradt szövegtörödéskorpusz töredékben maradt. Már a kritikai kiadás is feltételezte, hogy a monda egy nagyobb költői koncepció alapjául szolgált volna, aminek a kidolgozására azonban sosem került sor. Az első részben a Halálé a főszerep, az örök zsidó nem is szerepel, itt Vörösmarty víziója jelenik meg az emberiség pusztulásáról, kihalásáról. A második töredék arra vall, hogy Vörösmarty „egy eredetében manicheus jellegű (vagy legalább: annak is tekinthető) folklórszűzsét használt fel”. Ennek a töredéknek a keletkezéstörténetéhez viszont rendkívül érdekes adalékot szolgáltat a tanulmány szerzője. Bártfai László említi naplójában, hogy 1839-ben Vörösmartyval megnézték az akkortájt Pesten vendégszereplő Tschugmall tiroli bábművész előadását, s ennek a bábszínházi előadásnak az élménye hathatott a szövegtervezetben felbukkanó két „másodlagos teremtő” alakjának megformálására. Az egyik képessége abban rejlett, hogy gépeket tud emberré teremteni, a másik pedig „mozgatható bábokat képes építeni”. Az iparosítás jövő víziója – apokrif-irodalmi, mitológiai és folklór háttérrel. Milbacher Róbert egy rövid tanulmányában Milton-nyomokat mutat ki Vörösmarty költészetében. Ezidáig a szakirodalomban kevés utalást találtunk ezek meglétére, pedig szinte elképzelhetetlen, hogy az angol irodalom legnagyobb eposza ne lett volna hatással valamilyen formában az angolul olvasó Vörösmartyra, akinek könyvtárában ráadásul meg is volt Milton főműve. Milbacher a Vörösmarty által bizonyosan forgatott Milton-kötetben található, a költő saját kezűleg tett megjegyzéseihez kapcsolódva emeli ki például *A vén cigány* vagy *Az embe- rek* szövegében *Az elveszett paradicsom* mint pretextus kimutatható inspiráló hatását. Milbacher feltételezése szerint azonban ennél többről is van szó: világgépformáló filozófiai és teológiai hatásról; párhuzamot von a miltoni bűnbeesés-bukás-kiűzetés hármassága és a Vörösmartynál megfigyelhető vágy-hiány-keresés „romantikus képzetköre” között. Pataki Viktor két szépprózai szöveget, Vörösmarty *A füredi szívhalászat* című „beszélyét” és a bevallottan ennek az ihletésére született

Krúdy-írást, a *Balatonai szívhalászat: Nyári romantika* című novelláját veti össze. A Balatonfüredhez köthető tradíciók közül a szívhalászat teremtette meg az Annabálok napjainkig fennálló és virágzó hagyományát, a Vörösmarty által megírt történet pedig e hagyomány „ősjelenetének” tekinthető. Pataki a Vörösmarty-novella Gyulai által történt s máig élő elmarasztaló bírálatának revideálását látja indokoltnak, nem utolsó sorban Krúdy közvetett értékítélete alapján, ugyanis maga a gesztus, hogy Krúdy Vörösmarty szövegéhez nyúlt vissza, önmagában minősítő erejű. A „Krúdy-szöveg egyszerre tematizálja Vörösmarty «beszélyéhez» való viszonyát és a szívhalászat hagyományát” – fogalmaz Pataki Viktor. A két szöveg egymást erősíti, s a „két szöveg között”, a két szöveg révén megteremtődik az élő tradíció. Szikláy Cs. Mónika Vörösmarty kritikai fogadtatását tekinti át a kortársi bírálatoktól kezdve, különös tekintettel Erdélyi Jánosnak a költő *Minden Munkáiról* írott bírálatára. Annak, hogy Vörösmarty a kortársak részéről (az egy Toldy Ferencet leszámítva) nem kapott érdemi kritikát, az is oka lehetett, amire T. Erdélyi Ilona mutatott rá, hogy a *Zalán futása* szerzőjét övező nimbusz szinte „érinthatetlennek” tekintette Vörösmartyt, kiemelte a kortárs irodalmi folyamatból és annak fölébe helyezte. Erdélyi János, tudjuk, egész életén keresztül következetes volt a kritika szükségességének és elméleti alapokra helyezésének a kérdésében, ugyanakkor kész volt revideálni korábbi nézeteit. Vörösmarty pályáját három szakaszra osztotta, az első a lírai korszak, a második az epikus, amit „tisztán regényes korszaknak” nevez, a „harmadkört” pedig a drámák korszakának tartja. Fontos, hogy a lírikus Vörösmartyt az epikus fölébe helyezi; természetesen ennek is elméleti oka van: úgy látja, hogy a magyarság történelméből hiányzik a hőskor, az eposzi kor, de hiányoznak a magyar irodalmi előzmények, a minták, nálunk nincs hagyománya az eposznak, tehát eleve kudarcra ítélt vállalkozás hőseposzt írni. Ugyanakkor költői nyelvének nagyszerűségét méltatva elismeréssel szól Vörösmarty lírájáról, de az eposzt „vesztésnek” tekinti a drámával szemben is. A *Vendégek közt vendég* című tanulmánykötet meggyőző bizonyítékát adja annak, hogy Vörösmarty költészete nem merült feledésbe a halála óta eltelt több mint másfél száz év során, s annak is, hogy az irodalomkritika és irodalomtörténet váltakozó intenzitással ugyan, de mindig képes volt az életművel való szembesülésre, újraértelmezésre, s e tekintetben az utóbbi két évtized kritikai diskurzusa kiemelkedően termékenynek tűnik. ■ ■ ■

Baranyai Zsolt 1972-ben végzett a JATE magyar–orosz szakán. 2012-es nyugdíjba vonulásáig a Szegedi Tudományegyetem Irodalomtörténeti Intézetében dolgozott.

KIFESZÍTETT VARJAK

Jászberényi Sándor

A varjúkirály – Nyugati történetek
(Kalligram, Budapest, 2020)

Korunk egyik legszörnyűbb rákfeneje a társadalmi párbeszéd hiánya, mind nemzeti, mind globális szinten. Szinte egyetlen társadalmi kérdés sincs, amelyről a nagy többség a rendelkezésünkre álló tények előzetes megvizsgálása, az összefüggések bárminemű elemzése alapján formálna véleményt, ehelyett a legtöbben elfogadják, és megfellebbezhetetlen igazságként kezelik a világnézetükhöz közel álló média nyújtotta válaszokat. E jelenség következtében a társadalmi kommunikáció végtelenül alacsony szintre süllyedt, mindegyik fél pofonegszerű magyarázattal rendelkezik valamennyi felvetődő kérdésre, nem csoda hát, hogy a nagy többségnek egyáltalán nincs is igénye a társadalmi párbeszédre. A „másik oldal” valóságértelmezése azért sem érdekli az átlagos médiafogyasztót, mert biztos abban, hogy az úgymint „manipuláció” terméke, hiszen ezt sulykolták bele az általa követett sajtóorgánumok, a többség sokszor már nem is azért követi a médiát, hogy megtudjon valamit a világról, hanem csupán azért, hogy megerősítést nyerjen a világról alkotott elképzelésére. Az igazság ellenben az, hogy az emberek sok esetben nem tudják igazából, mi történik, s ami a legborzasztóbb, még azzal sincsenek tisztában, hogy nem tudják, mert a felkínált narratívák valamelyike szerint érteni és átlátni vélik a körülöttünk zajló folyamatokat. Vegyük példának korunk egyik legösszetettebb kérdését: a bevándorlást, amely esetében még a szóhasználat is politikai hozzáállás függvénye. Az egyik fél által sugárzott adásokban huszonéves *migráns* férfiak hőzöngenek, vélt jogaikat követelve, a másik fél által ábrázolt képsorokon pedig többnyire nélkülöző *menekült* gyerekeket és asszonyo-

kat látunk. A teljes kép láthatatlan marad a médiafogyasztó számára, ugyanúgy, ahogyan a jelenség mozgatórugói is feltáratlanok maradnak előtte.

Első pillantásra a bevezető eszmefuttatásnak nem sok köze lehet Jászberényi Sándor egyéni sorsokat feldolgozó *A varjúkirály – Nyugati történetek* című kötetéhez, ha azonban elfogadjuk Gion Nándor azon megállapítását, miszerint „a történetek megfelelő leírása és egymás mellé állítása hatásosabb a hosszan tartó magyarázatoknál”, akkor könnyen rádöbbenünk, hogy a szerző egyes alkotásai sok esetben többet elárulnak korunkról, a társadalom működési mechanizmusairól, mint az elsődlegesen arra hivatott eszközök. Különösen érvényes ez a megállapítás a már emlegetett menekültválsággal foglalkozó kisregényre és két novellára, amelyek tekintetében Jászberényi prózáját bizonyos mértékben *angasztalt prózának* is nevezhetjük, még ha ez a fogalom idegen is a magyar irodalomtól, és kevésbé értékelt honi irodalmi körökben. A szerző egyébként előző két novelláskötetével is bizonyította, hogy mind témáiban, mind stílusában merőben eltér a kortárs magyar irodalom fősodraitól: a háborús tudósító prózatörténetei is többnyire az afrikai és közel-keleti háborús övezetekben játszódnak, és, kiaknázva a minimálpróza nyelvi lehetőségeinek erejét, minden felesleges cikornyától mentesen vannak elmondva: tárgyilagosan, tömören, kopogó párbeszédekben, a legtöbb történetben még a csendnek is mondanivalója van.

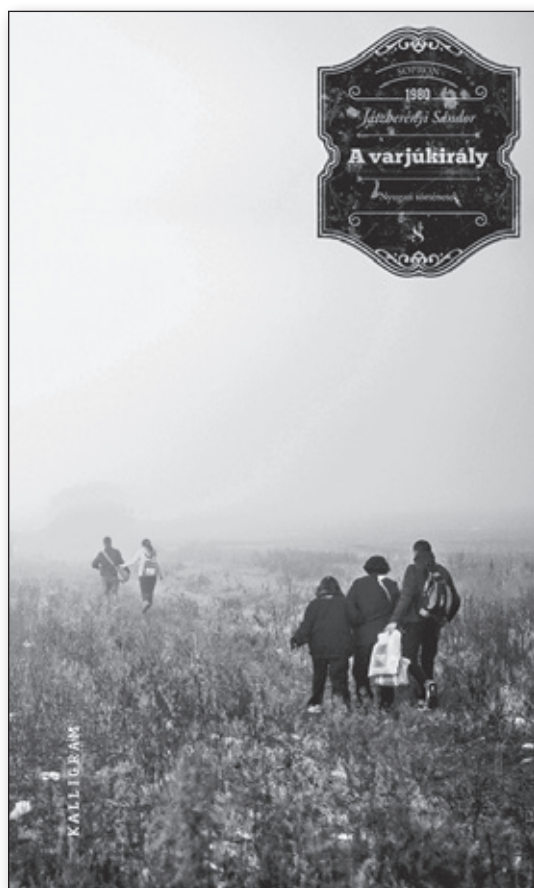
Az említett tulajdonságok jellemzik Jászberényi Sándor *A varjúkirály – Nyugati történetek* című harmadik kötetét is. Mielőtt azonban továbblépnénk, meg kell

magyarázni ezt a kissé különös címet. A kötet címol-
dalán nagy betűkkel címként *A varjúkirály* olvasható,
alatta pedig kisebb betűkkel szerepel a *Nyugati törté-
netek* megfogalmazás, ami alcímre utal, azt sugallva,
hogy egy elbeszélés-gyűjteményről van szó, ám ami-
kor kinyitjuk a kötetet, a két cím már azonos rang-
ban szerepel műfaji meghatározással együtt, miszerint
A varjúkirály kisregény, a *Nyugati történetek* pedig ti-
zennégy novella, ami azt jelenti, hogy a kötetben két
külön egység szerepel.

A *Nyugati történetek* novelláinak zöme, ahogyan
a cím is sugallja, nyugaton játszódik, leginkább Ma-
gyarországon, az egyik történet azonban Londonba,
a másik Bécsbe, kettő pedig az Egyesült Államokba
kalauzol bennünket. Egy novellát leszámítva mind-
egyiküknek a hőse Maros Dániel, aki a szerző altere-
gójaként is értelmezhető. Találkozunk vele születendő
gyerekként, kisfiúként, kamaszként, barátként, szom-
szédként, haditudósítóként, íróként, apaként, partner-
ként, fiúgyerekként. Ezekben a novellákban Jászberé-
nyi Sándor a honi társadalmi visszasságokat veszi górcsó
alá, legyen szó múltbéli tragédiáról, mint a nagy-
apáról és zsidó szerelméről szóló meghatározó történetben
(*Szerelem*), a romákkal szembeni előítéletességről (*Ké-
resztelő*), vagy a testi-lelki erőszak közösségen belül al-
kalmazott különböző formáiról (*Pehelysúly*), nem cso-
da hát, hogy szakmai sikerei és szeretteivel kialakított
harmonikus viszonya ellenére, Marosból leginkább
a kiábrándultság érződik, nem tud örülni semminek,
és rendszerint enyhén melankolikus hangulatot áraszt
maga körül. A gyűjtemény két legizgalmasabb és leg-
komplexebb novellája (*Nem könnyű, Kétcsík*) Ameri-
kában játszódik, ahová a hős íróként megy felolvasni.
Ezek a történetek, a főhőst íróként, aggódó apaként
és partnerként ábrázolva, egyszerre árulkodnak a ma-
gyarországi viszonyokról és engednek betekintést a ten-
gerentúli világ hétköznapjaiba, az alaptörténet mellett
az útleírás műfajának izgalmas sajátosságait is kiakná-
zza közben. A visszatérő hős és a visszatérő témák ál-
tal a novellák sok esetben párbeszédet folytatnak egy-
mással, kitágítva egyben egy-egy történet értelmezési
horizontját. A novellákban sokszor *férfias* dolgok ját-
szódnak le: vadászat, ivászat, füvezés, bokszt, háború,
és a szerző, akárcsak korábbi műveiben, ezúttal is sok
esetben erkölcsi kérdéseket feszeget. Jászberényi szí-
kár stílusa ezekben a novellákban is kiválóan műkö-
dik, bár meg kell hagyni, hogy néhol kissé túlmagya-
rázza a dolgokat (*Szerelem*), vagy enyhe túlzásokba esik
(*Nyugati történet*).

Első pillantásra kilóg a sorból az *Egy kis szívesség* cí-
mű nyitónovella, amely a szerző két előző műve, *Az ör-
dőg egy fekete kutya és más történetek* és *A lélek legszebb
éjszakája* című kötetek darabjainak zöméhez hasonlóan
a Közél-Keleten játszódik, ám a főhős később játszó-
dő történeteinek ismeretében – mint például *A szob-*

rok című novella, amelyben Maros egy volt haditu-
dósító kollégája temetésére megy Londonba –, egyfé-
le prológusként is felfogható a további, immár nyu-
gaton játszódó novellákhoz. Az *Egy kis szívesség* a kur-
dok helyzetét boncolgatja az Iszlám Állam bukása után.
A háborús tudósító főhős interjúkat készít foglyul ej-
tett dzsihadistákkal, akik közül sokan másod- és har-
madgenerációs európai arabok. A történet igazából
Európa álszent hozzáállásáról árulkodik, mert miután
fölszámolták az Iszlám Államot, Európa cserbenhagy-
ta a kurdokat, akik ezekből a harcokból a legnagyobb
mértékben vették ki a részüket, most pedig kénytele-
nek átadni a területeket a síita milicistáknak, miköz-
ben a törökök hátba támadják őket. A történet magá-
ról a helyszínről láttatja az eseményeket, érzékeltetve
a politikai döntések súlyát, a hatalmasok érdekharcát,
és annak következményeit a terepen a hús-vér embe-
rek további sorsának alakulása tekintetében. A kurd
parancsnok elmondja, hogy a foglyokat hamarosan
átadják a szíriai hadseregnek, a főhős kérdésére pedig,
hogy ők vajon mit fognak tenni velük, a következőt
válaszolja: „Gondolom, elengedik őket, hogy menje-
nek csak haza, és Európában robbantgassanak.” Mert-
hogyan: „Ha egyszer valaki fegyvert fogott a kezébe, so-
sem fogja azt elengedni.” A csattanóra épülő novella
emberközeli ábrázolásával a szíriai konfliktus velejébe

váj, és olyan képet lebbent fel előttünk, amelyet máshol nemigen láthatunk.

A *Hosszú hétvége* című történet szerkezetileg elkülönül a többi novellától, ettől függetlenül a novellagyűjtemény egyik legmegrázóbb darabjáról van szó. Férj és feleség Bécsbe utaznak egy hosszú hétvégére, ami röviden egy opera megtekintéséből, vacsorából és szexből áll. A kitarzott nő útközben a kormány bevándorlási politikáját szapulja, és rábeszéli férjét, hogy segítsenek az úton lévő menekültek közül valakinek. A férfi nem örül az ötletnek, szerinte „valami rendszernek csak kellene lennie”, de tartva felesége duzzogásától, eleget tesz az asszony kívánságának, és az egyik autópihenőben egy Franciaországba igyekvő testvérpárost, egy fiatalembert és egy lányt autójukba invitálnak, és elfuvaroznak Bécsig. A hétvége tökéletesre sikeredik, a meglepetés már otthon éri őket, amikor egy nyolc áldozatot követelő párizsi esemény kapcsán kiderül, kiket is szállítottak el az osztrák fővárosba. Maga a történet mellett mélyen elgondolkodtató a párbeszéd a menekültválság megítéléséről, az érvek és ellenérvek ütköztetése, az önnön meglátásom kizárólagosságának hangoztatása, nem utolsósorban a tényekkel való szembesülés.

A *varjúkirály* című kisregény A *Hosszú hétvége*hez viszonyítva ellentétes előjelű végletes reakció a menekültválságra. A történet a beszédes nevű, határmenti Átokházán játszódik, ahol statisztikailag a legmagasabb az öngyilkosok száma az országban, nem csoda tehát, hogy a cselekmény egy öngyilkossági kísérlettel indít és egy bevégeztetett öngyilkossággal fejeződik be. A mű középpontjában a nevelőintézetből nemrég kikerült, egy lepusztult tanyán egyedül élő Csontos, és cigány barátja, Csabi állnak. A két fiatalember a kilátástalanságtól menekülve csöppen bele abba az Ákos testvér vezetett neonáci szellemiségű Testvériség elnevezésű polgárőrségi csoportba, amely magára vállalja, hogy a közeli erdőből visszaüldözi Szerbiába a menekülteket. Először csak riogatják, majd megverik az érkezőket, később már levetkőztetik, kifosztják és meztelen kergetik őket vissza a határ túloldalára, pénzüket és ingóságait pedig szétosztják egymás között. Mivel senki sem ellenőrzi tevékenységüket, idővel egyre inkább felbátorodnak, és csakhamar eljutnak arra a pontra, ahonnan már egyenes út vezet az erőszaktevéshez és gyilkossághoz.

A történetek mindenkire másképpen hatnak, a két volt állami gondozott fiúra nyomasztó teherként zúdul a lelkiismeret-furdalás. Származásából eredően Csabi leginkább a varjúkirálytól tart. „Az igazán bűnösökért a varjúkirályt küldi a Sátán» – mesélte suttogva, ahogyan neki is suttogva mesélték. »Kivájj a szemüket és megeszi a szívüket, hogy ne láthassák Istent, és ne érezhessék a Kiszézusnak a szeretetét soha. Emberteste van és varjúfeje. A széllel repül és a szentség-

telen órán jön a bűnösökért, hogy minden szeretetet kivájjon belőlük.«” Hogy távol tartsa magától a rettegő lényt, otthonát szárnyuknál fogva kifésztett varjakkal veszi körbe. „A rothadó fakerítésre varjak voltak szögelve. A szárnyuknál fogva szögelték ki őket, félméterenként. A legtöbbjük élt. Mozgatták a fejüket, próbáltak szabadulni. Panaszos káromgusból épült a házra nehezedő csend.” Csontosnál a büntudat leginkább álmaiban manifesztálódik: a költői jelenetekbe stilizált lidércekben gyerekkori emlékek, az édesanya tragikus elvesztésének feldolgozatlanága, a közelmúlt eseményei és elnyomott félelmek keverednek.

Az erőszak, amelyet a közel-keleti hadszíntereken játszó Jászberényi-prózákban megismertünk, itt is jelen van, csupán másképpen ölt testet. Csabi hitével ellentétben, a valóságban a varjúkirály nem mindig az igazán bűnösökért jön, hanem sokkal inkább azokért, akik annak érzik magukat, s kinek az életét, kinek a lelkét veszi el. Jászberényi Sándor első kisregényében mindenekelőtt a menekültválság okozta állapotok tükrében vizsgálja az idegengyűlölet kérdését, és szól bűnről és bűnhődésről, ám nem kevésbé fontos rétege a műnek a távlatatlanság tematizálása, a nincstelenségből való kitörés lehetetlensége társadalmi szinten, ami kiszolgáltatottá teszi az egyént. Ha egyes novellák esetében olykor meg is bicsaklik a szöveg, A *varjúkirály*ban ilyesmi nem fordul elő. Mindvégig tökéletesre csiszolt nyelvezettel elmesélt megrázó történetet olvasunk, amelyben a szikár valóságábrázolás, a szűkszavú párbeszéd és az álomleírások lírai futamai váltakoznak. A kisregény lezáró jelenetétől pedig az olvasó még sokáig döbbenten mered maga elé.

Visszakanyarodva a bevezető eszmefuttatáshoz a társadalmi párbeszéd hiányáról, a valóságértelmezés tekintetében érdemes együtt elolvasni, és azonos síkba helyezni az *Egy kis szívességet*, a *Hosszú hétvéget* és A *varjúkirályt* – lehet, hogy a menekültválság mozgatórugóiról, folyamatáról és következményeiről nem tudunk meg mindent, amit szeretnénk, de annál többet megtudunk az emberről: tevélyeiseiről, hitéről és morális dilemmáiról. ■ ■ ■

Sándor Zoltán 1973-ban született Nagybecskerekén. Író, újságíró, szerkesztő, műfordító. Legutóbbi kötetei: *A gonosz átváltozása* (2018) és *Korunk lenyomata* (2020). Szabadkán él.